MODERNÁ ARCHITEKTÚRA SLOVENSKA

ANDREA BACOVÁ
MATÚŠ DULLA

ARCHI
TECTURE
WEEK

MODERNÁ ARCHITEKTÚRA SLOVENSKA

ANDREA BACOVÁ
MATÚŠ DULLA

MODERNÁ ARCHITEKTÚRA SLOVENSKA

Vydalo nakladateľstvo Czech Architecture Week, s. r. o.
1. vydanie v slovenskom jazyku
© Czech Architecture Week, s. r. o., 2026

Autori: Andrea Bacová, Matúš Dulla
Editorka: Andrea Bacová
Redaktorky: Hana Kopecká, Sára Mária Seidlová
Zodpovedná redaktorka: Hana Kopecká
Recenzenti: Ján Krcho, Martina Peřinková
Jazyková redaktorka: Hana Kopecká
Produkcia: Alexandra Hrabincová, Daniel Ivanov, Lada Šretrová
Grafická úprava a sadzba: Matej Lacko

Papier: Fedrigoni Arena Natural Smooth
Písmo: CT Gates (Contextype)
Tlač a väzba: PBtisk a.s., Příbram
Fotografia na obálke: Jurkovičova Tepláreň, foto: Matej Hakár

ISBN: 978-80-909556-3-9

Architektúra je mostom k poznaniu vlastnej histórie

Kvalita architektúry vychádza z kultúrno-ekonomických podmienok, v ktorých vzniká. Vypovedá nielen o stave kultúry a civilizácie, ale reflektuje aktuálne spoločenské hodnoty. Je poučným mostom vedúcim k poznaniu vlastnej histórie a objaveniu hodnôt, ktoré formujú náš pohľad do budúcnosti. Publikácia Moderná architektúra Slovenska stavia svoj základný koncept na tomto jedinečnom poslaní architektúry. Nastavuje zrkadlo obdobiu, v ktorom sa diali nielen prevratné technické objavy a spoločenské zmeny, ale zároveň vznikli na území Slovenska dôležité mienkotvorné stavby formujúce obraz miest a krajiny. Moderná architektúra Slovenska predstavuje bohatú históriu, mapuje dynamický vývoj modernej architektúry na Slovensku od roku 1900 až po súčasnosť, ktorý bol sprevádzaný viacerými dejinnými udalosťami vrátane dvoch svetových vojen, Nežnej revolúcie (1989), ale i vznikom samostatnej Slovenskej republiky (1993) a vstupom Slovenska do Európskej únie (2004).

20. storočie a prvá štvrtina 21. storočia sú však charakteristické i prelomovými technickými objavmi a prudkým rozmachom informačných technológií, čo malo obrovský vplyv aj na rozvoj architektúry a spôsob jej tvorby. Od ručných kresieb a rysovacích dosiek sa prešlo k digitálnej forme práce, ktorá otvorila architektúre neobvyklé a rýchle možnosti zobrazovacích metód vrátane virtuálnej reality a parametrického modelovania. Ručne spracované architektonické modely nahrádzajú modely z 3D tlače, ktorá už dokáže realizovať aj domy v mierke 1:1. Prešlo sto rokov od prvého verejného prenosu pohyblivého obrazu a my už využívame neobmedzené možnosti internetu i umelej inteligencie.

159 prezentovaných architektonických diel realizovaných na slovenskom teritóriu počas 126 rokov sme obsiahli jednotným názvom Moderná architektúra Slovenska. Rozčlenenie na viacero časových období nám pomohlo architektúru usporiadať a prehľadne spracovať v kontexte dôležitých profesijných udalostí. Moderna vo všeobecnosti predstavuje odklon od historizujúcich štýlov, zjednodušuje formu a využíva moderné technológie. Všetky tieto princípy sa však v čase vyvíjajú a pôsobia na architektonickú formu. Publikácia, ktorú držíte v rukách, to jednoznačne zachytáva.

Náš autorský výber predstavuje tie najpodstatnejšie diela, ktoré reflektujú základné princípy moderného hnutia, avšak v rôznych variáciách založených na individuálnych architektonických konceptoch. Našou snahou bolo prezentovať architektúru naprieč celým Slovenskom a ukázať jej vývoj aj mimo veľkých miest. Ambíciou každého architekta je vytvárať osobité dielo, ktoré odráža jeho postoje, kreativitu i konkrétne možnosti. Platí to aj o tých prezentovaných. V tomto kontexte nie je podstatné ich bližšie zatrieďovanie a škatuľkovanie. Podstatné je, že v čase ich vzniku patrili k tým mienkotvorným, dôležitým, diskutovaným, oceňovaným a niekedy, z dôvodu všeobecného nepochopenia, nespravodlivo kritizovaným. Sú to však diela, ktoré si zaslúžia našu pozornosť, rovnako ako aj architekti a architektky, ktorí ich vytvorili. Moderna síce odmieta historizujúce štýly, ale to ešte neznamená, že odmieta históriu.

V aktuálnej architektúre nachádzame viaceré signály odkazovania na historické vzory, prvky, detaily, historické inšpirácie v snahe rozvíjať to, čo sa prejavilo a časom i overilo ako nadčasové a hodnotné. Silnejú tendencie záchrany starých stavebných štruktúr i priemyselného industriálu, ktoré generujú úplne nový prístup architektonického spracovania a architektúru s osobitým geniom loci. Rozvíjať zachované a vytvárať na tomto základe nové podporuje kontinuitu, ale aj záujem a potrebnú úctu k minulosti.

Moderná architektúra počas viac ako storočného vývoja zaznamenala viacero názorových prúdov, osciluje od puristických minimalistických tendencií až po výtvarne bohatšie koncepcie. Postupne sformovala novú estetiku založenú na spoločnom menovateľovi a pôvodnej téze funkčnosti a úžitkovosti. Zmenila sa však klasická tektonika domu, vo výraze pribudlo podstatne viac skla a transparentných fasád. Vysoké domy zdvíhajú výškový gradient v mestách. Pravouhlé tvary stále prevládajú, objavuje sa však elipsa, oblúk či jemná krivka, bohatšia i farebnejšia materialita zvýrazňujúca figúru. V tomto smere neexistujú v architektúre žiadne obmedzenia. Prelom storočí a vstup do nového milénia symbolicky začal jej novú, digitálnu éru, spojenú s už spomínanými technológiami a novými mechanizmami v procese stavania. Otvorila sa nová cesta nielen pre jej štýlovú bohatosť, ale i väčšiu zodpovednosť, neplytvanie a hľadanie zmysluplných riešení idúcich viac do hĺbky.

Moderná architektúra Slovenska, ktorá vychádza aj v anglickej verzii, má ambíciu byť otvorenou pozvánkou na objavovanie hodnôt slovenskej architektúry a jej rozmanitosti. Veríme, že toto dielo si nájde svoje miesto v knižniciach nielen odborníkov, ale aj všetkých, ktorí túžia spoznať jedinečnosť slovenskej architektúry v európskom kontexte.

Za vznik tejto publikácie ďakujeme primátorom, hlavným architektom krajských miest, ktorí knihu finančne podporili a poskytli aj svoju záštitu. Poďakovanie patrí aj vydavateľstvu Czech Architecture Week, Petrovi Ivanovovi, ktorý inicioval jej vznik a neúnavne pri práci povzbudzoval náš autorský tím. Osobitá vďaka patrí kolegom architektom a fotografom, ktorí nám poskytli materiály a cenné informácie potrebné k zostaveniu tejto publikácie. Ďakujem spoluautorovi Matúšovi Dullovi za trpezlivú spoluprácu a Hanke Kopeckej za stopercentnú redakčnú pomoc. Andrea Bacová, autorka a editorka (/ab)

Čo je modernosť?

Moderná architektúra? Čo je to vlastne modernosť? Oscar Wilde uštipačne poznamenal, že nič nie je také nebezpečné, ako chcieť byť moderný – než sa človek spamätá, už je staromódny. V roku 1934 si dal nitriansky architekt Oskar Singer zhotoviť fotografie modernej štátnej meštianskej školy, ktorú práve dokončili podľa jeho projektu. Zámerne pred školu postavil svoje nové auto. Moderná škola – moderné auto. Keď sa na fotografiu pozriete dnes, vidíte budovu, ktorú stále máme za načisto modernú, a pred ňou auto, čo je už staručkým veteránom.

Moderna je akousi ťažko definovateľnou, ale ľahko poznateľnou črtou stavieb, ktoré u nás vznikali zhruba od konca prvej svetovej vojny. Modernu nezviklali ani historizujúce odbočky, ktoré sa proti nej stavali, či už vecne alebo ideologicky. Polemiky s modernými princípmi otvorili nové obzory – sýte tvary a ornament nie sú tabu, bytové domy nie sú len paneláky, mesto nemá byť otupné ako sídlisko, ulicu a námestie nezatracujme. Ale v pozadí architektúry i urbanizmu je stále a vytrvalo moderná funkčná racionalita, tvarová čistota a krása bez zbytočných ozdôb.

Ísť s duchom doby znamená byť moderný v najširšom slova zmysle. Začalo to v prvých rokoch minulého storočia pokusmi odvážnych tvorcov zosúladiť architektúru s tým, čo prináša nová doba. Napríklad vtedajšia novinka – železobetón – je už dnes samozrejmosťou, vtedy to však bol vynález, pri ktorom ešte len objavovali jeho možnosti. Zo železobetónu je aj secesný kostolík v malej dedinke Muľa na slovensko-maďarskej hranici z roku 1910, ale nový materiál je tu ešte skrytý za secesnou dekoráciou. Dokonca jeho klenbu zmontovali z vopred vyrobených dielov. Vlastne to boli prvé moderné prefabrikáty či, ak chcete, panely, na princípe ktorých neskôr vznikali celé sídliská. V tom stál tento kostolík na začiatku moderny.

Postupne sa moderný vzhľad dostával na povrch stavieb a odkrýval ich vnútorné usporiadanie. Tak ako tatranské sanatóriá svojimi rozľahlými terasami, na ktorých sa liečili ich pacientky a pacienti. Budovy sa zbavovali zbytočnej formálnej symetrie, keď nevyhovovala ich vnútornému usporiadaniu. To všetko a rad ďalších momentov boli piliere modernej architektúry.

Na Slovensko prichádzala z rôznych strán. Neboli tu architektonické školy a pôsobili tu architekti, ktorí sa učili remeslo všelikde v Európe. Inak vnímal modernu strohý funkcionalista Friedrich Weinwurm, čo prišiel z vysokých škôl v Nemecku, inak – obdivom prostoty ľudovej architektúry – sa dostával k moderne absolvent viedenskej priemyslovky Dušan Jurkovič. Veľa toho pre presadenie moderny u nás vykonali mladí českí architekti, absolventi pražských škôl, ktorí sem prišli v počiatkoch prvej ČSR.

Postupne sa moderna, ktorá si najviac cenila funkcionalistickú jasnosť a dobré usporiadanie stavby a jej vzhľad z nich odvodzovala, rýchlo šírila a od konca dvadsiatych rokov minulého storočia už aj u nás dominovala. V šesťdesiatych rokoch sa v plnej kráse a v novom entuziazme prvých absolventov a absolventiek prvej slovenskej školy architektúry spojila s európskym rozmachom a zanechala nám sériu pozoruhodných a vizuálne efektných diel, ako je bratislavský rozhlas, na lanách zavesená budova v strede Považskej Bystrice alebo prvé veľké sídliská.

Postmoderná polemika pripomenula, že mesto sa nemá prečo celé zmeniť na sídlisko, že budova nového SND môže trochu odkazovať aj na tradičnejšie hodnoty, že kostol – ako ten na košickom sídlisku KVP – môže mať aj bohato členenú konštrukciu klenby, alebo že dom môže niesť aj geometrickú čipku, aká je na atike galérie Danubiana na juhu Bratislavy.

To sú však už vcelku nedávne diela, ktoré vnímame vlastne ako súčasné. Od posledného desaťročia minulého storočia sa rozsiahla nová výstavba nielenže riadila najaktuálnejšou európskou modernou líniou, ale dostali sa k nám aj diela zahraničných špičkových architektov – i od Zaha Hadid, najslávnejšej svetovej architektky.

A to je celý záber knihy, ktorú držíte v rukách. Vybrali sme skoro takmer dve stovky diel za obdobie jeden a štvrť storočia a z nich polovicu vám tu podrobnejšie predstavujeme. Vybrali sme ich podľa toho, ako rezonovali v názoroch odborníkov, s akým ohlasom a ocenením a priamo cenami za architektúru sa stretli. Vybrali sme tie, ktoré sa zachovali, lebo zopár ich, žiaľ, podľahlo zubu času a demoláciám. Všetky, až na niekoľko výnimiek, možno navštíviť a vidieť ich nielen zvonku, ale aj znútra. Pravda, nemohli sme sa vyhnúť aj pár súkromným vilám, ktoré boli oceňovanými medzníkmi alebo dielami mimoriadnych architektov.

No a priznáme sa, že kdesi v pozadí hrali trošičku rolu aj osobné sympatie autorky a autora výberu a sprievodných textov, a je tu aj zopár diel, kde sme sa rozišli v hodnotení. No určite aj vy, naši čitatelia a čitateľky, si tu nájdete stavby, ktoré vás oslovia viac a niektoré vám budú vzdialené. Moderná architektúra sa za celé spomínané obdobie formovala na podobných diskusiách a diferenciách a napriek tomu, alebo práve preto, preukázala takú životaschopnosť a pôsobivosť, že ju pod týmto označením dodnes vidíme zrelú a vitálnu. Matúš Dulla, spoluautor (/md)

CESTA K MODERNE
1900 – 1930

Cesta k moderne
1900 – 1930

V období monarchie bolo Slovensko súčasťou Rakúsko-Uhorska. Kultúrny vývoj malej, prevažne poľnohospodárskej, krajiny s dvoma miliónmi obyvateľov sa dial vďaka národnému obrodeniu generácie štúrovcov a impulzov, ktoré prichádzali predovšetkým z Budapešti a Viedne. S rozvojom železníc, nových technológií a konštrukcií zažívali tieto mestá stavebnú konjunktúru. Vo Viedni sa v tom období sformovala Wagnerova škola osobností architektov viedenskej moderny, ktorí pôsobili a výrazne ovplyvnili európske názorové prostredie začiatku 19. storočia. Patrili k nim Josef Hoffmann, Hubert Gessner, Josip Plečnik, Jan Kotěra, čo, samozrejme, malo vplyv aj na slovenské teritórium. Spomedzi Wagnerových študentov tu postavil dve stavby aj architekt István Medgyaszai. V tom čase na Slovensku pôsobili hlavne viedenskí architekti F. Wieser, E. Hübner, F. Wimmer, F. Fellner, H. Helmer a ich maďarskí kolegovia K. Adler, O. Lechner, I. Alpár, Z. Bálint, J. Jambor. Prinášali so sebou na naše teritórium aj skúsené stavebné firmy. Medzi nimi boli aj firma Kittler a Gratzl či Pittel a Brausewetter, ktorá sa stala priekopníkom vo výstavbe železobetónových konštrukcií. Realizovala aj železobetónovú klenbu a ochodzu v bratislavskom Modrom kostolíku.

K prvej generácii slovenských architektov, ktorí sa podpísali pod formovanie architektúry začiatku 20. storočia, patria Michal Milan Harminc a Dušan Jurkovič. Čerpali z tradícií, rozvíjali národný sloh a na dlhé obdobie výrazne ovplyvnili slovenskú architektonickú scénu. Michal Milan Harminc vo svojom diele rozvíja tradičné klasicistické princípy (hotel Carlton-Savoy, Bratislava, 1928), ktoré neskôr prechádzajú do funkcionalistickej architektúry (Evanjelický kostol na Legionárskej ulici, Bratislava). Dušan Jurkovič, len o rok starší od Michala Milana Harminca, reflektoval vo svojich návrhoch ľudovú architektúru a staviteľstvo zamerané na drevo. Fascinovali ho ornament, ľudové výšivky, ktoré dôsledne študoval a čerpal z nich vo svojich dodnes neprekonaných originálnych dielach (Spolkový dom Skalica, 1905, vlastná vila v Brne, 1906). Výraznú stopu zanechal aj v Luhačoviciach viacerými stavbami ľudovej secesie – Jurkovičov dom (1902), Slnečné kúpele (1903). Zaoberal sa aj priekopníckymi myšlienkami typizácie v stavebníctve v oblasti rodinných domov a školských stavieb. Obaja spomínaní architekti svojím rozsiahlym dielom a spoločenskou angažovanosťou položili pevné základy slovenskej modernej architektúry 20. storočia.

V tomto období zohrávali dôležitú úlohu rôzne spolky i časopisy, ktoré realizovali architektonické výstavy, kde sa reflektovali stredoeurópske secesné vplyvy a formovala nastupujúca moderna. Aktívnym členom Slovenského spolku bol aj Michal Milan Harminc. Architekti na spolkovej pôde diskutovali o výtvarných názoroch. Bolo to obdobie doznievajúceho historizmu, eklekticizmu, hľadania nového štýlu a architektúry reagujúcej na pokrok. Svetová výstava v Paríži (1889) a s ňou spojená výstavba Eiffelovej veže otvorili novú éru pokrokového protihistorického názorového prúdu, ktorý uplatňoval nové pokrokové materiály: sklo, oceľ, plech, železobetón, ale i dekorativizmus, rastlinný a geometrický ornament. Nastúpilo obdobie secesie, ktoré sformovalo novú, doteraz príťažlivú estetiku, prinieslo rad pozoruhodných diel, ale predovšetkým bolo signálom oddelenia sa od starších konzervatívnych spolkov (z tal. „secedere" – znamená odstúpiť, oddeliť sa, oddelenie od starších konzervatívnych spolkov, Wiener Secession, 1897). S rozvojom moderných oceľových konštrukcií a materiálov prichádza neskôr k postupnej zmene architektonického repertoáru smerujúceho k zjednodušovaniu foriem a zdôrazňovaniu úžitkovosti.

Vznik prvej republiky dňa 28. 10. 1918, česko-slovenského štátu (ČSR), významne ovplyvnil a svojou angažovanosťou podporil Milan Rastislav Štefánik, ktorý so svojou obdivuhodnou diplomaciou, zahraničnými kontaktami i rešpektom vplýval na európsku politiku. Už v tom čase proklamoval myšlienku harmonického súžitia Európanov.

Vznik republiky bol zviazaný s obdobím veľkej povojnovej obnovy a s výstavbou dôležitých štátno-právnych inštitúcií, ktoré si vyžadovali reprezentatívne sídla, polohu, ale i architektúru. Prešporok sa premenúva na Bratislavu, ktorá sa stáva hlavným mestom s ambíciou naplniť nové požiadavky vyplývajúce z tohto statusu. V tomto období sa výraznejšie prelínajú historizujúce tendencie s modernými, odmietajúcimi monarchistickú architektúru. Bolo však celkom prirodzené, že obdobie vzniku nového štátu Čechov a Slovákov prinieslo i snahy o hľadanie vlastnej identity, ktorá sa odrážala i v osobitej architektúre a formovaní národného slohu. Česko-slovenská vzájomnosť podporovala zachovanie národnej svojbytnosti, čo sa odrážalo i v štýlovom prejave architektúry.

Pod vplyvom českého avantgardného rondokubizmu vznikli v Bratislave viaceré bytové domy od architektov Klementa Šilingera, Aloisa Balána a Jiřího Grossmanna, Jiřího Merganca. Tento národný sloh však nenašiel také výrazné uplatnenie ako na českom teritóriu a jeho prejavy v tomto kontexte môžeme označiť za epizodické. Nachádzame však osobité prejavy dekorativizmu, ktorý sa u niektorých architektov spájal i s ľudovými motívmi (Dušan Jurkovič).

Duch moderny, európske vplyvy a, jednoducho, atmosféra novej priemyselnej doby priniesla aj nový pohľad na život, zmeny v životnom štýle, nové hodnotové nastavenie a estetické normy.

O slovo sa už hlásil funkcionalizmus. Zmenu architektonického slovníka môžeme pozorovať aj na tvorbe Klementa Šilingera, ktorý prešiel od rondokubizmu k funkcionalizmu. Markantným dôkazom sú jeho bratislavské projekty Živnostenského domu (1928 – 1930) a internátu Lanfranconi (1927 – 1933). Takéto zmeny a postupné formovanie avantgardnej architektúry však pozorujeme v tvorbe viacerých architektov na Slovensku.

Intelektuálne zázemie spoločnosti sa formuje v prostredí rôznych spolkov a spolkovej činnosti. Vznik Umeleckej besedy slovenskej s prvým predsedom Dušanom Jurkovičom podporoval rozvoj národnej kultúry a česko-slovenských vzťahov. Od roku 1919 bol v Bratislave aktívny aj Spolok inžinierov a architektov (SIA), ktorý organizoval prednášky, diskusie a vydával odbornú tlač.

Dynamický rozvoj miest priniesol so sebou aj potrebu regulácie a spracovania regulačných plánov. Do popredia sa dostala aj téma ochrany historických častí miest. Na Slovensku v tom čase neexistovala ešte žiadna škola architektonického a urbanistického zamerania. Impulzy a architekti však prichádzali z Budapešti, Viedne i Prahy, ktorí tu študovali ešte pred 1. sv. vojnou. Po vzore nemeckého Bauhausu bola v 30. rokoch 20. storočia v Bratislave založená Škola umeleckých remesiel, o vznik ktorej sa zaslúžili českí intelektuáli Josef Vydra a Antonín Hořejš. Škola rozvíjala nový prístup k výučbe výtvarného umenia založený na poznávaní materiálov a praktických prácach. Ako profesori tu okrem iných pôsobili aj najvýznamnejší slovenskí modernisti Ľudovít Fulla a Mikuláš Galanda, ale i etnograf Karol Plicka.

V Európe silnelo aj medzinárodné hnutie architektov podporujúce šírenie zásad moderného architektonického štýlu. Reflektoval ich aj návrh Le Corbusierovho pavilónu L'Esprit Nouveau na parížskej výstave umenia (1925). Geometricky čistá forma domu z betónu a ocele proklamovala revolučný názor na funkčné a moderné chápanie architektúry.

V roku 1928 sa konal na zámku La Sarraz vo Švajčiarsku prvý kongres CIAM (Congrès International d'Architecture Moderne) a už tu sa rozoberal vzťah architektúry k modernému urbanizmu. Mestá na Slovensku sa už koncom 20. rokov 20. storočia rôznym spôsobom snažili o spracovanie regulačných plánov, avšak už v tej dobe procesy šli veľmi pomaly a realita predbiehala spracovanie urbanistických koncepcií. Medzinárodnú súťaž na regulačný plán Bratislavy v roku 1929 vyhral návrh Juraja Tvarožka, Aloisa Dryáka a dopravného špecialistu Miroslava Chlumeckého. Pár rokov predtým (1926) prezentovali regulačnú štúdiu veľkej Bratislavy vtedy mladí architekti Alois Balán a Jiří Grossmann. V Trenčíne bola v roku 1931 súťažou overená koncepcia zóny Horná Sihoť, ktorá dodnes patrí k najlepším mestským štvrtiam s funkcionalistickou architektúrou (s rozlohou cca 107 ha), na výstavbe ktorej sa podieľali architekti F. Silberstein a K. Říha, F. Balcárek, K. Kopp, J. Hrubý.

Podstatné však je, že do kompaktných mestských štruktúr vchádza nová moderná architektonická forma, ktorá mení nielen mierku, ale vnáša do priestoru aj novú reguláciu a pozíciu stavebnej čiary. Dokladom týchto zmien bola výstavba Považskej agrárnej a priemyselnej banky (I. Vecsei, F. Weinwurm,1930, Žilina), výstavba Domu obuvi Baťa (V. Karfík, 1931 – 1932, Bratislava), ale neskôr i obchodného domu Manderla (A. Danielis, Ch. Ludwig, E. Spitzer, 1934 – 1935, Bratislava) i Slovenskej všeobecnej poisťovne (A. Skutecký, 1938 – 1939, Košice).

Výsledok tejto prelomovej zmeny treba vnímať ako vznik ďalšej historickej vrstvy slovenských miest výnimočnej kultúrnej hodnoty. Stretnutie „starého s novým" ukazuje v našej histórii množstvo pozitívnych situácií.

Do popredia v tomto období vstupuje otázka sociálneho bývania pre nižšie sociálne vrstvy obyvateľstva. Karol Teige a ľavicovo orientovaná československá skupina CIAM s úspechom prezentujú na 3. kongrese CIAM v Bruseli (1930) prednášku Moderná architektúra a bytová otázka v Československu a pokrokové názory na túto tému. Zväz československého diela organizuje výstavy Nový dům 1928 a Baba 1932, kde sa kryštalizovali názory nielen na otázku funkcie, ale aj architektonickej formy. České prostredie v tomto smere udávalo hlavný tón a výrazne ovplyvnilo architektonické dianie na Slovensku. V medzivojnovom období zaznamenávame viaceré avantgardné projekty nového bývania so zásadným vplyvom architektov Friedricha Weinvurma a Ignáca Vécseia s ich typicky loosovskou puristickou architektúrou (bytové domy Unitas, Bratislava, život poisťujúca účastinná spoločnosť Phönix, Grösslingová 9, Bratislava). V Košiciach v 30. rokoch vznikla od Jozefa Poláška známa Masarykova kolónia obytných domov pre bankových úradníkov, ktorá vychádzala z princípov kolektívneho bývania. Rovnako v Žiline bola v tom čase realizovaná kolónia vzorových príkladov novej kultúry bývania rodinných domov Svojdomov (M. M. Scheer, J. Stein). Výraznú funkcionalistickú stopu v Nitre zanechal architekt Oskar Singer v architektúre rodinných domov i verejných stavieb.

Výstavbu malých nájomných bytov podporoval zákon o bytovej výstavbe z roku 1930, ktorý umožňoval štátnu pomoc formou pôžičiek až do výšky 90 % stavebných nákladov. V tomto smere nechýbala ani teoretická podpora typológie sociálneho bývania, ktorú zabezpečili teoretické práce Karola Teigeho Najmenší byt a Jiřího Krohu Sociologické fragmenty bývania. Výstavba pavilónu Umeleckej besedy Slovenskej v rokoch 1925 – 1926, na ktorý vyhrali súťaž architekti Alois Balán a Jiří Grossmann, sa vyznačuje výtvarnou ľahkosťou, bravúrnou prácou s členením formy s priznanou tehlou aj konštruktivistickými prvkami. V polovici dvadsiatych rokov tak symbolicky odštartovala éru modernej slovenskej architektúry. /ab

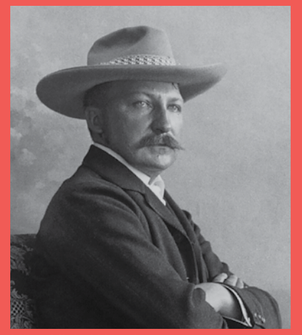

Milan Michal Harminc

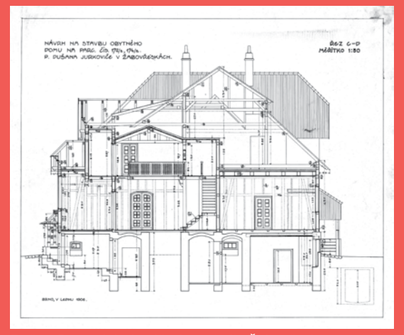

Dušan Samuel Jurkovič, vlastná vila Žabovřesky, Brno, 1906

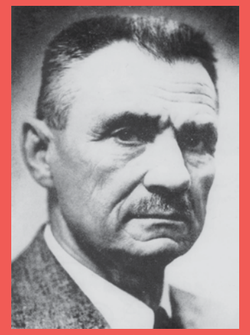

Dušan Samuel Jurkovič

Emil Belluš ako študent (v strede) v rysovni ČVUT

Poštová známka s Mohylou M. R. Štefánika

Dušan Samuel Jurkovič s bicyklom v Luhačoviciach

Plagát k výstave Werkbund Ausstellung: Die Wohnung, 1927

Prvý medzinárodný kongres modernej architektúry CIAM I, La Sarraz, 1928

Titulná stránka časopisu Horizont, č. 18-19, 1928

Titulná stránka časopisu Nový svet, 24. 6. 1937, roč. 12, č. 29

Le Corbusier: Vers une Architecture / Za novou architektúrou, Éditions Crès, Collection de "L'Esprit Nouveau", Paris, 1923

Plagát Vojtěcha Preissiga: Už Slovensko vstáva, putá si strháva

1889 Svetová výstava v Paríži, Eiffelova veža
1900 publikácia Dušana Jurkoviča: Pustevny na Radhošti
1905 Spolkový dom v Skalici, Dušan Jurkovič
1906 vlastná vila Dušana Jurkoviča, Brno-Žabovřesky
plán A. Palóczyho – Všeobecný regulačný plán mesta Bratislavy
1908 založenie Spoločnosti architektov v Prahe a vznik časopisu Styl (Spolok výtvarných umelcov Mánes) – časopis pre architektúru, umelecké remeslá a úpravu miest
1911 založenie Školy architektúry AVU, Praha (profesor Jan Kotěra)
1913 založenie Klubu architektov
založenie Zväzu českého diela, s účasťou Dušana Jurkoviča, Praha
Dušan Jurkovič sa stáva majiteľom trnavských tehelní
1914 vyhlásenie 1. svetovej vojny cisárom Františkom Josefom I.
1918 vznik prvej samostatnej Československej republiky (28. 10. 1918)
skončenie 1. svetovej vojny (11. 12. 1918)
Tomáš Garrigue Masaryk, prvý prezident Československej republiky
1919 pri leteckom nešťastí zomrel Milan Rastislav Štefánik
vznik Spolku inžinierov a architektov SIA v Bratislave ako samostatný odbor stavebných inžinierov a architektov (Spolok inžinierov a architektov SIA, od roku 1865, sídlo v Prahe)
vznik Univerzity Komenského, Bratislava – prvá vysoká škola na Slovensku
založenie umeleckej školy Bauhaus (Staatliches Bauhaus), Weimar, Walterom Gropiom
vznik samostatnej Pamiatkovej správy a ochrany prírody
vznik Vládneho komisariátu na ochranu pamiatok na Slovensku (prvý vedúci Dušan Jurkovič)
1920 prvá ústava Československej republiky (29. 2. 1920)
1921 vznik Umeleckej besedy slovenskej, Bratislava, predseda D. Jurkovič
vznik umeleckého spolku Devětsil, Praha – ľavicovo avantgardný, puristické hnutie
1922 vznik časopisu Stavba (šéfredaktor Oldřich Starý)
1923 Le Corbusier: Vers une architecture / Toward an architecture / Smerom k architektúre
1924 vznik dvojjazyčného časopisu Bytová kultura (Die Wohnungskultur), redakcia: Adolf Loos, Bohumil Markalous, Jan Vaněk, Arnošt Wiesner
založenie štvrťročníka časopisu DAV
1925 Le Corbusier: Pavilón de l'Esprit Nouveau, Paríž, Výstava umenia Arts Décoratifs et Industriels Modernes
1926 – 1945 časopis Nový svet
1927 výstava nemeckého Werkbundu Die Wohnung, Stuttgart
časopis Horizont, Brno (Jiří Kroha)
1928 – 1942 časopis Architekt SIA, vydavateľ Spolok československých inžinierov
1928 výstava Nový dům (Zväz československého diela, Brno)
prvý medzinárodný kongres modernej architektúry CIAM, La Sarraz, Lausanne
prvý prenos obrazu – vznik televízora
1928 – 1932 výstavba kolónie Svojdomov, Žilina, M. M. Scheer
1929 druhý kongres modernej architektúry CIAM, Frankfurt nad Mohanom – bývanie pre existenčné minimum
medzinárodná súťaž na regulačný plán Bratislavy
krach newyorskej burzy
výstava Spolku slovenských umelcov
1930 založenie Školy umeleckých remesiel v Bratislave
založenie československej skupiny CIAM
tretí kongres CIAM, Brusel, s účasťou československej skupiny
zákon o bytovej výstavbe
medzinárodný kongres architektov spojený s výstavou v Budapešti za účasti československých architektov
1931 Masarykova kolónia, Košice, Josef Polášek

Kostol svätej Alžbety

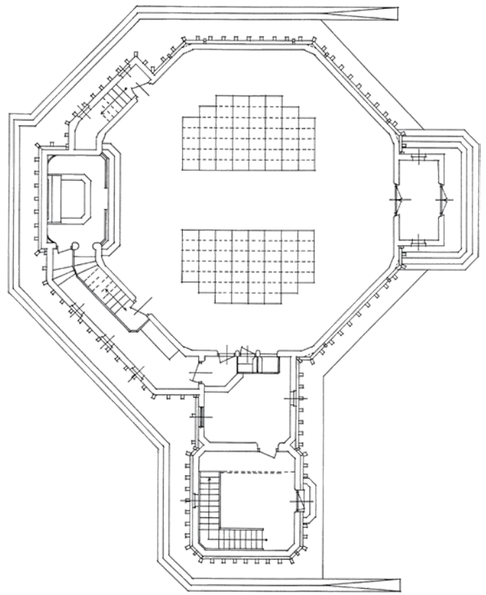

Muľa
Autor: István Medgyaszay
Realizácia: 1910
Foto: Ján Sláma

Moderná architektúra mala viacero zdrojov a podnetov, ktoré sa niekedy skrývajú za tradičným povrchom stavieb. Mohlo by sa zdať, že malý kostolík v obci Muľa (Rárósmúlyad), tesne na hraniciach s Maďarskom, nemá veľa spoločného s modernosťou. Je totiž typickým príkladom secesnej architektúry, teda krátkeho štýlu, ktorý nachádzal zmysel v bujnej florálnej dekorácii. Objekt je však prvým prípadom na území vtedajšieho Uhorska, keď sa na takej stavbe, ako je tradičný sakrálny objekt, použil železobetón. Dokonca sa jednotlivé diely ústrednej kopuly vyrábali samostatne a až potom sa zmontovali do jedného celku. Tu vlastne začínala prefabrikácia, ktorá sa stala masovou pri výstavbe veľkých panelových sídlisk a samozrejmou súčasťou aj dnešnej výstavby. Ako sa však dostala do malej uhorskej dedinky? Kostol si objednala miestna rodina grófa Rudolfa Körffyho u vynikajúceho budapeštianskeho architekta Istvána Medgyaszaya. Talentovaný Medgyaszay, pôvodným menom Benkó, študoval najskôr architektúru vo Viedni súčasne na technike i na umeleckej akadémii a neskôr dokončil štúdium v Budapešti. Pobudol v Paríži u pioniera železobetónových konštrukcií Françoisa Hennebiquea a poznatky, ktoré tam o novom materiáli získal, premietol do prednášky, ktorú mal v roku 1908 vo Viedni na tému Umelecké riešenie architektúry železobetónu a krátko po tom ich aj uplatnil i na našom kostolíku. Ten má osemuholníkový tvar, klenba je z tenkých železobetónových prefabrikovaných škrupín, ktoré spája výrazný betónový veniec so sochami anjelov – cherubínov. Tí sú takisto zo železobetónu a ich autorom je Ferenc Sidló. K hlavnej hmote je pripojená zvonica s otvorenou arkádou a nahor sa zužujúcou strechou, ktorá je znovu iba z tenkej železobetónovej škrupiny. /md

Evanjelický kostol

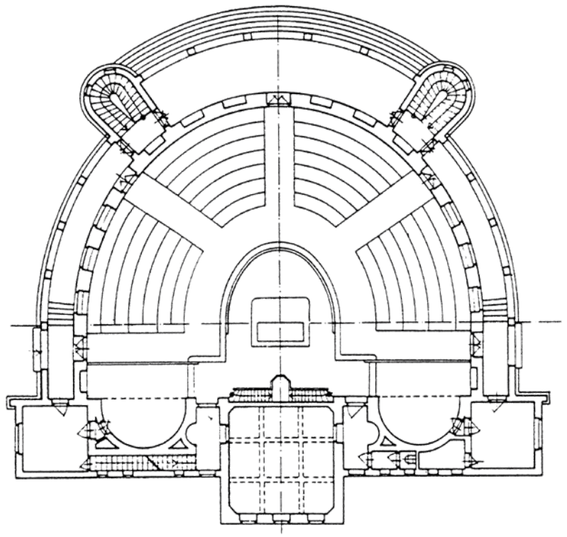

Trnavský evanjelici sa rozhodli postaviť si v neľahkých časoch krátko po prvej svetovej vojne nový kostol. K formulácii súťažných podmienok prispel v roku 1923 žilinský evanjelický farár, biskup Fedor Fridrich Ruppeldt. Na základe nich získal konečný návrh kostola amfiteatrálny pôdorys, bližší duchu evanjelického obradu. Súťaž však neskončila k spokojnosti vypisovateľov. Prvú cenu neudelili, druhú získal F. L. Gahura zo Zlína a tretiu Juraj Tvarožek. Napokon dali projekt vypracovať Josefovi Marekovi, ktorý vtedy pôsobil v Trnave a dozeral na výstavbu obytnej kolónie pri Coburgových závodoch. Miesto pre kostol vyhliadli tesne za mestskými hradbami, v hradobnej priekope na dnešnom Námestí SNP. Vnútorné amfiteatrálne usporiadanie sa premietlo do jeho vonkajšej polvalcovej základnej formy. Tá je doplnená bočnými valcovými vežičkami, kde sú schodiská vedúce na chór. Prízemná arkáda okolo vstupu bola pôvodne zasklená. Charakteristický umiernene moderný vzhľad dáva objektu hladká fasáda, v ktorej hlavným motívom sú prevýšené okná alebo arkády s polkruhovým záklenkom, niekde väčšie, inde zasa menšie. V strede vnútorného priestoru sa nachádza oltár a za ním stupňovitá kazateľnica, nad ktorou je výklenok s organom. Na bokoch sú menšie niky pre krstiteľnicu a spevácky zbor. K severnému priečeliu je pripojená štvorhranná veža, ktorá sa opiera priamo o mestské hradby. Je v nej päť zvonov od známeho trnavského zvonolejára Adolfa Fishera a zvonová hra sa Trnavčanom ozýva dodnes. Oblúkové prvky na priečeliach majú klasický charakter, ale inak sú už holé priečelia a jednoduché geometrické tvary budovy predzvesťou novej bezozdobnej architektúry, ktorá sa hlásila o slovo. /md

Trnava, Námestie SNP 5
Autor: Josef Marek
Realizácia: 1923 – 1924
Foto: Ján Sláma

Liečebný ústav Pro Patria

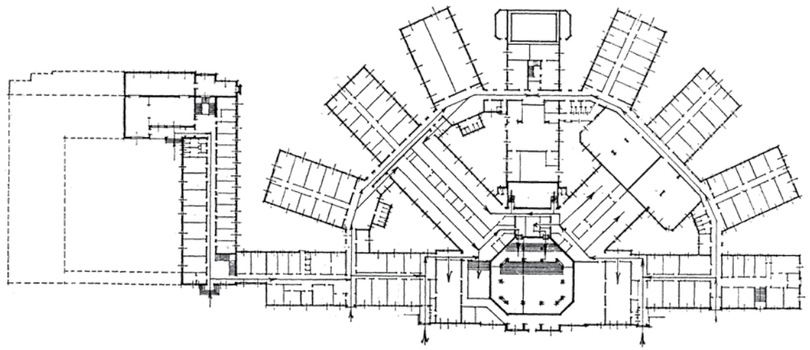

Historik piešťanskej architektúru Ľubomír Mrňa rád pripomínal, že v Piešťanoch je jedna stavba, ktorá bola typicky funkcionalistická ešte pred príchodom samotného funkcionalizmu. Mal na mysli liečebný komplex Pro Patria. Liečebno-ubytovací komplex vybudovali počas prvej svetovej vojny pre potreby armády a mal kapacitu až 500 lôžok. Liečili sa v ňom chorí a ranení vojaci, ktorých s predlžovaním sa vojnového konfliktu ustavične pribúdalo. Údajne sa tu počas vojny do roku 1918 liečilo 8 230 dôstojníkov a 108 575 vojakov. Objekt postavili na podnet podnikavého Ľudovíta Wintera podľa projektu jeho obľúbených budapeštianskych architektov. Postavili ho v súčinnosti s uhorskou vojenskou správou v priebehu jedného roka. Vojenská správa poskytla financie a budovu stavali aj vojnoví zajatci. Stavba stojí ako jeden z troch kúpeľných objektov priamo nad prameňom termálnej vody a jej funkcionálne usporiadanie tkvie v tom, že centrom dispozície je bahnisko, bazény a ďalšie balneoterapeutické priestory sú nad týmito prameňmi a odtiaľto sa vejárovite rozbieha deväť ubytovacích krídel, ktoré sú navzájom spojené oblúkovou chodbou. V jednotlivých krídlach sú ešte stravovacie a ďalšie priestory na poskytovanie komplexnej liečebnej starostlivosti. Do budovy sa pôvodne vchádzalo v strede priečelia, neskôr však presunuli vchod smerom k oblúkovej chodbe a sem aj pristavali ďalší ubytovací objekt nazvaný Cyrilov dvor. Budova bola pôvodne na hlavnom priečelí veľmi skromne secesne vyzdobená a nad vchodom mala nápis Pro Patria. Secesné doplnky i nápis však postupne zanikli, akoby objekt chcel povedať, že jeho funkcia je skrytá v jeho vnútri. /md

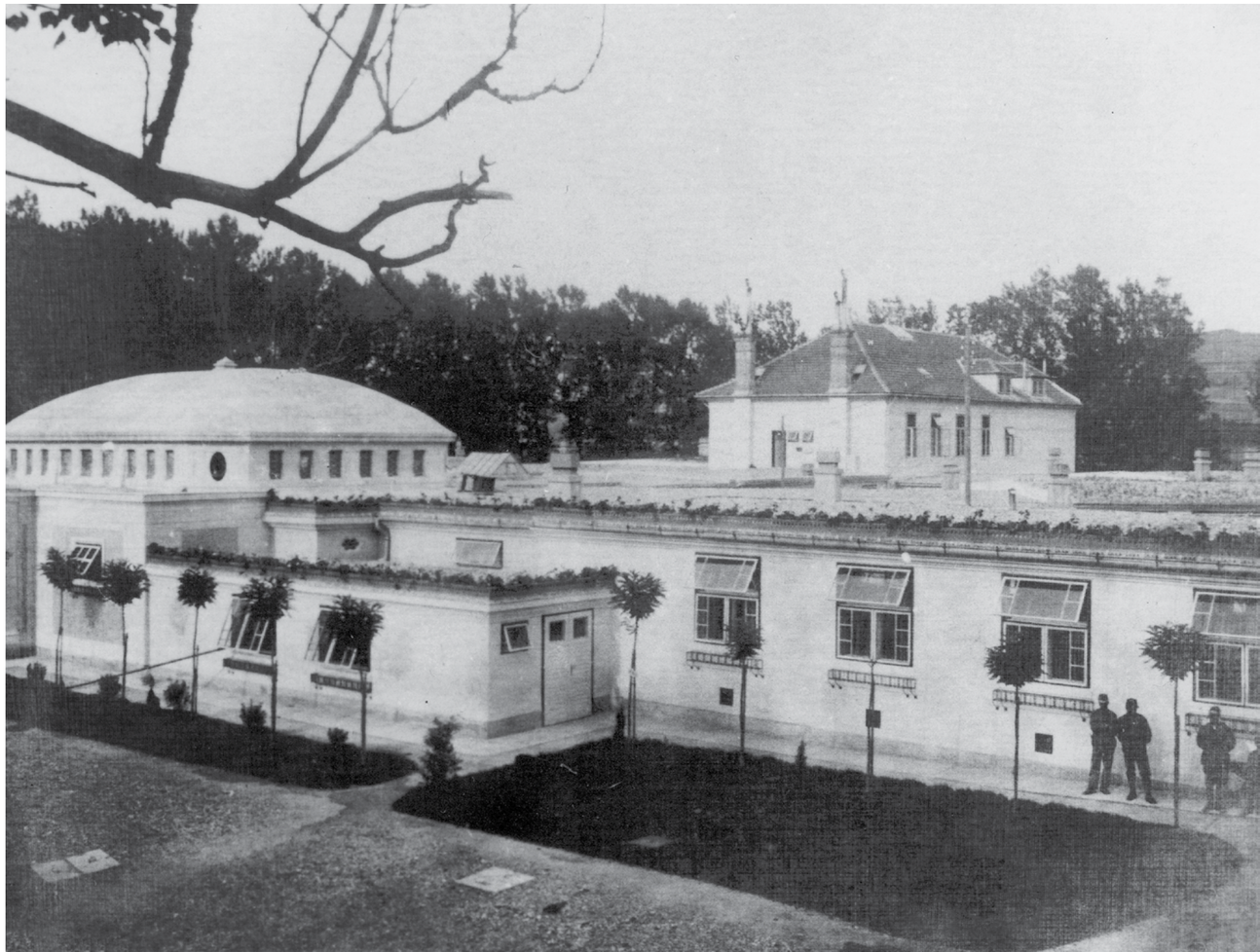

Piešťany, Kúpeľný ostrov 3598/18
Autori: Henrik Böhm, Ármin Hegedüs
Realizácia: 1916
Foto: archív Balneologické múzeum Piešťany

Ortodoxná synagóga

Bratislava, Heydukova 11 a 13
Autor: Artur Szalatnai
Realizácia: 1926
Foto: Monika a Ľubo Stacho, Rudolf Klein

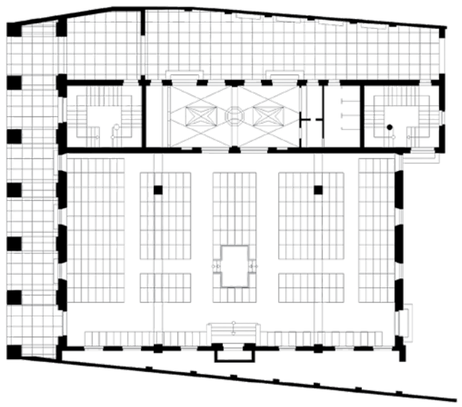

Projekt bratislavskej ortodoxnej synagógy vypracoval Artur Szalatnai pravdepodobne na základe víťazstva v súťaži. Ulicu, na ktorej stavba stojí, vtedy ešte len začínali budovať a určená bola len výška budúcej zástavby. Architekt rozvrhol monumentálnu klasicizujúcu budovu tak, že smerom do ulice umiestnil bočnú stenu hlavného priestoru, zatiaľ čo vstup dal do prejazdu. Musel totiž zachovať orientáciu synagógy na východ, takže vchod nemohol navrhnúť priamo z ulice. Po stranách vstupného vestibulu vedú dve schodiská, ktorými sa vychádza na ženské galérie. Priečelie tvorí sedem mohutných hranolových pilierov s jednoduchými hlavicami. Pri pozornejšom pohľade zbadáte, že kamenné bloky stredného piliera sa trochu posunuli. Stalo sa to vraj pri ktoromsi bratislavskom zemetrasení. Okná v stene za piliermi i v zadnom krídle majú abstraktnú kamennú treláž. Synagóga, čo sa týka architektonického výrazu, patrí medzi najlepšie tých čias, keď už síce využíva jednoduchosť moderny, ale ešte dokáže navodiť tajomnú orientálnu atmosféru. Najmä veľkorysý plochý strop zo železobetónu v hlavnej sále je už príznakom moderných inovácií. Na dnes už nevyužívanej ženskej galérii a priľahlom schodisku je od roku 2012 stála expozícia židovského komunitného múzea. Na pilieri vpravo od vstupu do podjazdu nájdete aj meno architekta a rok vzniku stavby podľa židovského letopočtu 5 684. /md

Anatomický ústav LF UK

Bratislava, Sasinkova 2
Autor: Klement Šilinger
Realizácia: 1926 – 1927
Foto: Josef Hofer, archív Múzeum mesta Bratislavy

Nová slovenská univerzita založená roku 1919 poverila projektom budovy lekárskej fakulty architekta Klementa Šilingera, ktorý mal vtedy za sebou viacero rondokubistických projektov. Objekt, ktorý navrhol, sa stal jeho vrcholným dielom v duchu tohto poňatia, ktoré sa usilovalo byť československým národným architektonickým štýlom. Ale súčasne sa tu objavujú aj nové prvky konštruktivizmu a funkcionalizmu. Klement Šilinger načrtol pôdorysnú schému ústavu ešte ako úradník Ministerstva verejných prác v roku 1923. Do dvojkrídlovej budovy s výrazným nárožím umiestnil štandardné miestnosti pracovní i špeciálne priestory pitevní, operačnej sály a posluchárne. Jednotlivé priestory však už nie sú disciplinovane skryté za fasádou a niektoré z nej aj vystupujú do priečelia. Na prízemí sú to dva polvalce pitevní, na poschodí zasa väčšia posluchárеň s terasou na plochej streche. Oblúkové zasklenie pitevní nesie sedem subtílnych priehradových nosníkov, typicky moderne konštruktivistických. Dôstojne historicky poňaté je aj reprezentačné trojramenné schodisko, skryté vo valcovom nároží budovy, a výrazné valcové prvky a rímsy na priečelí ešte odrážajú poetiku vyhasínajúceho „národného“ štýlu. V polovici dvadsiatych rokov minulého storočia však jeho obľuba rýchlo vyhasla a moderná bezozdobnosť, funkčnosť a konštrukčná pravdivosť rýchlo prenikajú do rodiacich sa architektonických projektov. Šilingerov Anatomický ústav je toho príkladom. /md

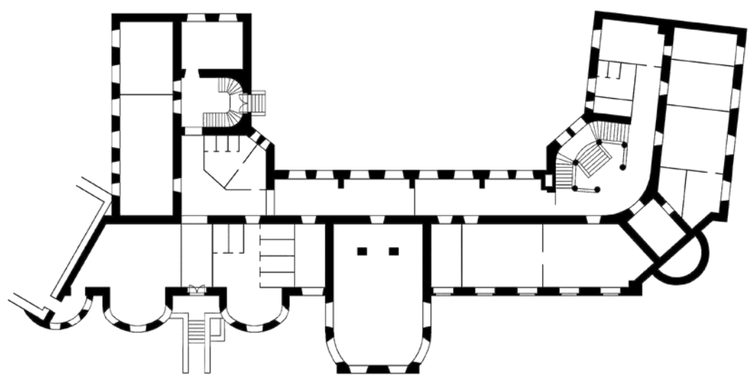

Sirotinec a nemocnica diakonís

Bratislava, Partizánska 2
Autor: Gyula Dezső Schmidt
Realizácia: 1912 – 1914
Foto: Matúš Dulla, archív Matúš Dulla

V roku 1910 vypísala evanjelická cirkev súťaž na projekt sirotinca a nemocnice. Porota vybrala ako najlepší návrh budapeštianskeho architekta Gyulu Schmidta. Ten ako mladý architekt pomáhal v USA Pálovi Hortimu pri zriaďovaní uhorského pavilónu na svetovej výstave v St. Louis v roku 1905 a potom s ním absolvoval cestu do strednej Ameriky, Japonska a na Cejlón. Kopírovali vlastne cesty, ktorými sa vtedy uberal aj slávny americký architekt F. L. Wright. Schmidtovi sa podarilo realizovať iba málo projektov, zomrel totiž ako 36-ročný krátko po dokončení bratislavského objektu v roku 1915. Budova diakonís je architektonické dielo, na ktorom sa ešte pred prvou svetovou vojnou, ako na jednom z prvých u nás, prejavili znaky moderny. Pre mladých českých architektov, čo prišli po prevrate do Bratislavy, bola, slovami Aloisa Balána, *„veľmi hodnotnou modernou stavbou, ktorá akoby tvorila most skoro k dnešnej architektúre“*. Hoci jej masívne objemy, vysoká strecha i sošné plastiky a reliéfy môžu niekomu pripomínať románsky stredovek, predsa len tu prevažuje redukcia výzdoby, rozčlenenie objemov podľa funkcií a okenné otvory najmä na dvorových priečeliach sú rozmiestnené nie formálne pravidelne, ale prezrádzajú vnútorné usporiadanie. V neposlednom rade holandskú modernu pripomína aj použitie obkladu pripomínajúceho tehlu. Pôvodne bola budova o poschodie nižšia a výraznejšia bola kaplnka v severnom krídle, ktorá práve o poschodie prečnievala ostatné krídla. Nadstavba je dielom Christiana Ludwiga z rokov 1939 až 1940. /md

Národný dom

Banská Bystrica, Národná 11
Autor: Emil Belluš
Realizácia: 1927 – 1929
Foto: Rudolf Sandalo

Národný dom je zložitý celok, kde musel autor skĺbiť hotel s divadlom. Definitívnemu projektu predchádzalo viacero súťaží, do ktorých sa Emil Belluš zapojil ako mladý domáci architekt. V Banskej Bystrici totiž vyrastal a jeho otec tu bol v mestskom zastupiteľstve. V jeho prvých návrhoch sa dali ešte vidieť prvky rondokubizmu, vo finálnom projekte sa viac odrazilo tradičné architektonické vzdelanie, ktoré získal na pražskej technike u profesora Antonína Engla. Budovu stavali v rokoch 1927 až 1928 a interiéry dokončievali v roku 1929. Jej architektúra je skôr klasicizujúca než moderná, no rozdielne prevádzky sa však už bezmála funkcionalisticky premietajú do vonkajšej formy objektu. Spoločenská, divadelná a tanečná sála sú prístupné cez veľkorysú vstupnú halu, kde môžete vidieť aj veľké vyobrazenie Alegória Banskej Bystrice od miestneho maliara Júliusa Flacheho. Hlavný vstup zvýrazňuje dvojpodlažný stĺpový portikus obložený travertínom. Objekt od jeho vzniku prešiel viacerými zmenami. Hotelovú časť obnovili v roku 2008 a zaradila sa do trojhviezdičkovej kategórie – všetky izby už majú kúpeľňu a záchod. Obnovili aj reštauračné a kaviarenské priestory. Veľkou prestavbou prešla divadelná časť, kde dnes sídli operný súbor. Vznikli nové ubytovacie priestory pre hosťujúcich umelcov, pristavali nové skúšobné javisko, skúšobňu pre orchester, šatne a kancelárie. /md

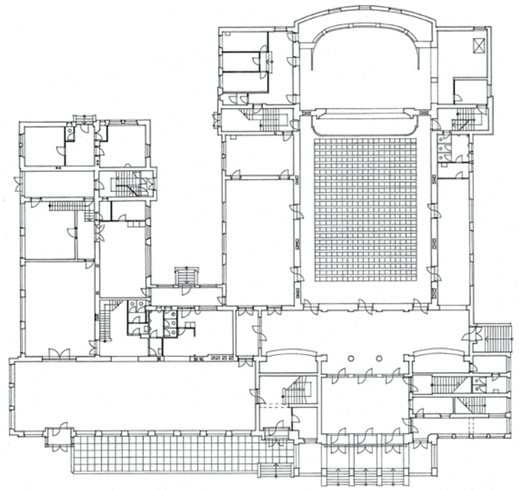

Obchodná a priemyselná komora

Košice, Hlavná 112, Bačíkova 2
Autor: Ľudovít Oelschläger
Realizácia: 1930
Foto: archív OA HÚ SAV

Trojpodlažný objekt má dve krídla, kratšie je obrátené do Hlavnej ulice. Vstup pre klientov je z Hlavnej ulice, pre zamestnancov Obchodnej a priemyselnej komory bol vstup z bočnej Bačíkovej ulice. Na nároží je dole osamotený stĺp a za ním štvrťkruhové vybratie. Na bočnej fasáde zoradil architekt vedľa seba pôsobivú skupinu siedmich úzkych, hore oblúkovo zaklenutých okien, ktoré dávajú budove zvláštny abstraktne historizujúci charakter a pripomínajú architektúru talianskeho fašizmu. Aj tmavočervené priečelia majú taliansky kolorit. Architekt aj tu použil obľúbený motív – stĺpy so zvláštnou plochou hlavicou, ktoré sa smerom nadol zužujú. Nad nárožiami sú nad atikou zasa zvláštne polovičné lastovičie chvosty. Bez väčších zásahov do pôvodnej jednoduchej dvojtraktovej dispozície a pri zachovaní existujúcich stavebných materiálov, ako bol travertín, umelý kameň, jemne štruktúrovaná omietka, kovové prvky na fasáde, zábradlia z ušľachtilého kovu, slúži dnes budova pobočke banky VÚB spolu so zadnou prístavbou z 50. rokov. Ľudovít (Ludwig) Oelschläger – Öry Lajos (1896 – 1984) – bol pozoruhodnou, hoci politicky rozpornou architektonickou osobnosťou Košíc. Pochádzal z nemeckej rodiny, stotožnil sa s maďarskou komunitou, pomaďarčil si meno, od Hortyho prijal vyznamenanie a dožil život v Maďarsku. Činný bol vo veľkom rozsahu nielen v Košiciach, ale aj na Zakarpatskej Ukrajine a diapazón jeho štýlových variácií siaha od monumentálnej expresívne štylizovanej architektúry so zvláštnymi detailmi až po čisto funkcionalisticky bezozdobné diela. Medzi týmito pólmi prechádzal voľne a ochotne podľa klientskych požiadaviek. Zanechal veľké množstvo diel rôznych tvárí, od Tornale na západe cez Košice až po ukrajinský Vinohradov na východe. /md

Hotely Eden a Excelsior

Piešťany, Winterova 58 a 60
Autor: Pavel Weisz
Realizácia: 1929 – 1930
Foto: Rudolf Sandalo

Na začiatku dnešnej pešej zóny v strede Piešťan stojí na nároží dvojica hotelov Eden a Excelsior. Ich projekt pochádza od miestneho moderne orientovaného mladého, sotva tridsaťročného, architekta Pavla Weisza, ktorý ich navrhol pre dvoch rôznych majiteľov. Oba objekty postavili takmer naraz, boli rovnako vysoké a ani kapacitou sa príliš neodlišovali. Paradoxne však jeden z nich – Eden – bol pôvodne liečebným domom, ktorý si dal postaviť doktor Neuwirth, a až neskôr sa zmenil na hotel, zatiaľ čo pri Excelsiore, ktorý dala postaviť rodina Winterovcov, to bolo naopak. Medzičasom ho ešte aj premenovali na hotel Jalta. Základný pôdorys nárožného Edenu je v tvare písmena L, pričom má charakteristické zaoblené nárožie, ktoré pripomína diela nemeckých expresionistov. Do malého dvora sú obrátené hospodárske a komunikačné priestory. Po obvode sú jedno- a dvojposteľové izby. Excelsior je dispozične trojtraktový a do dvora smeruje kratšie zadné krídlo. Priečelia nesú typické znaky funkcionalistickej architektúry, majú presklené prízemie, ľahké, vzdušné balkóny s horizontálnym rúrkovým zábradlím, ploché strechy s terasami a na nároží môžeme vidieť aj kruhové okná, príznačné motívy funkcionalistickej architektúry, ktorá sa inšpirovala radšej lodnou estetiku ako historickými predlohami. Architekt objektov Pavel Weisz (1901 – 1944) bol židovského pôvodu, zachránil sa síce pred koncentrákom, zahynul však v Slovenskom národnom povstaní. /md

Sanatórium dr. Szontágha

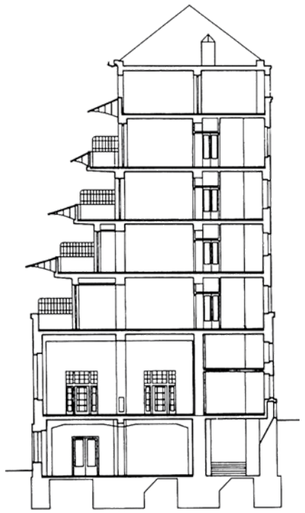

Nový Smokovec IV 76
Autor: Milan Michal Harminc
Realizácia: 1917 – 1925, dostavba 1934
Foto: archív Matúš Dulla

Projekt veľkého tatranského sanatória vypracoval pre významného liptovského továrnika Gustáva Hubku najplodnejší slovenský architekt Milan Michal Harminc v čase prvej svetovej vojny. Hrubú stavbu síce postavili v rokoch 1917 až 1921, ale kvôli hospodárskym dôsledkom vojny ju dokončili až v roku 1925. Dlho to bolo najvýznamnejšie tatranské sanatórium. Prinieslo rad dispozično-prevádzkových a technických noviniek. Hlavnou z nich bol systém terasovito ustupujúcich hlbokých lodžií na južnej strane budovy, určených na umiestnenie lôžok pacientov. Pre architektúru sanatória je charakteristické, že sa tu stretáva monumentálne historizujúce riešenie s moderným architektonickým myslením. Celé severné vstupné priečelie je ešte tvarované s ohľadom na minulosť, vidieť tu okná rôznych tvarov a zaklenutia, výrazné rímsy, zdôraznený parter, mohutný vstupný rizalit a zložitú manzardovú strechu. Letopočet 1917 nad vchodom však akoby bol rozlúčkou so slohmi minulosti, pretože južná strana budovy je už konštruktívne funkcionalistická. Architekt tu zvolil terasovite usporiadané dlhé lodžie, na ktorých už žiadny náznak historizmu nenájdete. Konštrukčný charakter skeletových prvkov priestranných terás ho priviedol k obmedzeniu ozdobnosti, ktorá sa vytratila aj na jednoduchých prvkoch, ako sú pergoly, kruhový altánok alebo oplotenie, ktoré lemujú južné predpolie objektu. Aj neskoršia dostavba obytného bloku pre zamestnancov sanatória má už puristicky funkcionálny charakter. Po hospodárskej kríze roku 1933 sanatórium odkúpil Všeobecný penzijný ústav a firma pražského architekta Josefa Zárubu-Pfeffermanna ho rozšírila a modernizovala. /md

Hala firmy Coburg

Trnava, Coburgova ulica
Autori: Siegfried Theiss a Hans Jaksch
Realizácia: 1917 – 1921
Foto: Tomáš Manina

V priemyselnom areáli na okraji Trnavy stojí medzi rozmanitými neveľmi udržiavanými priemyselnými stavbami ojedinelý objekt, ktorý patrí medzi prvé bezozdobné moderné stavby na území Slovenska. Stojí vpravo za geometrickými ornamentami vyzdobenou vstupnou bránou do areálu niekdajšieho oceliarskeho podniku bansko-hutníckej spoločnosti kniežaťa Filipa Coburga. Je to hala pôvodnej drôtovne, ktorú v roku 1921 postavili podľa projektu viedenských architektov Siegfrieda Theissa a Hansa Jakscha. Obaja spolu pôsobili vo Viedni, ale Jaksch sem prišiel zo severných Čiech a Theiss bol rodený Bratislavčan. Mali spoločnú kanceláriu, ktorá vypracovala celý rad projektov stavieb v Rakúsku, pričom zopár stavieb navrhli aj na Slovensko – napríklad evanjelické kostoly v Prievoze a v Grinave. Trnavská hala je prostá stavba so zdôraznenými čelami a bočnými priečeliami, ktoré boli členené železobetónovými nosnými piliermi, medzi ktorými boli veľké jednoduché okná. Priemyselná architektúra bola tá, kde sa historizujúce ozdobovanie stalo zbytočným a postupne sa takýto moderný názor šíril aj na tie stavby, ktoré sa tradične pokrývali dekoráciou a historickými architektonickými článkami. Halu po dlhom chátraní nedávno upravili tak, aby bez zásahov do architektúry bola využiteľná pre praktické fungovanie štúdií, ateliérov a kancelárií. Strop zostal bez zásahu v pôvodnej podobe. V obytnej kolónii pred továrňou vyskúšali v roku 1929 aj experiment a postavili tu bytové domy s oceľovou konštrukciou vyplnenou heraklitom. Domy sú dnes v zúboženom stave, nevyrovnajú sa iným domom tých čias s oceľovou konštrukciou, ako napríklad Novej dobe v Bratislave alebo sanatóriu Palace v Novom Smokovci. /md

Nová pošta

Novému československému štátu veľmi záležalo na zmodernizovaní východného Slovenska, voči centru štátu menej rozvinutého. V Košiciach sa rozhodli postaviť veľký komplex pošty. Historik funkcionalizmu Ladislav Foltyn označil túto budovu za prvú verejnú stavbu na Slovensku, ktorú postavili v modernom duchu. Vtedajšie ministerstvo pôšt a telegrafu patrilo v tom čase k progresívnym inštitúciám, ktoré presadzovali modernú architektúru, a súčasne malo na starosť zavádzať novinku – rozhlasové vysielanie. Preto tu boli aj priestory „radio journalu“ a košické rozhlasové štúdio je tu nepretržite dodnes. Rozsiahly blok projektoval pražský architekt B. Kozák, ktorý už v roku 1922 navrhol aj v neďalekej Haniske pri Košiciach vysielač, odkiaľ sa v roku 1925 uskutočnilo prvé rozhlasové vysielanie na Slovensku. Košický komplex pozostáva z dvoch vyšších štvorkrídlových celkov spojených v parteri uceleným prízemným krídlom. Veľkorysý vstup vedie do prepážkovej haly krytej oblúkovo klenutým sklobetónovým stropom. Hala je najväčšou svojho druhu na Slovensku a podarilo sa ju zachovať v jej pôvodnej kráse. Zatiaľ čo budovu v Haniske vyzdobil architekt v duchu rondokubizmu, tu sa už vzdal dekorácie, a namiesto nej použil na veľkej časti priečelia tehlový obklad. V roku 1941 poškodilo poštu bombardovanie, pri ktorom zahynulo šesť zamestnancov. Dodnes nevieme, či to bola nemecká provokácia alebo omyl sovietskych bombardérov. Košice vtedy patrili Maďarsku a to na druhý deň vyhlásilo Sovietskemu zväzu vojnu. Na budove je pamätná tabuľa na túto udalosť. Celá rozsiahly areál prešiel po 95 rokoch obnovou pod prísnym dohľadom ochrancov pamiatok a okrem pošty tu sídli celý rad ďalších inštitúcií. /md

Košice, Poštová 20
Autor: Bohumír Kozák
Realizácia: 1928 – 1930
Autor obnovy: Radoslav Mokriš
Foto: archív Matúš Dulla, Matej Hakár

Mestský blok

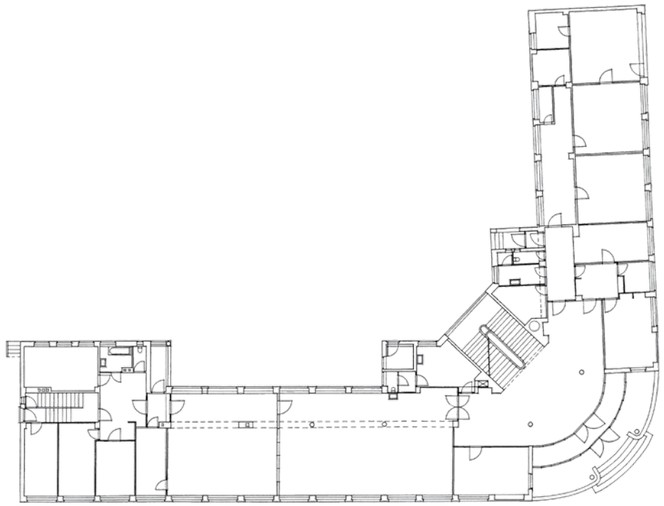

V Banskej Bystrici je mestský blok, v ktorom sa stretli a spojili do jedného celku architektonicky výnimočné budovy. Nachádza sa medzi tromi ulicami a prvou stavbou, ktorá ho tvorí, je nárožná budova niekdajšej okresnej sociálnej poisťovne od architektov Balána a Grossmanna (pôdorys hore), na ktorej priečeliach použili kombináciu omietaných a tehlových plôch. Na nároží má polvalcovú hmotu schodiska so sklobetónovým presklením a nad atikou sa týči socha robotníka s kladivom do sochára Ladislava Majerského, ktorému architekti dali priestor na sochy aj na bratislavskej budove OSP. Na druhom nároží, na budove notárskej ubytovne z roku 1935, skúsil žilinský architekt F. E. Bednárik iný variant úpravy hmôt, keď hlboko do úzadia ustúpil s valcovým nárožím. Bednárik neskôr v roku 1953 navrhol aj tretie nárožie bloku, tentoraz je to mierne konvexný oblúk, kde na priečelí použil svoju obľúbenú úpravu okenných ostení okien kamenným orámovaním okrovej farby. V tejto budove je na piatich podlažiach poliklinika, pričom dve krídla slúžia medicínskym účelom a v južnom krídle sú byty. Vo vnútri bloku je na pozadí zaoblenej sklobetónovej steny krásne špirálové schodisko. Je záhadou, ako sa architektovi podarilo v ťažkých 50. rokoch odolať diktátu historizujúceho socialistického realizmu a vytvoriť takéto čiro moderné dielo. Blok ešte na západnej strane doplnili v roku 1967 do kompaktného celku budovou Krajskej odborovej rady architekti I. Teplan starší a L. Kmeť. Aj tá má oblúkovo zahnuté priečelie, ktoré sleduje uličnú čiaru, a aj tým, podobne ako okrovým orámovaním, sa harmonicky a presvedčivo včleňuje do celého bloku, ktorý by si zaslúžil ako celok pamiatkovú ochranu. /md

Sociálna poisťovňa, notárska ubytovňa, poliklinika, odborová rada
Banská Bystrica, Horná ulica, Československej armády, Kukučínova
Autori: Alois Balán, Jiří Grossmann, František Eduard Bednárik, Igor Teplan st., Ladislav Kmeť
Realizácia: 1927 až 1967
Foto: Matúš Dulla

Kochovo sanatórium

Bratislava, Partizánska 27
Autori: Dušan Jurkovič, Jindřich Merganc, Otmar Klimeš
Realizácia: 1929 – 1930
Autori obnovy: Dušan Dinaj, Viktor Šišolák
Realizácia obnovy: 2008 – 2011
Foto: archív OA HÚ SAV, Monika a Ľubo Stacho

Vo vilovej štvrti nad mestom si dal prof. Karel Koch postaviť malé ženské sanatórium. Je to jedna z neskorých stavieb Dušana Jurkoviča, na ktorej projekte sa výraznou mierou podieľali nielen jeho partneri J. Merganc a O. Klimeš, ale aj samotný Koch. Sanatórium má štyri poschodia a pôvodne v ňom bolo 36 lôžok, operačná sála, ordinácia a kaplnka. V súčasnosti slúži ako gynekologicko-pôrodnícke sanatórium, prešlo obnovou podľa projektu architekta Dušana Dinaja, pri ktorej získalo znovu svoju pôvodnú kvalitu, hoci za cenu zopár ústupkov voči náročným požiadavkám pamiatkarov. Musel sa napríklad sňať a nahradiť celý obklad priečelí budovy z pálených tehlových tvaroviek, ktorý vyrobili v Jurkovičovej trnavskej tehelni, lebo bol do značnej miery porušený. Výraznou priestorovou zmenou bola prístavba k ľavému krídlu, kam presunuli operačné a pôrodné sály náročné na vzduchotechniku. Pôvodná budova je teraz vlastne už celá lôžkovou časťou sanatória. Najväčšou dispozičnou úpravou bolo priestorové otvorenie pôvodných operačných sál. Pôdorys budovy má tvar roztiahnutého V a harmonicky sa včleňuje do okolitej nižšej zástavby. Vo svahu za objektom je Jozefom Mišákom založená dendrologicky pestrá záhrada, ktorú mesto Bratislava práve obnovilo a sprístupnilo. Budova má oceľobetónový skelet vyplnený tehlovým murivom a je obložená keramickými obkladačkami so zdôraznenou horizontálnou škárou. Objekt je dispozične trojtraktový so strednou chodbou, zadné izby majú balkóny do záhrady. Vyniká kultivovaným funkcionalistickým tvaroslovím – jednoduchou fasádou s veľkými oknami a pásovým oknom v strede priečelia. V čase vzniku bolo sanatórium veľmi dobre vybavené a považovali ho za najmodernejšie v Československu. Dnes pokračuje v tejto tradícii ako Ženská nemocnica Koch. /md

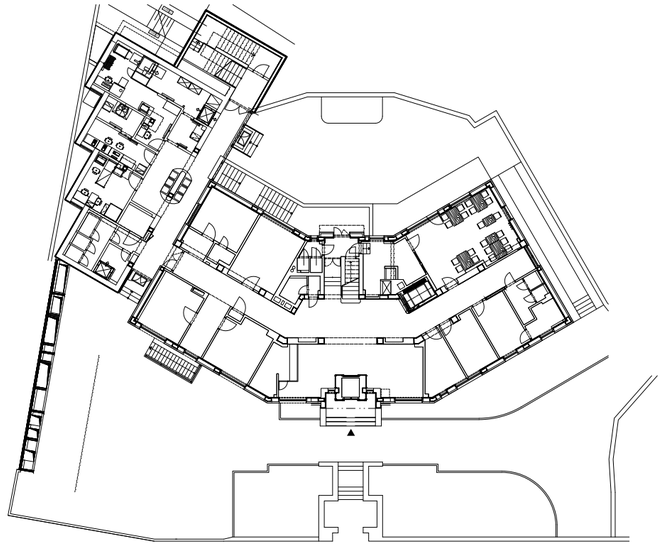

Umelecká beseda slovenská

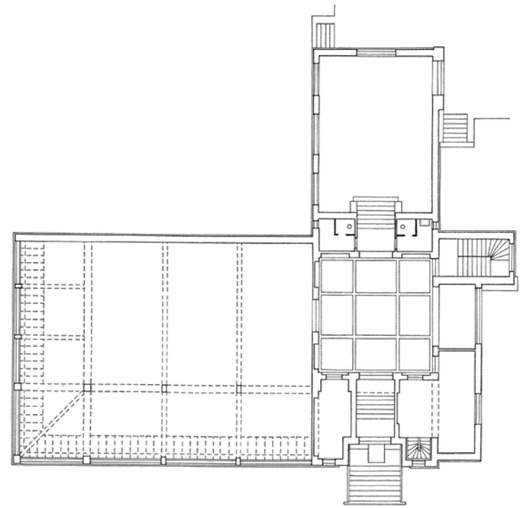

Bratislava, Dostojevského rad 2
Autori: Alois Balán, Jiří Grossmann
Realizácia: 1926
Foto: Michal Bogár, archív Matúš Dulla

Umelecká beseda slovenská bol spolok českých a slovenských umelcov, ktorý založili v Bratislave v roku 1921. Mal tri odbory – výtvarný, hudobný a literárny – a mal *„slúžiť umeniu, šíriť krásu, budiť lásku k nej a v prvom rade propagovať umenie československé“* . V súťaži na projekt jeho budovy (1924) zvíťazili mladí českí architekti A. Balán a J. Grossmann, ktorí prišli krátko po vzniku Československa do Bratislavy. Vtedy už mali za sebou projekt budovy YMCA s tehlovými priečeliami, ktorými akoby sa lúčili s ozdobnou historickou architektúrou.

Aj v ich súťažnom návrhu na UBS sa objavili niektoré staršie námety, tie však napokon zavrhli a vznikla budova, ktorá symbolizuje nástup novej modernej architektúry na Slovensku. Objekt má dve výstavné siene, väčšiu pre obrazy a vzadu menšiu s osobitným vstupom pre sochy. Na poschodí boli klubové priestory s terasou. Vo vstupnom priestore môžete ešte vidieť tradičný kazetový strop, zatiaľ čo veľká výstavná sieň má jednoduché oceľobetónové rámy a sklenú strechu továrenského vzhľadu, na severnej strane presklenú tak, ako to je v každom maliarskom alebo sochárskom ateliéri. Holé tehlové murivo na priečeliach pripomína ranú holandskú modernu, ktorá inšpirovala viacero československých architektov tých čias, napríklad vynikajúceho pražského architekta slovenského pôvodu J. Gočára alebo F. Fialu a V. Wallenfelsa, autorov Domu umenia v Ostrave, ktorý vznikal v rovnakom čase ako budova UBS. /md

Obchodný dom Baťa

Na mieste, kde stál hostinec Smidt-Hansl, navrhol Baťov architekt V. Karfík trojpodlažnú budovu nového Baťovho obchodného domu. Mala mať dlhé pásové okná, príliš však zakrývala výhľad na Michalskú vežu. Vzbudilo to nevôľu v mestskom zastupiteľstve i medzi miestnymi architektmi a tak sa Baťa i jeho architekt pružne podriadili a nárožie znížili na dve podlažia, zatiaľ čo vzdialenejšia časť budovy narástla na päť podlaží. Úpravou pôvodného návrhu sa trochu stratil efekt moderných pásových okien a zostalo z nich len to, ktoré sa tiahne na poschodí nižšej časti a za ktorým boli racionálne zariadené predajné priestory. Karfík mal bohaté skúsenosti s projektovaním Baťových obchodných domov a predajní, veď ich navrhol nielen do celého radu miest nielen v Československu, ako boli Brno, Liberec a ďalšie, ale napríklad aj do Amsterdamu. Racionálnu baťovskú architektúru bez akýchkoľvek historických reminiscencií dopĺňali veľké reklamné nápisy a obzvlášť efektné nočné neónové osvetlenie priečelí. Hoci objektu trochu chýba kultivovanosť hlavných Karfíkových zlínskych stavieb, stal sa súčasťou obrazu Bratislavy. Keď na Obchodnej ulici postavili ďalšiu menšiu Baťovu predajňu, získala budova pomenovanie Veľký Baťa. Počas dvoch obnôv, v roku 1988, ešte za Karfíkovho života, a potom v roku 2005, pribudlo schodisko, sklený výťah a výrazne sa pozmenil pôvodný utilitárny charakter niekdajšieho „Domu služby“. Po ďalšej úprave objektu na Európsky dom v ňom od roku 2027 budú prezentačné, konferenčné a administratívne priestory kancelárie Európskeho parlamentu a Európskej komisie na Slovensku. /md

Bratislava, Hurbanovo námestie 6
Autor: Vladimír Karfík
Realizácia: 1930
Autori obnovy: Peter Valach, Andrej Gürtler (realizácia: 1990); Vladimír Mrázek, Iveta Raková (realizácia: 2005); Daniel Debre (realizácia: 2027)
Foto: Josef Hofer

Živnostenský dom

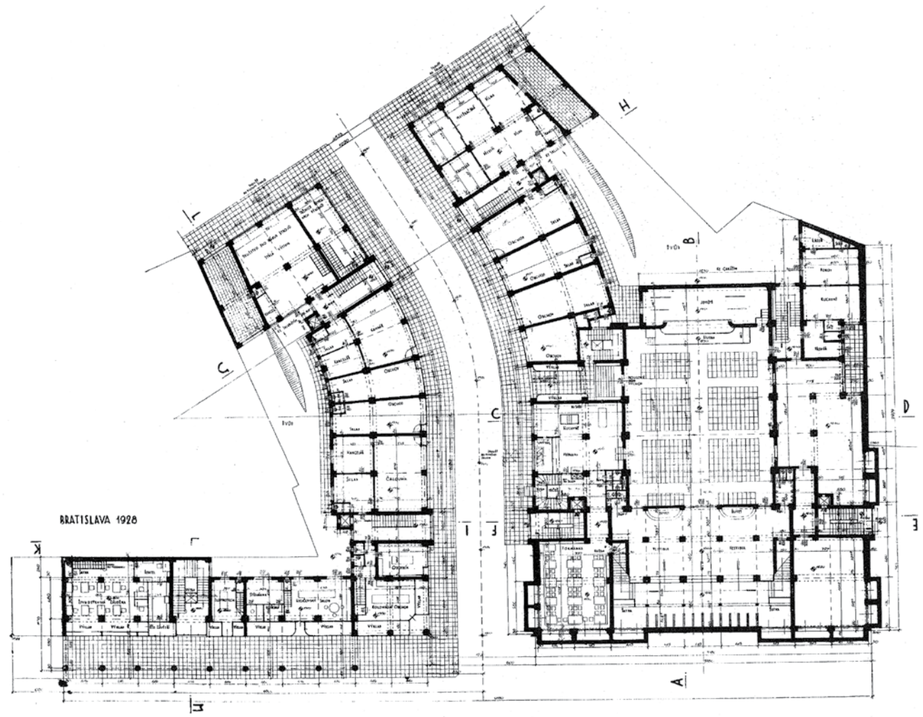

Bratislava, Kollárovo námestie 22, Vysoká 21, Živnostenská
Autor: Klement Šilinger
Realizácia: 1929 – 1930
Foto: Josef Hofer

Súťaž na veľký dom živnostenského zväzu (Živnodom) vyhral architekt v roku 1927. Dom pozostáva z dvoch blokov spojených mostíkom. Ten vedie ponad Živnostenskú ulicu, ktorá vznikla práve vďaka tomuto rozčleneniu objektu. Mohutná kolonáda jeho nižšieho krídla dosahuje dokonca výšku susedných domov – vidno tu, aké veľkorysé boli vtedy predstavy o premene mesta. Šilingerova moderná architektúra mala vždy monumentálno-dôstojný charakter vďaka veľkorysému dimenzovaniu prvkov a výšok priestorov. V objekte boli živnostenské prevádzkarne, kancelárie, reštaurácia, kaviareň, dole obchody a hore 76 komfortných bytov s terasami. V nižšom bloku sú dodnes dole predajne, na poschodí boli pôvodne malé remeselné prevádzky a na nároží Vysokej ulice dvojpodlažná „tržnica remeselníckych výrobkov". Sála dnešnej Novej scény bola pôvodne kinom Alfa. Steny zdobili abstraktné maľby Ľudovíta Fullu – na tie časy u nás skutočne revolučný počin. Ich neskorší osud je však neznámy. Živnodom si vysoko cenil aj inak stroho kritický Friedrich Weinwurm: „*...je to architektúra, ktorú podľa medzinárodného meradla môžeme nazvať svetovou.*" Zachovala sa neskoršia architektova skica, na ktorej nakreslil na priečeliach domu spojité pásové okná, no nevedno, či to bol aj jeho pôvodný návrh alebo len dodatočný náčrt modernejšieho riešenia. Roku 1990 obnovili divadlo podľa projektu Ferdinanda Zbuška a pridali vstupný portál. /md

Mohyla generála M. R. Štefánika

Za *„moderné a monumentálne dielo antickej vznešenosti“* označil historik architektúry Oldřich Starý monument nad hrobom prvého československého ministra obrany, ktorý zahynul pri leteckom nešťastí. Predstavuje vrchol Jurkovičovej pamätníkovej tvorby a je to jeho najznámejšie dielo. Jeho koncepcia vznikla v čase, keď sa do popredia dostávala moderná bezozdobná architektúra a Jurkovič tu dokázal spojiť jednoduchosť s klasickou monumentalitou. Od samotného architekta pochádza aj myšlienka pochovať generála na vrchu Bradlo nad jeho rodiskom i usporiadanie pohrebu a stvárnenie dočasného pohrebiska Štefánika a troch talianskych pilotov, G. Aggiustiho, G. M. Scottiho a U. Merliniho, ktorí zahynuli spolu s ním. Scénu a priebeh pohrebu považoval sám Jurkovič za svoj *„najväčší a najodvážnejší umelecký čin“*. Podľa Jurkovičovho projektu postavili aj priamo na mieste leteckej havárie neďaleko Vajnor pamätník s malou kamennou pyramídou. Kompozícia ústrednej tumby a štyroch pylónov na Bradle pripomína starší architektov návrh vojnového cintorína na Rotunde v západnej Haliči, ktorý mal podobný pôsobivý výraz. Klasicky vyvážené a prosté formy mohyly z bieleho travertínu korunujú vrchol výrazného kopca Bielych Karpát nad mestečkom Brezová. Komplex bol pôvodne navrhnutý o niečo väčší a architekt ľutoval, že ho musel z úsporných dôvodov upraviť. Realizované dielo má dve terasy: spodná má 93 × 62 m, horná 45 × 32 m a je na nej je tumba s nápismi a štyri obelisky 12 m vysoké. Na nenápadnom nápise na dolnej terase je zachytené aj architektovo meno. Materiálom celej mohyly je travertín zo Spišských Vlachov. /md

Brezová pod Bradlom, vrch Bradlo 543 m n. m.
Autor: Dušan Jurkovič
Realizácia: 1927 – 1928
Foto: Matej Hakár

FUNKCIONALIZMUS
1930 – 1939

Funkcionalizmus
1930 – 1939

V tridsiatych rokoch minulého storočia vznikol na Slovensku celý rad vynikajúcich funkcionalistických diel s jasným príklonom k programovým princípom modernej architektúry. Funkcionalistické východiská, ktoré presadzovala nemecká škola Bauhaus, i puristická estetika velikána európskej moderny Le Corbusiera sa premietli aj do tvorby architektov pôsobiacich na Slovensku. Viacerí z nich navštívili v roku 1925 výstavu dekoratívnych umení v Paríži a zaujali ich ani nie tak dekorácie, ako skôr ich úplná absencia na pavilóne, ktorý navrhol Le Corbusier. Práve vtedy, v polovici 20. rokov, vyhasol obdiv architektov nového československého štátu voči kubisticky ozdobnému štýlu nazývanému „národný sloh" alebo aj „oblúčkový dekorativizmus" a svoje projekty už prerábali v modernom duchu. Tak spravili aj autori budovy Umeleckej besedy slovenskej Alois Balán a Jiří Grossmann. Dovnútra síce ešte vchádzate cez vestibul s tradičným kazetovým stropom, ale hlavná výstavná sála je už moderne prostá a jej zasklený strop zámerne pripomína skôr priemyselnú halu ako tradičnú galériu.

K prelomom na ceste k funkcionalizmu patrila aj neďaleká budova bratislavskej Mestskej sporiteľne od Juraja Tvarožka, dokončená v roku 1931. Jej súťažný projekt mal ešte tradičný vzhľad, ale architekt ho v roku 1930 pohotovo nahradil geometrickým obrazcom sklenej zavesenej fasády, ktorej nechýba abstraktná elegancia. Ako sa vtedy písalo – je to *„niečo nového, u nás a ďalej na východ nevídaného: výtvor súdobého funkcionalizmu"*.

Podľa historika slovenskej architektúry Ladislava Foltyna je prvou moderne bezozdobnou stavbou mimo bratislavskej metropoly veľký komplex pošty a rádiového vysielača v Košiciach od pražského architekta Bohumíra Kozáka, ktorý dokončili v roku 1930. Začiatkom 30. rokov sa už funkcionalizmus naplno presadil a historizujúce tendencie rýchlo ustúpili do úzadia. Opustili ich aj českí architekti pôsobiaci na Slovensku, hoci mali k Prahou inšpirovanému československému „národnému slohu" blízko. Alois Balán, jeden z nich, dokonca tento sloh zakrátko označil za *„omyl, ktorému podľahli takmer všetci architekti mladšej generácie"*. Aj najstarší spomedzi nich, Klement Šilinger, ktorý mal za sebou sériu kubistických a rondokubistických bytových domov v Bratislave, sa v roku 1930 priklonil budovou Živnostenského domu a internátu Lanfranconi k funkcionalizmu.

Friedrich Weinwurm, ktorý študoval v Nemecku, čerpal podnety priamo z nemeckých moderných zdrojov a bol v Bratislave najpresvedčenejším predstaviteľom nemeckej Neue Sachlichkeit, čiže novej vecnosti. Architekti ľavicového presvedčenia stáli jasne na pozíciách modernej architektúry a verili, že je predzvesťou zásadnej spoločenskej zmeny k lepšiemu.

Nie všetci sa však k novému modernému slohu prepracovali bezproblémovo. Artur Szalatnai, autor synagógy v Bratislave, ktorý študoval v konzervatívnej Budapešti, o svojej premene povedal: *„Cítil som, že som sa stal moderným, trebárs tradicionálne nálady spali mi v povedomí."* Aj Dušan Jurkovič sa nerád vzdával pôsobivej dekoratívnosti a upozornil na to, že *„moderné smery vyplývajú z nútenej úspornosti, hľadá sa niečo lacné, ale nepriznáva sa to poctivo"*. Napriek tomu sa spolu s českými architektmi, ktorí pracovali v jeho ateliéri, priklonil k moderne na bratislavskom sanatóriu dr. Kocha (1930) s prostými tehlovými priečeliami. Aj pružný M. M. Harminc postupne upúšťal od historických článkov už aj na sakrálnych stavbách a jeho evanjelické kostoly v Bratislave a Žiline patria už do funkcionalistickej architektonickej línie.

Architekti nemali ľahkú úlohu pri presadzovaní moderného poňatia aj preto, lebo hospodárska kríza prvej polovice 30. rokov tlmila výstavbu, hoci možno trochu napomohla tomu, aby sa stavby vzhľadom na úspornosť vzdali nadbytočných historizujúcich dekorácií.

Slovenská architektonická scéna bola veľmi pestrá, čo sa týka tvorivých východísk a škôl, ktoré architekti absolvovali. Napokon aj dielo najslávnejšieho zahraničného architekta, ktoré na Slovensku máme – žilinská neologická synagóga od spoluzakladateľa európskej moderny Petra Behrensa –, je majstrovskou zmesou moderny a tradičných sakrálnych motívov. Na Slovensku nebola až do 40. rokov minulého storočia žiadna škola architektúry a pôsobili tu architekti, ktorí získali vzdelanie po celej Európe – od Prahy cez Mníchov, Viedeň, Budapešť, Zürich až po Paríž. Keď Emil Belluš po absolvovaní architektúry na pražskej technike prišiel do Bratislavy, konštatoval, že Slovákov inžinierov bolo v meste len niekoľko a skupina architektov bola *„národnostne, vekovo, kvalitou, odborným vzdelaním aj formami práce veľmi pestrá"*. Ale postupne sa východiskom ich tvorby stal európsky akceptovaný moderný funkcionalizmus. Najzreteľnejší bol v Bratislave, kde sa uchytila skupina mladých českých absolventov pražskej techniky a akadémie. Boli hlboko presvedčení, že s modernou príde načisto nový svet. Ale aj metropola východu Košice, ktorá prichýlila načas aj špičkových európskych avantgardných maliarov, mala architektov, ktorým imponovala moderna a vytvorili tu jej pôsobivé diela. Nedávno tu obnovili napríklad elegantne moderné mestské kúpalisko od plodného Ľudovíta Oelschlägera, ktorý rad svojich projektov realizoval nielen na Slovensku, ale aj na Zakarpatskej Ukrajine.

Počas hospodárskej krízy vystúpil do popredia veľký nedostatok bytov a stal sa najmä pre ľavicovo orientovaných architektov aj principiálnou architektonickou otázkou. Prijatím tzv. zákona o stavebnom ruchu sa dostalo do pozornosti bývanie nižšej vrstvy a vznikli nové avantgardné racionálne orientované bytové domy, ktoré uplatňovali princípy zdravého bývania a nového funkčného usporiadania bytu. Sem patria predovšetkým bratislavské súbory bytových domov zo začiatku 30. rokov – pavlačové bytové domy UNITAS, komplex Nová doba (Friedrich Weinwurm, Ignác Vécsei) alebo mestské bytové domy na Miletičovej ulici od Emila Belluša. Ale aj stredná trieda sa dala cestou moderného bývania, keď napríklad v Bratislave vznikol veľký družstevný obytný blok Avion (Josef Marek, 1932), alebo brniansky Josef Polášek navrhol pre košických úradníkov nového štátu Masarykovu bytovú kolóniu s kolektivistickými parametrami. Tu býval aj architekt Miroslav Kopřiva, prvý profesor-architekt na novej slovenskej technike. V Žiline sa vtedy dokonca podarilo realizovať kolóniu moderne racionálnych rodinných domov Svojdomov (architekti Michal M. Scheer, Július Stein a Žigo Wertheimer), slovenský ekvivalent slávnych kolónií z prelomu 20. a 30. rokov v Stuttgarte, v Brne alebo v Prahe.

Architekti, hoci mnohí boli aj ľavicového presvedčenia, neodmietali ani lákavé ponuky, keď sa na nich obrátili zámožnejší klienti so žiadosťou o projekty moderných vilových stavieb. F. Weinwurm navrhol niekoľko takýchto víl a aj po azda medzinárodne najúspešnejšom architektovi pochádzajúcom zo Slovenska Eugenovi Rosenbergovi zostala v Topoľčanoch takáto vila, ktorú postavil pre miestneho lekára Mokrého. Rosenberg študoval a pôsobil v Prahe, pred holokaustom sa zachránil v Británii, v Londýne založil ateliér YRM a postavil tu viacero veľkých stavieb. Aj citlivý Jindřich Merganc navrhol takúto vilu, keď sa naňho priamo s požiadavkou na moderne odvážnejšie riešenie obrátil advokát Dvořák so svojou slovenskou manželkou, spisovateľkou Zuzkou Zguriškou. Jednu z najexpresívnejších moderných víl Slovenska – vilu Ing. Jaroňa od Aloisa Balána – zaradili aj do výberu svetovej funkcionalistickej architektúry. Žiaľ, dnes už nestojí.

Nemožno nespomenúť úsilie nového štátu o zdravie obyvateľstva. V tatranských Vyšných Hágoch stavali v druhej polovici 30. rokov rozsiahly komplex liečebne tuberkulózy podľa projektu pražských architektov A. Libru a J. Kana. Desaťročie trvala výstavba veľkého liečebného domu v kúpeľoch Sliač od Rudolfa Stockara (1927 – 1937), čo do architektonickej kvality je nepochybne vrcholným dielom československého funkcionalizmu sanatórium Machnáč v Trenčianskych Tepliciach (1932). Možno len ľutovať, že tento architektonický skvost už desaťročia chátra nevyužitý. Vynikajúcimi kvalitami sa vyznačuje aj termálne kúpalisko Zelená žaba (1938), ktoré stojí na náprotivnom svahu. To sa našťastie dočkalo dôstojnej obnovy a znovu funguje. Ale aj iné kúpele – Piešťany – boli miestom, kde vznikli vynikajúce diela. Emil Belluš tu navrhol elegantnú budovu pošty a stojí tu aj jeho najpoetickejšie dielo – kolonádový most cez Váh, ktorý spája mesto s Kúpeľným ostrovom.

Moderná architektúra si rýchlo našla cestu aj do menších miest. Do Žiliny ju už koncom dvadsiatych rokov priniesol M. M. Scheer a jeho Finančný palác z roku 1931 je ojedinelým dielom v celoslovenskej dimenzii. Nitriansky Oskar Singer sa síce sťažoval na ťažkú prácu „na periférii", ale zostala tu po ňom elegantná funkcionalistické škola i vila, ktorú sčasti postavil na stĺpoch, ako to robil Le Corbusier, a ktorú nedávno v plnej kráse obnovili. V Nitre a v Trenčíne postavili aj stavby Baťovho architekta Františka L. Gahuru a aj ďalší architekt v službách zlínskeho podnikateľa – Vladimír Karfík – sa okrem Bratislavy, kde postavil Baťov obchodný dom, uplatnil aj pri výstavbe Partizánskeho, inak nášho jediného nového moderného mesta.

Moderný funkcionalizmus prenikal výrazne aj do výstavby škôl. V Bratislave vznikla pod vplyvom nemeckej školy Bauhaus učňovská Škola umeleckých remesiel (1928), známa aj mimo Slovenska. Pozdvihla výtvarnú kultúru a kvalitu miestneho priemyslu zvýšením kvality výučby učňov. Sídlila v novej budove Učňovských škôl, ktorú navrhli Alois Balán a Jiří Grossmann v prostej funkcionalistickej estetike. Po etapách ju stavali v rokoch 1928 až 1937 a dnes je sídlom Slovenskej technickej univerzity.

Spomedzi priemyselných stavieb toho v čase odbúravania priemyslu po hospodárskej kríze veľa nového nenájdeme, ale predsa len tu spomedzi pár realizovaných diel vyčnieva funkcionalisticky pôsobivo komponovaný automatický mlyn v Trnave od Emila Belluša (1938). Neskôr (1942 – 1947) postavili v Trnave ďalšiu Bellušovu výraznú stavbu – mestský vodojem.

Architektonické diela inšpirované princípmi európskej funkcionalistickej avantgardy sú dnes pevnou súčasťou hmotného dedičstva modernej architektúry na Slovensku a sú nielen predmetom slovenskej pamiatkovej ochrany, ale stoja aj v centre záujmu medzinárodnej organizácie DoCoMoMo, ktorá dokumentuje a chráni diela modernej architektúry.

Bohužiaľ, mnohé z nich chátrajú, trpia nedostatočnou údržbou a neprofesionálnymi, amatérskymi zásahmi a súdobými prestavbami bez konzultácie alebo rešpektovania autorských práv pôvodných autorov. Pred očami chradne sanatórium Machnáč v Trenčianskych Tepliciach, kúpeľný dom Helios na Štrbskom plese, ale i mnohé ďalšie. /md

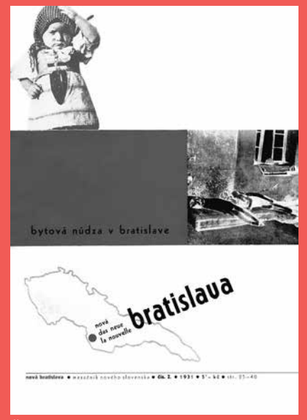

Časopis Nová Bratislava 1931

Kúpeľ Sina v Trenčianskych Tepliciach

Druhý riaditeľ Bauhausu Hannes Meyer prednášal v Bratislave

Dr. Edvard Beneš na Zelenej žabe, Nový svet 11, 25. 7. 1936

Časopis Elán redigovaný Jánom Smrekom písal aj o architektúre

Le Corbusier prednášal v Prahe

Nemecko-maďarsko-slovenský časopis Forum

Klement Šilinger na rozostavanej budove Živnodomu v Bratislave

Karikatúry významných českých a slovenských architektov od Jaroslava Kándla

Výstavba kolónie Svojdomov v Žiline

Emil Belluš na budove Družstevných domov

Pečiatka Emila Belluša

1926 – 1945 časopis Nový svet
1930 zákon č. 45 o stavebnom ruchu
nová budova Učňovských škôl so ŠUR v Bratislave
1930 – 1947 Ján Smrek vydáva časopis Elán s rubrikou Architektúra
1931 – 1942 vychádza časopis Slovenský staviteľ
1931 – 1938 vychádza časopis Fórum
1931 – 1932 vychádza časopis Nová Bratislava
1932 výstava osady Baba v Prahe
1930 – 1932 výstavba kolónie Svojdomov v Žiline
1931 – 1936 výstavba mestskej štvrte Horná Sihoť, Trenčín
1932 prvá závesová fasáda – Mestská sporiteľňa v Bratislave
zjazd ľavicových architektov a založenie Zväzu socialistických architektov v Prahe
postavili sanatórium Macháč v Trenčianskych Tepliciach (J. Krejcar)
1933 vznik Únie architektov ČSR
štvrtý kongres CIAM, Atény – Aténska charta
1934 založenie Bloku architektonických pokrokových spolkov BAPS v Prahe
1937 vznik dnešnej Slovenskej technickej univerzity v Košiciach
1938 postavili automatický mlyn NUPOD v Trnave (E. Belluš)
zlúčenie pražských časopisov Stavba, Stavitel a Styl do časopisu Architektura
výstava celoživotného diela D. Jurkoviča v Umeleckej besede slovenskej
Výstava východu ČSR, Košice

Nová synagóga

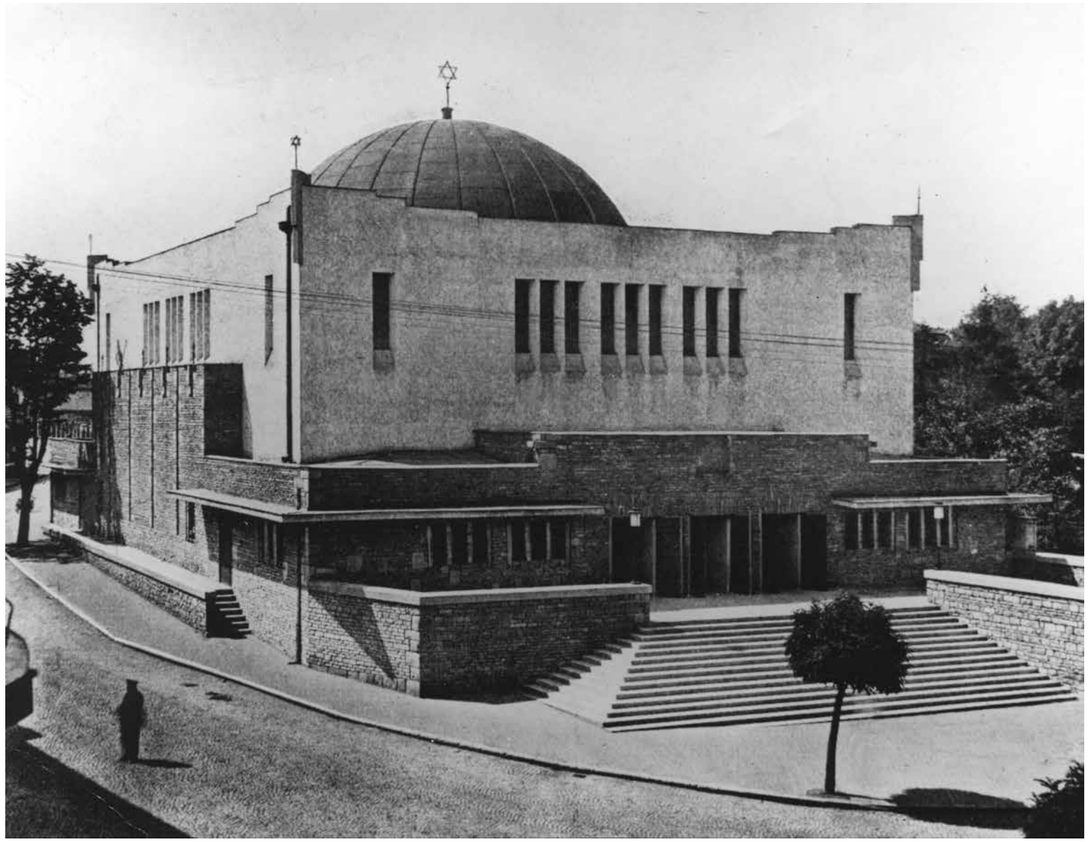

Žilina, Hurbanova 11
Autor: Peter Behrens
Realizácia: 1929 – 1931
Autori obnovy: Martin Jančok, Michal Janák, Eva Štrocholcová
Realizácia obnovy: 2011 – 2017
Foto: archív FAD STU, Monika a Ľubo Stacho

Bývalá synagóga neológov je najpozoruhodnejšia pamiatka európskej moderny na Slovensku. Stojí na nepravidelnom a svahovitom nárožnom pozemku, ale napriek tomu je jej základná hmota symetrická. Prechodné partie objektu sú upravené terasami a schodiskami. Synagógu si postavila žilinská silná skupina neológov, t. j. reformované krídlo židovskej náboženskej obce. Priestor na prízemí bol určený pre 450 mužov a na empore bolo miesto pre 300 žien. Horizontálne hmoty dávajú budove dôstojný a vážny charakter. V zadnom krídle bola menšia zimná modlitebňa. Budova patrí medzi málo príkladov tých slovenských synagóg, ktoré riešia tradičný stavebný typ prostriedkami modernej funkcionalistickej architektúry, hoci výberom materiálu (kameň) a kompozičnými prostriedkami (symetriou) pripomína aj historickú architektúru. Architekt Behrens patril k špičke európskej secesie a neskôr moderny a uňho v berlínskom ateliéri pôsobili také osobnosti moderny ako Walter Gropius, Le Corbusier i Mies van der Rohe. Architekt, ktorý bol roku 1928 profesorom na viedenskej akadémii, zvíťazil v súťaži, na ktorej sa zúčastnili aj ďalší dvaja významní tvorcovia – viedenský secesný architekt Josef Hoffmann a budapeštiansky Lipót Baumhorn, ktorý vyprojektoval asi najviac európskych synagóg, okrem iného aj v Nitre a Lučenci. Budova bola poslednou veľkou synagógou, ktorá na Slovensku vznikla. Po holokauste, keď sa do Žiliny vrátilo iba pár Židov, v nej bol sklad, bábkové divadlo, kino i aula vysokej školy. Podľa projektov architekta Martina Jančoka a ateliéru Plural sa občianskemu združeniu Truc Sphérique pod vedením agilného Marka Adamova postupne podarilo ju pietne obnoviť a konajú sa tu progresívne kultúrne podujatia. /md

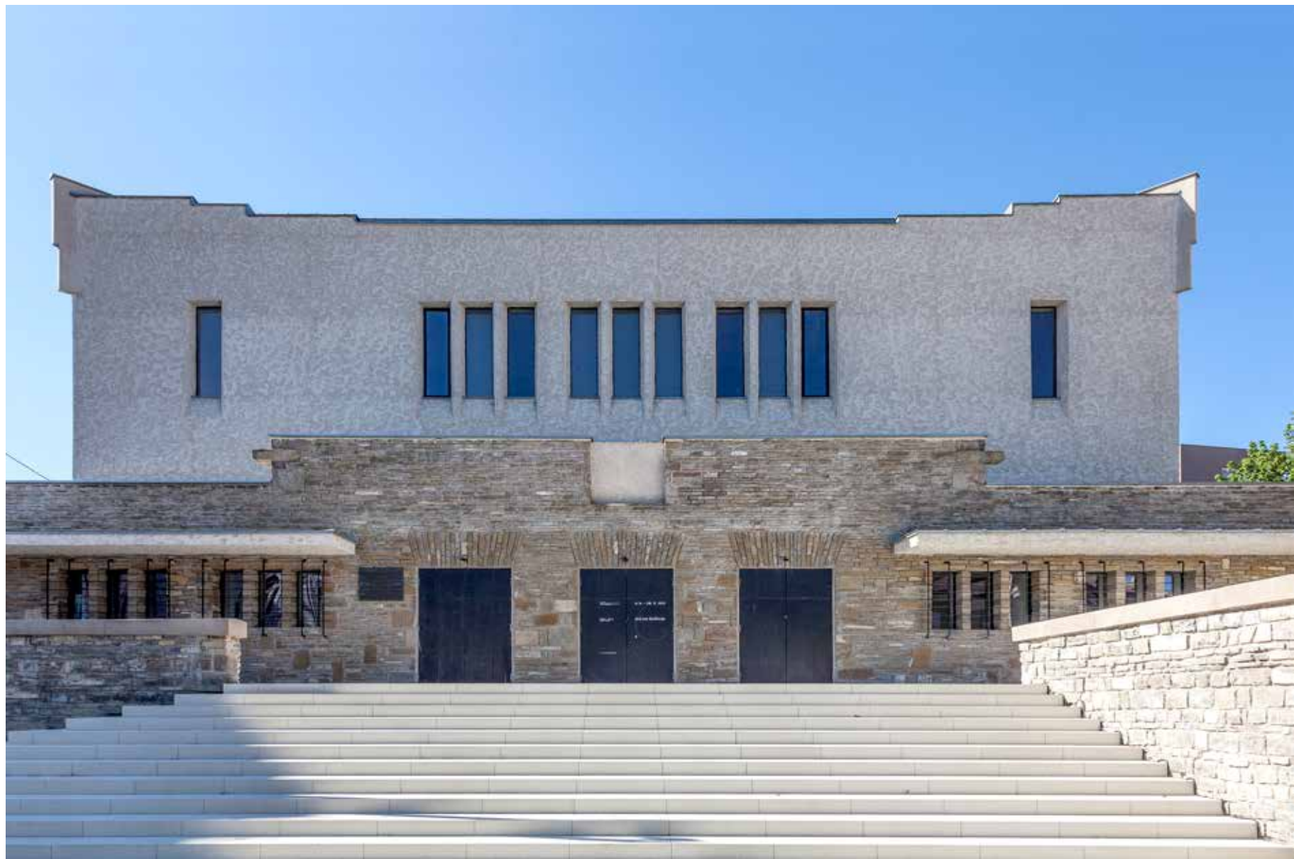

Evanjelický kostol

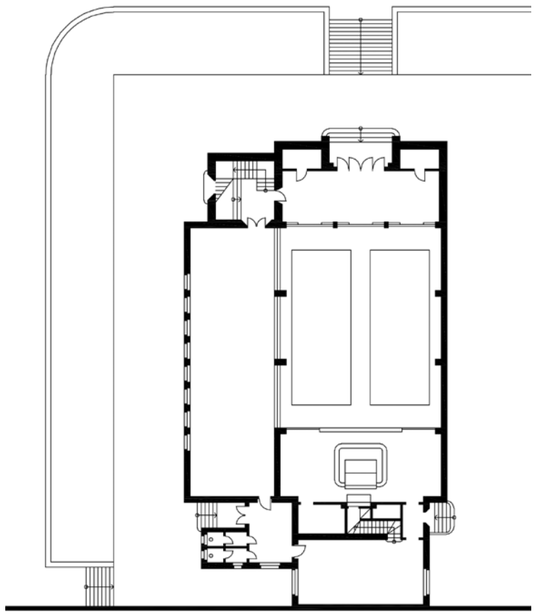

Architekt už mal za sebou realizáciu nového evanjelického kostola v Bratislave, keď ho vyzvali do súťaže na projekt kostola do Žiliny. Tu pôsobil ako farár Fedor F. Ruppeldt, ktorý sa pričinil o formuláciu požiadaviek na podobu nových evanjelických chrámov. Zdôrazňoval pri tom výhody amfiteatrálneho usporiadania hlavnej sály. To sa podarilo pri výstavbe trnavského nového kostola, ale tu v Žiline zostalo z neznámych dôvodov po starom. Aj tak sa však vo variantných Harmincových návrhoch objavuje novinka – osobitná veľká predsieň, ktorú napokon umiestnil zboku pozdĺž celej hlavnej sály. Od hlavnej lode je oddelená radom presklených dverí a v prípade väčšieho počtu veriacich je možné oba priestory prepojiť. Pôvodne sa uvažovalo aj s farou ako súčasťou kostola, ale napokon budovu fary postavili samostatne hneď vedľa. Na nej sa moderná funkcionalistická asymetria prejavila viac ako na hlavnej budove, no celkom ju zastrela nedávna prestavba tohto objektu. Veža kostola je umiestnená asymetricky vpravo na najvyššom bode návršia, na ktorom chrám stojí. Jeho architektúra je zbavená historických reminiscencií a je dôstojne pokojná. Aj keď Ruppeldt nepresadil víziu o polkruhovom usporiadaní lavíc hlavnej sály, uplatnili sa tu jeho precízne odporúčania týkajúce sa vzťahu oltára, kazateľnice a organu, nad ktorými sa skvie pôsobivé farebné vitrážové okno. Na stavbu kostola vyzbieral Ruppeldt u amerických Slovákov 46 000 Kč, prezident Masaryk prispel piatimi tisícmi a zbierku naň zorganizovali aj žilinskí Česi, ba prispela i židovská obec. Na travertínovom lemovaní vstupného portálu si možno prečítať aj mená pôvodcov samotnej budovy: vpravo je Harmincovo meno, vľavo staviteľ Kováč. /md

Žilina, Martina Rázusa 1290
Autor: Milan Michal Harminc
Realizácia: 1935 – 1936
Foto: archív Matúš Dulla

Červený kríž

Nitra, Mudroňova 7
Autor: František Lydie Gahura
Realizácia: 1931
Foto: Rudolf Sandalo

V Nitre sa zachovala spomienka na baťovskú architektúru v budove Červeného kríža, ktorú projektoval Baťov architekt F. L. Gahura. U Baťu pracovali dvaja skvelí architekti: Gahura a Karfík. Karfík bol racionálnejší, Gahura viac umelecky založený, veď aj chcel ísť študovať sochárstvo. Napokon to však bola architektúra na Akadémii výtvarných umení, zatiaľ čo Karfík absolvoval pražskú techniku. Gahurovým najznámejším zlínskym dielom je presklený pamätník Tomáša Baťu. Svojimi dvoma projektami sa architekt dostal aj na Slovensko, stojí však už len jeden z nich. Vila dr. Sázela v Trenčíne, ktorú postavili v rovnakom čase ako nitriansky objekt, podľahla zubu času a v roku 2005 ju zbúrali. Zachovala sa však nitrianska budova, ktorá pôvodne slúžila aj ako domov pre opustené deti. Červený kríž však sídli v pôvodnej budove dodnes. Vo funkcionalizme často používané presklené polvalcové schodisko sa u nás vyskytlo iba na malom počte stavieb, tu ho dopĺňa aj vysunuté a veľkoryso presklené vstupné nárožie. Budova má oceľobetónovú konštrukciu a jednoduché funkcionalisticky prosté priečelia s veľkými citlivo komponovanými oknami. Po rade prestavieb a výmenách okien sa však pôvodný elegantný vzhľad budovy trochu stratil. /md

Slovenský veslársky klub

Bratislava, Viedenská cesta 24
Autor: Emil Belluš
Realizácia: 1930 – 1931
Autori obnovy: Juraj Fecanin, Henrich Kupec, Štefan Polakovič
Realizácia obnovy: 1993
Foto: Josef Hofer, Matúš Dulla

Slovenský veslársky klub je jednou z prvých stavieb mladého architekta, ktorý sa aj sám venoval veslovaniu. Patrí k jeho najavantgardnejším dielam. Funkcionalizmus sa tu hlási voľným priečelím hlavnej časti, pásovými oknami, vzdušnými terasami a horizontalitou. Vo väčšom krídle budovy je hlavný priestor určený na uloženie skifov. Oceľobetónová kostra s konzolami výborne vyhovuje tejto funkcii a dovoľuje na predsadenom múre použiť neprerušované pásové okno. V druhom krídle, ktoré je vymurované tradične z tehál, bola klubovňa a priestory pre motorové člny. Medzi týmito krídlami je vyššie komunikačné jadro so schodiskom. Pôvodne bola budova ľahkou sezónnou stavbou s veľkými sklenými plochami a pobytovými terasami, zariadená moderným nábytkom zo subtílnych kovových rúrok. Pri prestavbe v roku 1993 ju lepšie tepelne izolovali a niektoré priestory upravili a v západnom krídle zriadili reštauráciu. Emil Belluš bol autorom aj neďaleko stojaceho prístaviska propeleru – lode, ktorá spájala oba dunajské brehy. Náprotivné väčšie nástupište na bratislavskom brehu sa zachovalo a obnovovali ho podľa projektu Jána Bahnu. Aj keď je propeler už dávno minulosťou, tak isto z jeho prístavísk, rovnako ako z veslárskeho klubu, dýcha čaro prostej moderny. /md

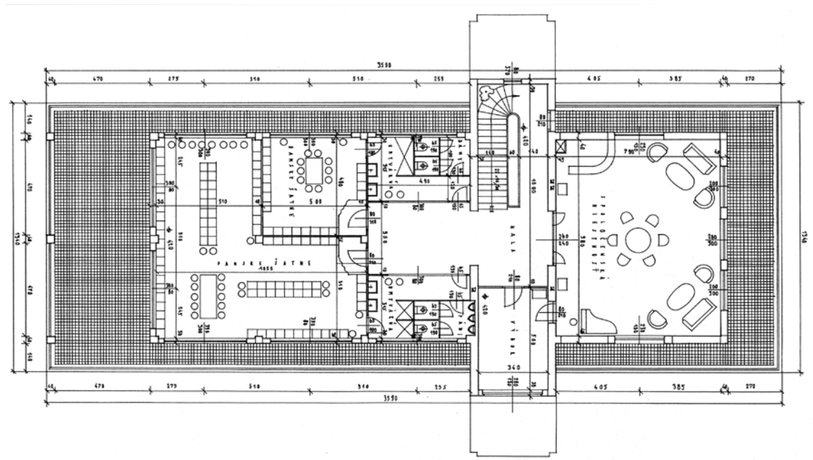

Nemecký veslársky klub

Bratislava, Viedenská cesta 22
Autor: Josef Konrad
Realizácia: 1931
Foto: Rudolf Sandalo

Na brehu Dunaja v Bratislave už dlhé roky chátra budova, ktorá je podľa významného historika modernej architektúry Štefana Šlachtu jedným zo slohovo najčistejších objektov funkcionalizmu na Slovensku. Je to bývalý nemecký veslársky klub Donau, ktorý vznikol súčasne s vedľajším veslárskym klubom slovenským od architekta Emila Belluša. Určite je to aj najlepšia architektúra architekta J. Konrada. Skladba hmôt, pri ktorej architekt nebol veľmi zväzovaný konvenciami, pripomína loď, obľúbený vzor funkcionalistov: sú tu terasy pripomínajúce lodné paluby, rúrkové zábradlia, zaoblené nárožia a, samozrejme, okrúhle kajutové okná. Schodisko má celú stenu presklenú, ba dokonca presklenie presahuje až za oba rohy. Hlavným priestorom bola lodenica na uskladnenie člnov, ďalej tu boli šatne, klubové a reštauračné priestory. Budova prešla prestavbami, ktoré zastreli niektoré charakteristické prvky (pásové okno na oblom nároží), slúžila ako archív televízie a už roky pustne a rozpadáva sa. Už od roku 1895 stál kúsok poniže Prešporský veslársky klub, ktorý potom premenovali na maďarský. Pripomínal romantický zámoček s vežou, projektoval ho Raimund Jeblinger, ale pri výstavbe Mosta SNP ho museli rozobrať a hoci súčasti budovy kdesi uskladnili, postupne sa roztratili. Dúfajme, že takýto osud nepostihne aj Konradovo najlepšie dielo. /md

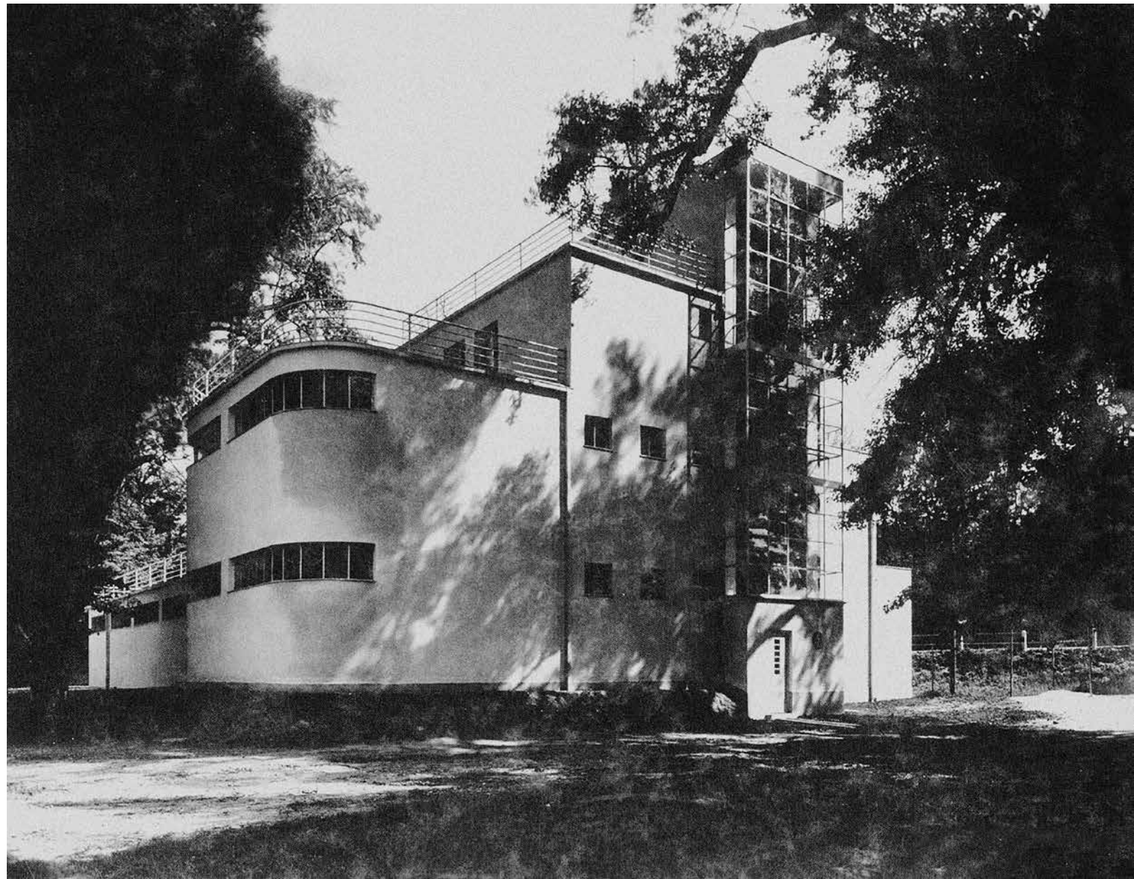

Finančný palác

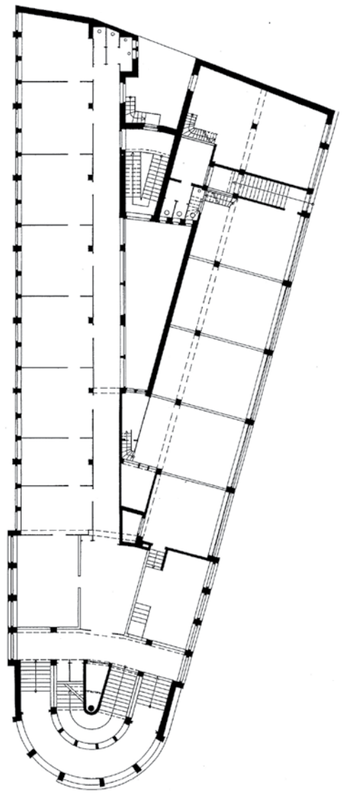

Budova bývalých finančných úradov mesta, nazývaná aj Finančný palác, stojí na zužujúcej sa rohovej parcele a pozostáva z dvoch krídel, ktoré majú na nároží polvalcové schodisko. Toto hmotové riešenie pripomína odvážne diela ruského konštruktivizmu. Dominancia schodiska sa trochu potlačila, keď v roku 1949 pôvodne štvorpodlažnú budovu nadstavali o jedno poschodie. Bočné priečelia sú členené zvislými piliermi, ktoré prechádzajú až do atiky a sú súčasťou oceľobetónovej kostry budovy. V objekte sú kancelárske priestory rozvrhnuté dispozične veľmi racionálne tak, že obe krídla majú jednoduchú dvoj-, dokonca v najužšom mieste aj jednotraktovú dispozíciu. Architekt Scheer postavil v Žiline celý rad elegantných funkcionalistických stavieb vyžarujúcich optimistického ducha nových čias, spomedzi ktorých je Finančný palác tou najvýznamnejšou. Dokonca bol v roku 1928 aj autorom projektu domu so záhradou na streche priamo v čase, keď Le Corbusier vyhlásil strešné záhrady za jednu z piatich zásad novej architektúry. Scheerov dom so záhradou však neskôr podľahol prestavbám. Aj úpravy Finančného paláca v roku 1998 poškodili jeho charakteristickú jemnú eleganciu. Kritik architektúry Peter Szalay s trpkosťou komentoval najmä necitlivú náhradu pôvodného priehľadného zasklenia schodiska reflexným modrastým sklom, ktoré je *„charakteristickou črtou postsocialistických bankových domov a predstáv ich majiteľov o luxusnom výraze“.* /md

Žilina, Hodžova 11
Autor: Michal Maximilián Scheer
Realizácia: 1930 – 1931
Foto: archív FAD STU

Poisťovňa

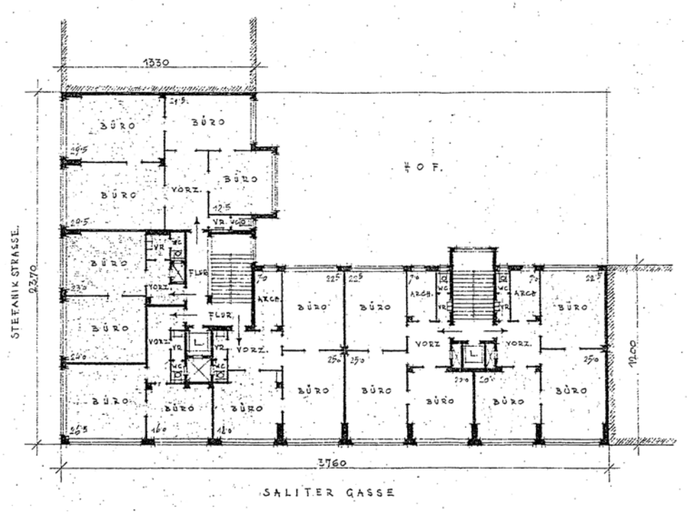
1330
BÜRO
BÜRO
BÜRO
BÜRO
VORZ.
BÜRO
BÜRO
BÜRO
BÜRO

Poštový a telegrafný úrad

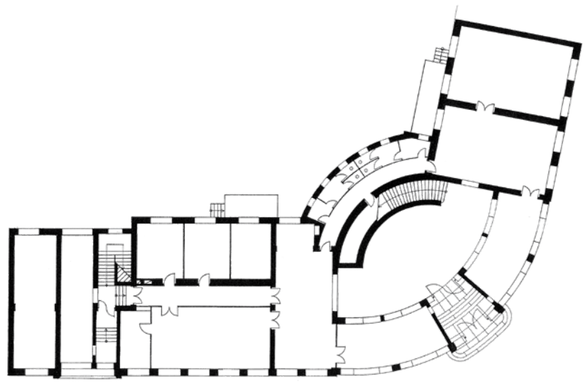

Piešťany, Kukučínova 15
Autor: Emil Belluš
Realizácia: 1929 – 1931
Foto: archív Jelica Janotová

Spolovice dnes už archaický nápis *Poštový a telegrafný úrad* sa skvie nad vstupom elegantne zaoblenej budovy na križovatke ulíc Kukučínovej a Poštovej v centre Piešťan. Už pri budove pošty v Košiciach od architekta Bohumíra Kozáka sme spomenuli, že na konci 20. rokov minulého storočia bolo pražské ministerstvo pôšt naklonené nie ustupujúcemu rondokubizmu, ale prostej modernej architektúre. Ocenil to aj mladý slovenský architekt Emil Belluš, ktorý sa dostal k projektu piešťanskej pošty. Navrhol ju na nároží do tvaru oblúka a vstup i dve poštové haly umiestnil do jeho stredu. Haly spája oblúkové jednoramenné schodisko umiestnené v úzadí. Na prízemí bola pôvodne balíková služba, na poschodí ostatné služby. V interiéri sa čiastočne zachovalo aj pôvodné zariadenie. Strohá, funkcionalistická fasáda má travertínom obložený sokel a okenné ostenia. Dom kryje sedlová strecha s veľmi malým sklonom, takže zblízka ju neuvidíte a dom aj preto pôsobí veľmi moderne. Pri nedávnych úpravách nahradili skorodované okenné rámy novými, obnovili ich pôvodnú červenú farbu a mierne upravili usporiadanie oddelení. Pozoruhodný priestorový dojem, ktorý má návštevník z oblúkového usporiadania hál a ich spojenia a ktorý je pre budovu charakteristický, zostal dodnes neporušený. V čele vstupnej haly na mieste, kde bola pôvodne busta prezidenta Masaryka, umiestnili v roku 1999 bustu architekta budovy pri príležitosti stého výročia jeho narodenia. Autorom busty z roku 1979 je sochár Alexander Trizuljak. /md

Masarykova kolónia

Košice, Jesenná 1 – 3, Jarná 21 – 25, Letná 10 – 14
Autor: Josef Polášek
Realizácia: 1931
Foto: Rudolf Sandalo

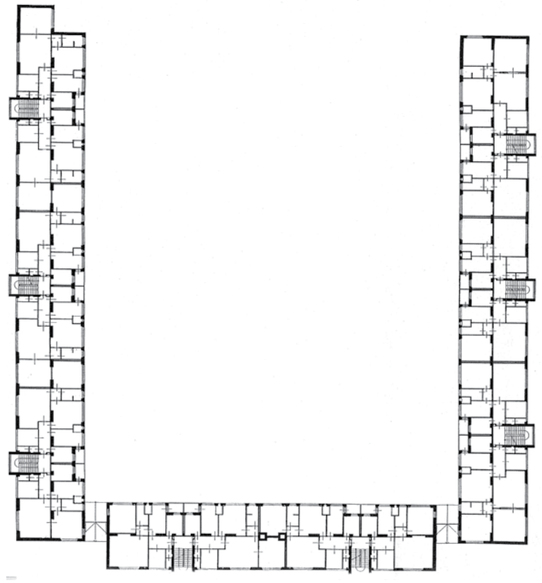

Družstvo 48 rodín, v ktorom boli organizovaní úradníci českých, slovenských a maďarských bánk v Košiciach, si na vtedajšom severnom okraji mesta postavilo tzv. Masarykovu kolóniu obytných domov. Tvorí ju čiastočne uzavretý trojkrídlový blok štvorpodlažných domov s pôdorysom v podobe písmena U. Na najvyššom podlaží boli pôvodne strojové práčovne. Spolu je tu dvadsaťjeden trojizbových, dvadsaťjeden dvojizbových, šesť štvorizbových a päť jednoizbových bytov. Programovo sa presadili výhody kolektívneho bývania, ktoré vtedy boli novinkou, napríklad ústredné kúrenie, studená a teplá voda, dve spoločné práčovne a centrálna správa. Na dvore boli záhradky, detské ihrisko s bazénom a pylón s bustou prezidenta Masaryka. Tú však v 50. rokoch odstránili. Zeleň bola pôvodne aj na strešných terasách. J. Polášek bol známy brniansky architekt, ktorý bol pôvodne murárom, absolvoval stavebnú a potom umelecko-priemyslovú školu v Prahe u profesora Janáka. Inšpirovali ho ľavicové kolektivistické trendy v architektúre. Kolónia je charakteristická jednoduchou ortogonálnou architektúrou, ktorú spestrujú vysunuté presklené schodiská a uvoľnenia na nárožiach, kde sú podjazdy a lodžie. Realizácia kolónie mala veľký úspech, o čom svedčil aj záujem ďalších šesťdesiatich úradníckych rodín o podobnú výstavbu. /md

Vila K

Nitra, Kmeťkova 22
Autor: Oskar Singer
Realizácia: 1934
Autori obnovy: Juraj a Paula Fabrici
Realizácia obnovy: 2024
Foto: Lenka Némethová

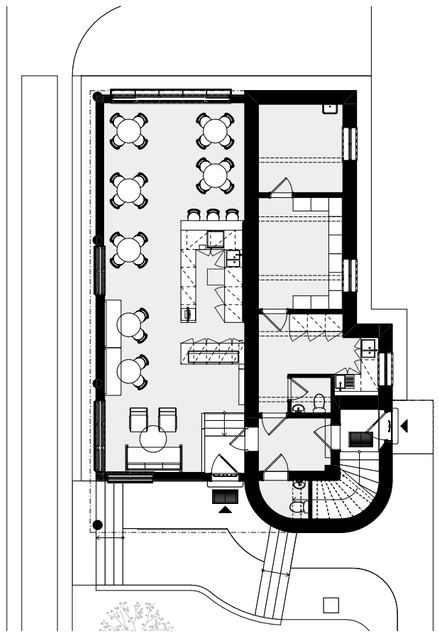

Najvýraznejším nitrianskym architektom v medzivojnovom období bol Oskar Singer, ktorý v meste postavil viacero funkcionalistických stavieb, medzi nimi niekoľko moderných víl. Od neho je aj funkcionalisticky prostý hranol bývalého robotníckeho kultúrneho domu, na ktorom bola veľká maľba od Istvána Bíróa; dnes je k nenápadnej budove pristavaná ďalšia časť. Singer navrhol aj neďalekú školu na nitrianskom nábreží, ktorá dnes nesie názov Základná škola kniežaťa Pribinu. Pre manželov Kollmanovcov vyprojektoval vilu známu dnes ako Vila K. Zvláštnosťou vily bolo, že časť domu stála na stĺpoch, tak ako to odporúčal Le Cobusier vo svojich piatich bodoch modernej architektúry. Bolo to v našich pomeroch nezvyčajne veľkorysé riešenie a voľné prízemie už tri roky po ukončení domu spolovice zastavali. Moderný charakter malo aj aerodynamické zaoblenie rohov budovy. Postupným prebúdzaním záujmu o lokálnu históriu našej architektúry sa aj vile dostalo zaslúženej pozornosti, priťahuje nadšencov funkcionalizmu, občianske združenie ju v roku 2024 obnovilo, ponúka v nej štýlové ubytovanie a zriadilo v nej kaviareň. Oskar Singer bol židovského pôvodu, pochádzal z Dolných Vesteníc a študoval architektúru v Budapešti a Brne. Pôsobil v medzivojnovom období predovšetkým v Nitre a zaradil sa k našim popredným funkcionalistickým architektom. Tesne pred druhou svetovou vojnou emigroval do Veľkej Británie. /md

Kolónia Svojdomov

V histórii modernej architektúry sa zvykne veľká pozornosť venovať slávnym európskym vzorovým kolóniám, ktoré reprezentovali moderný spôsob individuálneho bývania, ako bola napríklad kolónia Weissenhof v Stuttgarte (1927). V Československu vtedy vznikla pražská kolónia na Babe alebo brniansky Nový dům. Žilinský historik architektúry Dušan Melner však pripomína, že aj na Slovensku sme dokázali pripraviť a realizovať podobnú akciu. Bolo to v Žiline v roku 1930 a slovenským ekvivalentom slávnych európskych vzorových moderných kolónií sa stala skupina rodinných domov družstva Svojdomov v lokalite Šefranica na okraji centra Žiliny. Hoci rozsah akcie, diapazón projektov i počet architektov bol menší, predsa len tu dodnes možno vidieť na troch uliciach 48 domov moderne funkcionalistického vzhľadu i vnútorného usporiadania. Postavili ich v priebehu tridsiatych rokov minulého storočia a sú tu rodinné domy alebo dvojdomy rôznych veľkostí: dom 1-izbový, 2-izbový s manzardou, dva 2-izbové byty v jednom dome, 3-izbový s manzardou a 4-izbový dom. Pôvodné projekty ešte upravovali podľa požiadaviek budúcich obyvateľov. Ich autormi boli žilinskí architekti Scheer a Stein. Jasne moderný bol ich prostý vzhľad bez ozdôb, hranolové tvary a ploché strechy. Neskôr sa síce veľa z týchto domov prestavalo, ale na zopár z nich sa ešte zachoval ich pôvodný architektonický charakter a aj omietka zo škriabaného brizolitu, typická pre diela M. M. Scheera. /md

Žilina, Na Šefranici, D. Krmana a Stárkova
Autor: Michal Maximilián Scheer, spolupráca: Július Stein
Realizácia: 1928 – 1932
Foto: archív Dušan Mellner, Monika a Ľubo Stacho

Mestská sporiteľňa

Bratislava, Námestie SNP 18
Autor: Juraj Tvarožek
Realizácia: 1930 – 1931
Autori obnovy: Ján Bahna; Matej Siebert
Realizácia obnovy: 2001; 2017
Foto: Matej Hakár, Fero Hauskrecht

Tomáš Tvarožek, riaditeľ Mestskej sporiteľne, si u svojho brata Juraja objednal projekt novej budovy. Architekt vypracoval projekt, ktorý sa stal v čase svojho vzniku na prelome 20. a 30. rokov mimoriadne odvážnym a moderným činom a dodnes pôsobí novátorsky v prostredí okolitých budov. Spôsobuje to hlavne pravouhlo rastrovaná fasáda z oceľovej konštrukcie vyplnenej opaxitovým sklom a veľkými oknami. Bola to vôbec prvá zavesená fasáda na Slovensku. Na poschodí je pozoruhodná banková hala prekrytá oblúkovo vzopätým sklobetónovým stropom. Aj podlaha haly bola pôvodne zo sklobetónu a cez ňu prenikalo svetlo do pasáže na prízemí. Tá mala pôvodne prechádzať naprieč celým blokom až na Grösslingovú ulicu. Vstupné priestory obložené levickým ónyxom pripomínajú spôsob, akým používal kamenné obklady viedenský zakladateľ moderny Adolf Loos. Na vyšších poschodiach boli kancelárie, byty a krátko aj priestory Univerzity Komenského. V súčasnosti tu sídli Slovenská sporiteľňa, ba dokonca po jej obnove podľa projektov Jána Bahnu k nej pripojili aj priestory vedľajšieho objektu Luxor od brnianskeho architekta Jana Víška z roku 1939. Objekt viackrát upravovali, v 70. rokoch minulého storočia dosť necitlivo. Ďalšie úpravy sa už viac vracali k pôvodnému riešeniu. Začiatkom 21. storočia to bola obnova podľa projektu J. Bahnu a v roku 2017 podľa J. Talaša a M. Sieberta. Neobnovili síce pôvodnú sklobetónovú podlahu na poschodí a ani súvislé kamenné pulty, ale sklobetón aspoň pripomína náznak pôvodného členenia. Obnovili však efektné ónyxové prvky a steny schodiska, vytvorili repliky pôvodného nábytku, priečelie získalo sklo v dvoch farebných odtieňoch a spodnú pasáž upravili pre potreby väčšej predajne. /md

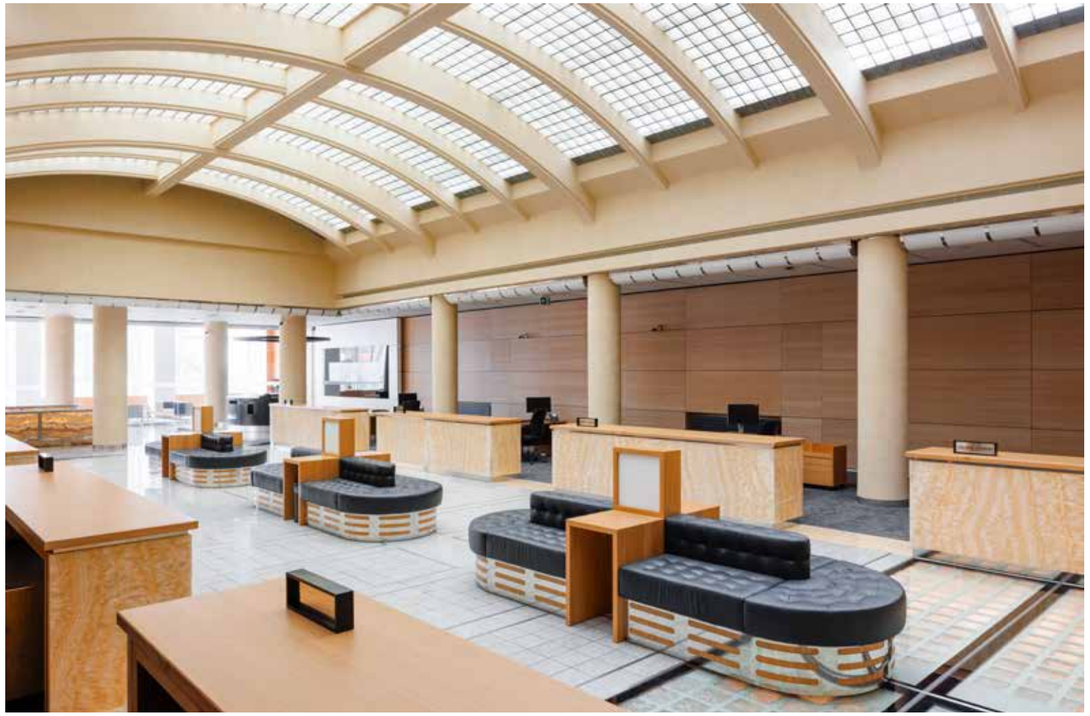

Obchodný dom Dunaj

Bratislava 1, Námestie SNP 30
Autor: Christian Ludwig
Realizácia: 1936
Foto: Viliam Malík, Josef Hofer

Podľa brnianskeho obchodného domu Brouk a Babka od Miloslava Kopřivu z roku 1934 navrhol pre tú istú firmu architekt Ludwig podobný objekt, ktorý postavili na prieluke vtedajšieho Námestia republiky od apríla do augusta roku 1936. Jeho vnútornú skladbu možno zvonku ľahko poznať – za vertikálnym oknom je schodisko, za horizontálnymi oknami zasa veľkoplošné predajné priestory na poschodiach. Priečelie obložili bledozeleným keramickým obkladom a okná lemovali oblé profily z nehrdzavejúcej ocele. V noci osvetľoval fasádu neón po jej obvode. Osobitým riešením sú štvorstranné výklady pred zasunutým vstupom, ale aj prvý raz u nás použité podlahové kúrenie. Objekt sa všeobecne považuje za architektovo vrcholné dielo a po dlhom chátraní sa konečne dočkal dôstojnej obnovy. Jeho autor, rodák z Prešporka, mal pohnuté osudy. Študoval v Mníchove, prvé roky pracoval u F. Wimmera a E. Szőnyiho. V roku 1928 si založil ateliér s Augustinom Danielisom. Po vojne emigroval do Linzu a do rodného mesta sa vrátili až jeho telesné ostatky, keď ich v roku 2004 uložili do rodinnej krypty vedľa jeho manželky a rodičov na cintoríne pri Kozej bráne. /md

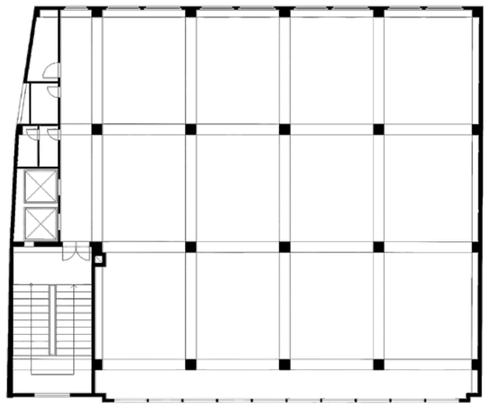

Družstevné domy NUPOD

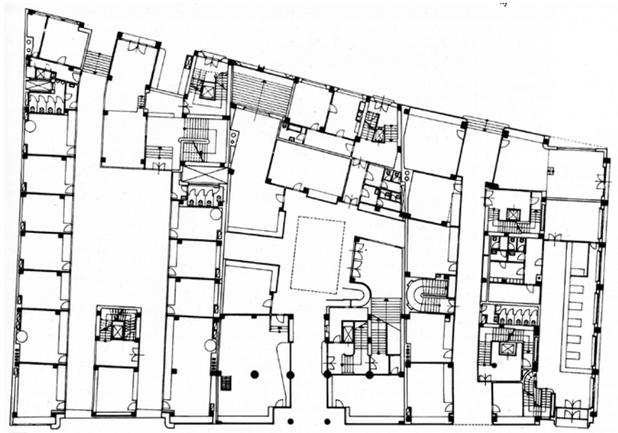

Bratislava 1, Námestie SNP 13, 14 a 15
Autor: Emil Belluš
Realizácia: 1934 – 1939
Foto: archív Jelica Janotová, archív Matúš Dulla

Pod skratkou NUPOD sa skrývalo Nákupné ústredie potravinárskych družstiev, ktoré vzniklo v roku 1934 na pomoc družstevným roľníkom a na zásobovanie potravinových družstiev spotrebným tovarom. Vypracovalo sa na silnú organizáciu a rozhodlo sa postaviť si v strede Bratislavy svoju centrálu. Projekt vypracoval Emil Belluš a pozostával z troch budov. Nahradili pôvodnú zástavbu z 19. storočia a dodnes sú to najimpozantnejšie budovy na Námestí SNP. V parteri sú viaceré predajne a prevádzkarne a boli tu pôvodne aj tri pasáže. Stopy jednej z nich nájdete v podobe valenej klenby so sklobetónovými tvárnicami v jednej z predajní v nárožnom objekte č. 15, ktorý postavili ako prvý pre Zväz roľníckych vzájomných pokladníc. V parteri bola Roľnícka banka, dnes je tu pobočka inej banky – VÚB. Takmer súčasne vznikol aj objekt č. 13, kde malo priestory Ústredné družstvo. Tu bola pasáž s krásnym elipsovitým svetlíkom, ale je už dlho uzavretá. Prostredný objekt č. 14 postavili ako posledný a bola tu Centrála družstiev. V suteréne bolo kino, neskôr upravené na divadlo a pred ním tretia pasáž, v ktorej je dnes McDonald. Zo zadnej Kolárskej ulice môžete vidieť kruhovú rampu, ktorá vedie do suterénnych garáží, čo bola na tie časy mimoriadna novinka. Na horných poschodiach všetkých troch domov boli administratívne priestory a nad nimi byty. Prízemie do námestia je obložené kameňom, horné poschodia s veľkými horizontálnymi oknami majú zasa tmavočervený keramický obklad. Architekt družstevných domov veľmi vyvážene využil veľkorysé moderné tvarovanie bez toho, aby sa celkom vzdal tradičných architektonických princípov. Komplex bol a je dodnes veľmi živý, hoci sa náplň jeho jednotlivých priestorov veľakrát zmenila. Zaslúžil by si však viac starostlivosti a úcty k pôvodnému usporiadaniu. V päťdesiatych rokoch dostavali štvrtý objekt Domu umenia podľa projektu architekta Miloša Chorváta, ktorý v podobnom stvárnení dopĺňa celý blok. /md

Družstevný bytový dom Avion

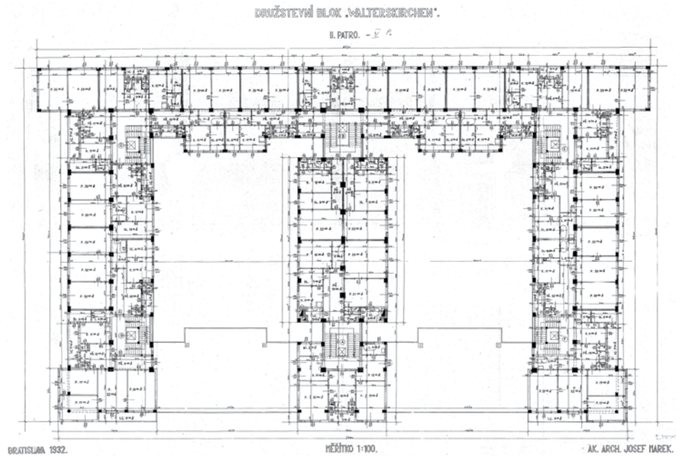

Na pozemkoch, ktoré pôvodne patrili grófovi J. W. Walterskirchenovi a kde sa uvažovalo o novom centre Bratislavy, postavili veľký bytový dom, ktorý spočiatku nazývali družstevný dom Walterskirchen, neskôr známy pod menom Avion. Hoci sa plány na nové centrum nenaplnili, práve Avion zhmotňuje dobové uvažovanie o modernom meste. Projekt vznikol v súťaži, kde voľba padla na návrh architekta J. Mareka, hoci veľmi podobnú verziu predložil aj K. Šilinger. Obaja už mali za sebou periódu rondokubizmu a ponúkli tu racionálne bezozdobné riešenie. Realizovaná budova je v spodných podlažiach kompaktná, zatiaľ čo vyššie poschodia tvoria tri oddelené krídla, ktoré sú smerom na juhozápad voľné, aby sa lepšie presvetlili dva vnútorné dvory. Krajné krídla majú šesť poschodí, stredné má poschodí sedem. Architektonické pôsobenie bloku je založené na protikladnosti podnože a veľkých pravouhlých hranolov, ktoré okrem okenných otvorov členia už len hrebeňovo zasunuté lodžie. Pri výstavbe použili najmodernejšie technológie, napríklad dopravníky betónu alebo špeciálny cement, ktorý umožňoval betónovať aj v zime, takže dom sa podarilo postaviť takmer za rok. V bloku bolo spolu 120 jedno- až štvorizbových bytov, na prízemí 25 predajní a boli tu moderné práčovne so sušiarňami. V Avione bývalo viacero významných osobností, na najvyššom poschodí mala ateliér maliarka Ester Šimerová-Martinčeková a bývali tu aj architekti Klement Šilinger a Marián Marcinka, ktorých diela si v tejto knihe takisto pripomíname. Povedomie obyvateľov domu o jeho výnimočnosti sa udržalo dodnes a o jeho histórii vyšla v roku 2025 kniha od Kataríny Haberlandovej a Ľubice Voľanskej. /md

Bratislava, Americké námestie, Floriánske námestie 1, Májkova ulica
Autor: Josef Marek
Realizácia: 1931 – 1932
Foto: Josef Hofer

Obytný súbor UNITAS

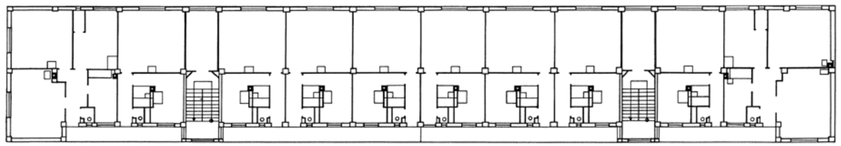

Bratislava, Šancová 21 – 63
Autori: Friedrich Weinwurm, Ignác Vécsei
Realizácia: 1931 – 1932
Foto: Rudolf Sandalo, Josef Hofer

Komplex pavlačových domov s malými bytmi patrí medzi obytné súbory, ktoré postavili v Bratislave pre sociálne slabé obyvateľstvo na začiatku 30. rokov. Výstavby sa ujalo stavebné družstvo Unitas, ktoré vzniklo v roku 1930 a využilo priaznivý zákon č. 45/1930 o tzv. stavebnom ruchu podporujúci vznik takýchto bytových domov. Odkúpili na okraji pozemky bývalých skladov a chceli tu postaviť rozsiahly domový blok. Projekt zverili architektovi Weinwurmovi, ktorý spolu so svojím partnerom Vécseiom presadil modernú zástavbu, kvôli hygiene, hluku a oslneniu odstúpenú od uličnej čiary, a rozčlenil ju do série siedmich rovnakých blokov kolmých na ulicu s ôsmym v tvare písmena L, ktorý skupinu na západnom okraji uzatváral. Domy majú strohý architektonický vzhľad, na hladkej fasáde iba jednoduchý raster v kombinácii bielej a červenej farby akoby chcel naznačiť, kde je pod omietkou skrytý skelet budovy. Do tzv. malých bytov s lokálnym vykurovaním sa vchádza z pavlačí na západnej strane. Na koncoch blokov sú dvojizbové byty, ktorých je spolu 50, v strede blokov sa nachádza spolu 240 jednoizbových bytov. Každý dom má dve schodištia. Architekti pôvodne navrhli do bytov aj moderný nábytok z oceľových rúrok. Domy a byt, samozrejme, prešli radom zmien, vonkajší vzhľad nedávno hrozila narušiť lepšia tepelná izolácia priečelí, podarilo sa však dodržať pôvodné farebné odlíšenie. Komplex bol ojedinelým príkladom funkcionalistických pavlačových domov u nás a premietlo sa doň zanietené úsilie architekta Weinwurma, presvedčeného ľavičiara a zástancu modernej, sociálne podmienenej architektúry. /md

Internát a menza Lanfranconi

dnes Fakulta telesnej výchovy a športu UK
Bratislava, Nábrežie armádneho generála L. Svobodu 9
Autor: Klement Šilinger
Realizácia: 1928 – 1929 a 1932 – 1933
Foto: Josef Hofer

Keď v Bratislave vznikla po prvej svetovej vojne nová univerzita nazvaná po J. A. Komenskom, musela sa uspokojiť s provizórnymi budovami. Uvažovalo sa dokonca s využitím a úpravou hradnej ruiny. Napokon sa však jej novou budovou stal objekt na Šafárikovom námestí, ktorý začali stavať ako obilnú burzu podľa projektu Františka Krupku. Nebolo však kde ubytovať študentov. Preto vypísali súťaž na projekt internátu, ktorý sa mal postaviť na bývalých pozemkoch E. G. Lanfranconiho, staviteľa regulácií Dunaja koncom 19. storočia. Jeho meno potom dostala aj nová budova podľa víťazného projektu Klementa Šilingera, jedného z českých architektov pôsobiacich v medzivojnovom období v Bratislave. Budova univerzitného internátu s jedálňou bola prvá svojho druhu na Slovensku a svojou podobou s vežami s tehlovým obkladom pripomína staré anglické univerzitné kampusy. Pozostávala z dvoch objektov – ubytovacieho a spoločenského. Roku 1961 ešte k internátu dostavali plaváreň podľa návrhu Ivana Matušíka. V súčasnosti slúži celá budova Fakulte telesnej výchovy a športu UK, ktorej administratíva zaberá aj dolnú časť ubytovacieho bloku. Ubytovacia časť, ktorú postavili prvú, je štvorposchodová, dvojtraktová, so širokými chodbami a izbami orientovanými na juh k Dunaju. So spoločenskou časťou, v ktorej sa nachádzala jedáleň, študovne a telocvičňa, ju spájala nižšia hospodárska časť, pričom na ich rozhraní je efektné oválne schodisko. Hmotu nad hlavným vstupom nesie jednoduché stĺporadie, podobné, aké architekt v tom istom čase použil na Živnodome. Areál je jednou z prvých stavieb modernej architektúry na Slovensku a Šilinger sa tu už vydal cestou modernej funkcionalistickej architektúry. /md

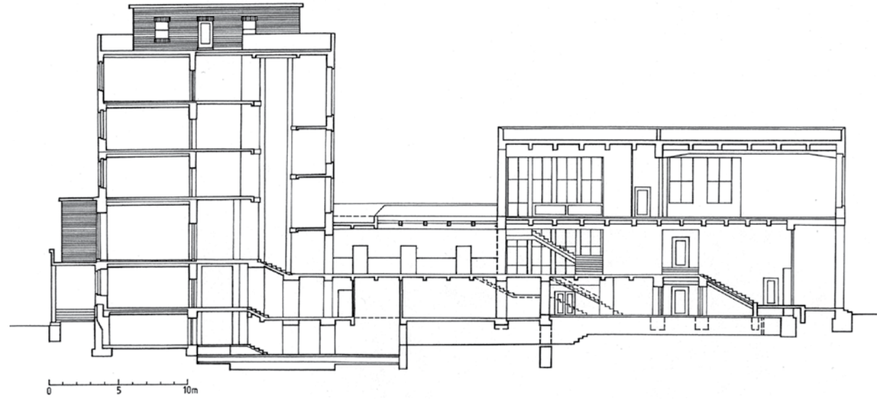

Obchodný a obytný dom Manderla

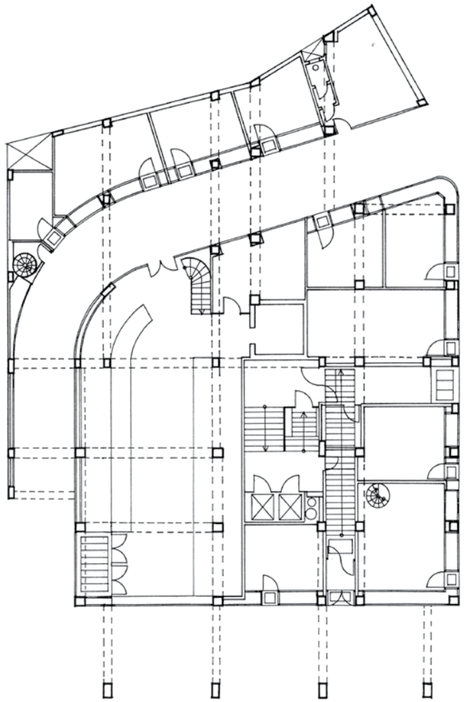

Dom zvaný ľudovo Manderlák, ktorý v čase jeho vzniku považovali za mrakodrap, je zvláštne vysunutý do ulice. Je to preto, lebo stojí na mieste pôvodného domu, nie pre nejakú exhibíciu moderny. Ale nemožno povedať, že by jeho architektúra nechcela predviesť moderné novinky. Dal si ho totiž postaviť bratislavský podnikateľ, mäsiar Rudolf Manderla. *„Bola to najmodernejšia predajňa v strednej Európe... Ani vo Viedni nemali vtedy takú peknú,“* píše sa v rodinnej kronike Rudolfa Manderlu, ktorý po ceste do USA inicioval výstavbu tohto vtedy v Bratislave najvyššieho, 45 metrov vysokého domu. Na prízemí vydržala až do roku 2008 veľmi frekventovaná predajňa mäsa, na poschodí bola zasa legendárna kaviareň Grand, kam chodievali maliar Janko Alexy, básnik Emil Boleslav Lukáč a neskôr aj herec Milan Lasica, ktorý hore býval. Na vyšších podlažiach sa totiž nachádzalo 64 dvoj- a trojizbových luxusných bytov. Architektonicky je to zámerne stroho funkcionálne dielo, ktorého nosnú konštrukciu tvorí oceľobetónový skelet, ktorý architekti premietli na čelné priečelie vysunutím zvislých pilierov – najlepšie to vidieť hore v podobe mohutných rámov. Budova mala aj moderné technologické vybavenie, teplú vodu, ústredné kúrenie, plyn, telefónne linky a vlastnú elektrotransformačnú stanicu. Postavili ju rekordne rýchlo v priebehu siedmich mesiacov v roku 1935. Na prízemí je priechodná pasáž a dom sa vzadu oblúkovite pripája k staršej zástavbe. /md

Bratislava 1, Námestie SNP 23
Autori: Christian Ludwig, Emerich Spitzer, Augustín Danielis
Realizácia: 1935
Foto: Josef Hofer

Poliklinika

Dnešný objekt polikliniky na Bezručovej ulici 5 a prevažne bytová časť objektu na Bezručovej 3 boli pôvodne budovy, ktoré postavili pre Okresnú sociálnu poisťovňu a Zemskú úradovňu robotníckej poisťovne. Krátko po druhej svetovej vojne ich zmenili na nemocnicu s pôrodnicou. Pri vstupe do staršej časti oproti Modrému kostolíku sú dva realistické reliéfy na tému *Práca* od Pavla Bána a Ladislava Majerského z roku 1935. Budova na Bezručovej 5 z roku 1939 je veľkorysá moderná stavba pôdorysu v tvare H so zaobleným nárožím na stĺpoch. Vnútorná trojpodlažná hala so sklobetónovým stropom nemala vtedy v Bratislave obdobu a pripomínala moderné veľkomestské haly európskeho funkcionalizmu. Z galérií boli pôvodne prístupné kancelárie, z ktorých sa neskôr stali ambulancie lekárov. Objekt dlho slúžil ako pôrodnica a interná a chirurgická poliklinika pre Staré Mesto. V roku 1960 staršiu časť nadstavali a zastrešili šikmou strechou. Budova začiatkom 21. storočia chátrala a až v rokoch 2016 až 2020 prešla rozsiahlou obnovou a rekonštrukciou, o ktorej sa dlho diskutovalo. Je to totiž jedna z najvýznamnejších funkcionalistických stavieb v meste, chránená ako národná kultúrna pamiatka. Pretože však bolo potrebné zabezpečiť parkovacie miesta pre budúcich obyvateľov obytnej časti objektu, zbúrali architektonicky menej hodnotnú menšiu časť budovy a pod ňou vyhĺbili parkovisko. Budovu však potom dostavali v pôvodnej podobe. Našťastie, architektonicky pôsobivú časť na Bezručovej 5 obnovili pomerne verne, takže hoci prísni ochrancovia pamiatok spokojní nie sú, bežnému návštevníkovi sa tu predsa len pripomenie pôsobivé čaro neskorého funkcionalizmu. /md

pôvodne sociálna poisťovňa
Bratislava, Bezručova 3 a 5
Autori: Alois Balán, Jiří Grossmann
Realizácia: 1930 – 1932, 1937 – 1939
Autor obnovy: Dušan Dinaj
Realizácia obnovy: 2016 – 2020
Foto: Matúš Dulla, archív Matúš Dulla

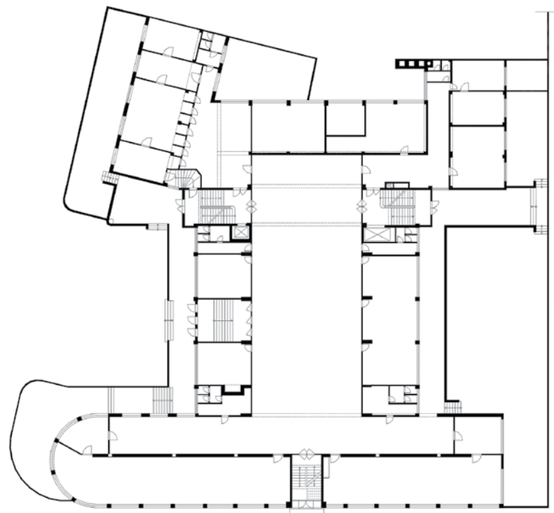

Učňovské školy

Jednoduchý objekt s veľkými oknami priemyselného vzhľadu postavila postupne po etapách Obchodná a priemyselná komora pre Učňovské školy. Vznikla tak prvá centrálna učňovská škola vo vtedajšom Československu. Pozoruhodná bola aj tým, že jej súčasťou bola Škola umeleckých remesiel, ktorá vznikla v roku 1928 podľa vzoru nemeckého Bauhausu, odkiaľ sem prišli prednášať i slávni Hannes Meyer a László Moholy Nagy. Školu založili na podnet Josefa Vydru a pôsobili tu napríklad aj maliari Ľudovít Fulla a Mikuláš Galanda alebo scénický výtvarník architekt František Troster. Jej cieľom bolo remeselno-výtvarné pozdvihnutie priemyselnej výroby. Pre potreby školy navrhli architekti J. Grossmann a A. Balán rozsiahlu viackrídlovú budovu. V prvej etape postavili v roku 1930 jej dvojkrídlovú vstupnú časť, ktorá v strede, kde je hlavný vstup, ustupuje od Vazovovej ulice. Zaujímavé je, že v prvom súťažnom návrhu z roku 1924 mala budova ešte historizujúce prvky, realizovaný objekt je však už funkcionalisticky prostý. Vnútri je škola usporiadaná ako dispozičný dvojtrakt s priestrannými chodbami. V miestach styku jednotlivých krídel sú hygienické zariadenia a schodištia. Ústredná časť má tri podlažia, ostatné dve. Pre „premenlivé potreby" (ako to formuloval J. Grossmann) zvolili oceľobetónový skelet a tenké tehlové priečky. Po druhej svetovej vojne dostavali zadné krídlo do Mýtnej ulice a súčasťou tohto krídla sa stala aj väčšia prednášková sála, ktorá dostala pomenovanie podľa významného slovenského fyzika Aula Dionýza Ilkoviča. /md

dnes Rektorát STU
Bratislava, Vazovova 5
Autori: Alois Balán, Jiří Grossmann
Realizácia: 1928 – 1937
Foto: Monika a Ľubo Stacho

Obchodná akadémia

Architekt F. Silberstein pracoval v Bratislave, kde zanechal viacero realizovaných stavieb, staval však aj v rodnej Seredi. Projektoval vily, nájomné domy, niekoľko verejných stavieb a tri školy. Viacero domov navrhol aj v novej trenčianskej štvrti Horná Sihoť, kam sa mesto rozšírilo v medzivojnovom období. Na hlavnom nároží pri ceste zo stredu mesta stojí pôvodne dvojkrídlová budova Obchodnej akadémie dr. Milana Hodžu. Hranolová skladba hmôt vstupného nárožia s blokom schodiska obloženým keramickými obkladačkami spolu s čistým funkcionalistickým stvárnením zaraďujú objekt k architektonicky najhodnotnejším v meste. Škola je usporiadaná ako dvojtrakt, pričom učebne sú obrátené do ulice. Pôvodne mala dve krídla a bola usporiadaná do pôdorysného tvaru L. Vo vstupnom dlhšom krídle boli odborné triedy a kabinety, aula a čitáreň, byt riaditeľa a zborovňa. Chodba kratšieho krídla je priestrannejšia a boli tu učebne a kabinety. Neskôr školu dostavali a blok zo zadnej strany uzavreli. Ferdinandovi Silbersteinovi, architektovi židovského pôvodu, sa podarilo v zemljanke prežiť prenasledovanie, po vojne si zmenil meno na Silván, ale v roku 1949 emigroval spolu s rodinou do Austrálie, kde projektoval priemyselné objekty. /md

Trenčín, Martina Rázusa 1
Autor: Ferdinand Silberstein
Realizácia: 1935 –1937
Foto: Matej Hakár, archív Matúš Dulla

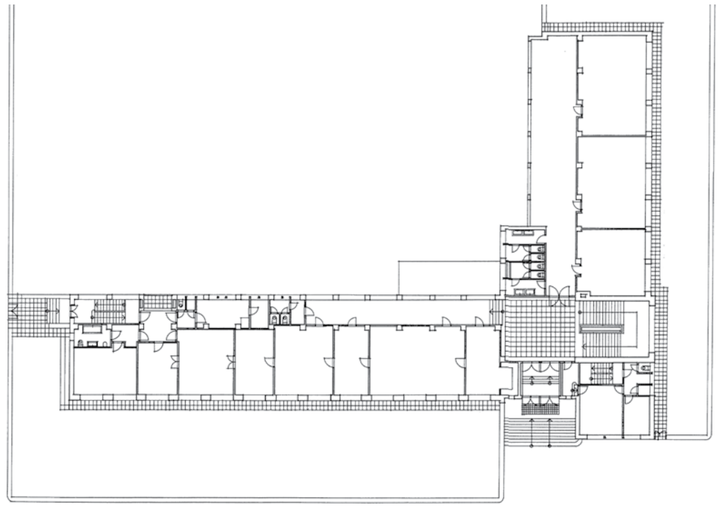

Gymnázium Viliama Paulinyho Tótha

Zvláštnym čarom neskorého funkcionalizmu sa vyznačuje dielo Bohuslava Fuchsa, architekta európskeho významu, ktoré dokončili až počas druhej svetovej vojny. Prvý návrh gymnázia vypracoval už Dušan Jurkovič, ktorý nablízku navrhol s J. Paclom budovu Štefánikovho ústavu. Ministerstvo však jeho projekt neprijalo a poverilo návrhom brnianskeho architekta Fuchsa. Ten vypracoval projekt kompaktnej dvojkrídlovej budovy so vstupom a ústredným schodiskom v strede. Gymnázium malo pôvodne 20 učební a primerané vybavenie vrátane telocvične a miestnosti na pobyt vidieckych žiakov. Prvé projekty sú od samotného Fuchsa, neskôr s ním spolupracoval bratislavský architekt Klement Šilinger a Ladislav Rado. Ich podiel na architektonickej koncepcii nevieme s určitosťou označiť, zdá sa, že sa stali spoluautormi v dôsledku rozpadu Československa ako architekti so vzťahom k Slovensku. Pre Šilingera pôsobiaceho v Bratislave to však bolo jeho posledné dielo. Ladislav Rado, rodák z Čadce, u Fuchsa v Brne aj pracoval, ale už v roku 1939 emigroval do USA, kde vytvoril viacero pozoruhodných architektonických diel. Trojposchodová budova gymnázia má pôdorys v podobe písmena L. Osobitý vzhľad dodávajú hlavnému priečeliu rozličné tvary jednotlivých skupín okien, vrátane kruhových a pásových sklobetónových. Na schodisku sú neskoršie vitráže od Vojtecha Stašíka a Ladislava Záborského, ktoré sem umiestnili v rokoch 1966 a 1967. /md

Martin, Malá hora 3
Autori: Bohuslav Fuchs, Klement Šilinger, Ladislav Rado
Realizácia: 1936 – 1940
Foto: Matej Hakár, archív Matúš Dulla

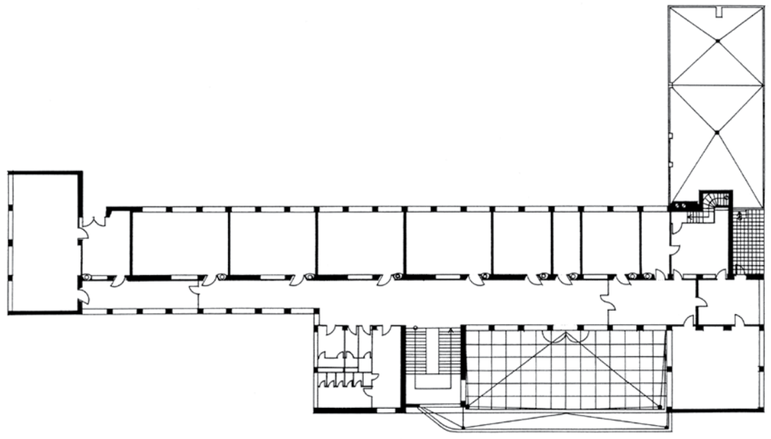

Kolonádový most

Piešťany, Winterova 72
Autor: Emil Belluš
Realizácia: 1931 – 1933
Autor obnovy: Bohuslav Pernecký
Realizácia obnovy: 2019 – 2021
Foto: archív Jelica Janotová

Agilný zveľaďovateľ piešťanských kúpeľov Ľudovít Winter si vybral mladého architekta Belluša na vytvorenie projektu mosta, ktorý by pohodlne spájal Kúpeľný ostrov s centrom mesta. Európsky ojedinelá stavba, ktorú Belluš navrhol, dokazuje schopnosť modernej architektúry vytvoriť účelné technické dielo, ktoré má súčasne aj ušľachtilý humánny rozmer. Most je dlhý 141,8 m, pozostáva zo siedmich mostných polí a má šesť pilierov, z ktorých dva stredné sú založené na oceľobetónových studniach, ostatné ležia na pilótach. Pozdĺžne ho delí sklená stena na časť pre pešiu a časť pre automobilovú dopravu. Nad sklenou stenou sa rozkladá po celej dĺžne mosta krákorcový prístrešok. Na most sa z oboch strán nastupuje cez jednoduché brány s nápismi – od mesta je to citát z oslavnej básne na piešťanské kúpele a na strane od ostrova nápis *Surge et ambula* (Vstaň a choď) z Matúšovho evanjelia. Prvé mostné polia sú lemované obchodíkmi. Pred vstupom na most od mesta je socha barlolámača od Roberta Kühmayera, ktorá sa neskôr dostala aj do erbu mesta. Winter chcel na most napojiť aj nábrežné stĺporadia, preto mu dal názov kolonádový, hoci sám Belluš svoje najmilšie dielo radšej nazýval Sklený most. Kolonády napokon nepostavili, ale most aj sám osebe je skvelým architektonickým dielom, ojedinelým vo svojej dobe. Konštrukciu navrhol švajčiarsky inžinier A. Schwarz a stavala ho firma Pittel & Brausewetter. Za vojny strednú časť mosta vyhodili do vzduchu a obnova, ktorá dielu vrátila pôvodnú funkcionalistickú podobu, sa skončila v roku 1956. Po viac ako polstoročí sa však opäť muselo pristúpiť k obnove podľa projektu piešťanského architekta Bohuslava Perneckého. Uvoľnil zastreté sklené výplne miestností pri vstupoch a vrátil mostu jeho pôvodný vzlet (2021). V roku 2026 sa však ukázalo, že rieka príliš podmýva základové pilóty a most čaká na ďalšiu opravu. /md

Zotavovňa Morava

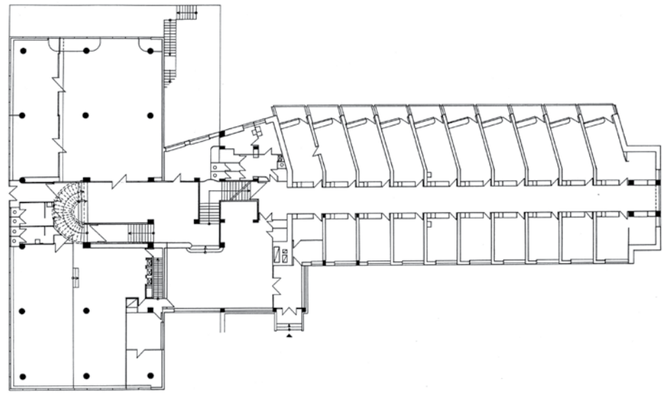

Tatranská Lomnica 42
Autor: Bohuslav Fuchs
Realizácia: 1931 – 1933
Autori obnovy: Tomáš Šebo, Igor Lichý, Imrich Vaško, Branislav Groch, Mária Rakúsová, Nora Vranová / Architekti Šebo Lichý
Interiéry: Filip Marčák, Matej Kurajda, Branislav Groch, Mária Rakúsová, Nora Vranová, Tomáš Šebo, Igor Lichý, Imrich Vaško / Architekti Šebo Lichý / GRAU
Spolupráca: Peter Steiniger
Obnova a prestavba: 2025 – 2026
Foto: Matej Hakár

Bohuslav Fuchs, asi najlepší medzivojnový československý architekt, si raz o Slovensku poznamenal *„realisoval jsem zde své dvě nejlepší stavby“*. Mal na mysli kúpalisko v Trenčianskych Tepliciach a zotavovňu, dnes hotel Morava, v Tatranskej Lomnici. Na nej síce najprv spolupracoval s Karlom Erstbergerom, ktorý vyhral architektonickú súťaž na projekt zotavovne, ale Fuchsov brilantný moderný prístup na realizovanom diele bezpochyby dominuje. Zotavovňu dala postaviť Moravská životná poisťovňa na veľkej čistine nad Tatranskou Lomnicou a tvorí ju lôžkový blok so zazubenými lodžiami jednotlivých izieb smerujúcimi na juh a o niečo nižšia stravovacia a spoločenská časť s veľkými oknami, terasou a ľahkým schodiskom. Architekt uvádzal, že k zazubeniu priečelia a rozčleneniu hmôt ho viedlo tatranské prostredie. Vznikol typicky funkcionalistický objekt, ktorý sa vďaka dobrej a primerane veľkorysej dispozícii a kultivovaným proporciám stal jedným z najlepších diel svojho druhu v Európe. Budova prešla viacerými stavebnými úpravami, renovovali sa spoločenské priestory a vymenili pôvodné oceľové okná od známeho bratislavského výrobcu Ármina Krausa. Pri úpravách roku 1978, ktoré projektoval architektov syn Kamil Fuchs, do izieb vložili hygienické zariadenia, ktoré pôvodne boli spoločné po poschodiach.

Ostatná obnova bola, podľa projektu ateliéru Architekti Šebo Lichý, práve ukončená v čase, keď píšeme posledné riadky tejto knihy. S rešpektom a citom k pôvodným proporciám doplnili architekti súčasné vrstvy, obnovili pôvodné členenie presklení spoločenskej časti i historickú lávku do kaviarne. V interiéri zachovali všetko hodnotné - sklobetóny, terazzo, mosadzné detaily. Štandard izieb zvýšili novými kúpeľňami riešenými ako vložené stolárske objemy. Podstatou obnovy bolo zachovať atmosféru funkcionalistickej architektúry – jej pokoj, svetlo, proporcie a kontakt s tatranskou krajinou. /md, ab

Liečebný dom Machnáč

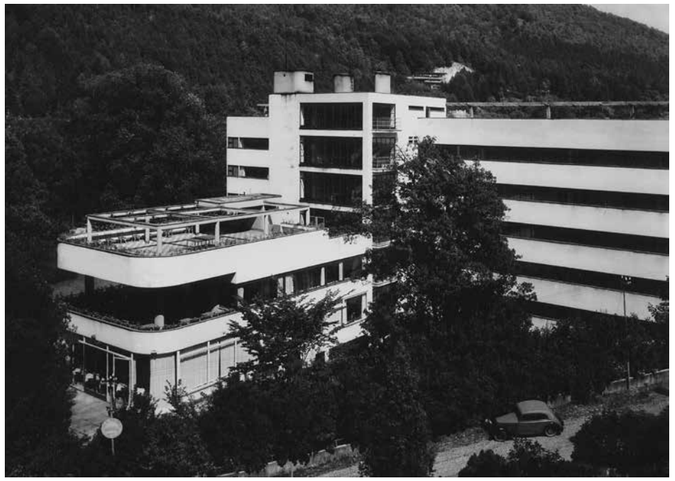

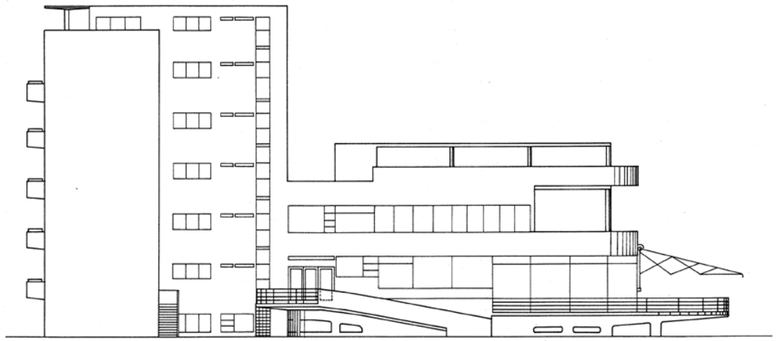

Trenčianske Teplice, Ľudovíta Štúra 8
Autor: Jaromír Krejcar
Realizácia: 1930 – 1932
Foto: Rudolf Sandalo

Nemocenská poisťovňa súkromných úradníkov vypísala k 28. marcu 1930 súťaž na kúpeľný dom v Trenčianskych Tepliciach. Zo 61 návrhov bol vybraný návrh Jaromíra Krejcara, ktorý komponoval oceľobetónovú skeletovú stavbu prehľadne v tvare T: vstupnú halu a spoločenské priestory s reštauráciou a kaviarňou umiestnil do presklenéhо terasovitého 3-poschodového objektu s prístupovou rampou, na ktorý priečne nadväzuje pretiahnutý štíhly 6-podlažný dvojtraktový objekt pre ubytovanie pasantov s balkónmi orientovanými do kúpeľného parku, pripomínajúci Gropiov Bauhaus v Dessau. Koridor k izbám lemuje po celej dĺžke priebežný okenný pás. Zariadenie izieb minimalistickým funkcionalistickým dizajnom zodpovedá duchu stavby, ktorú Karel Teige označil za prototyp pre budúce kolektívne bývanie. Sanatórium Machnáč predstavuje českú obdobu v rovnakom čase vzniknutého sanatória Paimio vo Fínsku od Alvara Aalta, i keď v podstatne menšej mierke. Je inšpirované lodným dizajnom, v tej dobe aktuálnym estetickým ideálom, používajúcim oblé tvary. Stavba bola dokončená v čase vrcholiacej hospodárskej krízy, z ktorej Krejcar unikol odchodom do Moskvy, kde v rokoch 1933 – 1935 pracoval spoločne s M. J. Ginzburgom na projekte sanatórií v Kislovodsku. Sanatórium Machnáč patrí k vrcholným dielam funkcionalistickej architektúry na Slovensku, ale aj k najlepším dielam Jaromíra Krejcara. Bohužiaľ, stavebno-technický stav národnej kultúrnej pamiatky európskeho významu je v dôsledku zanedbania starostlivosti majiteľa dnes takmer katastrofálny a odborná verejnosť spolu so Spoločnosťou Jaromíra Krejcara bojujú už viac ako 15 rokov za jeho záchranu. /vš

Liečebný dom Palace

Autorom najväčšieho objektu kúpeľov Sliač je pražský architekt Rudolf Stockar. Už roku 1924 vyhral súťaž vypísanú ministerstvom verejného zdravotníctva pôvodne iba na spoločenskú časť kúpeľov s reštauráciou, kaviarňou, vinárňou, divadelnou a premietacou sálou a administratívnymi priestormi. Projekt sa však roku 1929 musel rozšíriť kvôli požiadavke postaviť ešte hotelovú časť s 249 izbami. Sedempodlažnú spoločensko-reštauračnú časť postavili v rokoch 1927 až 1931 a v priebehu tridsiatych rokov (1931 – 1937) pripojili päťpodlažnú ubytovaciu časť. Tak vznikol dnešný 240 m dlhý objekt s charakteristickým, do priečelí otvoreným, priečnym schodiskom, ktoré je medzi spomínanými časťami. Kryté kolonády lemujú obe strany budovy. Výškový rozdiel terénu je sedem metrov – kolonáda na západnej strane je poschodová, zatiaľ čo na východnej prízemná. Budova ako dlhá horizontála uzatvára komplex kúpeľov v najvyššom bode. Nad miestom, kde sa stretávajú obe krídla prvej časti, je vežovitá nadstavba s veľkým nápisom Kúpele Sliač. Objekt je najväčším architektovým dielom a exemplárnym príkladom modernej, veľkorysej a zdržanlivo elegantnej architektúry. Architekt navrhoval aj zariadenie interiéru a úžitkové predmety, napríklad príbory do reštaurácie. /md

Sliač-Rybáre 1, 2, 3
Autor: Rudolf Stockar
Realizácia: 1927 – 1937
Foto: archív Matúš Dulla

Sanatórium na liečbu tuberkulózy

Vyšné Hágy 1, Vysoké Tatry
Autori: František Albert Libra, Jiří Kan
Realizácia: 1934 – 1938
Foto: Matúš Dulla, archív PÚ SR

Na liečbu tuberkulózy vypísala Ústredná sociálna poisťovňa v roku 1932 architektonickú súťaž na projekt veľkého sanatória vo Vyšných Hágoch. Projektom sanatória nakoniec poverili F. A. Libru a J. Kana, ktorí svoj návrh konzultovali v Prahe s lekárom Svatoplukom Basařom. Do nadmorskej výšky 1 100 m architekti navrhli areál symetrickej kompozície pozostávajúci z trinástich budov, pričom sa dominantou stal horizontálny dvojtraktový deväťpodlažný objekt dlhý 270 m s charakteristickými veľkými južnými terasami pre pobyt pacientov na tatranskom vzduchu. Terasy tvoria hlavnú tvár objektu, hoci už trochu stratili svoju dôležitosť, lebo veľmi pokročilo medikamentózne liečenie pľúcnych chorôb. V ďalších štyroch budovách sú byty zamestnancov, infekčný pavilón, prosektúra, práčovne, skleník, kotolňa a vrátnica, pri ktorej stojí aj vila riaditeľa. Prísne funkcionalisticky riešený komplex postavili na najvyššej technologickej a hygienickej úrovni. Kvôli vojnovým udalostiam ho otvorili až v roku 1941. Dnes tu sídli Národný ústav tuberkulózy, pľúcnych chorôb a hrudníkovej chirurgie. František A. Libra, absolvent ČVUT a člen Klubu architektov, svojimi stavbami (záhradné mestá, sporiteľne, školy, administratívne budovy, továrne) ovplyvňoval medzivojnovú i vojnovú architektonickú debatu. Vynikal tiež v hre na violončelo a bol autorom znaku Autoklubu ČSR. Jiří Kan sa narodil v Rige a študoval u Hansa Poelziga vo Vroclavi. Po príchode do Prahy sa stal významným Librovým spolupracovníkom, najmä pri realizáciách pražských sociálnych bytov. V roku 1942 ho uväznili v terezínskom gete a odtiaľ v roku 1944 transportovali do Osvienčimu, kde zahynul. Stavbu dokončieval už počas druhej svetovej vojny popradský staviteľ Jozef Šašinka, no aj toho gestapo popravilo, lebo podporoval partizánov a českých utečencov. /md, vš

Bazén Sina

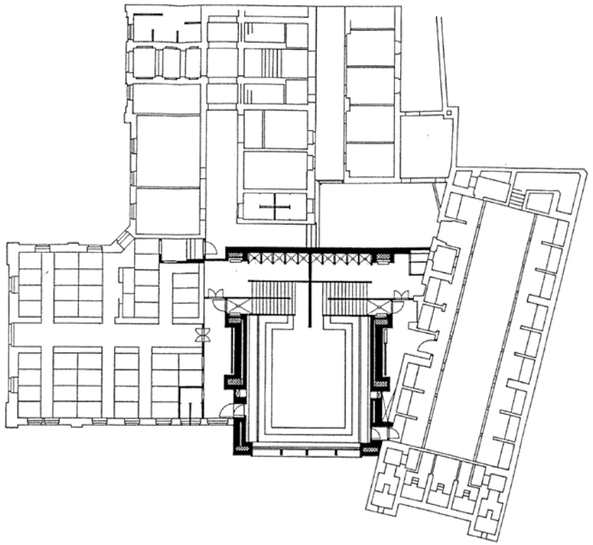

Kúpeľné mestá si dodnes zakladajú na tradícii a s obľubou sa pýšia historickou architektúrou. Ale začiatok 20. storočia aj do nich priniesol závan novosti a moderné architektonické diela, ktoré už nechceli mať s historickými dekoráciami nič spoločné. Najkontrastnejšie sa odstup od minulého podaril pri dostavbe staršieho romantického pseudoorientálneho kúpeľa Hammam od pražského architekta Františka Schmoranza z roku 1888 novým termálnym bazénom. Ten navrhol v Bratislave pôsobiaci architekt Artur Szalatnai. Architekt, ktorý ešte na synagóge v Bratislave štylizovane použil klasické motívy, sa tu už celkom „stal moderným", ako sa raz sám vyjadril. Na objekte, ktorý dostal názov Sina podľa niekdajšieho viedenského bankára, vlastníka kúpeľov, sa architekt, ako sám tvrdil, zámerne vyhýbal estetickému stvárneniu a sústreďoval sa na funkčnú a technickú stránku stavby, napriek tomu však vonkoncom nepoprel svoj výtvarný cit. Vnútri je hala s bazénom a sprchovacími boxami. Interiér je zjednotený bielym keramickým obkladom. Hlavný priestor s termálnym bazénom je abstraktnou kompozíciou par excellence aj vďaka tomu, že strop neobvyklého tvaru stúpa do strešného svetlíka a magicky sa zrkadlí vo vodnej hladine. Ak sa vám podarí kúpeľ navštíviť, slúži totiž neveľmi korektne len pre mužov a ženy sa sem dostanú len na exkurziu, uvidíte na čelnej stene bazénovej haly už abstraktnú kompozíciu od žilinského maliara Františka Horeckého, ktorá trochu oslabila absolútnu čistú krásu tohto priestoru. Aj priečelie objektu, ktoré je len jednou stenou, lebo objekt je vklinený medzi okolité stavby, tvorí prostý tehlový múr s veľkým okenným otvorom. Tu najlepšie vidieť v porovnaní so susedným malebným Hammamom posun, kam až po pár desaťročiach dospela moderná architektúra. /md

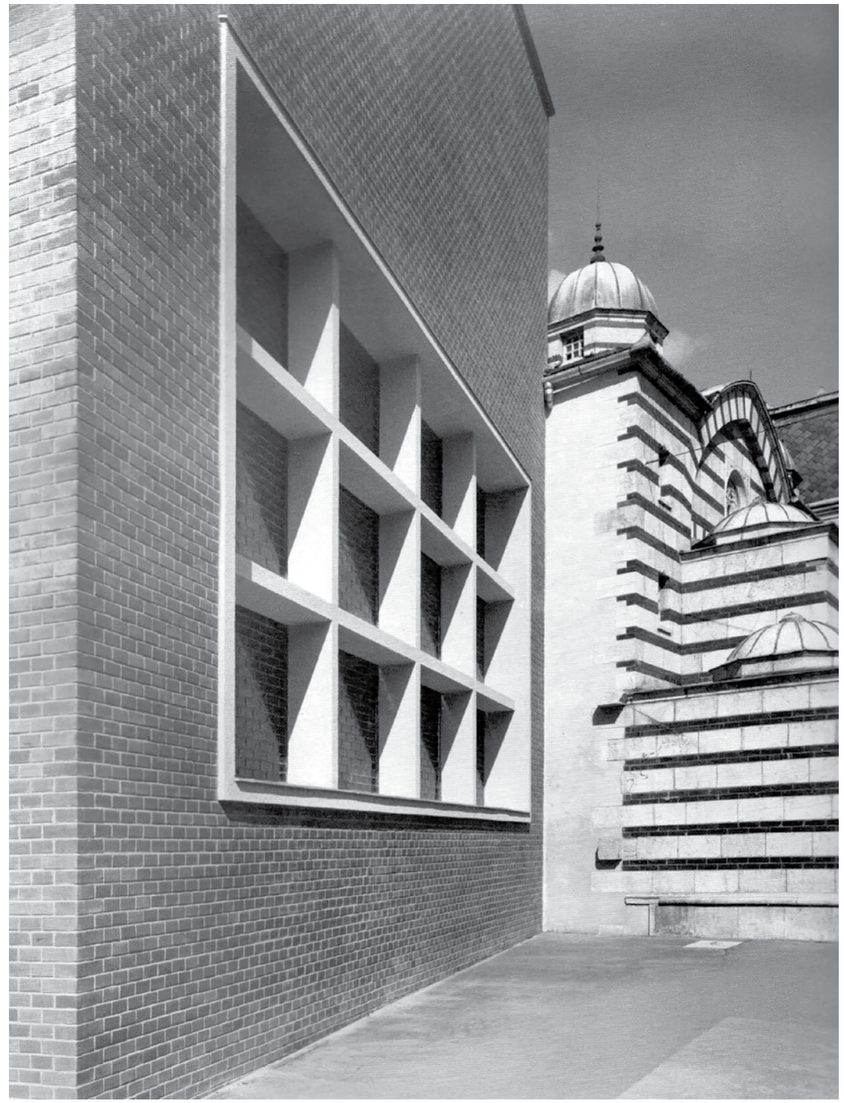

Trenčianske Teplice, Sinaova 1
Autor: Artur Szalatnai
Realizácia: 1931
Foto: Matúš Dulla, Rudolf Sandalo

Mestské kúpalisko

Medzi železničnou stanicou a centrom Košíc postavili podľa projektu úspešného košického architekta Ľudovíta (Ludwiga) Oelschlägera, používajúceho neskôr meno Öry Lajos, mestské kúpalisko. Malo dva bazény a čiastočne krytú tribúnu, za ktorou boli veľkokapacitné šatne. Bazén pre neplavcov bol priamo na teréne a bazén pre plavcov na vyvýšenej terase. Ich umiestnenie umožňovalo napúšťanie a vypúšťanie vody z Mlynského náhonu, ktorý vtedy tiekol povedľa. Tribúna mala podobu jednoduchej kolonády. Architektúra sa tu vyznačuje pravouhlou geometriou, čistými bielymi fasádami, pásovými a kruhovými oknami, konštruktivistickou voľne stojacou figúrou schodiska a konštruktivistickými detailmi. Stavbu realizovala košická firma Huga Bárkányho a bazény dodala firma Pittel a Brausewetter. Zázemie bazénov tvoria dve budovy, ktoré lemujú areál zo severnej a východnej strany. V severnej budove sú šatne, vo východnej je dnes reštaurácia, vyhliadková terasa a kancelárie prevádzky. Kúpalisko bolo v Košiciach veľmi obľúbené, od roku 1961 tu pôsobil vodnopólový klub Červená hviezda a medzi obyvateľmi mesta dodnes zotrval zvyk nazývať kúpalisko Červená hviezda. V rokoch 2015 až 2016 prebehla dôkladná obnova areálu pod prísnym dohľadom pamiatkarov. Ošetrili zachované detaily, napríklad pôvodné šatňové skrinky, obnovili bazénovú technológiu a pribudol moderný antikorový bazén, ktorý spĺňa medzinárodné parametre vodnopólových súťaží a plaveckých pretekov. /md

Košice, Staničné námestie 5A
Autor: Ľudovít Oelschläger
Realizácia: 1936
Obnova: Marián Šovčík a kol., 2016
Foto: archív OA HÚ SAV

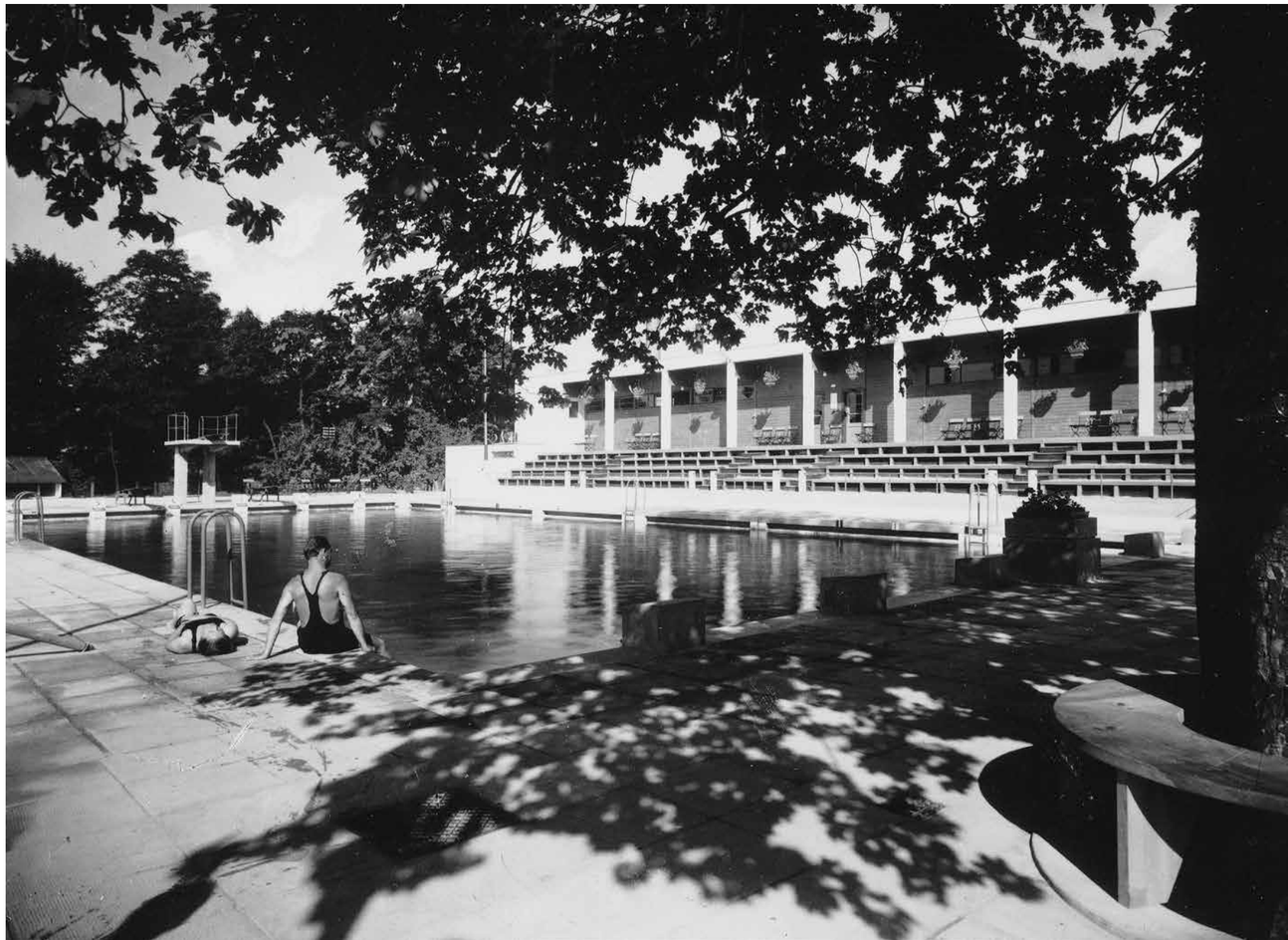

Termálne kúpalisko Eva

Architekti Wimmer so Szőnyim patrili v Bratislave k ochrancom historických pamiatok a v ich projektoch nemali miesto nijaké moderné extrémy. Svedčia o tom aj ich diela, ktoré postavili v Piešťanoch, napríklad penzióny Anna, Riviéra alebo Koss, fara pri rímskokatolíckom kostole sv. Štefana kráľa, kúpeľný hotel Cyrilov dvor alebo areál cintorína na Bratislavskej ceste. Ľudovít Winter ich však oslovil s požiadavkou navrhnúť na Kúpeľnom ostrove moderné termálne kúpalisko s vnútorným aj vonkajším bazénom. Wimmer, ktorý už od roku 1929 popri projektovaní v Bratislave viedol aj katedru na nemeckej technike v Prahe, požiadal o spoluprácu pražského architekta Václava Kolátora, závodného plavca a odborníka na bazény a kúpaliská. Spolu navrhli vyvážené dielo, kde sa spája do celku moderná jednoduchosť s dôkladným technickým riešením. Bolo im totiž treba uložiť nový komplex na neistom podloží a ešte ho aj chrániť pred poškodzovaním termálnou sírovou vodou. Do hlavnej budovy umiestnili krytý 25-metrový bazén, vstupné priestory, šatne, sprchy a ďalšie vybavenie, vonku je zasa kruhový detský bazén a otvorený hlavný bazén dlhý 50 metrov. Pri ňom bol pôvodne aj polooblúkový skokanský mostík, ktorý dodával areálu švih. Kúpalisko je jednou z posledných stavieb, ktorými Ľudovít Winter pozdvihol Piešťany na významné kúpeľné mesto. No nielen to, v roku dokončenia areálu tu založili aj miestny plavecký klub, ktorý bol spolu s vodnopólovým dlhé desaťročia jedným z najúspešnejších na Slovensku. /md

Piešťany, Kúpeľný ostrov 9
Autori: Franz Wimmer, Endre Szőnyi, Václav Kolátor
Realizácia: 1933 – 1934
Foto: Rudolf Sandalo

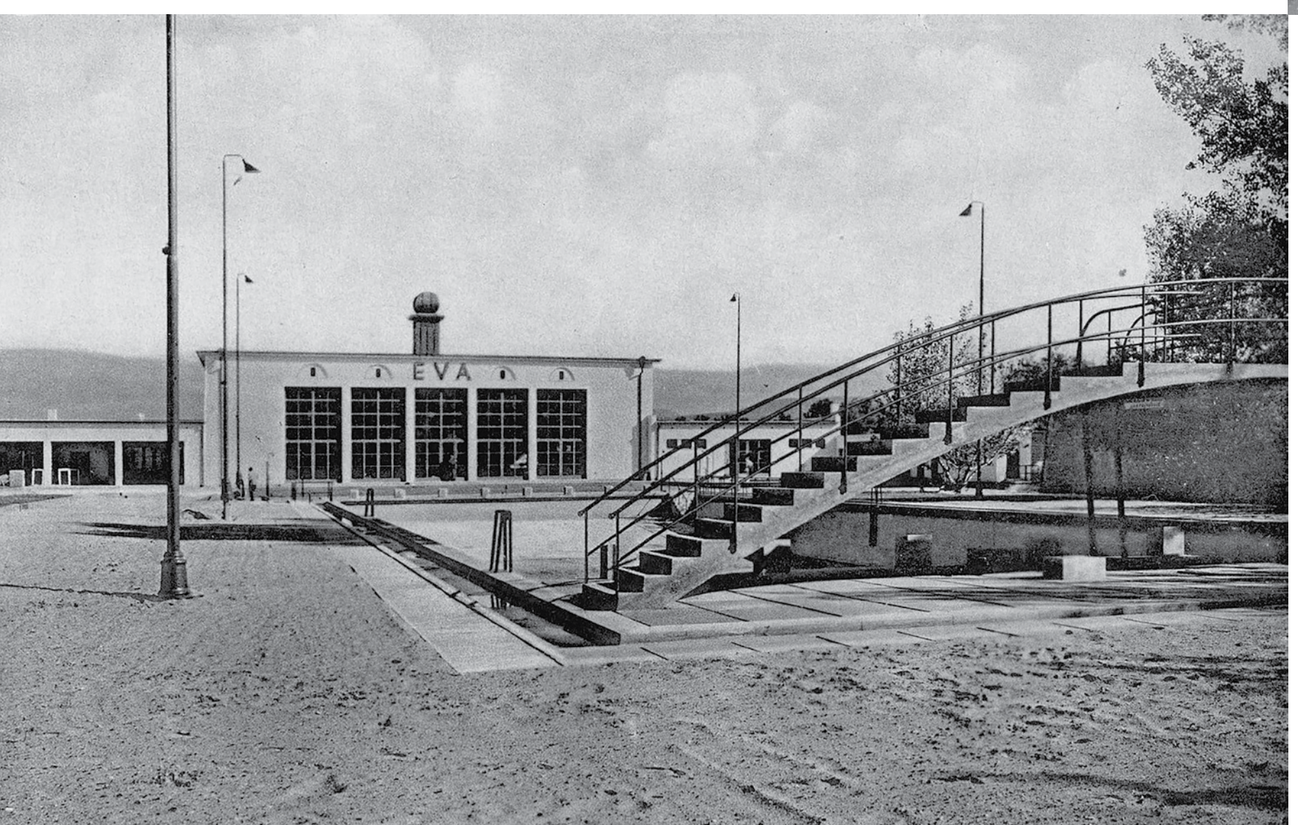

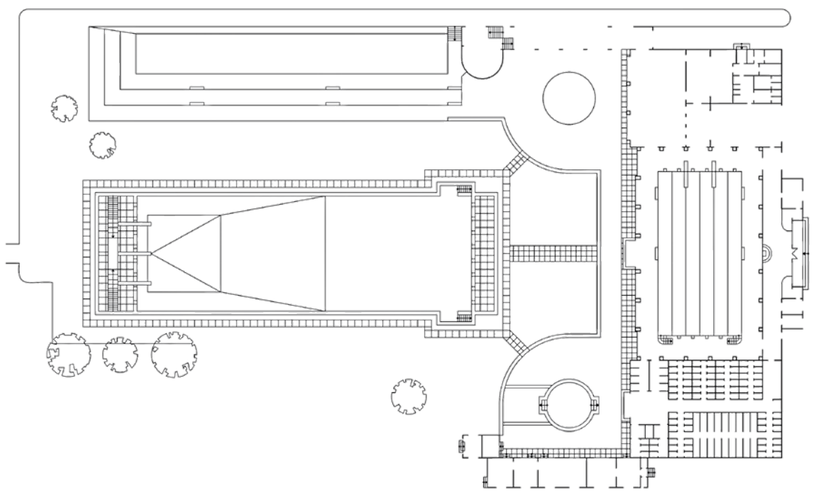

Termálne kúpalisko Zelená žaba

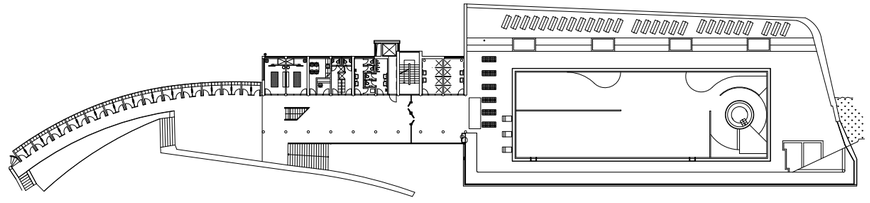

Trenčianske Teplice, Ulica 17. novembra 15
Autor: Bohuslav Fuchs
Realizácia: 1936 – 1937
Autori rekonštrukcie: Branislav Bolčo, Karol Kállay, Radovan Valenta
Realizácia rekonštrukcie: 2014 – 2015
Foto: Rudolf Sandalo, Ľubo Fussek

V roku 1935 zvíťazil Bohuslav Fuchs v súťaži na regulačný plán kúpeľov Trenčianske Teplice. Krátko na to potom absolvoval – spoločne s riaditeľom kúpeľov MUDr. Vavrom Šrobárom – študijnú cestu po francúzskych a anglických kúpeľoch, kde ho inšpirovali najmä oblé urbanistické figúry mesta Bath. Po návrate z tejto cesty bol poverený návrhom termálneho kúpaliska Zelená žaba nad kúpeľným centrom, ktoré virtuózne vsadil do prostredia opusteného lomu na svahu Grófovca. Objekt kaviarne s pultovou strechou a terasou, nadväzujúci na 33 metrov dlhý bazén, je pretiahnutý líniou prezliekacích kabín v miernom oblúku pozdĺž vrstevnice a zakončený efektným vretenovým schodiskom. Interiér kaviarne pôvodne zdobila nástenná maľba brnianskeho maliara Františka Kalába, zatiaľ čo vo vinárni sa uplatnila veľkoformátová fotografia slovenskej krajiny. Vybavenie interiéru bolo realizované firmou AKA. Toto vynikajúce nielen architektonické, ale tiež krajinárske dielo predstavuje najvýznamnejšiu ukážku posunu bieleho racionálneho funkcionalizmu na konci tridsiatych rokov smerom k aerodynamickej a organickej architektúre. Popri tom Bohuslav Fuchs ešte pred vojnou v Trenčianskych Tepliciach upravil hlavnú kúpeľnú budovu, ku ktorej pristaval priestory knižnice. Na Slovensku však zanechal i ďalšie pozoruhodné diela. Zelená žaba je prelomovým dielom azda najlepšieho medzivojnového československého architekta. *„Stojí na konci funkcionalistického obdobia a na počiatku Fuchsovho aaltovského humanistického štýlu“* (DULLA, M. Dva pohľady na obnovenú Zelenú žabu. ARCH 2015, 20 (11), 32). V roku 2014 – 2015 prešlo kúpalisko komplexnou obnovou, ktorá zabránila jeho devastácii a oživila v plnom rozsahu pôvodnú funkciu. Tvaroslovie i forma ostali zachované. Na mieste pôvodného pribudol moderný antikorový bazén, v zadnej časti areálu boli doplnené nové sauny i bowling. Vzhľadom na význam tohto diela sa očakával prístup k obnove tejto pamiatky ešte dôslednejšie pamiatkarsky konzervačný. /vš

Automatický mlyn

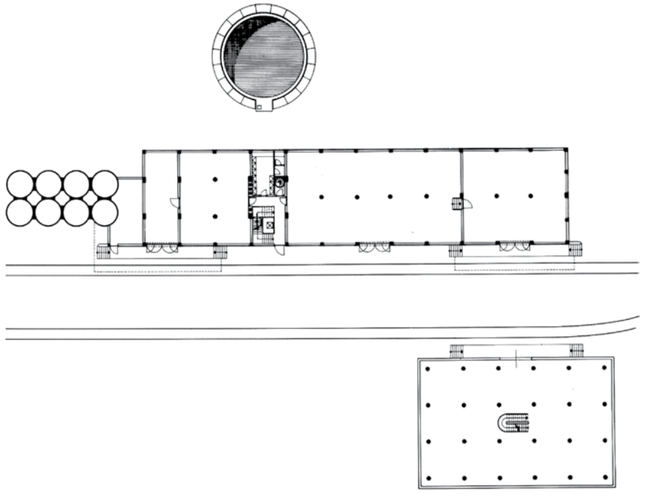

Emil Belluš sa osvedčil ako mimoriadne dobrý a spoľahlivý architekt, keď navrhol a viedol v Bratislave výstavbu ústredných budov Nákupného ústredia potravinárskych družstiev, a tak si firma NUPOD uňho objednala aj projekt automatického mlyna v Trnave. Priemyselný charakter stavby a nezviazanosť tradíciami dovoľovali inovovať jeho architektúru viac, ako to bolo pri stavbách v strede mesta, a Belluš aj tu osvedčil svoju schopnosť spojiť do harmonického celku technologické požiadavky a vyvážene moderný architektonický tvar. Mlyn pozostáva zo zreteľne rozdelených a protikladne tvarovaných základných objemov: ôsmich valcových síl a bloku vlastného mlyna s dlhými radmi okien. Obe časti spája nadstavba, v ktorej je násypník a vodojem. Siluetu výrazne dokresľujú dve šikmé plochy. V jednej je vlastný šikmý lievik na nasýpanie obilia (ktorý však neskôr už nahradili pásovým dopravníkom), druhá prekrýva schodisko. V oboch prípadoch boli šikmé plochy priamym priemetom vnútornej funkcie. Samostatne stojaci sklad múky má voľný pôdorys a pásové okná súvisle obiehajúce po celom obvode. Mlyn bol vďaka dokonalej kompozícii často publikovaný v rôznych súboroch vybraných stavieb modernej architektúry. Dodnes sa nestratili jeho hlavné črty, hoci nové technológie a hygienické požiadavky kladú na jeho prevádzku väčšie nároky. /md

Trnava, Suchovská cesta 10
Autor: Emil Belluš
Realizácia: 1938
Foto: archív OA HÚ SAV

ARCHITEKTÚRA
ŠTÁTNEHO SOCIALIZMU
1939 – 1968

Architektúra štátneho socializmu 1939 – 1968

S rozpadom prvej republiky a začiatkom 2. svetovej vojny sa výrazne zmenila kultúrna klíma. Nadvláda Tretej ríše nad Protektorátom Čechy a Morava a Slovenským štátom na čele s prezidentom Jozefom Tisom znamenala hrozbu totalitnej manipulácie, uvedenie konzervatívnej monumentalizujúcej architektúry v duchu Alberta Speera či talianskych vzorov. Nemecká ríša investovala do rozvoja priemyselnej výroby, príkladom čoho je Dubnica nad Váhom či zbrojárska fabrika v Podbrezovej. Ruka v ruke s tým išiel aj rozvoj obytných robotníckych kolónií. Po zániku ČSR odišla zo Slovenska väčšina českých architektov, mnohí ďalší emigrovali, nehovoriac o antisemitizme a holokauste, ktorý poznačil aj architektonickú scénu. Okrem toho, v tom čase na Slovensku ešte neexistovala škola s architektonickým zameraním.

Takto sa postupne rozpadla silná generácia modernistov, čo malo vplyv na oslabenie funkcionalizmu a presadzovanie tradicionalisticky orientovanej architektúry.

V tomto období zanikli mnohé odborné časopisy. Totalitné praktiky presadzovali zjednocovanie umelcov do jedného spolku. Vznikom zákona o všeobecnom stavebnom družstve sa upevňoval monopol v stavebníctve. Dôležité štát reprezentujúce budovy stavali a projektovali v duchu národno-socialistickej architektúry nemeckí architekti (Nemecká ľudová škola v Nálepkove, 1941, J. Gretzmacher, Union banka v Bratislave, 1944, Ernst Steiner i Dom nemeckej strany v Bratislave, 1943, S. Theiss, H. Jaksch).

Veľkým politickým ťahom v roku 1941, ktorý inicioval ministerský predseda Vojtech Tuka, bolo vypísanie medzinárodnej súťaže na Univerzitné mesto na bratislavskom hradnom vrchu.

Uvažovalo sa dokonca so zbúraním Bratislavského hradu i historickej zástavby podhradia. Súťažná porota však z 24 návrhov nakoniec veľmi takticky prvú cenu neudelila. Tretiu získal Emil Belluš, ktorý hrad rešpektoval. Veľkej iniciatívy o záchranu Bratislavského hradu sa o pár rokov neskôr ujal architekt Alfred Piffl, ktorý patril spolu s Janom Evangelistom Koulom a Vladimírom Karfíkom k rozhodujúcim českým zakladateľom architektonického vzdelávania na Slovensku.

Monumentalizujúce dobové tendencie 40. rokov sa prejavili aj vo výsledkoch vyzvanej súťaže na vládnu štvrť na Námestí slobody v Bratislave (1943), ktoré malo byť určené na masové vojenské prehliadky aj s umiestnením sochy Andreja Hlinku. Zo šiestich vyzvaných kolektívov odovzdali svoj návrh štyri a prvú cenu získal Josef Gočár.

Monumentalizmus je čitateľný už aj na Národnej banke Slovenska v Bratislave (Emil Belluš, 1937 – 1938) či Mestskom divadle v Žiline (Otto Reichner, 1941 – 1942). V prostredí Slovenska však nikdy nenadobudol enormné rozmery ani prejavy. Skôr nájdeme v niektorých dobových realizáciách interpretáciu vzorov ľudovej architektúry a ľudových motívov.

Obdobie existencie Slovenského štátu znamenalo v architektúre stagnáciu rozvoja modernistických myšlienok a orientáciu na konzervatívne historizujúce tendencie.

Povojnové usporiadanie sveta a vývoj architektúry na Slovensku sa po roku 1945 orientoval predovšetkým na nápravu vojnou zničených miest, riešenie bytovej otázky a industrializáciu. V roku 1945 vzniká Československá republika – centralisticko ľudovo-demokratický štát, ktorý sa však po Februárovom prevrate pripojil k sovietskemu mocenskému bloku a zmenil sa na dlhých 41 rokov na totalitný s vládou komunistickej strany (prezident Klement Gottwald). Éra politických procesov, znárodňovania mala tragické následky a zmenila životné osudy mnohých rodín (na Slovensku bolo počas totalitného režimu, podľa Ústavu pamäti národa, v politických procesoch za politické trestné činy odsúdených celkovo 71 168 osôb, z toho 51 zahynulo vo väzení). Podobne aj osud tvorivého architekta Eugena Kramára, spoluzakladateľa (s Emilom Bellušom) architektonického vzdelávania na Slovensku, poznačilo jeho zatknutie príslušníkmi ŠtB 19. novembra 1950 z politických dôvodov. Dlhých desať rokov bol väznený v Ilave a v Prahe na Pankráci. Neskôr bol v plnom rozsahu súdne rehabilitovaný. V roku 1994 mu bol udelený Slovenskou technickou univerzitou čestný titul Dr. h. c. za rozvoj vedy a techniky v oblasti architektúry. Zomrel 30. 12. 1996 na Bratislavskom hrade pri udeľovaní Pocty ministra kultúry SR za tvorivý vklad do slovenskej architektúry.

Tvorivý potenciál súkromných architektonických ateliérov, ktorý sa hlásil k tradícii medzivojnovej moderny, bol v 50. rokoch postupne ideologicky indoktrinovaný a ateliéry boli včlenené do socialistického sektoru projektovania s hlavnou orientáciou na vyriešenie bytovej otázky a výstavby miest. Slobodné uplatnenie tejto profesie bolo na dlhé roky výrazne obmedzené.

Začala éra technického rozvoja stavebnej výroby, obdobie prefabrikácie, typizácie a výroby veľkých sérií, ale aj zvýšenej pozornosti venovanej vyriešeniu sociálnej úlohy architektúry. V tejto súvislosti vznikajú viaceré teoretické diela – Karel Honzík „Tvorba životného slohu" (1946), ale aj publikácia Dušana Jurkoviča „Skladacie rodinné domy z pálených tehliarskych výrobkov" (1945), v ktorej navrhol ucelený systém lacnej a rýchlej výstavby rodinných domov pre chudobné vrstvy. Stavby sa dali realizovať svojpomocne ako stavebnicová skladačka, pričom túto myšlienku montovanej výstavby propagoval už začiatkom 20. rokov 20. storočia. Estetická architektúra navrhovaných domov čerpala z ľudovej kultúry a kládla dôraz na moderné bývanie s primeranou hygienou.

Prudká industrializácia stavebníctva mala vplyv aj na architektonický mainstream, ktorý postupne formoval socialistickú podobu architektúry.

Autoritatívny režim kládol veľký dôraz na sociálnu otázku a výstavbu bytov, ktorá bola striktne plánovaná najprv v dvojročných plánoch (1947 – 1948) a neskôr v známych päťročniciach. V roku 1953 bola vydaná norma pre projektovanie bytových stavieb určujúca spodnú a hornú hranicu veľkostí obytných miestností bytu. Plošný štandard dvojizbového bytu mal mať 31 až 40 m² a trojizbového bytu 42 až 58 m² obytnej plochy, pričom kuchyňa sa do obytnej plochy nezapočítavala. Veľkorysé výhľady spojené s budovaním veľkého počtu bytov a sídlisk nadobudli obrovský rozmer v 60. a 70. rokoch 20. storočia.

S tým súviselo v roku 1966 aj vypísanie medzinárodnej urbanistickej súťaže na Ideové urbanistické riešenie južného obvodu mesta Bratislavy (Petržalky). Do súťaže sa svojimi návrhmi zapojilo 84 tímov z 19 krajín celého sveta. Medzinárodná porota udelila 5 tretích cien (dve pre tím z ČSSR, po jednej z Japonska, USA a Rakúska), 6 odmien a 9 čestných uznaní. Prvú a druhú cenu neudelila. Ocenený bratislavský tím známych urbanistov Tibora Alexyho, Jána Kavana a Filipa Trnkusa, profesorov pôsobiacich aj na FAD STU, v návrhu uplatnil kombináciu lineárneho rozloženia ťažiskovej zástavby rovnobežnej s tokom Dunaja a polyfunkčnej priečnej osi v pozícii veľmi podobnej tej súčasnej. Výstava súťažných návrhov bola v nasledujúcom roku súčasťou programu Stretnutia urbanistov v Bratislave a nadväzovala na pražský IX. kongres Medzinárodnej únie architektov UIA. Plánované medzinárodné stretnutia víťazných kolektívov zmarila okupácia vojskami Varšavskej zmluvy v roku 1968. Realizovaný projekt, ktorý len čiastočne vychádzal z odporučení súťaže, vypracoval nakoniec Stavoprojekt pod vedením Jozefa Chovanca a Stanislava Talaša.

Prvá polovica 50. rokov znamená ďalší zvrat poznačený socialistickou ideológiou a sovietskym vplyvom, kedy oficiálna architektúra nastúpila cestu socialistického realizmu – tzv. sorely. Architektonická tvorba sa podriaďovala formalistickým ornamentom, ktoré mali symbolizovať národné a ľudové motívy. Uplatňoval sa monumentalizmus i klasicizujúce formy. Veľké projekčné kancelárie mali za úlohu nasledovať v tvorbe tento umelo vytvorený ideologický program až totalitný diktát. V tomto duchu vznikol projekt socialistického mesta Nová Dubnica od Jiřího Krohu i sídlisko na Miletičovej ulici v Bratislave (1952 – 1958, Miroslav Tengler, Karol Paluš), ale aj internát Mladá garda (1953, Emil Belluš), budova mičurinského strediska (M. Chorvát, 1955). Našťastie, toto obdobie trvalo len veľmi krátko, ale stalo sa temnou i hrozivou konzervatívnou alternatívou voči modernej avantgarde. I keď za mnohými „soreláckymi" fasádami sa skrývali veľmi dômyselné a praktické moderné dispozície. Práve tu sa mnohí skúsení a šikovní architekti mohli slobodne prejaviť.

V roku 1951 vzniká Fakulta architektúry a pozemného staviteľstva Slovenskej vysokej školy technickej (FAPS SVŠT) s prvým dekanom Alfredom Pifflom a vynikajúcimi funkcionalistickými profesormi – Vladimírom Karfíkom, Janom Koulom, Emanuelom Hruškom, Miloslavom Kopřivom, Alfredom Pifflom, Karlom Hanauerom, Emilom Bellušom, Eugenom Kramárom. Jej základ bol však položený už v roku 1946, kedy vzniklo na Slovenskej vysokej škole technickej Oddelenie architektúry a pozemného staviteľstva, ktoré iniciovali Emil Belluš s Eugenom Kramárom.

Prví absolventi architektonického vzdelávania posilnili predovšetkým rady veľkých socialistických projektových organizácií a celkom prirodzene sa snažili vo svojej tvorbe uplatňovať princípy modernej architektúry. V tomto období nastupuje i éra hromadnej panelovej bytovej výstavby. Reprezentujú ju rozsiahle panelové sídliská postavené po celom Slovensku (viac ako 1,2 milióna bytov) vrátane najväčšieho stredoeurópskeho – bratislavskej Petržalky (50-tisíc bytov, 115-tisíc obyvateľov). Panelová prefabrikácia zredukovala architektonický repertoár a unifikovala bytové domy do jednotvárneho architektonického výrazu. Urbanizmus sídlisk, koncipovaný v zmysle zásad Aténskej charty, spôsobil nielen plošný nárast miest, ale i rozsiahlu asanáciu mnohých historických častí.

Jej začiatok môžeme datovať výstavbou prvého bratislavského panelového bytového domu na Kmeťovom námestí (1956, Vladimír Karfík, Jozef Harvančík, Georgi Tursunov, Karel Šafránek) a trvala až do konca 80. rokov 20. storočia. Koncom 50. rokov sa realizuje pozoruhodné urbanistické a architektonické riešenie bratislavského sídliska Februárka (V. Houdek, Š. Svetko, M. Krukovská, 1958 – 1961) technológiou tzv. liateho betónu.

Veľkým impulzom pre oživenie tvorivých a slobodných myšlienok a opätovného návratu k moderne v architektúre bol úspech expozície ČSR na svetovej výstave EXPO 58 v Bruseli, ktorá bola ocenená ako najlepšia (1958, František Cubr, Josef Hrubý, Zdeněk Pokorný).

Neskôr na EXPO Montreal (1967) sa slovenskí architekti prezentovali Slovenskou kolibou (Stanislav Talaš, Vojtech Vilhan), ktorá je dnes v už nespoznateľnej a značne skazenej forme v lesoparku bratislavskej Koliby.

Začiatok liberálnych 60. rokov priniesol na slovenskú scénu nový prúd modernej architektúry, ktorá sa vymanila zo štátneho diktátu a vznikli viaceré hodnotné architektonické diela nadväzujúce na modernu a funkcionalizmus. Z mnohých spomenieme nákupné stredisko Slimák, Bratislava (1959 – 1960, Ivan Matušík) alebo Vysokú školu poľnohospodársku, Nitra (1961 – 1966, Vladimír Dedeček, Rudolf Miňovský), Múzeum a pamätník SNP, Banská Bystrica (1965 – 1969, Dušan Kuzma, Jozef Jankovič), ako aj špičkové krematórium, Bratislava-Lamač (1967 – 1968, Ferdinand Milučký). Bolo by možné ale spomenúť aj mnohé ďalšie.

Od roku 1939 nebol na slovenskej scéne žiadny odborný časopis (vychádzala len pražská Architektura ČSR), a tak dôležitým momentom v tomto kontexte bolo v roku 1959 založenie časopisu Projekt. Od roku 1955 ho vydávali pod rovnakým názvom štátne projektové ústavy ako podnikový časopis. V roku 1959 jeho vydávanie prevzal Zväz slovenských architektov a prvé roky časopis viedol Dušan Kuzma, neskôr Martin Kusý. /ab

Alexander Dubček odovzdáva vyznamenanie architektovi M. M. Scheerovi, 1967

Poštová známka, Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra

Emil Belluš s vnukom

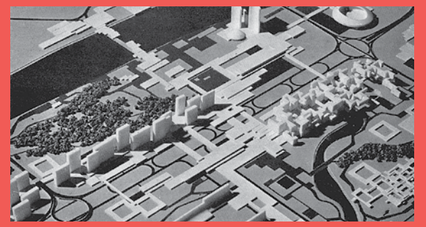

Petržalka medzinárodná súťaž, III. cena – T. Alexy, J. Kavan, F. Trnkus, 1966

Jaroslav Fragner, Jozef Lacko a iní v Moskve, 1953

Alfred Piffl, prvý dekan Fakulty architektúry a pozemného staviteľstva, 1951

Emanuel Hruška:
K tvorbe urbanistického prostredia

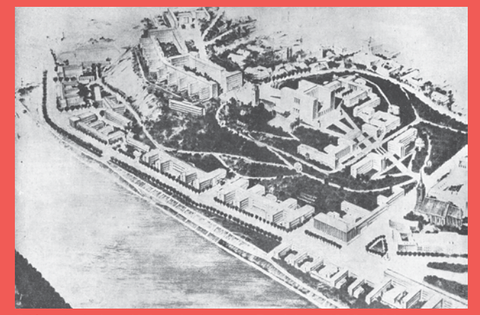

Súťažný návrh na Univerzitné mesto, Bratislava, 1940 – 1941, E. Lapadula, A. Lapadula

Titulná stránka prvého čísla časopisu Projekt 1-2/1959

Emil Belluš, Pavilón teoretických ústavov, Bratislava, 1950, dnešná FAD STU

Prvá konferencia ZSA, hotel Devín, 1959

Karikatúra Eugena Kramára

1939 5. 3.1939 rozpad prvej republiky
14. 3. 1939 vznik Slovenského štátu (prezident Jozef Tiso)
16. 3. 1939 vznik Protektorátu Čechy a Morava (prezident Emil Hácha)

1939 – 1944 časopis Architekt SIA, vyd. Spolok československých inžinierov, česky

1939 1. 9. 1939 začiatok 2. sv. vojny

1940 zákon o vyvlastnení nehnuteľností na diela verejného záujmu
zákon o všeobecnom stavebnom družstve

1941 súťaž na výstavbu Univerzitného mesta
ukončenie výstavby TBC sanatória vo Vyšných Hágoch (A. Libra, J. Kan)

1945 Emanuel Hruška: Urbanistická forma – osídlenie a plán
8. 5. 1945 koniec 2.svetovej vojny

1945 – 1960 Československá republika / ČSR

1945 obnovenie vydávania časopisu Architektura ČSR
obnovenie výučby architektúry na Vysokej škole architektúry a pozemného staviteľstva v Prahe, v stavebnom odbore Vysokej školy technickej v Brne, na škole architektúry Akadémie výtvarných umení v Prahe
Dušan Jurkovič – kniha Skladacie domy rodinné z pálených tehliarskych výrobkov

1945 – 1948 Spolok slovenských architektov

1946 pri odbore inžinierskeho staviteľstva na Slovenskej vysokej škole technickej v Bratislave zriadili oddelenie architektúry a pozemného staviteľstva – Emil Belluš, Eugen Kramár

1947 obnovená Únia architektov ČSR (od roku 1948 vydávala časopis Architektura ČSR)
prvý polovodičový tranzistor

1948 17. – 25. 2. 1948 Februárový prevrat
zriadenie Štátneho plánovacieho a štatistického úradu (vypracovával plán obnovy a výstavby Slovenska)
vznik Akčného výboru architektov ČSR
znárodnenie malých súkromných projektových kancelárií do tzv. národných architektonických ateliérov
vznik celoštátnej projektovej organizácie Stavoprojeku s oblastnými projektovými skupinami v Prahe, Ostrave, Liberci, Bratislave, 1200 zamestnancov
zákon o znárodnení stavebníctva č. 121/48 Zb.

1951 vznik prvých typizačných a normalizačných ústavov
vznik Fakulty architektúry a pozemného staviteľstva

1953 (dekan A. Piffl)
menovanie M. M. Harminca za prvého čestného člena Zväzu slovenských architektov
Ústredná poštová správa, Bratislava (E. Kramár, Š. Lukačovič,1951)

1956 menová reforma
prvý panelový bytový dom Kmeťovo námestie, Bratislava (V. Karfík)

1958 československý pavilón, František Cubra, Josef Hrubý, Zdeněk Pokorný na Svetovej výstave Expo, Brusel

1959 vznik časopisu Projekt (Zväz slovenských architektov)

1964 založenie Ceny Dušana Jurkoviča
Cena Dušana Jurkoviča za vedecko-teoretické dielo – Emanuel Hruška: Vývoj stavby miest

1966 medzinárodná urbanistická súťaž na „Ideové urbanistické riešenie južného obvodu mesta Bratislavy“ (Petržalky)

1967 kongres Medzinárodnej únie architektov UIA, Praha
založenie progresívneho Združenia projektových ateliérov
založenie časopisu Architektúra & urbanizmus (vydavateľ SAV)

Kostol Božského srdca Ježišovho

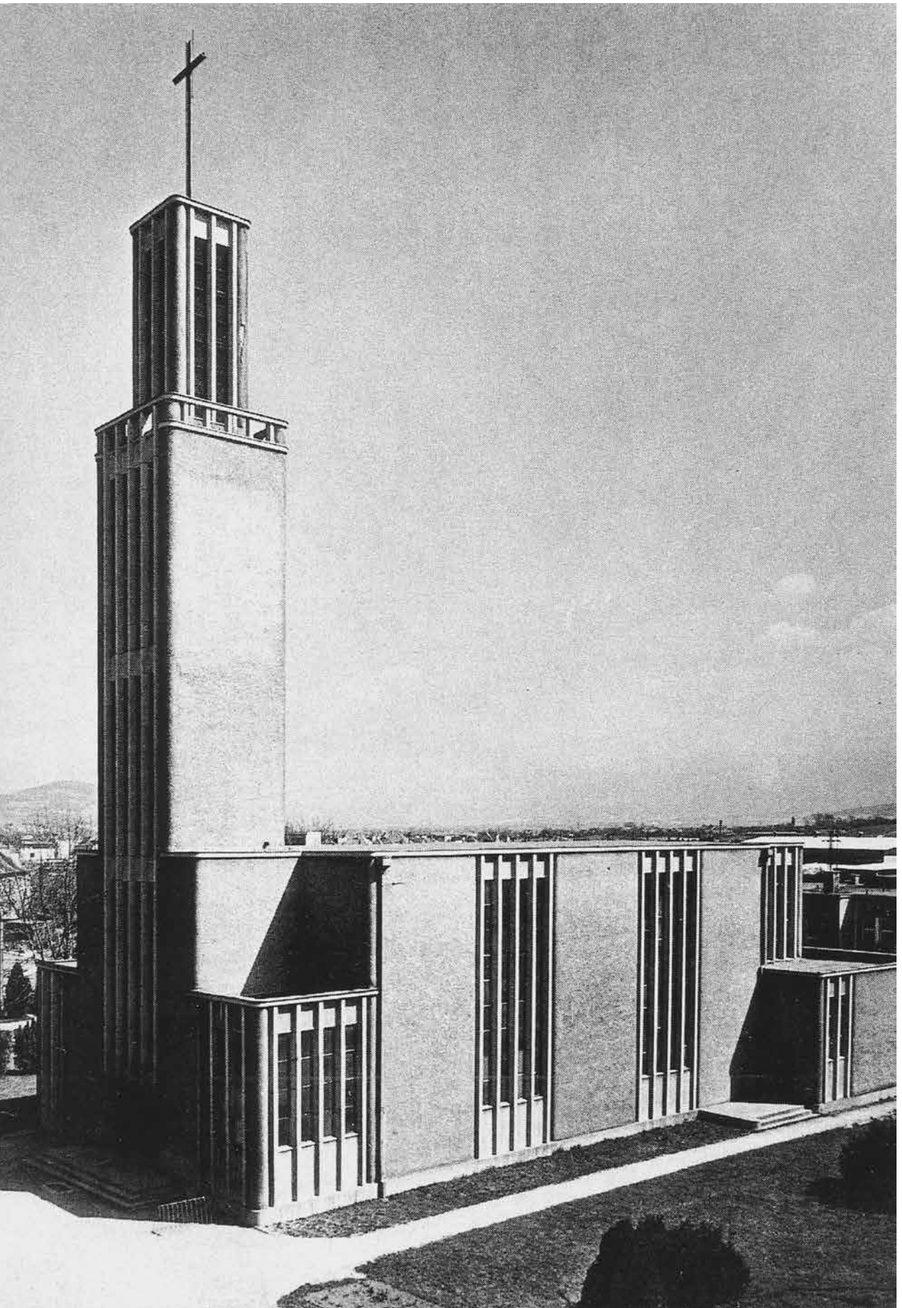

Partizánske, Námestie SNP 1475
Autor: Vladimír Karfík
Realizácia: 1943 – 1949
Foto: archív OA HÚ SAV

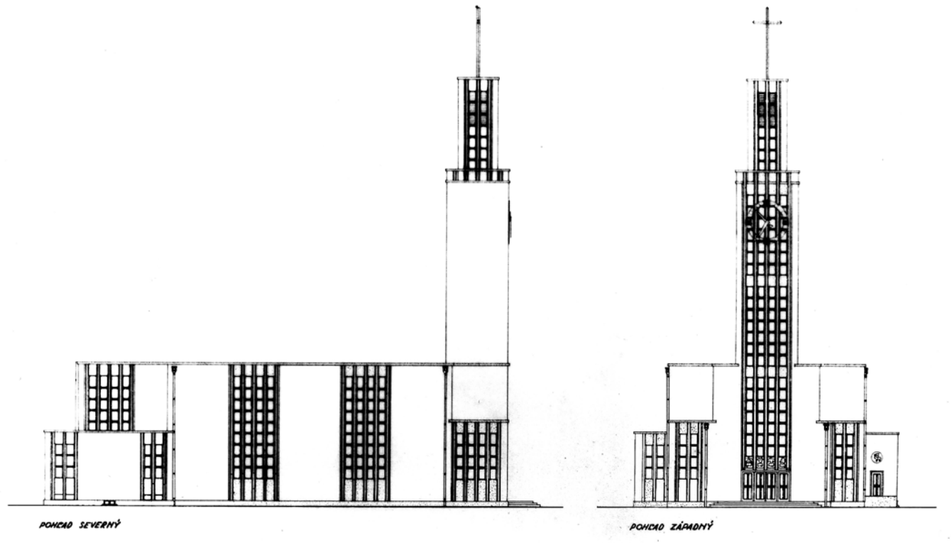

V dobe svojho pôsobenia u firmy Baťa Vladimír Karfík (1901 – 1996) postavil na Slovensku dva katolícke kostoly. Prvý z nich v Petržalke už v roku 1931, v dobe, keď navrhol i bratislavský obchodný dom Baťa, druhý v priebehu druhej svetovej vojny pre priemyselné mesto Baťovany (Partizánske). Stavba vytvára point de vue hlavnej osi urbanistickej štruktúry. Karfík tu modifikoval návrh z roku 1937, pôvodne určený pre Baťov (Otrokovice). Upravil tu modul baťovského skeletu s valcovými stĺpmi pôvodného návrhu z 9,02 × 6,15 m na modul 9,9 × 4,5 m, a tak zmenšil kapacitu sediacich návštevníkov zo 400 na 270. Kaskádovito komponovaná kompozícia hmoty kostola vrcholí 43 m vysokou vežou vo vstupnom priečelí. Vnútorný priestor chrámu so svetlou výškou 9,9 m má rebrový strop, podporený valcovými stĺpmi s kanelúrou z tuhárskeho mramoru. Sochársku výzdobu – ústrednú figúru Krista, krížovú cestu, sochy apoštolov, pre dva bočné oltáre reliéfy sv. Rodiny a snímania z kríža, Krista v hrobe a znaky evanjelistov nad vchodom a sochu Panny Márie v lurdskej jaskyni – vytvoril Tibor Bártfay. K položeniu základného kameňa došlo 8. júla 1943, stavebné práce limitované vojnovými pomermi a neskôr nedostatkom finančných prostriedkov boli dokončené v roku 1949, avšak kostol bol oficiálne vysvätený až 2. septembra 1989.

Po svojom odchode z firmy Baťa v Zlíne v roku 1946 zohral Vladimír Karfík významnú úlohu ako profesor bratislavskej techniky i ako autor bratislavských obytných súborov Vistra a Biely kríž, Vysokej školy ekonomickej a radu administratívnych budov. /vš

Obytný súbor Nová doba

Po úspešnej výstavbe blokov UNITAS, ktoré projektovali architekti Weinwurm a Vécsei, začala realizácia ich ďalšieho projektu, ktorý mal prispieť k riešeniu ťaživej bytovej núdze v období medzi dvoma svetovými vojnami. Sociálno-demokratické Stavebné družstvo súkromných zamestnancov a robotníkov uskutočnilo na okraji Bratislavy v priebehu desiatich rokov výstavbu troch blokov, ktoré dostali názov Nová doba. V každom štvorposchodovom bloku je 162 bytov. Byty boli skromné, čo sa týka veľkosti (štyri typy mali plochu 34,5; 39,5; 49,2 a 56,7 m²), ale všetky mali ústredné kúrenie, teplú vodu a v suteréne bola spoločná práčovňa. Prvý blok (prostredný) má oceľovú kostru, ktorú použili na Slovensku po prvý raz na takej veľkej budove. Na druhom však už použili oceľobetónový skelet, rovnako ako na treťom, dokončenom až v čase vojny. Pozoruhodné sú strohé priečelia bez akéhokoľvek architektonického článkovania, také typické pre prísny funkcionalizmus. Geometrická krása hranolovej skladby dodáva blokom osobitý charakter. Nová doba patrí spolu s komplexom UNITAS k našim najlepším medzivojnovým obytným celkom. Po nedávnych úpravách, pri ktorých došlo k výmenám okien a k zatepleniu obvodového plášťa, sa síce trochu zastreli jej pôvodné proporcie, ale celkový duch strohého funkcionalizmu Novej doby zostal. Stavebné družstvo, ktoré bloky stavalo, o nich vydalo v rokoch 1933 a 1936 dokonca dve brožúry. /md

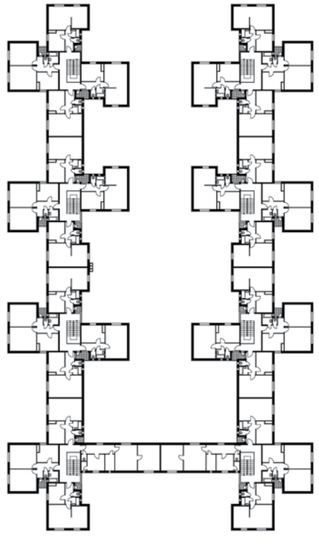

Bratislava, Vajnorská cesta 50 – 96
Autori: Friedrich Weinwurm, Ignác Vécsei
Realizácia: 1932 – 1942
Foto: Josef Hofer

Sídlisko „Februárka“

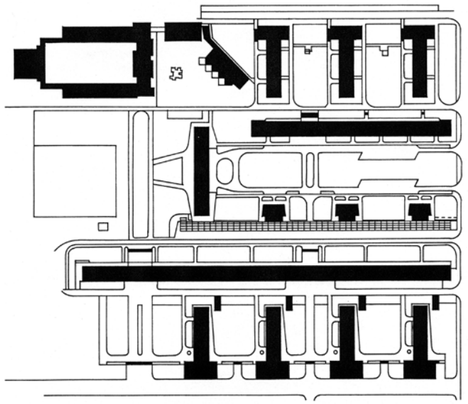

Pozdĺž Račianskej ulice, ktorá sa vtedy volala ulica Februárového víťazstva, postavili koncom päťdesiatych rokov jedno z prvých väčších sídlisk. Autorský kolektív tu uplatnil svoje úspešné návrhy z celočeskoslovenskej súťaže na nové riešenia bytových domov. K štyrom vysokým doskovým domom pozdĺž hlavnej ulice (piaty vyrástol neskôr) pripojili pavilóny občianskej vybavenosti. Za nimi sa už rozkladajú ďalšie radové, doskové a bodové výškové domy, kde sa dajú nájsť aj veľkorysé priečne priechody cez prízemia domov s radmi stĺpov. Konštrukcia domov bola z liatych betónových priečnych nosných stien hrúbky 15 cm, ktorých debnenie zhotovovali ešte tradičným tesárskym spôsobom. Osobitý ráz dáva domom subtílne rámovanie, ktoré kvôli tepelnej izolácii kryje styky medzi keramzitobetónovými obvodovými panelmi. Dodatočné tepelné izolácie priečelí dnes už trochu zastreli pôvodný vzhľad aj farebnosť jednotlivých domov. Harmonické rozloženie domov rôznych výšok, prehľadná veľkosť a výborná architektúra spolu s konštrukčnými novinkami, ako boli priečny nosný systém, liaty betón, rámová konštrukcia či bytové inštalačné jadro, vytvorili z tohto sídliska jedno z najlepších tých čias. Keď bol slávny americký architekt Richard Neutra na návšteve Bratislavy, konštatoval, že sa sídlisko vyrovná najlepším svetovým realizáciám. /md

Bratislava, Račianska, Jozefa Cígera Hronského, Mikovíniho
Autori: Štefan Svetko, Štefan Ďurkovič, Mária Krukovská, Emil Vician a Václav Houdek
Realizácia: 1958 – 1961
Foto: Matúš Dulla, Rajmund Müller

Vežové domy Ružová dolina

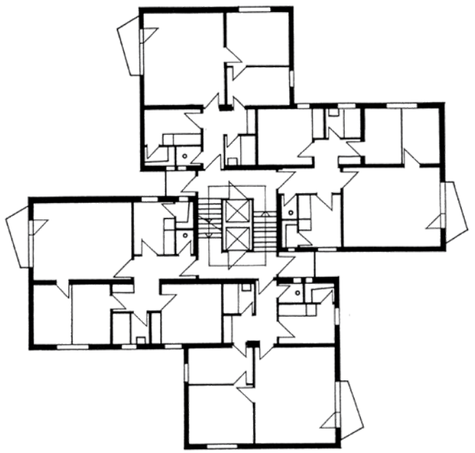

Bratislava, Ružová dolina 12, 14, 16, 20, 22
Autor: Karol Paluš, spoluautor: Ivan Hrivnák
Realizácia: 1960
Foto: archív Matúš Dulla, Tibor Škandík

Názornou demonštráciou zlomu, akým prešla architektúra u nás v polovici 50. rokov minulého storočia, je obytný súbor v bratislavskom Ružinove, na ktorom ako hlavný architekt pracoval Karol Paluš. Ten síce študoval dva semestre na parížskej École Nationale Supérieure des Beaux Artes a architektúru absolvoval na pražskej UMPRUM, musel sa však prispôsobiť a prvú časť pozdĺž Miletičovej ulice z rokov 1951 – 1954 navrhol ešte v tradičnom duchu diktovanom doktrínou socialistického realizmu – symetricky, s príslušnou historickou výzdobou. Druhú časť v Ružovej doline z rokov 1955 – 1960 tvoria už svižne moderne poňaté vežové domy. Je ich päť a ich pôdorys pripomína veternú ružicu – každý z nich má štyri mierne vysunuté krídla. Byty v dvoch krídlach sú vertikálne posunuté o výšku jedného schodiskového ramena. Z pomerne uzavretých priečelí presahujú šikmé balkóny. Presklené a veľkoryso priehľadné sú vstupné vestibuly s voľnými stĺpmi a stenou perforovanou kruhovými otvormi. Domy architekt navrhol postaviť z tehál, čo bolo na časy forsírovanej panelovej výstavby smelé rozhodnutie. Úplnou novinkou je podlahové kúrenie zabudované do monolitických železobetónových stropov. Okolo centrálneho komunikačného jadra sú na jednom podlaží umiestnené dva troj- a dva štvorizbové byty, každý v jednom krídle domu. Neskôr, v lete roku 1966, otvorili v strede obytného súboru aj kúpalisko Delfín s vonkajším bazénom. /md

1939 – 1968

Sídlisko Chrenová I

Nitra, Ulice Ľudovíta Okánika, Lomnická a Nábrežie mládeže
Autor: Michal Maximilián Scheer
Realizácia: 1965 – 1969
Foto: Rajmund Müller, Matej Hakár

Architekt M. M. Scheer vtlačil v medzivojnovom období ušľachtilú pečať žilinskej architektúre a po vojne sa zasa podpísal na modernom vzhľade Nitry. Vytvoril tu niekoľko územných plánov a navrhol novú výstavbu sídlisk Predmostie a Párovce. Postupne sa v nich odpútaval od symetrickej kompaktnej zástavby a v projekte prvej etapy sídliska Chrenová už invenčne usporiadal typové bytové domy do pôdorysnej podoby rovnoramenného Y. Dokázal tak dodať bežným panelovým domom eleganciu a optimistickú ľahkosť. Sídlisko leží na opačnej strane rieky Nitra než centrum mesta a v popredí má meandrovite usporiadané trojposchodové panelové domy, zatiaľ čo ďalej od nábrežia sú samostatné formácie ypsilonových trinásťposchodových domov. Jeden z trojice blokov v ypsilonovej formácii je uložený na dva rady železobetónových pilierov, medzi ktorými je presklený vstupný vestibul. /md

Prvý panelový bytový dom

Bratislava, Kmeťovo námestie 4 – 5
Autori: Jozef Harvančík, Georgi Tursunov, Karel Šafránek, Vladimír Karfík
Realizácia: 1956
Autori obnovy: Zuzana Sternová, Roman Horečný, Pavol Hlavenka / Technický a skúšobný ústav stavebný, n.o., pracovisko VVÚPS-NOVA
Realizácia obnovy: 2025
Foto: Tomáš Manina

Bratislavský dom na Kmeťovom námestí 4 – 5 je prvým slovenským montovaným panelovým bytovým domom. Výstavba 6-podlažného objektu s 36 bytmi prebehla v mimoriadne krátkom čase. Hrubá stavba za 35 dní, celý dom za tri mesiace. To boli čísla, ktoré rozhodli – rovnako ako technologický experiment, ktorý tu uskutočnil autorský kolektív v zložení Jozef Harvančík, Georgi Tursunov, Karel Šafránek a Vladimír Karfík. Dom otvoril éru hromadnej bytovej výstavby a prefabrikovaný systém z predpätých keramzitových panelov, vyvinutý práve tu, sa stal východiskom pre celoplošný stavebný systém BA. Pozoruhodný je dvojaký výraz domu. Stretáva sa tu doznievajúci socialistický realizmus a technicky orientovaná moderna. Na uličnej fasáde je použitá štukatérska ornamentika, prvky korunnej rímsy, stĺporadie strešnej pergoly a erbové reliéfy s výjavmi hrajúcich sa detí pri vstupoch. Schodiská boli obložené lešteným kameňom. Aj viditeľné časti panelových rámov v bytoch boli štylizované do podoby pilastrov s hlavicami – ako citácia klasickej architektúry preložená do prefabrikovaného slovníka. Tento program bol odpoveďou na dobovú požiadavku spojiť technickú a výtvarnú kvalitu prefabrikátu, pričom nosný konštrukčný systém umožnil realizovať väčšie miestnosti a variabilnejšie dispozície. V roku 2025 prešiel dom komplexnou obnovou, pričom boli zachované existujúci architektonický výraz, tvaroslovie i tektonika obvodového plášťa. Prvý panelový bytový dom ostáva dobovým svedectvom a ukážkou spojenia reprezentačných nárokov socialistického realizmu s minimalistickým prefabrikovaným bývaním, ktoré sa krátko po jeho dokončení stalo nosnou typológiou povojnového Slovenska. Tento dvojhlas, hoci tu trval len chvíľu, robí dom dodnes historicky neopakovateľným. /ab

Základná škola

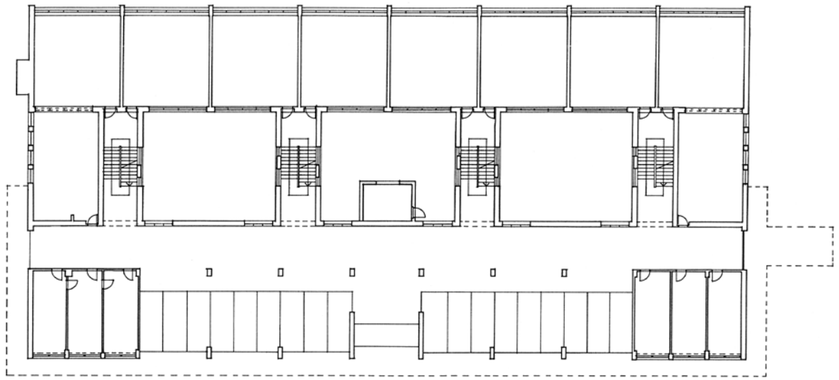

Experimentálne hľadanie nových foriem škôl v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch nevyvolalo u nás len socialistické vizionárstvo o výchove človeka novej éry, ale aj invenčná klíma architektúry neskorej moderny. Architektovmu projektu základnej školy nového usporiadania sa dostalo medzinárodného uznania, keď ho na svojich stránkach publikoval významný francúzsky časopis *L'Architecture d'aujourd'hui* . Jeho originalita spočívala v tom, že dvojstranne osvetlené učebne štvorcového pôdorysu usporiadal architekt tak, že sú prístupné vždy po dve priamo z podesty schodiska, takže tu nie sú tradičné školské chodby. Takýchto schodísk má škola štvoro. Tri podlažia tried majú hlavné okná otočené na juh, na sever vedú zasa úzke horné pásové okná na krídle kabinetov a pomocných miestností. Na prízemí po oboch stranách hlavného vstupu sú šatne. Medzi oboma krídlami sú tri átriá. Objekt, hoci má nekonvenčné usporiadanie, je veľmi dobre čitateľný, prehľadný a dodnes výborne funguje. Tvarové ozvláštnenia, ako sú okenné otvory na schodiskách, doplňujúce pásové vysoké okná do tried zo severnej strany alebo zošikmenie lemovania severnej fasády, vychádzajú z kompozičnej logiky, dávajú škole tvár a nie sú, ako to často býva, iba neorganickým ozvláštnením. Osobitne stojí pavilón telocvične so sklobetónovými hlavnými stenami. Architekt Marián Marcinka svoje skúsenosti tlmočil aj v knihe Nové smery vo výstavbe škôl (Bratislava 1963), ktorej bol spoluautorom. /md

Bratislava Prievoz, Mierová 6
Autor: Marián Marcinka
Realizácia: 1959 – 1961
Foto: Matúš Dulla

Ústredná poštová správa

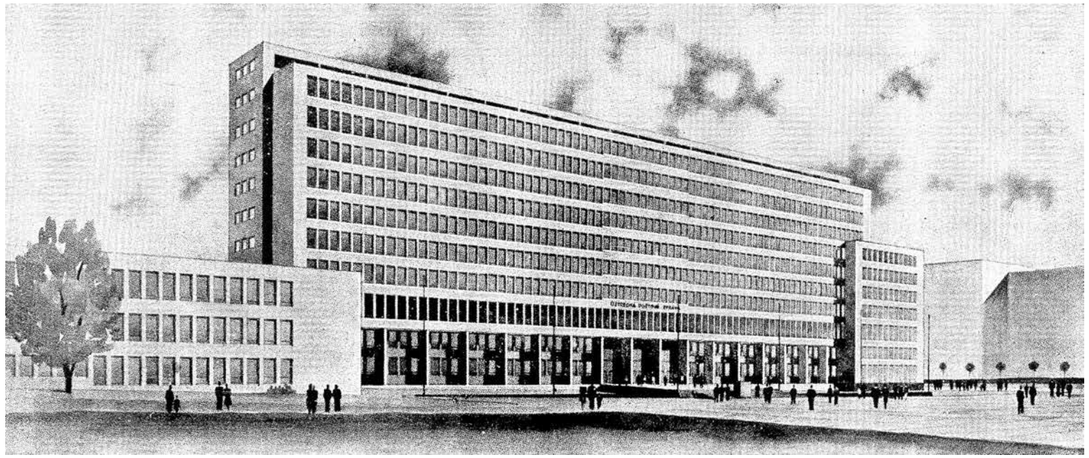

dnes Ministerstvo dopravy a výstavby
Bratislava, Námestie slobody 6
Autori: Eugen Kramár, Štefan Lukačovič
Realizácia: 1946 – 1951
Foto: archív Zina Kramárová-Mihalčíková

Súťaž na budovu Ústrednej poštovej správy prebehla ešte v polovici vojnových štyridsiatych rokov, ale stavbu dokončili podľa víťazného projektu až v roku 1951. Objekt, veľkorysá administratívna stavba ušľachtilých proporcií, pozostáva z troch rôzne vysokých hmôt umiestnených na mierne sa zvažujúcej strane Námestia slobody. Najvyššia je hlavná administratívna časť. Mnohonásobne sa opakujúce členenie okennými otvormi dotvára jej výrazný charakter. Budovu postavili v prostredí s drobnou zástavbou a zámerne sa usilovali o presadenie nových, veľkorysých proporcií. Tento trend neskôr potvrdili veľké verejné budovy v okolí, ako je univerzita, rozhlas alebo banka, no sám Kramár dlho pochyboval, či takto nadsadená mierka nie je pre mesto priveľké sústo. V päťdesiatych rokoch sa urobili paradoxné pokusy a budovu označovanú vtedy ako neprípustne „kozmopolitickú“ chceli skryť za obrovské antické stĺporadie. V čase, keď končili s výstavbou budovy, sa E. Kramár stal obeťou vykonštruovaného politického procesu a dostal sa na desať rokov do väzenia. Prepustili ho pri amnestii a zakrátko aj rehabilitovali. Húževnatý architekt, ktorého projekty z obdobia druhej svetovej vojny sa vyznačovali hutnou vážnosťou, sa v 60. rokoch stotožnil so svižným duchom povojnovej moderny a navrhol v ňom sériu ďalších diel, napríklad hotel FIS na Štrbskom Plese. /md

Mestská tržnica

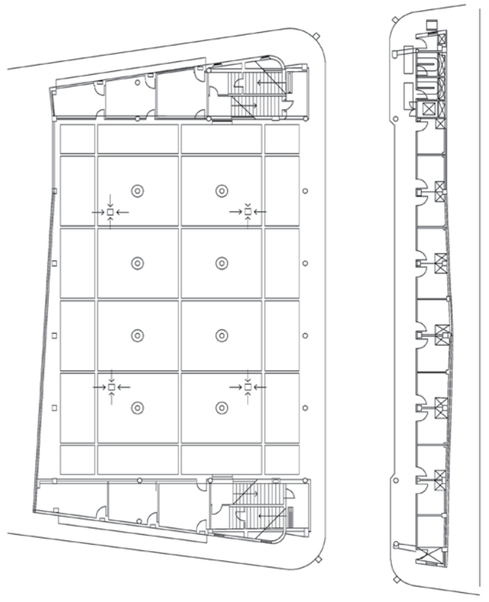

Žilina, Horný val 35 a Romualda Zaymusa 8
Autori: Mikuláš Šesták, Ferdinand Čapka
Realizácia: 1941
Foto: Matúš Dulla, archív Peter Štanský

Na okraji historického jadra Žiliny postavili počas druhej svetovej vojny tržnicu, ktorá vypĺňa prieluku a pasážou spája jadro mesta s neskoršími sídliskami na južnom okraji. Ide o jednu z mála československých dobrých vojnových architektúr. Pravouhlú ľahkosť ranej moderny tu už síce nahradila kompaktnosť, plynulé línie a zaoblené rohy, ale bez toho, aby architektúra stratila kompozičnú kvalitu a dispozičnú nápaditosť. Budovu vložili do kompaktnej zástavby a vnútri rozmiestnili ústredný prejazd, kryté predajné plochy pre stánkový predaj na prízemí, kde predávali najmä zeleninu, a voľné predajné plochy na otvorenom poschodí, prístupnom dvoma bočnými schodiskami – tam bol zasa predaj hydiny, mäsa a lesných plodov. Uzatvárateľný pasážový priechod mal na jednej strane sériu malých obchodíkov. Budovu obložili keramickým tehlovým obkladom, veľké plochy vonkajších priečelí sú zo sklobetónu, nechýbajú na nich efektné kruhové okná. Tržnicu v šesťdesiatych rokoch zmenili na veľkopredajňu potravín a jej vnútorné usporiadanie stratilo svoj pôvodný zmysel. Architekt Čapka pochádzal z moravskej rodiny usadenej vo Viedni. Študoval tam u Petra Behrensa a do Žiliny prišiel na podnet architekta Michala M. Scheera. Po vojne sa podieľal na projektoch sídliska Hliny, ale i viacerých horských stavieb, napríklad hotela na Popradskom plese, a bol po celé desaťročia ústrednou postavou žilinskej architektonickej obce. /md

Spojené elektrárne

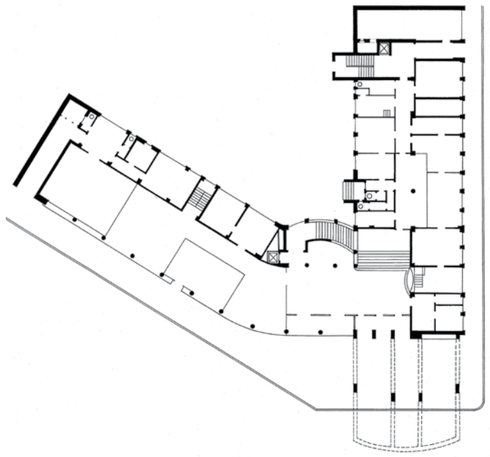

Žilina, Republiky 5
Autori: František Eduard Bednárik, Ferdinand Čapka
Spolupráca: Štefan Paulík
Realizácia: 1942
Foto: Matúš Dulla, archív OA HÚ SAV

Počas druhej svetovej vojny postavili v Žiline na nároží ulíc Republiky (vtedy sa volala Hitlerova) a Kukučínovej pôsobivú štvorposchodovú budovu Spojených elektrární severozápadného Slovenska. Navrhli ju dvaja pôvodom českí architekti. František Eduard Bednárik mal v Žiline aj vlastnú stavebnú firmu a niekedy používal pôvodnú českú verziu svojho mena František Edvard Bednařík. Na viacerých projektoch spolupracoval so svojím švagrom Ferdinandom Čapkom, ktorého mestskú tržnicu sme tu priblížili na predchádzajúcej dvojstrane. Výrazné nárožie elektrární tvorí mierne zaoblená sklobetónom presvetlená hmota schodiska so vstupnou markízou na mohutných pilieroch. Hlavné priečelie s dlhými pásovými oknami je tiež mierne zahnuté a pripomína expresionistické diela Ericha Mendelsohna. Obaja architekti mali už za sebou celú sériu moderných diel, ale nebola im vzdialená ani dôstojne vážna architektúra, ktorá bola svojím charakterom bližšia pošmúrnym vojnovým časom. Tak je to aj na tomto diele, kde skĺbili eleganciu pásových okien s masívnosťou hmoty nad vstupom. V kratšom krídle do Kukučínovej ulice sa pôvodne nachádzali byty, v suteréne zasa masívne oceľobetónové vojnové kryty vystužené poistnou konštrukciou z kmeňov stromov. Budova dlho slúžila administratíve elektrární a veľkorysou architektonickou koncepciou či charakteristickým výrazom patrí k najvýznamnejším architektúram mesta. Dnes však čaká na zásadnú obnovu. /md

Športová hala

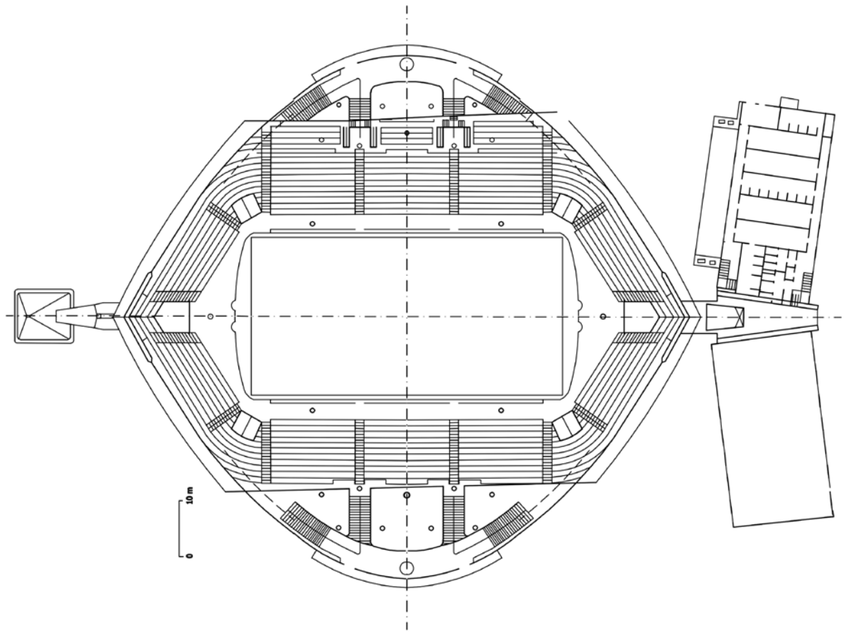

Bratislava, Pasienky, Trnavská 29
Autor: Jozef Chovanec
Realizácia: 1959 – 1962
Foto: Rajmund Müller

Bolo to ako zjavenie, keď sa podarilo na Slovensku už na konci päťdesiatych rokov navrhnúť halu, ktorá sa inšpirovala v USA podobne lanami prekrytou halou v Ralleigh od architekta poľského pôvodu Matthewa Nowického. Dimenzovanie lanovej konštrukcie robil s Chovancom statik Jozef Poštulka. Laná zastrešenia sú uložené v dvoch na seba kolmých smeroch a vytvárajú hyperbolický paraboloid, ktorý prekonáva rozpon 73,5 × 67,5 m. Nesú ich dva mohutné oblúky, ktoré sa dole nekrižujú ako u Nowického, ale končia dažďovým žľabom. Ľahkú konštrukciu a krivku tribún zvýrazňovalo presvetlenie veľkými oknami. Nedávno vzbudila obnova tejto haly kritiku, ktorá jej opodstatnene vyčítala viacero prešľapov, napríklad zatemnenie okien alebo zmenu farebnosti. Ale základný smelý počin – elegantné a smelé lanové zastrešenie – tejto odvážnej stavbe zostal. Jozef Chovanec sa viackrát vyznamenal veľkorysým gestom, napríklad keď s K. Palušom pri výskumnom ústave (Bratislava, Ružová dolina) schody odvážne nahradili rampami. Veľmi dobre si rozumel s Ferdinandom Milučkým, s ktorým projektoval zastupiteľské úrady v Moskve a v Ríme. So Stanislavom Talašom sa dostal k finálnemu projektu sídliska Petržalka, nezniesol však nekonečné komplikácie pri zápase o náročnejšie riešenia a od projektu odstúpil. /md

Slovenská poľnohospodárska univerzita

Nitra, Trieda A. Hlinku 2
Autori: Vladimír Dedeček, Rudolf Miňovský
Realizácia: 1961 – 1966
Foto: Matej Hakár, František Jiroušek

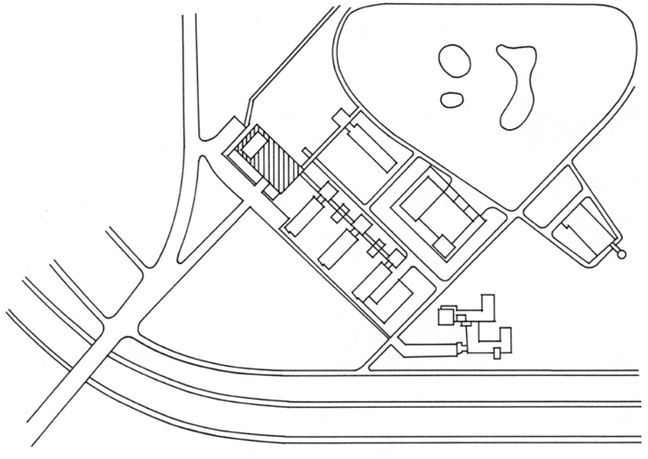

Výstavbu novej vysokej školy zameranej na poľnohospodárstvo pripravovali v Nitre už od roku 1955. Vybrali pre ňu bývalé letisko na ľavom brehu rieky Nitra. Na voľnom rovinatom území rozložili architekti prehľadnú pavilónovú zástavbu prepojenú so zeleňou a umožňujúcu postupnú výstavbu. Prvé projekty boli ešte poznamenané zväzujúcimi štýlovými obmedzeniami socialistického realizmu, ale voľnejšia politická atmosféra na prelome 50. a 60. rokov už dovolila slobodne uplatniť podnety z najnovšej svetovej architektonickej tvorby. Finálna podoba areálu je už viac dielom Vladimíra Dedečka, Rudolf Miňovský totiž v priebehu projektovania v roku 1960 predčasne umiera. V centre univerzitného komplexu stojí deväťpodlažná budova rektorátu a teoretických katedier. Vizuálne najpôsobivejšou je 600-miestna aula v podobe vznášajúcej sa šošovky. Prekrýva ju škrupinová rebrová klenba pripomínajúca najlepšie diela talianskeho konštruktéra P. L. Nerviho. Komplex spája priebežná chodba, na ktorú sa napájajú ďalšie sedempodlažné bloky – agronomický, zootechnický a technologický – s pitevňami. Každý z nich má z južnej strany pracoviská katedier a zo severu cvičebne s laboratóriami. Samostatne stojí chemický pavilón a pavilón rádioizotopov. Architektonický vzhľad odráža optimistický vzlet povojnovej modernej architektúry. Samostatné tvarové figúry šošovkovitej auly, jednotlivých pavilónov i kompozícia tvarových doplnkov priečelí pripomínajú centrum novej Brazílie od Oscara Niemayera. Za toto dielo získali jeho autori v roku 1960 – Rudolf Miňovský in memoriam – Cenu Dušana Jurkoviča. /md

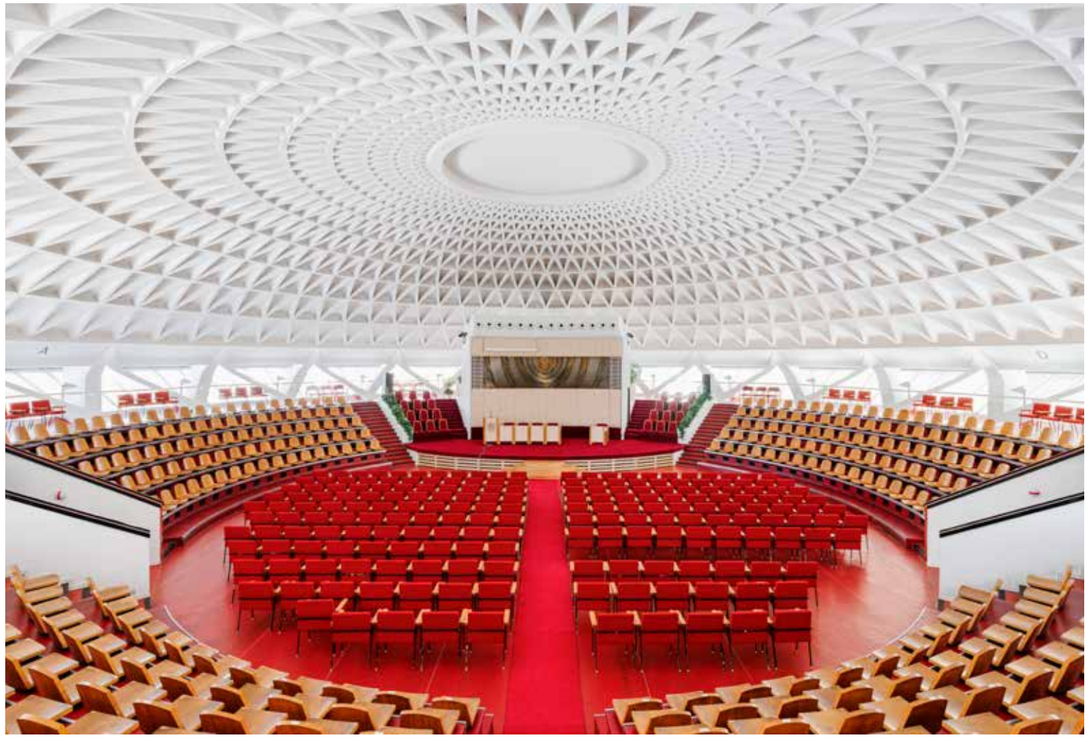

Vodojem

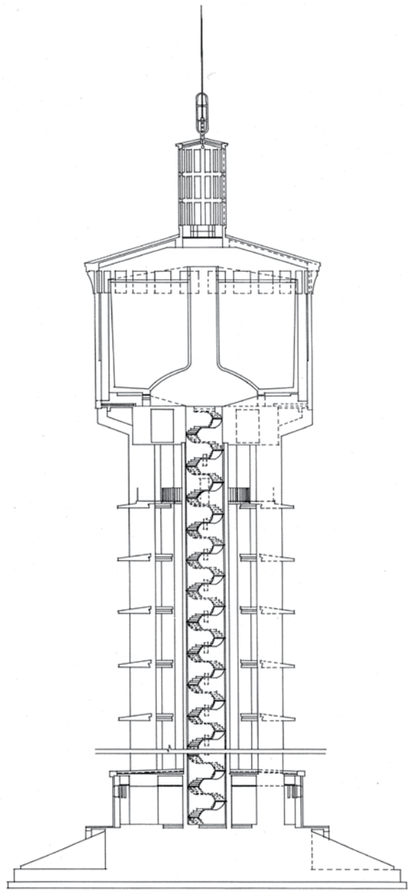

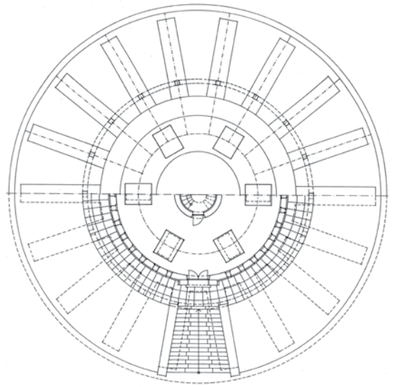

Trnava, Bučanská cesta
Autori: Emil Belluš
Realizácia: 1942 – 1947
Foto: Monika a Ľubo Stacho

Emil Belluš bol zakladateľskou osobnosťou slovenskej architektúry. Nielenže vytvoril rad kľúčových funkcionalistických diel, ale aj založil viaceré národné inštitúcie, napríklad bratislavskú fakultu architektúry. Nevyhýbal sa ani projektom priemyselných a technických stavieb, kde mohol spojiť rýdzu funkcionalitu s citlivým výtvarným komponovaním. Po oceňovanom automatickom mlyne (1938) sa do Trnavy vrátil a vytvoril tam ďalšiu takúto stavbu. Jeho mestský vodojem stojí uprostred rozsiahleho pozemku, na ktorom je aj objekt vodného zdroja. Veža vodojemu s výškou 50 m tvorí jednu z dominánt mesta. Šesť oceľobetónových nosných pilierov zviazaných skružami nesie valec vodnej nádrže, ktorý korunuje lucerna na vetranie a osvetlenie. Medzi piliermi stúpa nahor valec skrývajúci schodisko a vodovodné potrubia. Sošná pôsobivosť vodojemu spočíva v kontraste plnej hmoty nádrže a odľahčenej zostavy nosnej časti. Architekt, pre ktorého robil konštrukčné výpočty Karol Havelka, dokázal sebaisto formovať aj tie časti konštrukcie, ktorým sa zvykne pripisovať výlučne nosná funkcia. Na architektonickom stvárnení objektu nad studňou v areáli vodojemu sa dá poznať, že architektúra vojnových čias, keď stavby vznikali, sa znovu vracala k historickým predlohám. Hoci sa vodojem už dnes podieľa iba malým dielom na dodávkach pitnej vody do mesta, vzbudzuje jeho zaujímavý a zvláštny tvar stále veľký záujem okoloidúcich i tých, čo ho vidia v diaľke na horizonte. /md

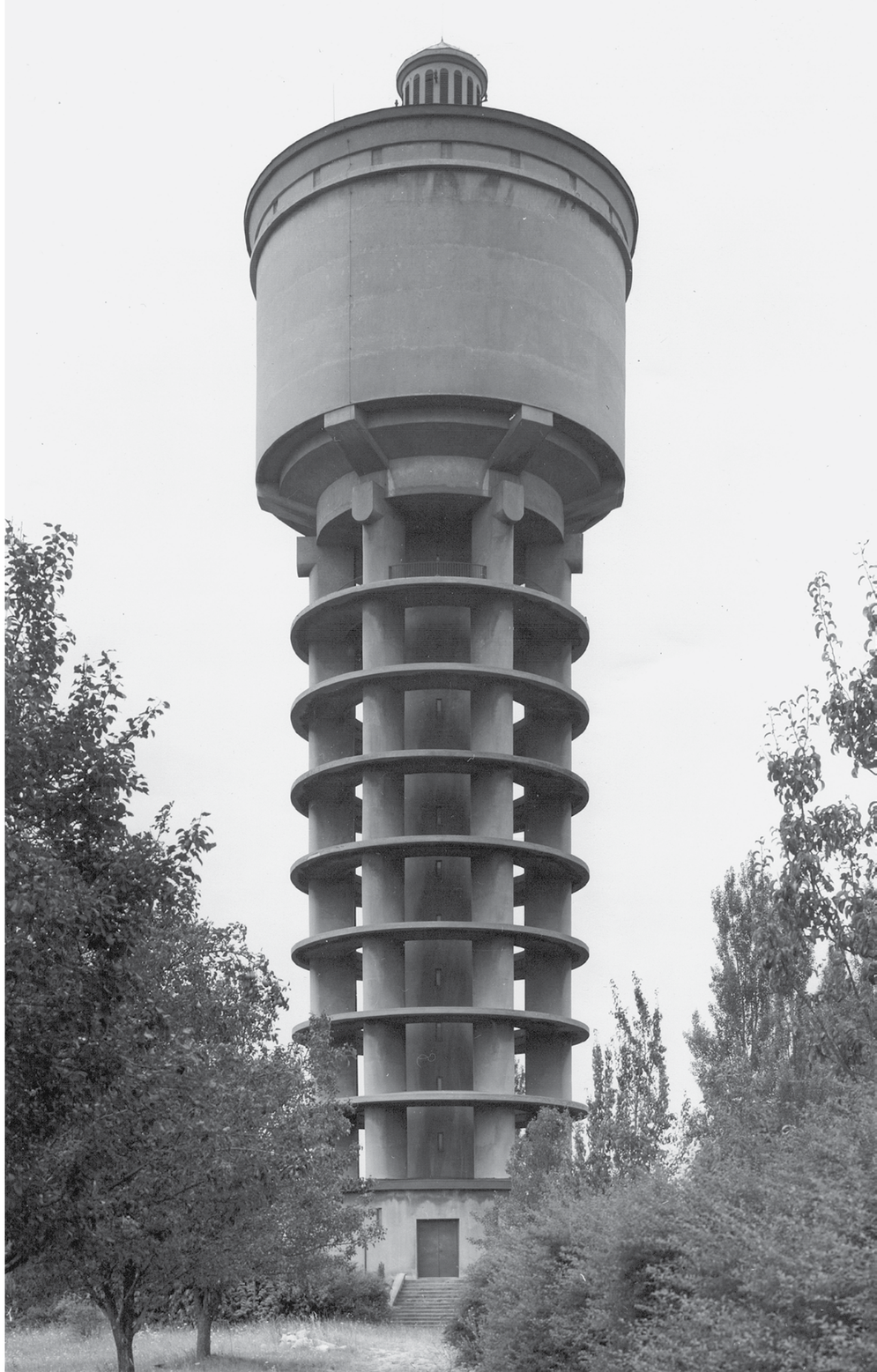

Hotel Sorea Regia

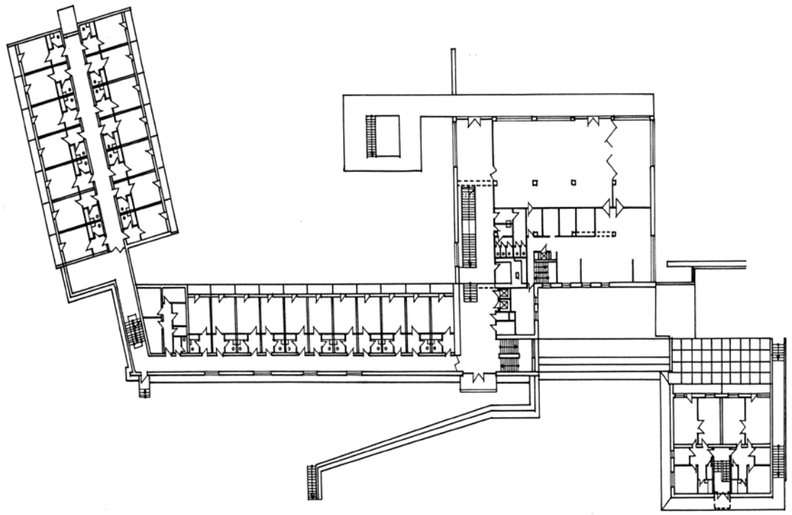

Trojica architektov F. Konček, I. Skoček, Ľ. Titl, ktorých zvykli nazývať Lordi, sa dostala na výslnie v spojitosti s veľkorysými neskoromodernými projektmi šesťdesiatych rokov. Okrem veľkých odborárskych zotavovní, napríklad v Liptovskom Jáne alebo na Novom Štrbskom Plese, navrhli pre odbory aj svoje najväčšie dielo Dom odborov, techniky a kultúry Istropolis v Bratislave. Jeho zbúranie v roku 2022 vyvolalo veľkú vlnu protestov. Architekti sa zúčastnili aj na projekte sídliska Ružinov (1966, v kolektíve Dušana Kedra) a navrhli tam aj budovu podnikov zahraničného obchodu. V porovnaní so štvrťstoročie trvajúcim projektovaním a výstavbou spomínaného Domu odborov vznikol Dom kultúrnej rekreácie na vtedajšie pomery relatívne rýchlo (1960 – 1966). Hoci skromne skrytý nad bývalým Parkom kultúry a oddychu predstavuje súčasný hotel Sorea extrakt architektonického názoru a asi je aj najcharakteristickejším dielom Lordov. Svojimi neveľkými rozmermi sa mohol vyhnúť tienistým stránkam gigantických zámerov, ktoré sa vtedy dostávali úspešným architektom na rysovacie stoly. Objekt dodnes slúži odborárom ako hotel a napriek niektorým interiérovým úpravám si ponechal kultivovanú skladbu hlavnej hmoty i do svahu uložených krídel, ľahkosť subtílnej terasy či transparentnosť pásov presklených lodžií. Budova s radom výtvarných diel sa dnes už skrýva za vysokými stromami a rozložitý tis zacláňa aj sochu v strede areálu s názvom *Sediaca* od Pavla Tótha. /md

pôvodne Dom kultúrnej rekreácie
Bratislava, Kráľovské údolie 6
Autori: Ferdinand Konček, Iľja Skoček, Ľubomír Titl
Realizácia: 1960 – 1966
Foto: Rajmund Müller

Galéria Ľudovíta Fullu

Ružomberok, D. Makovického 1
Autori: Martin Kusý st., Štefan Hatala
Realizácia: 1966 – 1969
Foto: Matej Hakár, archív SNG – Ružomberok

Galéria Ľudovíta Fullu v Ružomberku, ktorá je súčasťou Slovenskej národnej galérie, bola prvou novou galériou postavenou na Slovensku po roku 1945. Podnetom bolo rozhodnutie maliara darovať svoje diela štátu. Projektu sa ujal architekt Martin Kusý starší, ktorý mal nielen vrelý vzťah k národným témam – projektoval aj Múzeum Slovenskej národnej rady na Myjave –, ale aj k majstrovi Fullovi – navrhol i jeho hrobku na ružomberskom cintoríne. Galéria mala pôvodne byť prístavbou rodinného domu v Piešťanoch, ale keď ju presunuli do maliarovho rodného Ružomberka, architekt projekt upravil. Budovu navrhol ako dva hranoly postavené na sebe krížom tak, že vyšší je odvážne – 15 metrov bez podpory – vysunutý do popredia. Dole je vstup, administratíva, byt správcu a átriový byt s ateliérom, ktorý necelé desaťročie využíval samotný Ľudovít Fulla. Neskôr slúžil na ubytovanie zahraničných umelcov. V hornej časti sú výstavné priestory. Na vysunutom priečelí je sklomozaika na Fullove motívy od Ernesta Zmetáka. Galerijný priestor osvetľuje súvislý pás horných okien na bočných stenách vysunutého hranola. Po stranách sú úzke pásové okná. Realizačný projekt objektu vypracoval architekt Štefan Hatala z banskobystrického Stavoprojektu a stavať začali v roku 1966. Výstavbu však prerušili, lebo sa rozhodli zmeniť konštrukciu výstavnej siene na oceľovú. V súčasnosti je Galéria Ľudovíta Fullu zatvorená, lebo sa pripravuje obnova celého objektu. /md

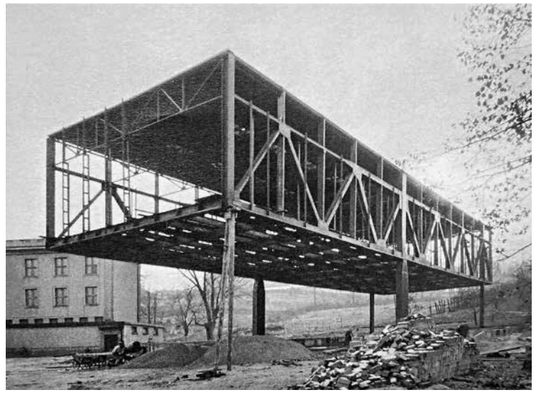

Krematórium a urnový háj

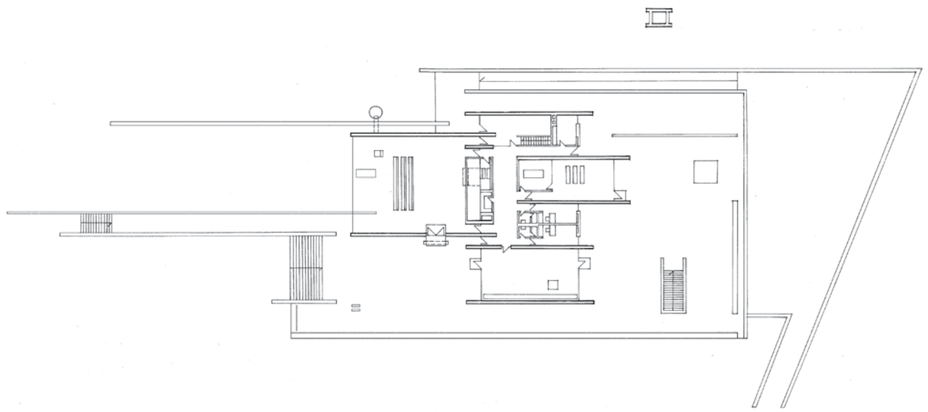

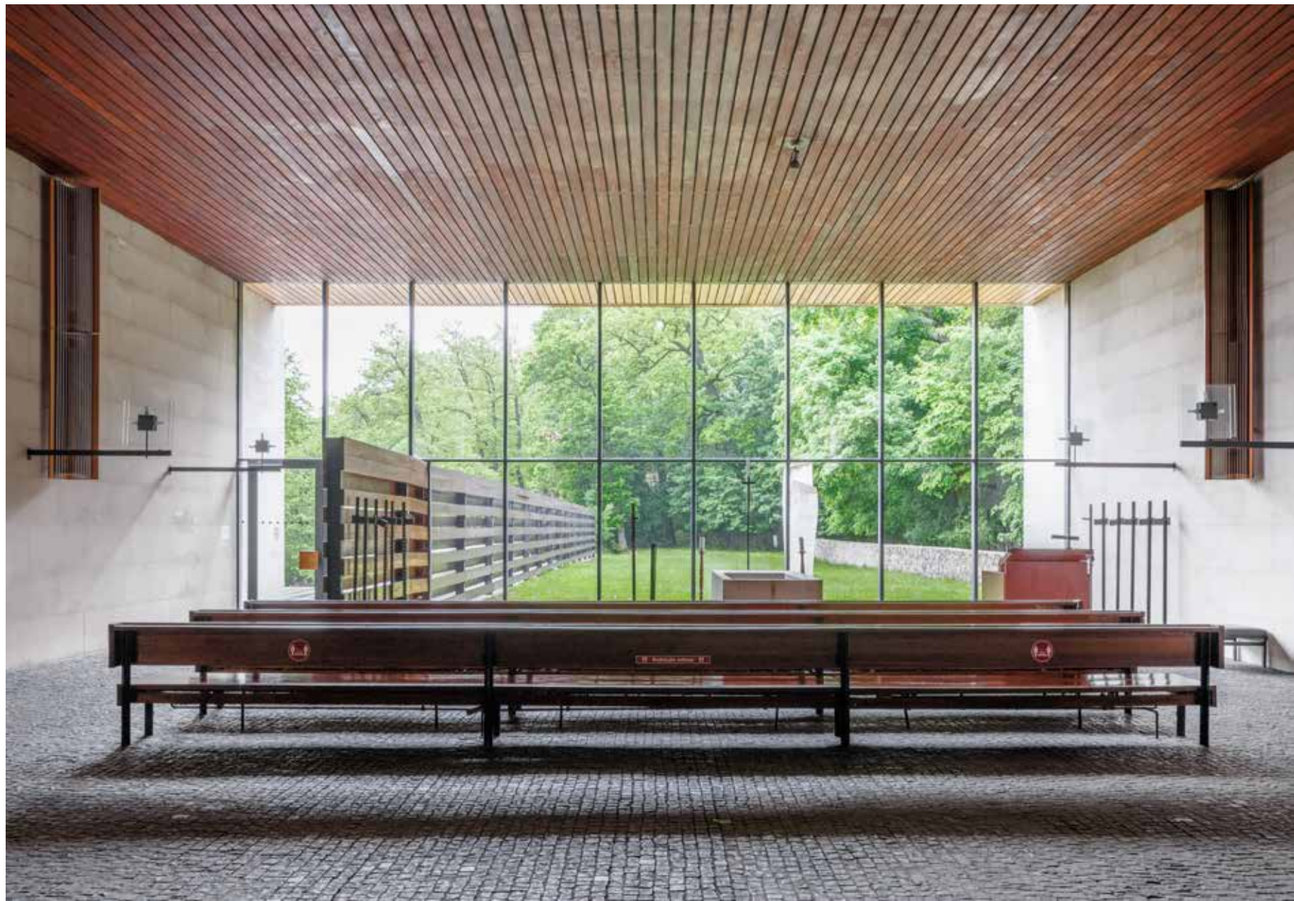

Bratislava, Hodonínska 44
Autor: Ferdinand Milučký
Realizácia: 1968
Foto: Matúš Dulla, Matej Hakár

Už v 19. storočí uvažovali o stavbe krematória v Bratislave, ale až v liberálnejších pomeroch 60. rokov minulého storočia sa to podarilo. Do návrhu sa vtedy premietli najlepšie podnety európskej moderny, prial mu ateistický režim i to, že katolícka cirkev začala tolerovať kremáciu. Hlavnou príčinou mimoriadnej kvality diela však boli schopnosti samotného architekta. Objekt leží na hornom okraji veľkej lúky, ktorú Milučký vytvoril v lese tak, že iba v popredí pri vstupe nechal štíhle borovice. Tie kontrastujú s dlhými horizontálnymi líniami krematória, ktoré sa rozkladá za nimi. Prístupový chodník tiahlym oblúkom obchádza ústrednú lúku s dreveným totemom od Vladimíra Kompánka. Od samotného vstupu viedla návštevníka dlažba z čadičových kociek, ktorá je dokonca aj v samotnej obradnej sieni. Len na rozľahlej terase pred vstupom ju neskôr vymenili za dlaždice väčšieho formátu. Ústredná sála je obrátená presklenou stenou do blízkeho lesa a na lúku so sochou od Rudolfa Uhra. Rakva na konci obradu klesá do suterénu, kde sú dve kremačné pece a pri nich menšia miestnosť pre tých, ktorí chcú byť bezprostredne prítomní pri kremácii. Na krematórium nadväzuje urnový háj v priľahlom lese s rozptylovou lúkou. Situácia celého areálu pripomína lesný cintorín v Stockholme, ktorý architekt dobre poznal, ale súčasne aj hornatú krajinu jeho rodiska na severnom Slovensku. V úzadí urnového hája architekt v roku 1972 navrhol ešte kolumbárium pre významné politické osobnosti v podobe veľkoryso sa po vrstevnici vlniacej krivky. F. Milučký (1929 – 2019) sa dožil aj vyhlásenia objektu za národnú kultúrnu pamiatku v roku 2003. Architektova urna je uložená na okraji urnového hája v mieste najbližšom k objektu, ktorý bol jeho vrcholným dielom. /md

Múzeum Tatranského národného parku

Tatranská Lomnica 63
Autor: Pavol Merjavý
Realizácia: 1967 – 1969
Foto: Alexander Jiroušek

Architekt využil expresívne pôsobenie prírodných materiálov a v ľahkom modernom duchu navrhol v Tatranskej Lomnici novú budovu Múzea Tatranského národného parku. Hlavná hmota má trojuholníkový prierez a k návštevníkom sa obracia okruhliakovým štítom s abstraktnou plastikou Juraja Bartusza. Výstavné priestory, umiestnené v hlavnej hmote, tvorí veľkorysá priestranná hala so šikmými stropmi prerušenými svetlíkom a s galériou. Tu je trvalá expozícia tatranskej geológie, geomorfológie, flóry a fauny. Kamenný obklad sa v interiéri strieda s horizontálnym dreveným latovaním. Vstup je v strede nízkej horizontálnej časti, kde sú ďalej depozitáre a administratívno-prevádzkové priestory a prednášková sála pre 120 osôb s členitým podhľadom z drevených lát a konárov. Stavba má kombinovaný nosný systém so železobetónovým skeletom a kamenným výplňovým murivom, expozičnú časť kryje sedlová pokrytá plechovou krytinou. Horizontálna vstupná časť má rozsiahle presklené priečelie a nástupné plochy pred ňou sú upravené kosým dláždením travertínovými platňami.

Jednoduchá skladba a harmonická kompozícia robia z tejto architektúry jednu z charakteristických tatranských stavieb. Architekt Pavol Merjavý, ktorý vytvoril aj krematórium v Košiciach alebo prvé terasové domy v Československu, takisto v Košiciach, získal za projekt Múzea TANAP-u Cenu Dušana Jurkoviča. /md

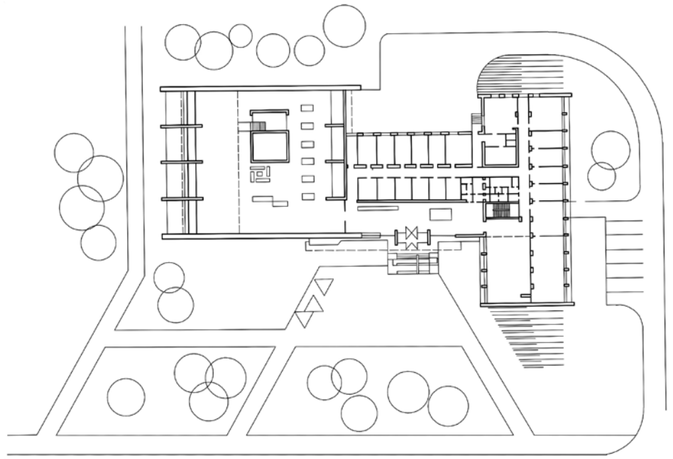

Lyžiarsky areál

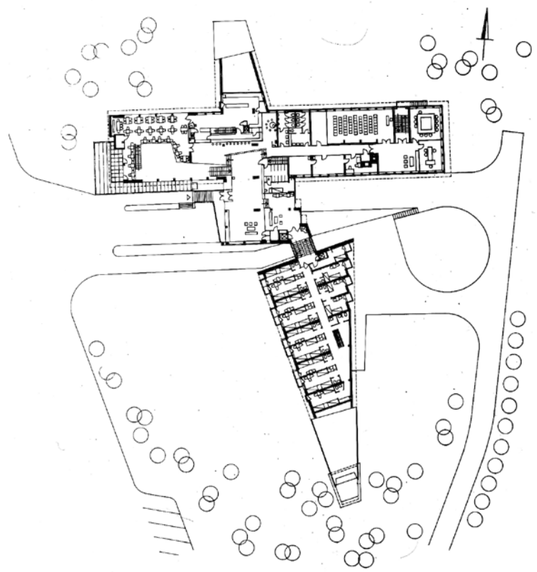

Štrbské Pleso 32
Autori: Eugen Kramár, Ján Šprlák-Uličný
Realizácia: 1966 – 1970
Foto: archív OA HÚ SAV

Na lyžiarske majstrovstvá sveta v klasických disciplínach v roku 1970 postavili areál, v ktorom prvý raz sústredili skokanské mostíky a cieľ behov na lyžiach. Po viacerých zahraničných oceneniach tohto počinu dostal názov Areál snov. Eugen Kramár tu znovu osvedčil svoju bravúrnosť, keď sa po nútenom odmlčaní a desaťročnom nespravodlivom väznení prihlásil ku svižnej neskoromodernej architektúre. Majstrovským dielom je najmä Hotel FIS, pomenovaný podľa skratky francúzskeho názvu Medzinárodnej lyžiarskej federácie. Spomienku na šikmé strechy tradičných horských stavieb tu architekt moderne kompozične prerozprával bez toho, aby ju zastrela veľkosť hotela, ktorý je predsa len oveľa väčší než niekdajšie drevenice. Nechýba tu ani pre Kramára už z prvej etapy jeho tvorby typická dispozičná premyslenosť a úspornosť.

Náprotivok svižne tvarovaného hotela predstavovali dva štíhle oceľové skokanské mostíky, ktoré nahradili starý drevený mostík stojaci pôvodne neďaleko. Okrem mostíkov parametrov P-70 a P-90 tu bola takisto kovová rozhodcovská veža z dvoch trojbokých hmôt, amfiteatrálne hľadisko a hneď vedľa štadión pre dojazd klasických bežeckých disciplín. Hotel stojí na východnej strane areálu a postupne ho vzadu rozširovali prístavbami, ktoré aj s krytým bazénom slúžili na prípravu športovcov vo vysokohorskom prostredí. Areál totiž leží v nadmorskej výške takmer 1 400 metrov. Od jeho vzniku sa tu toho veľa zmenilo, mostíky sa už nevyužívajú a priestor pod nimi zaplavili púťové turistické atrakcie. Len hotel si udržal svoju modernú eleganciu. /md

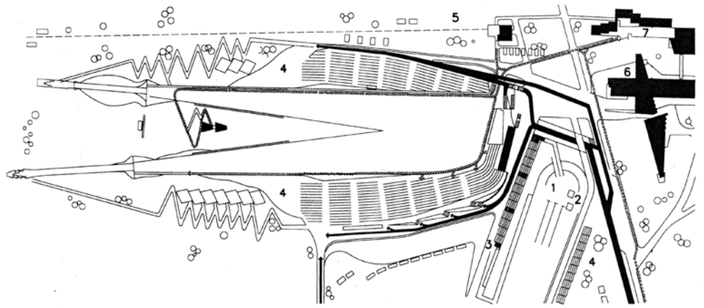

Pamätník a Múzeum Slovenského národného povstania

Banská Bystrica, Kapitulská 23
Autor: Dušan Kuzma, spolupráca: Jozef Jankovič
Realizácia: 1965 – 1970
Foto: Matej Hakár

Na projekt pamätníka spojeného s múzeom Slovenského národného povstania vypísali postupne až tri súťaže. Dušan Kuzma sa zúčastnil všetkých troch a v poslednej z nich v roku 1959 zvíťazil s návrhom nízkej hmoty prostého štvorcového pôdorysu, ktorá na stĺpoch stála na terénnej hrane. Stroho racionálny vzhľad akoby bol reakciou na politický tlak socialistického realizmu, ktorý nútil architektov napodobovať historické predlohy. Výstavba objektu sa ale stále odsúvala. Kuzmovmu naturelu však bolo bližšie skulpturálne poňatie, a tak spolu so sochárom Jozefom Jankovičom projekt zásadne prepracovali. Kuzma sformoval hlavný objem ako dva škrupinové segmenty z holého betónu, medzi ktorými zámerne stiesnene stojí hrozivá Jankovičova plastika. Architektonický prístup nezaprie brutalistický vplyv neskorého Le Corbusiera a inšpiráciu jeho kaplnkou v Ronchamp. Do rozložitej plochej základne situoval architekt priestory vedeckých pracovísk múzea, sklady, depozity a pomocné miestnosti, zatiaľ čo vo dvoch skulpturálnych segmentoch sa nachádza muzeálna expozícia.

Dušan Kuzma počas štúdia praxoval u Augusta Perreta v Paríži a neskôr pôsobil ako profesor na bratislavskej Vysokej škole výtvarných umení, kde v roku 1960 založil Oddelenie architektúry. Podľa jeho súťažného návrhu, na ktorom sa autorsky podieľal aj Anton Cimmermann, postavili tretiu budovu Matice slovenskej v Martine, v ktorej je dnes Slovenská národná knižnica. /md

NESKORÁ MODERNA
1968 – 1989

Neskorá moderna
1968 – 1989

Obdobie normalizácie sa spája s komunistickým totalitným režimom, ktorý zaviedol mnohé represívne opatrenia vrátane cenzúry, obmedzenia cestovania a politických previerok. Centrálne kontrolované hospodárstvo malo priamy dopad aj na vývoj slovenskej architektúry. Spriemyselnenie stavebníctva a typizácia pomaly ale iste uberala architektonické ambície a kvalitná architektúra sa predovšetkým v oblasti výstavby veľkých panelových sídlisk vytrácala z obzoru. Hromadná panelová výstavba sa stala veľkou revolúciou v stavebníctve, ktorá sa v takom rozsahu odvtedy nezopakovala. V rýchlom tempe výstavby panelových domov a bytov sa mestá rozrastali, ale sa i asanovali mnohé historicky vzácne časti a pamiatky.

Bol tu však ešte segment výstavby, v ktorom platili menej prísne a obmedzujúce pravidlá i keď mnohé nové projekty vznikali len so súhlasom umeleckých komisií. Výnimočná bola aj tzv. Hlava V, ktorá predpisovala situovanie umeleckých výtvarných diel do verejnej architektúry. Architekti, snažiaci sa zbaviť traumy z typizácie, ale i indoktrinovanej architektúry z obdobia sorely, opäť nadväzujú a rozvíjajú modernistické princípy. Vzniká celý rad výnimočných architektúr – bratislavské: pyramída Slovenského rozhlasu (Š. Svetko, Š. Ďurkovič, B. Kissling, 1983), Most SNP (J. Lacko, L. Kušnír, A. Tesár, I. Slameň, 1972 – 1973), Krematórium (F. Milučký, 1970) či dostavba SNG (V. Dedeček, 1969 – 1979), ale aj Pamätník SNP v Banskej Bystrici (D. Kuzma, J. Jankovič,1969), lyžiarsky Areál snov na Štrbskom plese (E. Kramár, J. Šprlák-Uličný, 1970), Dom umenia v Piešťanoch (F. Milučký, 1980), Dom kultúry v Trnave (J. Danák, 1988), ale i ďalšie diela, ako napr. obchodné domy od kolektívu okolo architekta Ivana Matušíka.

Neskorá moderna s uplatnením geometrických princípov sa však koncom 70. rokov prelína aj s nástupom postmoderných i regionálnych tendencií. Presadzovali sa hlavne medzi mladšou generáciou architektov ovplyvnenou svetovým dianím, predovšetkým ideami prvého Bienále architektúry v Benátkach a teoretickým dielom Charlesa Jencksa. Postmoderna mala na Slovensku menej výrazný prejav, avšak rozprúdila mnohé až vášnivé diskusie a veľa podnetných návrhov ostalo v študijnej polohe (riešenie Obchodnej ulice, Bratislava, I. Marko a kolektív, návrhy F. Kalesného a A. Gürtlera). V našej slovenskej mierke išlo hlavne o urbanistickú resustitáciu, nadviazanie na tému genia loci, tradičného pôdorysu, urbanistický návrat k blokovej zástavbe a uličnej čiare.

Posun v chápaní urbanistických hodnôt mesta môžeme identifikovať v koncepčných názoroch na prestavbu Obchodnej ulice v Bratislave. Súťaž na mestské centrum v roku 1970 vyhral Ivan Matušík, ktorý štruktúru navrhol na totálnu demoláciu a modernistickú prestavbu.

Diametrálne odlišný názor priniesla štúdia z roku 1983 (I. Marko a kol., Stavoprojekt), ktorá zachovávala podstatnú časť územia. O štyri roky neskôr vypísal Národný výbor hl. mesta Bratislavy architektonicko-urbanistickú súťaž na prestavbu Obchodnej ulice, ktorej sa zúčastnilo cca 70 kolektívov. Boli udelené dve druhé ceny ex aequo kolektívu A. Bacová, M. Mašek a kolektívu J. Kachlík, R. Kachlík, M. Maryničák, P. Beňuška. Prvá cena udelená nebola. V návrhoch všeobecne rezonovala podstatne väčšia miera zachovania urbanistických hodnôt územia, s rešpektovaním parcelácie a hľadaním historickej kontinuity, i keď podmienky súťaže predpisovali návrh nových objemov a určitá miera asanácie bola nevyhnutná. Prerokovaný regulačný plán na Obchodnú ulicu (ÚHA, 1991) uvažoval už s podstatne vyššou mierou zachovania historických objektov, avšak nakoniec schválený nebol.

Samostatným prejavom bola regionálna architektúra východného Slovenska ovplyvnená architektom Imre Makovczom, u ktorého určitý čas pôsobil aj architekt Peter Pásztor. Organická architektúra využívajúca miestne materiály sa stala jeho rukopisom a výrazným tvorivým autorským postojom, ktoré interpretoval v sakrálnej architektúre (Rímskokatolícky kostol Božieho milosrdenstva, Košice), ale i v architektúre rodinných domov. Tieto princípy s väzbou na lokálny kontext rozvíjajú v spoločnom ateliéri a spoločných dielach s architektom Martinom Drahovským. K postmoderným sakrálnym dielam radíme aj kostoly vo Vojkovciach (1993) a Dlhom nad Cirochou (1994) od A. Rybarčáka či košický Kostol svätého Gorazda a spoločníkov (Š. Zahatňanský, J. Fabián, I. Rozdobuďko,1999).

K výrazným a kvalitným postmoderným reprezentantom môžeme zaradiť dostavbu a prestavbu bloku Suché mýto – Veterná s dnes už nevhodne prefasádovaným a významovo degradovaným objektom bývalej Slovenskej sporiteľne na Suchom mýte v Bratislave (I. Marko, M. Kropiláková, 1985 – 1994) alebo tiež už neexistujúci obchodný dom Ružinov (J. Bahna, Ľ. Mihálik, F. Kalesný, P. Čížek, P. Minarovič, 1975 – 1978).

V atmosfére konca 90. rokov, kedy sa v architektonickej profesii prelínali názory moderny s postmodernými, zorganizovala kunsthistorička Alica Štefančíková v októbri v roku 1984 neformálne stretnutie slovenských a českých architektov na Spišskej Kapitule.

Stretlo sa tu 18 architektov z celej republiky, aby diskutovali o budúcnosti architektúry, o tom, ako zmeniť systém centrálneho plánovania, prelomiť izoláciu, ale predovšetkým tvoriť slobodne. Podstatné myšlienky zachytáva zborník, ktorý bol z tohto stretnutia spracovaný. Veľmi spontánne vznikla následne tradícia výnimočných a pre názorové formovanie veľmi dôležitých, podnetných každoročných stretnutí. Konali sa až do revolučného roku 1989, väčšinou na Spišskej Kapitule, ale aj v Starých Splavoch a Lounoch. Mnohí z účastníkov stretnutí boli následne aktívni pri vzniku Spolku architektov Slovenska v roku 1990.

V decembri v roku 2015 zorganizovala Katedra architektúry Fakulty umení TU v Košiciach (J. Koban, P. Pásztor) konferenciu Posolstvo stretnutí českých a slovenských architektov na Spišskej Kapitule po 30 rokoch.

Inšpiratívnym intelektuálnym ostrovom pozitívnej deviácie tohto obdobia sa stala aj činnosť skupiny VAL, z francúzskej frázy Voies et Aspects du Lendemain (Cesta a aspekty zajtrajška) a tiež odvodené zo spojenia iniciálok prvých mien troch členov – Viera Mecková, Alex Mlynarčík a Ľudovít Kupkovič. V rokoch 1968 – 1994 spracovávali vizionárske a nadčasové projekty, ktoré im poskytovali veľkú slobodu vo vyjadrovaní. Projekty nemali konkrétne zadania ani limity a v spojení s umeleckou invenciou autorov sa posúvali až za hranice sci-fi. Najznámejší z nich Heliopolis (1968 – 1974) predstavoval utopistický návrh pre olympiádu v roku 1984.

Kritický pohľad na životné prostredie Bratislavy priniesla v roku 1987 publikácia Slovenského zväzu ochrancov prírody Bratislava nahlas, na ktorej sa podieľal takmer 100-členný kolektív odborníkov z rôznych oblastí, vedeckých ústavov Slovenskej akadémie vied, výskumných ústavov, univerzít i organizácií štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody. Priniesla odborné fakty, poukázala na podstatné problémy rozvoja Bratislavy, ochrany krajiny a pamiatok aj s názormi na ich riešenie. Publikácia spôsobila veľký rozruch a signalizovala nutnosť až nevyhnutnosť blížiacej sa spoločenskej zmeny. /ab

Výstavba Mosta SNP, Bratislava, 1972

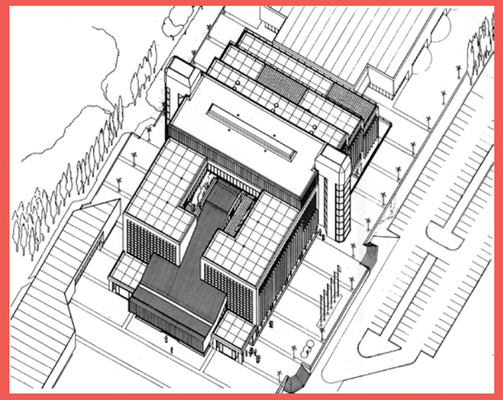

Obchodný dom Ružinov, Bratislava, projekt 1975 – 1978, Autori: J. Bahna, F. Kalesný, Ľ. Mihálik, P. Čížek, P. Minarovič

I. Matušík: súťažný návrh na riešenie Obchodnej ulice, Bratislava, 2. pol. 70. rokov 20. stor.

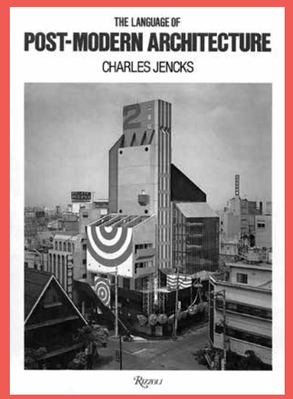

Ch. Jencks: The Language of Post-modern Architecture, 1977

1960 – 1989	Československá socialistická republika / ČSSR
1968	zvolenie Alexandra Dubčeka do funkcie 1. tajomníka ÚV KSČ
	nastolenie „socializmu s ľudskou tvárou“
	20. – 21. 8. 1968 okupácia Československa / vpád vojsk Varšavskej zmluvy
1968 – 1994	založenie a činnosť združenia VAL (Viera Mecková, Alex Mlynárčik, Ľudovít Kupkovič), projekt Heliopolis
1969	vznik počítačovej siete ARPANET s pripojením 4 počítačov
	pristátie človeka na Mesiaci
1970	Majstrovstvá sveta v lyžovaní v severských disciplínach, Štrbské pleso, Vysoké Tatry
1972 – 1973	výstavba Mosta SNP, Bratislava (Jozef Lacko, Ladislav Kušnír, Ivan Slameň, Arpád Tesár)
1973	zavedenie ARPLANET-u v Európe (Nórsko, Spojené kráľovstvo)
1977	Charles Jencks: Jazyk postmodernej architektúry
1980	prvé Bienále architektúry v Benátkach, Ulica Strada Novissima, Hans Hollein,
	nástup postmoderny
1982	digitálne nástroje v architektúre
1983	1. 1. 1983 vznik moderného internetu
1984	prvé stretnutie slovenských a českých architektov na Spišskej Kapitule
1987	vydanie publikácie Bratislava Nahlas, editor: Ján Budaj, vydal Zväz ochrancov prírody a krajiny SZOPK 6 používa sa pojem Internet
	architektonicko-urbanistická súťaž na prestavbu Obchodnej ulice v Bratislave

Stretnutie slovenských a českých architektov na Spišskej Kapitule, 1984

Plagát k výstave tvorby mladých architektov, Bratislava, 1984

I. Marko, M.Kropiláková, 1985 – 1994: Modrá guľa, Bratislava, zdroj: Miesta Mesta, Adam Berka

Majstrovstvá sveta v lyžovaní v severských disciplínach, Štrbské pleso, Vysoké Tatry, 1970

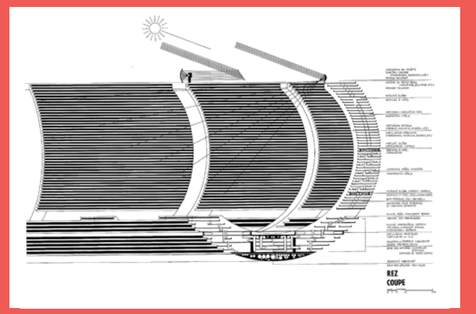

Heliopolis, skupina VAL, projekt pre Olympijské mesto, Vysoké Tatry, 1968 – 1974

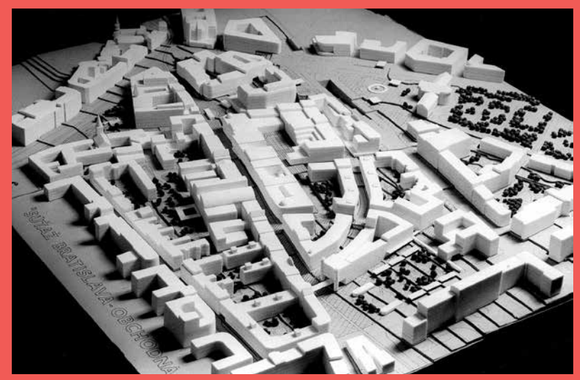

Medzinárodná súťaž na Obchodnú ul. v Bratislave, víťazný projekt, A. Bacová, M. Mašek, 1987

Most SNP

Už v roku 1956 začali v Bratislave uvažovať o druhom moste cez Dunaj. V architektonicko-inžinierskej súťaži v roku 1966 zvíťazil síce návrh predpätého oceľobetónového mostu od Róberta Lamprechta, ale realizátor vyžadoval oceľovú konštrukciu. Tak sa siahlo k architektonicky odvážnemu projektu, ktorý pôvodne v súťaži skončil až na štvrtom mieste, od architektov J. Lacka, L. Kušníra a I. Slameňa a statika A. Tesára. Navrhli 432 m dlhý a 21 m široký most zavesený zväzkami oceľových lán na 84 m vysokom odklonenom pravobrežnom dvojpylóne v tvare obráteného písmena V. Na jeho vrchole navrhli najprv trojuholníkovú, no nakoniec kruhovú reštauráciu prístupnú rýchlovýťahom vo východnom pilieri. Pôvodne ju nazvali Bystrica, neskôr sa ujal názov UFO, lebo disk pripomína tieto fiktívne lietajúce objekty. Rýchlostná komunikácia z mosta vchádza do miest, kde bola predtým historická zástavba Židovskej ulice, ktorá po vojne chátrala a napokon ju zbúrali. Táto deštrukcia je dodnes predmetom kritiky, ktorá sa vzťahuje aj na samotný most. Ten sa však medzitým stal jedným zo symbolov mesta a, ak aj viacerí pochybujú o správnosti jeho umiestnenia, niet pochýb, že jeho architektúra je nielen odvážna, ale i výtvarne pozoruhodná. Most medzičasom premenovali na Nový most, ako sa niekedy aj ľudovo nazýva, ale napokon mu jeho oficiálny názov vrátili. Slovenská pošta vydala v roku 2018 aj známku, na ktorej je kresba od architektov projektu, kde vidieť jeho pylóny z auta prechádzajúceho po moste. Most patrí medzi chránené technické pamiatky a keď sa koncom minulého storočia uskutočnila anketa Stavba storočia, jasne v nej zvíťazil. /md

Bratislava, Rázusovo nábrežie a Nábrežie armádneho generála L. Svobodu, resp. Viedenská cesta
Autori: Jozef Lacko, Ladislav Kušnír, Ivan Slameň; Arpád Tesár
Realizácia: 1972 – 1973
Foto: Matej Hakár, Bohuslav Zemiar

Dom umenia

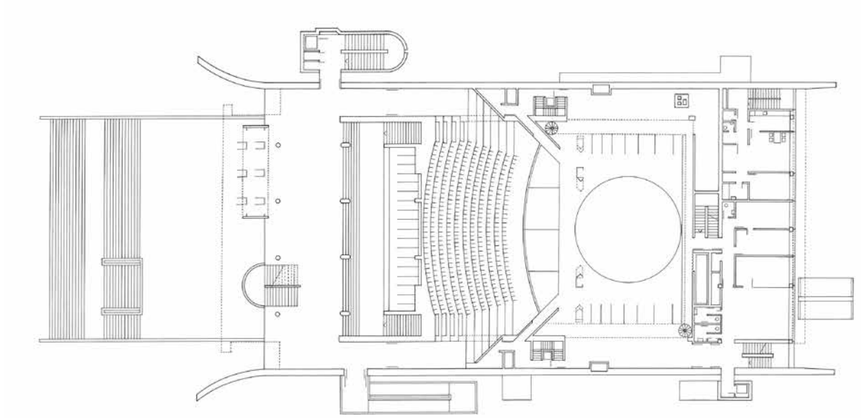

Piešťany, Nábrežie Ivana Krasku 1
Autor: Ferdinand Milučký
Realizácia: 1974 – 1980
Foto: Rajmund Müller

V úzadí piešťanského kúpeľného parku stojí výrazná stavba Domu umenia, ktorý sa podobá lodi, čo pristála na brehu Váhu. Postavili ho pre Slovenskú filharmóniu po dlhotrvajúcom úsilí. Prvé návrhy vznikli ešte v architektonickej súťaži v roku 1956 a mal vtedy stáť bližšie k centru mesta. Definitívnu podobu aj polohu získal v polovici sedemdesiatych rokov a dokončili ho v roku 1980. Je architektonicky presvedčivo tvarovaný a patrí medzi najlepšie diela architekta Miločkého, autora skvelého bratislavského krematória. Dokonca je krematóriu podobný v tom, že aj tu sú výrazné pozdĺžne bočné steny, vpredu však mierne roztvorené. Dopĺňajú ich hutné abstraktné tvary z holého betónu, ktoré autor zbavil akejkoľvek priamej tradicionality a konvenčnosti. Napriek tomu viacerí upozorňujú na pár motívov odkazujúcich na ľudové staviteľstvo. Napríklad šikmá hmota nad vstupom, hoci je z betónu, pripomína zalomený štít drevenice. Široké vstupné schodisko nás privádza do presklenného vestibulu, kde vidíme kombináciu rumelkovo červenej na podhľade stropu a na kovových prvkoch, sivej i béžovej farby na betónových stenách a ich obklade. V hlavnej sále architekt k tomu ešte pridal sýtu modrú farbu. Vo foyeri na poschodí je 18 metrov dlhé výtvarné dielo *Symfónia o človeku* od Jozefa Bubáka. Jadrom dispozície je pravidelná obdĺžniková hlavná sála, kde je javisko s točňou, orchestrisko, koncertný organ a v hľadisku pre 622 divákov je aj galéria pre vozičkárov. Na prízemí je ešte menšia sála pre 80 divákov a výstavná sieň. Objekt postavili pre Slovenskú filharmóniu predovšetkým na koncerty vážnej hudby pre kúpeľných hostí. Je pravda, že akustika hlavnej sály nie je nadpriemerná, ale vďaka elektronickému vybaveniu sa objekt využíva aj na iné, nielen koncertné podujatia. /md

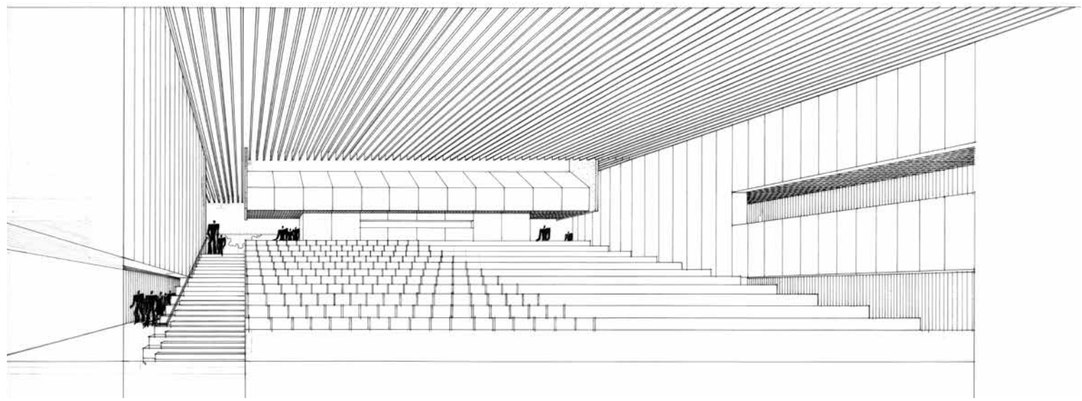

Slovenský rozhlas

Po dlhej príprave a viacerých súťažiach sa asi v roku 1963, resp. 1964 vynoril nápad tvarovať ústredný objekt rozhlasu ako obrátenú pyramídu. Architekta Štefana Svetka, človeka veľkorysého a otvoreného širokým gestám, vždy priťahovali neobvyklé riešenia a tu sa jedno ponúkalo. Zvonka viditeľný oceľový skelet budovy postavili architekti sčasti na stĺpoch a sčasti ho zavesili na oceľobetónové komunikačné jadro v strede dispozície. Za priečelím umiestnili bežné pracovné priestory a za nimi je pôsobivá vnútorná hala, ktorá siaha cez celú výšku obrátenej pyramídy. V strede dispozície sú najdôležitejšie rozhlasové štúdiá a technika. Budova má však aj rozsiahlu podnož, ktorá vlastne zaberá územie skoro celého jedného bloku a pôvodným zámerom bolo, že bude cez ulice k susedným blokom napojená ponad cesty vyvýšenými lávkami. Zišlo síce z toho, ale na časti budovy, napríklad nad vstupným vestibulom, zostali pochôdzne ploché strechy. Trvalo skoro štvrť storočia, kým zložitú rozhlasovú budovu dokončili. Napriek radu skrytých výborných vlastností, napríklad akusticky vynikajúcej koncertnej sále na pružinách, sa budova pre svoju drsne brutalistickú podobu nevyhla povrchnej kritike. Postupne sa však stala súčasťou obrazu mesta, ľudia ju prijali za svoju a už je aj pod pamiatkovou ochranou. /md

Bratislava, Mýtna 1
Autori: Štefan Svetko, Štefan Ďurkovič, Barnabáš Kissling
Realizácia: 1969 – 1984
Foto: Matúš Dulla, Monika a Ľubo Stacho

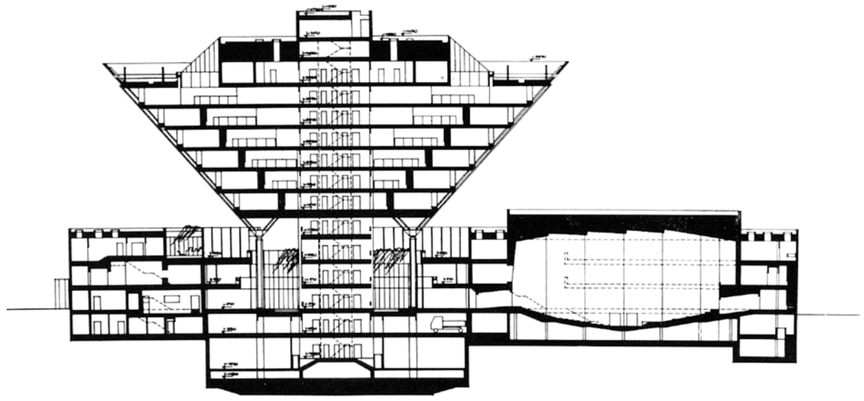

Obchodný dom a hotel

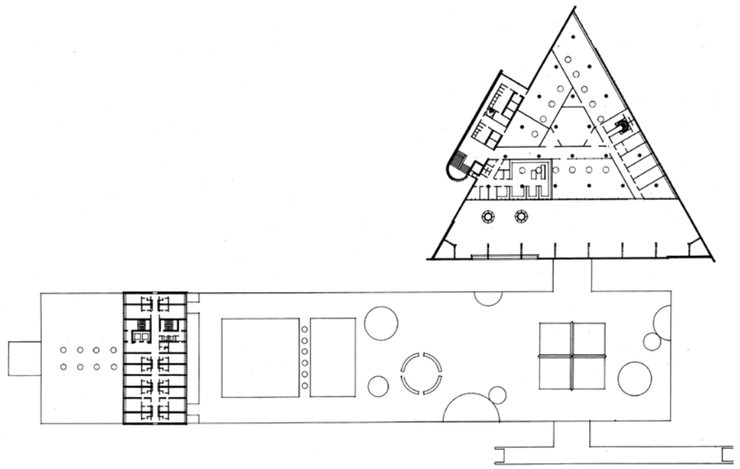

Bratislava, Kamenné námestie 1, Rajská 2
Autor: Ivan Matušík
Realizácia 1964 – 1968 a 1969 – 1973
Foto: Monika a Ľubo Stacho, Rajmund Müller

Ministerstvo obchodu vypísalo v roku 1960 súťaž na obchodný dom a hotel, ktoré pomenovali Prior a Kyjev. V súťaži zvíťazil návrh vtedy ešte len tridsaťročného architekta Ivana Matušíka. Bol to návrh smelý, ktorý búral okolitú staršiu kompaktnú uličnú zástavbu a nahrádzal ju solitérne stojacimi hmotami trojbokého obchodného domu a vysokého hranola hotela s podnožou. Pri neskorších kritických diskusiách, ktoré spochybňovali takéto osamotené dominanty v niekdajšej kompaktnej mestskej zástavbe, sa niekedy zabúda na to, že Matušík predsa len čiastočne reagoval na lokalitu tým, že na trojuholníkový pozemok vložil trojboký hranol obchodného domu. Ten má jednu stranu dlhú 76 metrov, konštrukciu zo železobetónového skeletu so stĺpmi vzdialenými 9 metrov a má vnútri kosouhlú modulovú sústavu. Na každom rohu bol vstup do objektu a vnútri boli prvé eskalátory na Slovensku. Priečelia sú celé obložené spišským travertínom. Originálnou raritou sú stále funkčné hodiny so zvonkohrou na hlavnom priečelí od Jaroslava Kočiša. Pred hlavným vstupom umiestnil architekt základný kameň, takisto trojboký travertín, na ktorom je informácia o otvorení objektu a reliéfny pôdorys celého areálu. Vysoký blok ubytovacej časti hotela so zavesenou fasádou sa podobá slávnemu hotelu SAS v Kodani od Arne Jacobsena. Vznikol tak najväčší komplex, ktorý sa v centre Bratislavy po vojne postavil. Po polstoročí používania sa začali diskusie o jeho premene, ba dokonca demolácii. Ochrancovia modernej architektúry však pripomínajú, že je to dielo vskutku mimoriadne, veľkoryso moderné a zaslúži si nielen pamiatkovú ochranu, ale aj pietnu obnovu. /md

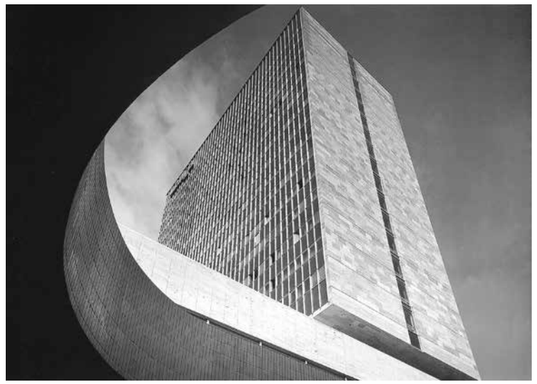

1968 – 1989

Dom kultúry

Banská Bystrica, Námestie slobody 3
Autor: Jozef Chrobák, spolupráca: Karol Tisončík, Jozef Pálka
Realizácia: 1973 – 1979
Foto: Matej Hakár, archív Stredoslovenské múzeum

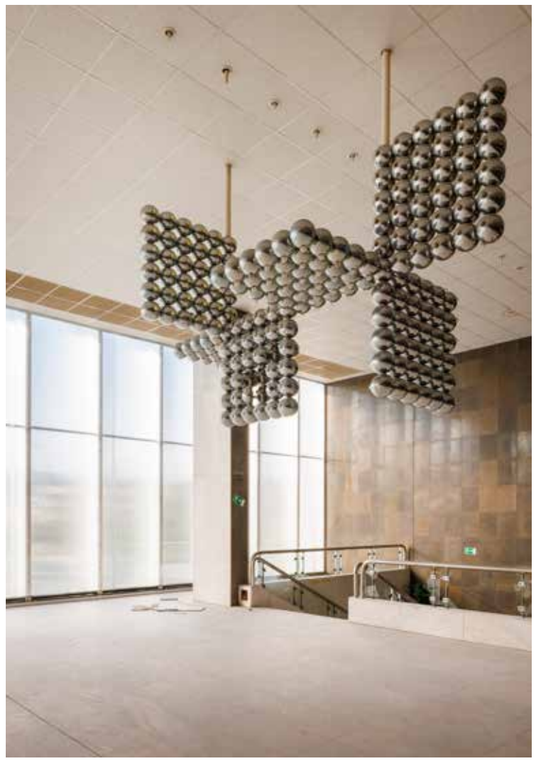

Dom kultúry je pokojne pôsobiaci rozložitý objekt vyvážených architektonických tvarov, do ktorého sa premietla veľkorysosť neskorej moderny v jasných, racionálne geometrických črtách. Leží na dôležitom križovaní ciest v novom centre mesta pred železničnou stanicou, ktoré sa formovalo už od súťaže na Pamätník a Múzeum SNP v roku 1959 podľa koncepcie významného urbanistu Emanuela Hrušku. Jozef Chrobák za projekt Domu kultúry získal v roku 1979 Cenu Dušana Jurkoviča. Na prízemí mal objekt vstupné priestory komorného divadla, estrádnej sály, reštaurácie, klubovne a átrium pred kinosálou. Kinosála, ktorú dokončili v roku 1984, konzolovito vyčnieva z hlavnej hmoty. Bábkové divadlo bolo na zníženom a zvýšenom prízemí. Kluby okolo átria boli rozložené v troch podlažiach. Hlavný princíp architektonickej koncepcie diela – maximálna variabilita a flexibilita prevádzky – vidno dobre na prvom poschodí. Tu sa dala do jedného celku spojiť estrádna sála so 787 miestami, komorné divadlo, ktoré má 297 miest, a reštaurácia pre 232 hostí, pričom sa estrádna sála navyše mohla prepojiť s foyerom. Okrem toho tu boli klubovne, priestory pre záujmové krúžky, ateliéry, herne, knižnica s čitárňou, technický kabinet a zariadenia pre deti. Budova patrila do roku 2007 odborom, ale po jej odpredaji sa nepodarilo pristúpiť k potrebnej obnove a v roku 2013 ju museli uzavrieť. Dom kultúry napokon získalo mesto spolu s krajskou samosprávou, chystá sa jeho obnova a viaceré kultúrne inštitúcie mesta majú vo výhľade, že budú môcť sídliť v jeho obnovených priestoroch. /md

1968 – 1989

Kultúrny dom ROH

Spišská Nová Ves, Štefánikovo námestie 4
Autori: Ivan Slameň, Branislav Somora
Realizácia: 1981 – 1987
Foto: Fero Hauskrecht

V čase socializmu bola výstavba kultúrnych domov štátom regulovaná a aj usmerňovaná predpismi o kapacitách a lokalitnom programe. Spišskonovoveský dom kultúry patrí k tým, ktoré dokázali formálne predpisy kultúrnej typológie pretaviť spolu s materialitou do solídnej a dôstojnej formy.

Výrazne členitá hmota domu s kubickými blokmi rôznej výšky prechádza okolo hlavného vstupného nárožia s presklenou stenou do stupňovaného arkieru. Nadväzuje na plnú plochu fasády s označením domu kultúry. Uličná fasáda tak zostáva ucelená, kým bočné objemy reagujú na mierku priľahlého verejného priestoru. Použité materiály podporujú vážnosť inštitúcie. Fasády sú obložené spišským travertínom, lokálnym kameňom, ktorý stavbu zakotvuje v regióne a zároveň jej dodáva tichú monumentalitu, pravidelne prerušovanú zošikmenými parapetmi pásových okien. Dispozícia rozložitej figúry domu so sálou pre 600 divákov, kinom, knižnicou a reštauráciou je koncentrovaná okolo vnútorného patia, ktoré privádza svetlo do hĺbky pôdorysu. Atypicky tvarované podhľady so zabudovaným osvetlením vnášajú do interiéru premenlivý plastický rytmus a spolu s reliéfom Ludvíka Korkoša zvýrazňujú výtvarný charakter. Objekt prešiel viacerými zmenami a nežiadúcimi zásahmi a vyžaduje si komplexnú obnovu. /ab

Dom kultúry

Trnava, Trojičné námestie 140
Autor: Jozef Danák
Realizácia: 1976 – 1988
Foto: Blažej Vittek

Dom kultúry v Trnave je výraznou neskoromodernistickou architektúrou v srdci historického jadra mesta. Prezentuje dobové názory, overené v súťaži v roku 1971, ktorej sa zúčastnili aj architekti Štefan Šlachta, Ján Fibinger či Ferdinand Milučký. Víťazi – Jozef Danák s kolegami Jurajom Šteckom a Jozefom Žiaranom – hľadali odpoveď, ako osadiť veľkú solitérnu formu do historického kontextu. Veľkú časť objemu vytvára sála s kinovým sedením s kapacitou 725 miest, ktorú je možné upraviť na sálu so sedením a tanečným parketom.

Realizovaná figúra Domu kultúry reaguje na kontext prostredia vertikálnym členením hmôt, nadväzuje na pôvodnú parceláciu. Pomocou pasáží prepájala pôvodne aj dvorové trakty historickej zástavby. Výškovo sa prispôsobuje okoliu. Uskakovaná fasáda orientovaná do Trojičného námestia je členená na štyri časti obložené drevom, ktoré sú ukončené šikmou strechou a sú predelené betónovou stenou prechádzajúcou do šikmého orámovania strešnej roviny. Takto sa dom prispôsobuje historickej mierke. Iný architektonický štýl vnímame na bočných – dlhších – fasádach, ktoré majú uzavretejší charakter a dominujú na nich výrazné pásy vertikálnych betónových segmentov. Tu je však už zrejmý výrazný príklon k strohej brutalistickej materialite s využitím pohľadového betónu i eloxovaného hliníka, zjemnenej abstraktným oceľovým reliéfom od Jozefa Dóku. Vloženie brutalistickej architektúry do historického kontextu je kontroverzné, avšak prezentuje významnú štýlovú etapu modernizmu, ktorá si zaslúži pozornosť. Dom kultúry by v súčasnosti, po takmer 40 rokoch fungovania, potreboval komplexnú rekonštrukciu. /ab

Obchodný dom Jednota

Trnava, Trojičné námestie 9
Autori: Lumír Lýsek, Peter Biró
Realizácia: 1973 – 1980
Foto: Rajmund Müller

Obchodný dom Jednota vstúpil svojou výraznou formou do kontextu historického jadra Trnavy. Zodpovedal podmienkam urbanistickej štúdie historického centra a bol situovaný na mieste asanovanej zástavby v tesnej blízkosti Trojičného námestia, kde sa takmer paralelne s ním realizoval aj Dom kultúry (s. 184). Bolo to obdobie centralizovaného riadenia socialistického štátu, kedy takéto veľké zákazky vznikali na základe vnútropodnikových súťaží. Aj v tomto prípade to nebolo inak. Architekt Lumír Lýsek vyhral súťaž Družstevného projektu Bratislava (DRUPRO) ešte v roku 1969. Veľkorysý obchodný dom koncipoval ako v priestore odvážnu a pôsobivú skulpturálnu figúru, ktorá sa napriek svojmu objemu (bol väčší ako bratislavský Prior) veľmi dobre prispôsobuje okolitej mierke. Monolitický železobetónový skelet pracuje s modulom 9 × 9 m. Hmota má vyváženú tektoniku, hru plných stien a presklených otvorov s dvoma hlavnými vstupmi od ulice Dolnopotočná a Zelený rínok. Dominujú jej zaoblené veže vertikálnych komunikačných jadier.

Členitosť fasád zodpovedá dispozičnému programu, ktorý bol na tú dobu skutočne veľmi bohatý s dobrou a racionálnou dispozíciou, na ktorú sa kládol veľký dôraz. Na treťom nadzemnom podlaží bolo situované administratívne zázemie s jedálňou, spoločenskou miestnosťou i s open space pre 40 zamestnancov a ordináciou závodného lekára. Predajňa potravín v suteréne (podobne ako v bratislavskom Priori) bola prepojená s vyššími troma poschodiami eskalátormi v stredovej pozícii pôdorysu. Na prvom nadzemnom podlaží sa nachádzala vyhliadková terasa s bistrom. Obchodný dom aj v súčasnosti slúži vybavenosti s rôznymi dočasnými dispozičnými úpravami. Zaslúžil by si však komplexnú rekonštrukciu, podobne ako jeho sused – Dom kultúry. Oba objekty patria k významným pamiatkam modernej architektúry 20. storočia. Obchodný dom Jednota bol ocenený v roku 1981 Cenou Zväzu slovenských architektov. /ab

Slovenská národná knižnica

Martin, Námestie J. C. Hronského 1
Autori: Dušan Kuzma, Anton Cimmermann
Realizácia: 1964 – 1975
Foto: Rajmund Müller, Matúš Dulla

Novú, v poradí tretiu, budovu Matice slovenskej navrhli architekti v podobe štíhleho výškového bloku, ktorý stojí na výraznej horizontálnej podnoži. Spája sa tu racionalita kubických tvarov šesťdesiatych rokov s Kuzmovou záľubou v sochárskych formách, ktorá sa prejavila v štrukturálnom tvarovaní betónových prvkov na priečeliach výškovej časti. Obaja architekti zvíťazili svojím návrhom v súťaži v rokoch 1961 – 1962 a podľa ich projektu začali objekt stavať v roku 1964. Do používania ho odovzdali po jedenástich rokoch výstavby v roku 1975. Stal sa hlavným sídlom pracoviska a zbierok Matice slovenskej, pričom jej výšková časť bola depozitom kníh. V roku 2000 sa od Matice osamostatnila Slovenská národná knižnica, ktorej sídlom sa budova stala. V poschodovej podnoži, ktorá má dve átriá – jedno so zeleňou, druhé zásobovacie – sú hlavné prevádzky knižnice, katalógy, čitárne a študovne, prednášková sála, administratíva a ďalšie technicko-hospodárske priestory. Architekti tu na vstupnom priečelí veľkoryso umiestnili jediné pásové okno rozložené po celej dĺžke budovy. Výšková časť je celá vyhradená depozitu kníh a jej priečelie tienia osobitne tvarované betónové slnolamy. Stavali ju ojedinelou technológiou zdvíhaných stropov tak, že stropné dosky, betónované na najnižšom podlaží, dvíhali po stĺpoch kruhového prierezu do definitívnej výšky. Na vstupnom priečelí je výrazný reliéf od Vincenta a Petra Hložníkovcov, interiéry navrhli Vojtech Vilhan a Gabriela Cimmermannová. Vnútri je rad búst slovenských dejateľov a veľa ďalších výtvarných diel od významných umelcov a umelkýň. Budova stojí nad mestom Martin na Hostihore a akoby sa svojimi veľkorysými architektonickými gestami vznášala nad bežným každodenným ruchom tam dole. /md

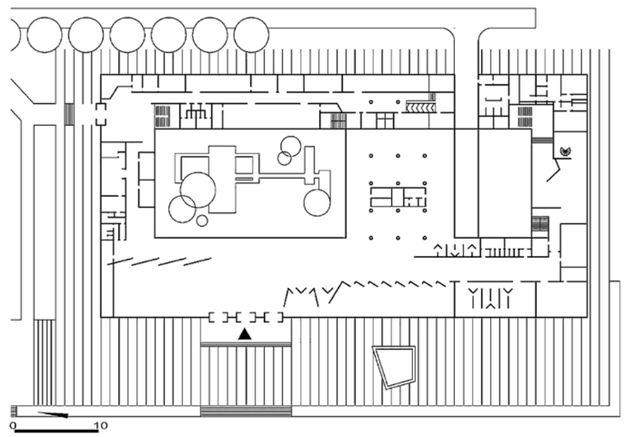

Nemocnica s poliklinikou

Názor na usporiadanie veľkých nemocníc sa od 50. rokov minulého storočia vyvíjal tak, že spočiatku prevažovala koncepcia rozptýlených pavilónov, kde mal každý špecializovaný odbor samostatný objekt a lôžkové časti boli často v trojramenných blokoch pôdorysného tvaru písmena T alebo Y, ako napríklad bratislavská nemocnica na Kramároch (1958 – 1967), na projekte ktorej spolupracoval aj Milan Šavlík. Postupne však prevládla monobloková koncepcia, ktorá sústredením do jedného veľkého objektu dovoľovala spojiť technické vybavenie, priblížiť jednotlivé oddelenia a vytvoriť flexibilnejšie dispozície. Na takýchto princípoch postavili aj nemocnicu v Trebišove. Väčšina súčastí je tu v jednej ústrednej budove, len infekčný pavilón a riaditeľstvo sú samostatne. Nemocnici dominuje hlavné osempodlažné krídlo, kde je lôžková dispozične trojtraktová časť pre dospelých. Štvorpodlažné krídlo je detskou časťou nemocnice. V najnižšej hmote sú operačné sály, laboratóriá a hospodárska časť. Do komplexu sa vstupuje cez mierne oblúkovo sformované vstupné priečelie. Architekt Šavlík zvíťazil vo vnútropodnikovej súťaži Zdravoprojektu na nemocnicu, ktorá sa mala postaviť rovnaká v Galante, Nových Zámkoch a Trebišove. Napokon sa pre každé z týchto miest postavila nemocnica prispôsobená lokálnym podmienkam a Šavlíkovi pripadol trebišovský komplex, ktorý je azda voči bežnému návštevníkovi i pacientovi najprívetivejšie architektonicky stvárnený. /md

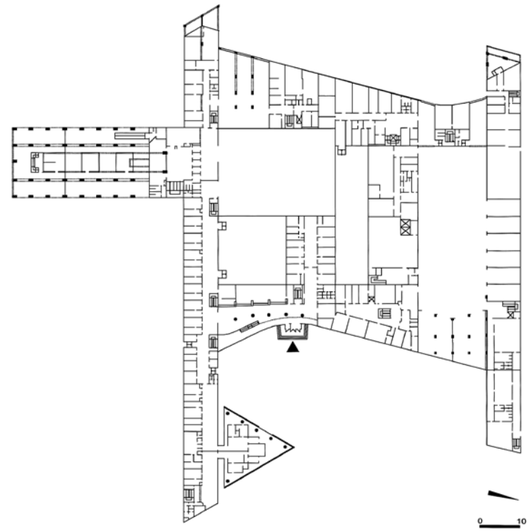

Trebišov, SNP 28
Autor: Milan Šavlík
Realizácia: 1967 – 1977
Foto: Rajmund Müller

Základná škola

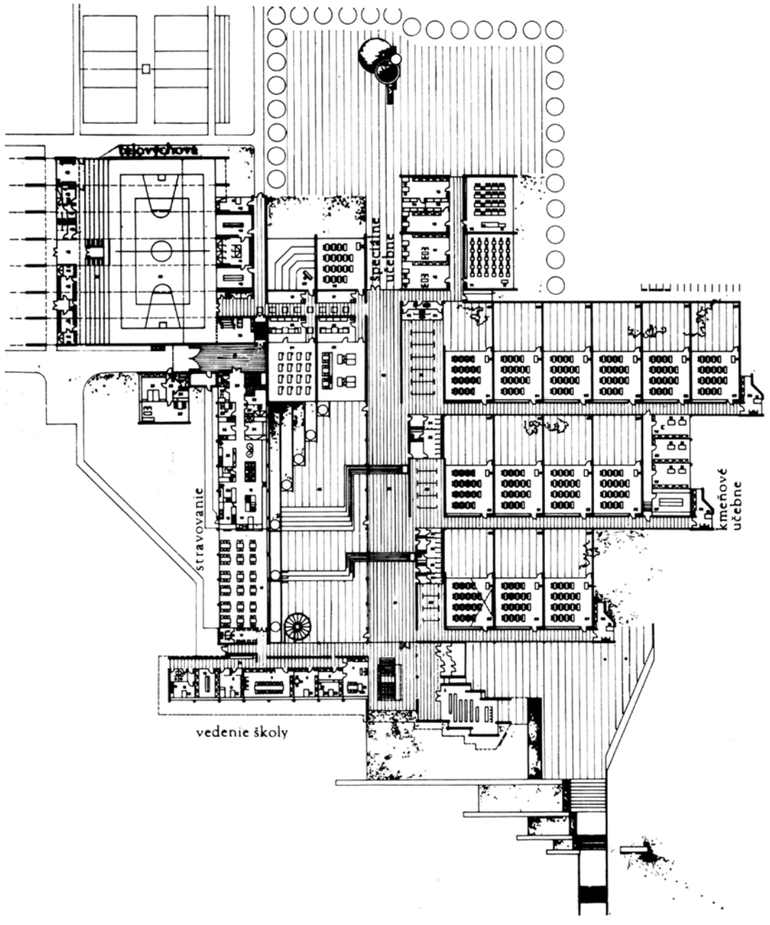

Nemecká, Školská 35
Autori: Peter Csellágh, Juraj Lupták
Realizácia: 1970 – 1972
Foto: Rajmund Müller

Novú základnú školu v stredoslovenskej obci Nemecká symbolicky venovali mladým hrdinom SNP. Nemecká bola jedným z ohnísk povstania a v tunajšej vápenke kruto zavraždili stovky obetí, čo pripomína pozoruhodný pamätník. Projekt školy vytvorili mladí architekti J. Ľupták a P. Csellágh tesne po absolvovaní bratislavskej fakulty architektúry. Vstupné priečelie sformovali v brutalistickom duchu z holého betónu a umiestnili naň plastiku so symbolickými bojovými motívmi od sochára Ladislava Snopka. Hneď pri vstupe umiestnili pamätnú sieň mladým partizánom. Vo vstupných priestoroch sa nachádza administratívna časť, kancelárie riaditeľstva školy a školská jedáleň, na poschodí sú priestory školského klubu detí a školskej knižnice. V kompaktnom formovaní objektu sa dá vidieť odozva na neskoromoderný architektonický vývoj. Architekti tu vyskúšali štvorcové učebne s rozmermi 8,4 × 8,4 m. Šikmé svetlíky nad učebňami zlepšujú ich denné osvetlenie, pričom hlavné osvetlenie majú triedy z presklených stien vedúcich do átria.. Každá z trinástich kmeňových tried má svoje vlastné átrium, ktoré slúži aj ako prestávkový priestor. Svah, na ktorom škola stojí, sa premietol do amfiteatrálne usporiadanej ústrednej haly. Prevádzkovo oddeliteľnú časť kompaktného komplexu tvorí krídlo s jedálňou a telocvičňou. Na výstavbu školy sa použili aj prostriedky, čo sa vyzbierali v nadšenej národnej zbierke z roku 1968 na tatranskú visutú železnicu, keď sa upustilo od jej realizácie. /md

Administratívna budova

Povojnová architektúra sa niesla v duch ľahkosti a subtílnosti a táto vlna antigravitačnej architektúry sa dostala aj ku nám. Veľmi rýchlo sa ujala aj vďaka uvoľneniu v šesťdesiatych rokoch a pocitu mladosti, ktorý vtedy zažívala slovenská architektúra. Vyľahčenie vyvrcholilo, keď do architektúry prenikli lanové konštrukcie a celé domy boli takpovediac zavesené na lanách. Taká je aj dominantná budova považskobystrického centra, určená pre rôzne štátne orgány od architekta Ivana Meliša a jeho kolegu na žilinskom Stavoprojekte statika Severína Ďuriša. Považskobystrický objekt má na tú dobu obvyklé rozčlenenie na rozľahlú nízku hmotu a štíhlu vertikálu. Nižšia časť je jednoposchodová s priebežným pásovým oknom a hlboko zasunutým prízemím. Vnútorné priestory sú osvetlené z átria. Nezostalo tu však len pri stereotypnom bloku; je doň vložená veľká zasadačka v tvare zrezaného kužeľa, vysunutá pred vstupnú fasádu. Z centrálneho oceľobetónového jadra výškovej budovy sú na najvyššom bode vysunuté oceľové konzoly s vahadlami. Na nich visia laná – tiahla –, ktoré nesú všetky podlažia. Veža je v jednej tretine výšky prerušená a tam vidieť aj tiahla v podobe subtílnych stĺpov. Pôdorysne má veža okolo jadra dve chodby a z nich prístupné bunkové kancelárie. V jadre je schodisko, dva výťahy a záchody. Veža má ľahkú tenkú fasádu a prebiehajúce pásové okná. /md

Považská Bystrica, Centrum 1
Autor: Ivan Meliš, spolupráca: Severín Ďuriš
Realizácia: 1968 – 1976
Foto: archív OA HÚ SAV, Rajmund Müller, Matej Hakár

Bytový dom Palackého

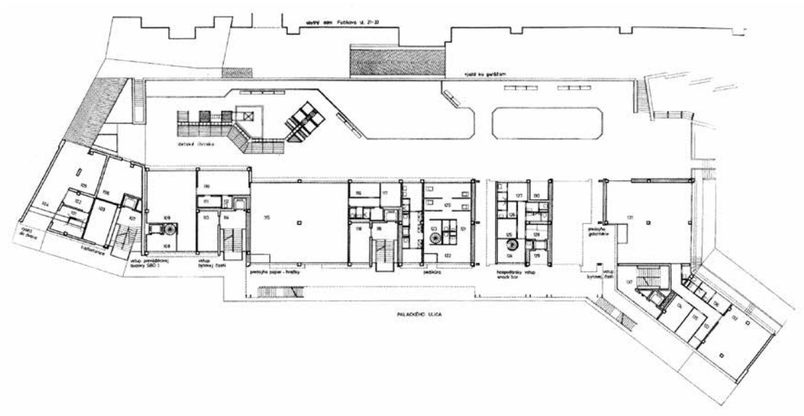

Bratislava, Palackého 24
Autori: Ivan Marko, Marta Kropiláková, Marián Šmotlák
Realizácia: 1980 – 1987
Foto: archív Marta Kropiláková

Palackého ulica v centre Bratislavy patrí medzi adresy, kde každé voľné stavebné miesto je zároveň skúškou architektúry mestského kontextu. Bytový dom postavený v rokoch 1980 – 1987 zložil skúšku tým, že sa rozhodol doplniť a nenarušiť rytmus ulice. Z viacerých dôvodov rozdelili autori nový dom na dva samostatné typologicky odlišné bytové domy, posadené na spoločnú dvojpodlažnú podnož s vybavenosťou. Dva bloky v prefabrikovanom skelete s tehlovou výplňou v zalomenej figúre vypĺňajú uličnú zástavbu. Priestorová medzera nie je náhodná, pomáha vniknúť slnku do vnútrobloku. Toto autorské rozhodnutie neexponuje novú dominantu, ale prelína oba odlišne komponované blokové fragmenty do jedného mestského celku s autentickým veľkoplošným kopilitovým presklením pavlače domu na pravej strane uličného pohľadu. Architektonický slovník domu je triezvy a precízny. Pásové okná s parapetmi obloženými farebným červeným a zeleným keramickým obkladom dodávajú fasáde plasticitu. Päťdesiat bytov s limitovanou veľkosťou (max. 65 m² úžitkovej plochy) reaguje na pôdorysné podmienky uzavretého vnútrobloku. V čase preverené je predovšetkým samotné rozhodnutie autorov pre použitie kopilitu ako autentického prvku, ktorý mu dáva identitu s prívlastkom – kopilitový. Po desaťročiach sa medziblokové presklenie ukázalo ako trvanlivý prvok, ktorý však dnes, tak ako celý dom, potrebuje obnovu so stanovením podrobného ozdravovacieho programu. Bytový dom Palackého je tichým príkladom toho, čo je z neskorej moderny v centre mesta zachovaniahodné: precízna mestotvorná typológia, presné materiálové gesto, detaily i vlastná kompozícia. Dodnes je tento koncept, ktorý bol v roku 1988 ocenený aj cenou Zväzu slovenských architektov, veľmi aktuálny. /ab

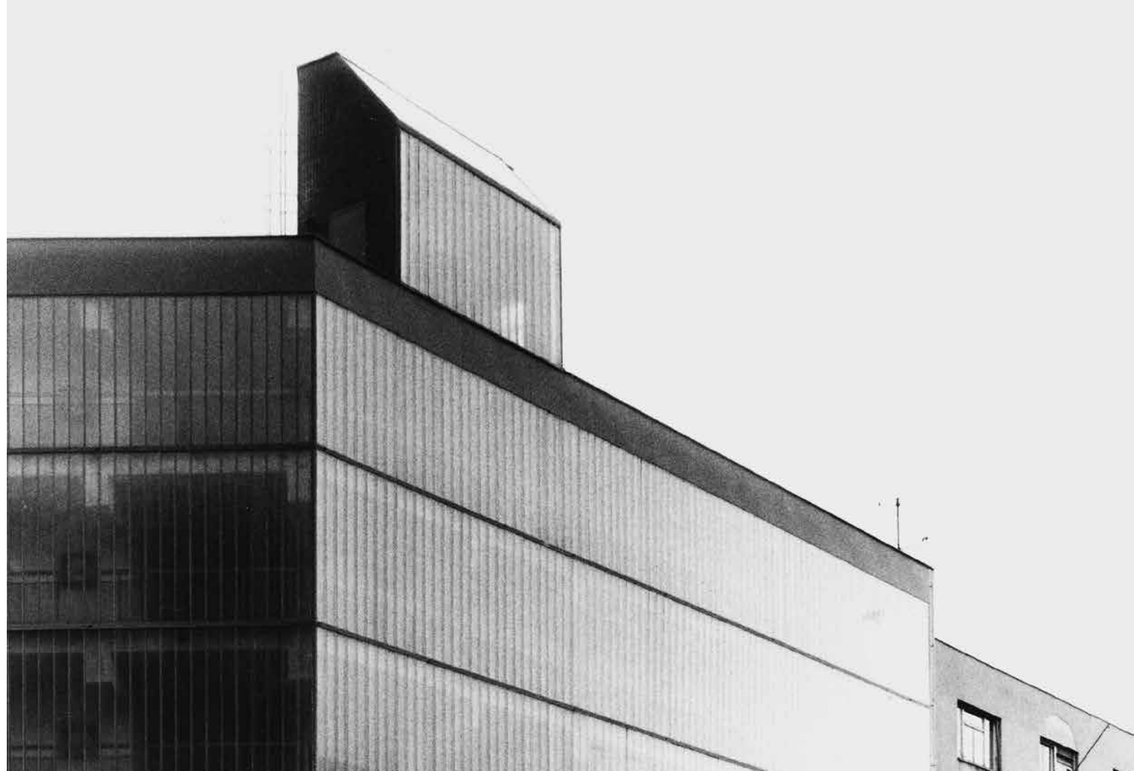

Sídlisko Karlova Ves

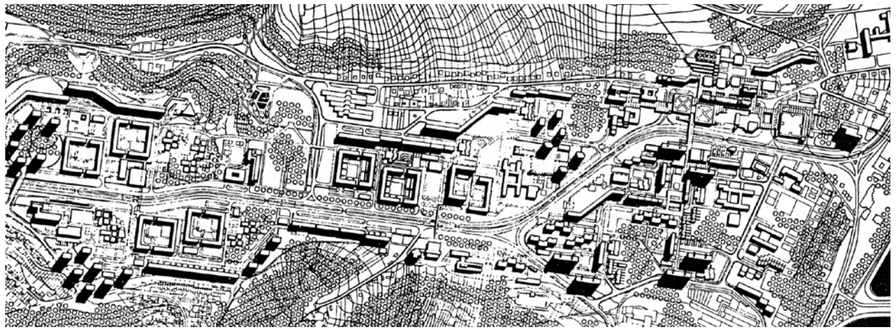

Bratislava-Karlova Ves
Autori: Stanislav Talaš, Jozef Fabiánek, Karol Ružek / Stavoprojekt
Spolupráca: Jozef Chovanec, Ferdinand Milučký, Alexander Plačko,
Peter Jančo, Pavol Mrázek
Realizácia: 1967 – 1976
Foto: archív OA HÚ SAV

Karlova Ves, pôvodne malá vinohradnícka obec, je samostatnou mestskou časťou Bratislavy. Tu je v svahovitom teréne, v údolí, ktoré je lemované zeleňou, situované aj rovnomenné panelové sídlisko. Jeho nosnú chrbticu tvorí Karloveská ulica – dopravný koridor so zrekonštruovanou električkovou trasou, ktorá je trasovaná v stredovom zelenom páse.

Urbanistický koncept sídliska sa vyvíjal postupne cez podrobný územný plán v roku 1961 (Milan Beňuška a kol.), variantné štúdie až po výsledný návrh z roku 1964. Jeho koncepcia je založená na gradujúcej kompozícii a ponúka viacero rozmanitých priestorových štruktúr. Pracuje s mierkovo priaznivou blokovou formou 4-podlažných bytových domov, ale i s vyššími líniovými domami situovanými v častiach, kde autori podporujú uličný charakter zástavby. K tomu pridávajú i 13-podlažné bodové bytové domy plniace aj orientačnú funkciu. Okrem toho má sídlisko optimálnu hustotu 234 obyv./ ha, dostatok zelene, kvalitné mikroprostredie i výbornú dostupnosť do centra. Pozitívom centrálneho socialistického plánovania boli tzv. technicko-hospodárske ukazovatele (THU), podľa ktorých bolo nutné na určitý počet obyvateľov dimenzovať na sídliskách v pešo dostupnej vzdialenosti občiansku vybavenosť – školy, škôlky, detské jasle, nákupné i zdravotné strediská. Existovala i tzv. Hlava V, ktorá predpisovala situovanie umeleckých výtvarných diel do verejnej architektúry. Aj na tomto základe je sídlisko Karlova Ves vzácnou ukážkou komplexného obytného prostredia s bohato zastúpenou a pešo dostupnou občianskou vybavenosťou. Na mnohých miestach je dotváraná hodnotnými výtvarnými dielami, ktoré si vyžadujú akútnu obnovu a zaslúžili by si väčšiu pozornosť. Pomerne dobre zachovaná je fontána Rodina (1979, Irina Kedrová, Anna Dandárová). S podobným komplexným prístupom sa stretávame aj na bratislavskom sídlisku Ružinov, ktoré napĺňa povojnovú predstavu o modernom urbanizme s vysokou kvalitou bývania. /ab

Budova Mestského úradu

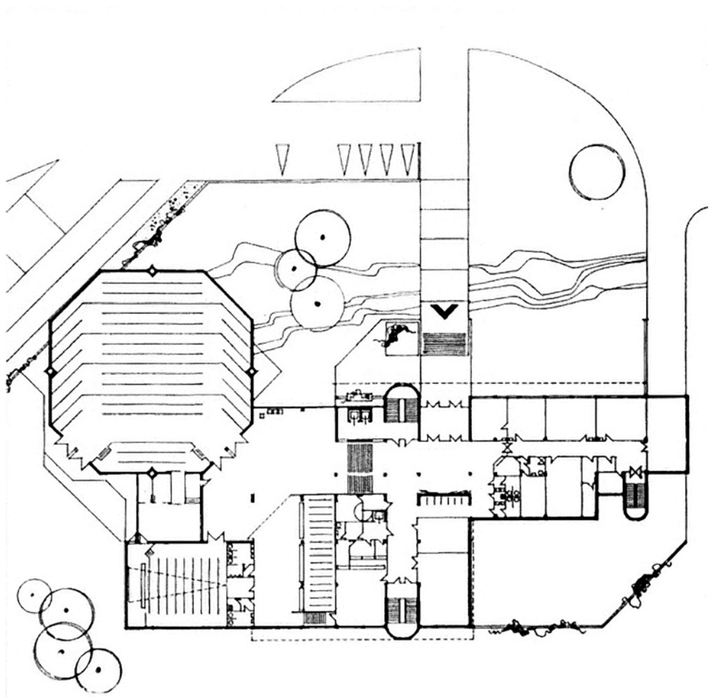

V Žiline sa na miestnom Stavoprojekte okolo výrazného Ferdinanda Čapku sformovala silná skupina architektov a architektiek, ktorá navrhla na severozápadnom Slovensku viacero významných diel neskoromoderného poňatia. Medzi nimi bola aj Viera Mecková, od ktorej je napríklad pozoruhodná budova Kultúrneho domu v Dolnom Kubíne a na rade vizionárskych projektov sa podieľala ako členka skupiny VAL s A. Mlynarčíkom a L. Kupkovičom. V Žiline je jej najznámejšou stavbou členitá budova určená pôvodne pre potreby okresnej administratívy komunistickej strany. Bolo to však na konci dominantného pôsobenia tejto strany a na budove už ani nenájdeme žiadne jej ideologické atribúty. Práve naopak, autorka jej dala univerzálne neskoromoderné riešenie, ktoré zreteľne odráža vnútorné funkcie. Na trojtraktovú administratívnu časť je pripojený blok s veľkou zasadacou sálou, ktorý má v pôdoryse tvar osemuholníka. Osobitne pôsobivá je výtvarná úprava keramických vonkajších povrchov od sochára Juraja Martha, s ktorým spolupracoval Ladislav Sulík. Terakotový obklad priečelí plynule prechádza do abstraktného výtvarného reliéfu. Budova slúžila pôvodnej funkcii len jeden rok, potom v nej pôsobilo viacero inštitúcií, až sa napokon stala sídlom Mestského úradu. Na komunistickú stanu, jej pôvodného vlastníka, odkazuje už len – a aj to paradoxne – nové pomenovanie námestia pred budovou: Námestie obetí komunizmu. /md

Žilina, Námestie obetí komunizmu 1
Autorka: Viera Mecková
Realizácia: 1984 – 1988
Foto: archív Viera Mecková

Detské mestečko

Trenčín-Zlatovce, Na dolinách
Autori: Peter Brtko, Ľudovít Režucha
Autori interiérov: Peter Brtko, Pavol Čaba
Spolupráca: Viktória Cvengrošová, Peter Černo
Realizácia: 1967 – 1974
Foto: Rajmund Müller

Detské mestečko v trenčianskych Zlatovciach nie je inštitúciou v obvyklom slova zmysle. Autori navrhli pavilónový komplex, ktorého typológiou je samotné rozhodnutie typológiu opustiť a namiesto jedného objektu detského domova pripraviť pre opustené deti náhradné prostredie čo najbližšie skutočnému mestu. Urbanistickou osnovou je stredové námestie, okolo ktorého sa zoskupujú nosné funkcie spoločenského života: viacúčelová sála, jedáleň, telocvičňa, bazén, zdravotné stredisko, základná škola a materská škôlka. Obytné jednotky, dvojpodlažné tehlové domy s vlastnými klubovňami, sú rozsypané do okolia v menších zhlukoch tak, aby každá skupina detí mala svoj vlastný priestor a zároveň mohla prejsť len krátku vzdialenosť do centra ako v skutočnom meste. Náhradné rodiny tu žijú v bunkách s vlastnou samostatnou domácnosťou a životný štýl dieťaťa sa najviac približuje tomu štandardnému rodinnému. Architektúra pavilónov má neskoromodernistický charakter: tehlové fasády bez dekoratívnych nárokov, ploché strechy s ustúpenou atikou, dôsledné osadenie objektov do mierneho svahu, s dnes už bohatou zeleňou. Tehla na fasáde dodáva objektom civilný obytný výraz a zároveň zabezpečuje patričnú trvácnosť. Po päťdesiatich rokoch je komplex vo svojej celistvosti zachovaný, ale vyžaduje si celkovú obnovu. Detské mestečko je národnou kultúrnou pamiatkou – ocenenie, ktoré mu však patrí nie pre formálnu spektakulárnosť, ale pre presnosť programového rozhodnutia. Rovnaký dôvod stál za Cenou Dušana Jurkoviča, ktorú dielo získalo v roku 1974. /ab

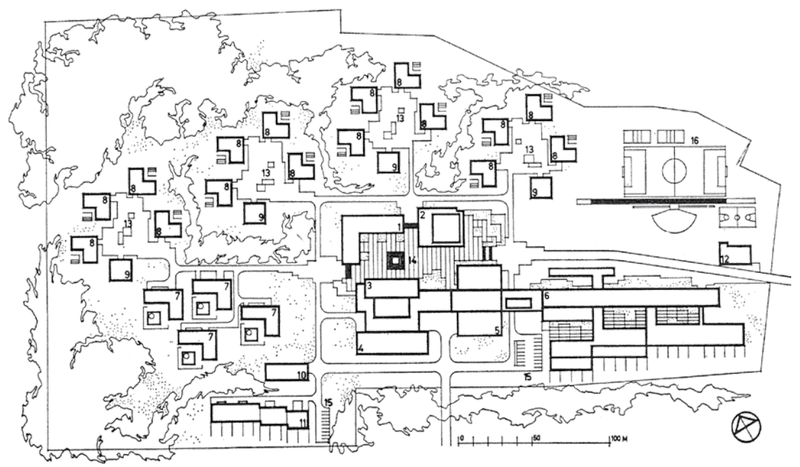

Zborový dom Cirkvi bratskej

V uličke levických rodinných domov stojí stavba, ktorá svoj sakrálny charakter neprezentuje veľkým gestom. Zborový dom Cirkvi bratskej, postavený v rokoch 1983 – 1985 podľa projektu Máriusa Žitňanského, sa mierkovo vhodne prispôsobuje okoliu. Jeho hlavným motívom bolo podporiť stretávanie sa kresťanov v prostredí príjemnej urbanistickej štruktúry rodinných domov. Vznikol prístavbou k rodinnému domu, kde je správcovský byt. Do ulice sa otvára predpriestorom námestíčka dlážděného kockami a širokým schodiskom orientovaným k zapustenému vstupu. Nad vstupom sa dve biele omietnuté hmoty stretávajú v jemne prevýšenom oblúkovom prelome strechy, ktorej hrebeň sa dvíha k oblohe – drobný symbol, ktorý stavbu identifikuje bez toho, aby ju exponoval. Motív kríža na uličnej fasáde domu a znaky alfa a omega (▯ a Ω) vsadené v drevených vstupných dverách sú jedinými explicitnými kresťanskými znakmi. Žitňanského riešenie dôsledne pracuje s mierkou prostredia a redukovaným slovníkom: biela hladká omietka, tmavé okenné rámy, dvere so subtílnym prestrešením. Stavba vznikla svojpomocne aj s praktickým využitím rozoberateľného modelu navrhnutého architektom. Modlitebňu osvetľuje horné svetlo a interiér sa tak vďaka tomu vyhýba uličnej fasáde. Získava tichý priestor na kontempláciu, akú menšie zbory potrebujú. Zborový dom je zrelým príkladom neskorej moderny preverenej skromnosťou: bez pátosu, bez efektných dekorácií, s presne dávkovaným remeselným detailom ešte aj s niektorými prvkami doznievajúcej postmoderny. V roku 1991 získal Cenu Dušana Jurkoviča. /ab

Levice, Sama Chalupku 7
Autor: Márius Žitňanský
Realizácia: 1983 – 1985
Foto: Rajmund Müller

Kúpeľný hotel Choč

Výrazná stavba sa stala ústredným a najväčším objektom v malých kúpeľoch Lúčky. Architekt sa neusiloval o dominanciu masívnou hmotou, ale vložil objekt do ústia bočnej dolinky. Terénne svahy ho priviedli ku komponovaniu viacerých zošikmení, ktoré vrátane trojuholníkových balkónov tvoria hlavný architektonický motív objektu. Liečebný ústav je kvalitný nielen formou, ale aj dispozične. Hlavné spoločenské a stravovacie priestory vrátane kinosály sa rozkladajú pozdĺž línie, ktorá pokračuje zasklenou chodbou smerom k balneologickým prevádzkam mimo objektu. Hotel neskôr modernizovali prístavbami, ktoré ho trochu odsunuli do úzadia a skryli aj predsunuté exteriérové schodisko, ktoré architekt s obľubou umiestňoval ako akcent pred svoje diela a podobné sa dalo dlho vidieť aj pred liečebným ústavom Krym v Trenčianskych Tepliciach, ktorý J. Vítek takisto projektoval. Architekt pôsobil v projektovom ústave Zdravoprojekt, ktorý v duchu neskorej moderny vytvoril návrhy väčšiny veľkých kúpeľných objektov Slovenska od Piešťan po Bardejovské kúpele. Liečebný hotel v Lúčkach sa po dostavbách a výstavbe hotela Smrekov v jeho tesnej blízkosti dostal do úzadia, ale jeho architektonické kvality sú nesporné a jeho autor za ne získal v roku 1980 Cenu Zväzu slovenských architektov. /md

Lúčky – kúpele
Autor: Jaroslav Vítek
Realizácia: 1968 – 1979
Foto: Matúš Dulla, Rajmund Müller

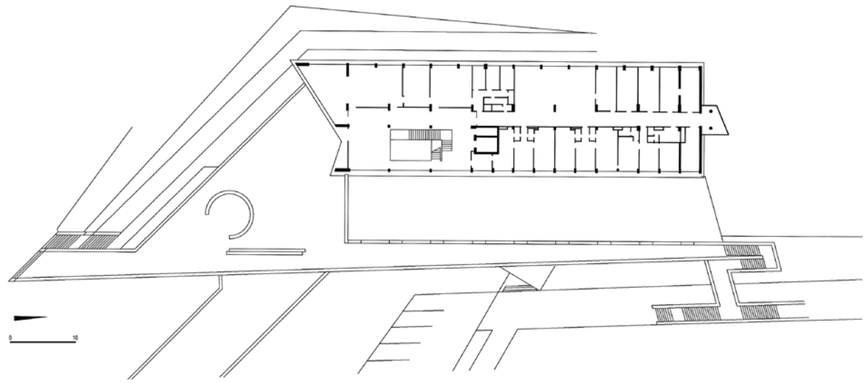

1968 – 1989

Rehabilitačný ústav Baník

v súčasnosti liečebný dom Bôrina
Bojnice, Kúpeľná 2
Autor: Ivan Matušík
Realizácia: 1970 – 1975
Foto: Rajmund Müller

Pre rehabilitáciu a liečbu baníkov z okolia Prievidze postavili v kúpeľoch Bojnice rehabilitačný ústav s názvom Baník. V súčasnosti nesie pomenovane Bôrina a je jedným z liečebných domov bojnických kúpeľov.

Patrí k vrcholným dielam Ivana Matušíka, na ktorom sa prejavilo jeho zameranie na integráciu koncepčnej a tvarovej jasnosti so zdržanlivou geometrickou ornamentálnosťou. Kruhovým tvarom pripomína jeho skoršie dielo – nákupné stredisko Slimák v Bratislave –, ktoré však na nepoznanie zmenili dodatočné úpravy a nadstavba. Zato bojnické dielo sa podarilo zachovať pomerne verne v jeho pôvodnej podobe a aj v roku 2025 otvorený nový kúpeľný dom Martin stojí neďaleko tak, že neruší výraznú valcovú figúru Matušíkovho diela. V podnoži sú vstupné priestory, stravovacia časť a prevádzky vodoliečby prístupné z hlavnej haly a z chodby okolo ústredného kruhového átria. Za budovou je vonkajší bazén. Na poschodiach sú dvojlôžkové izby pre 200 pacientov. Táto časť má pôdorysný tvar výseče medzikružia a zaberá iba dve tretiny pôdorysu. Opäť je tu vnútorná chodba zasklená do átria pôvodne kopilitom a izby sú otočené smerom von. Kopilit je názov pre dlhé sklené tvarovky, ktoré sa dajú zložiť do ucelených presklených stien. Nahradili ho tu však neskôr radmi prevýšených okien. Vonkajší výraz stavby tvorí podnož obložená tmavým keramickým obkladom a prefabrikované konkávne prvky zábradlí lodžií jednotlivých izieb. Architekt tu dosiahol plastické členenie, ktoré vzdialene pripomína kanelovanie dórskych stĺpov. Objekt je však načisto moderný a osobitý kolorit mu dodáva práve architektova obľuba v silne geometrizovaných, akoby dekoratívnych formách. /md

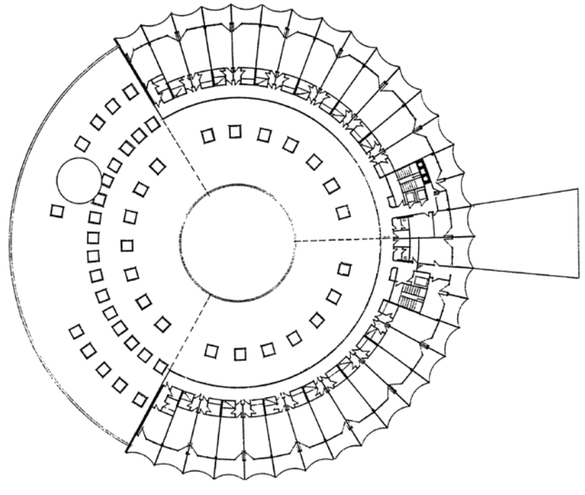

Kúpeľný komplex Balnea

Liečebný ústav Palace a balneoterapia
Piešťany, Kúpeľný ostrov 26 a 28
Autori: Viktor Uhliarik, Alexander Plačko
Realizácia: 1965 – 1968 a 1971
Liečebné ústavy Grand a Splendid
Piešťany, Kúpeľný ostrov 34 a 32
Autori: Viktor Uhliarik, Jozef Schuster
Realizácia: 1970 – 1971
Liečebný ústav Esplanade a dostavba balneoterapie
Piešťany, Kúpeľný ostrov 24 (28)
Autori: Viktor Uhliarik, Christo Tursunov
Realizácia: 1980
Spoločenské centrum kúpeľov
Piešťany, Kúpeľný ostrov 13
Autor: Jozef Schuster
Realizácia: 1979 – 1981
Foto: Rajmund Müller

Liečebný komplex *Balnea* je jedným z najväčších objektov, aký sa kedy na Slovensku postavil. Príčinou je úmysel spojiť sériu ubytovacích, balneoterapeutických a spoločenských zariadení do jedného celku tak, aby boli prístupné bez ohľadu na počasie. Komplex sa budoval postupne (1965 – 1981) v centrálnej polohe Kúpeľného ostrova tak, že sa jednotlivé objekty Balnea (v poradí Palace a balneoterapia, Grand, Splendid, Esplanade a dostavba balneoterapie a nakoniec Spoločenské centrum) vždy napojili na pozdĺžnu krytú chodbu. Vznikol tak súbor budov dlhý skoro jeden kilometer. Komplex s kapacitou 1 280 postelí poskytuje kompletné ubytovacie, stravovacie, balneoterapeutické, fyzioterapeutické, kultúrne a ďalšie služby. Obvykle sú na prízemí vstupné a stravovacie priestory, na poschodí liečebné prevádzky a horné poschodia slúžia na ubytovanie. Pretože celý súbor sa tiahne pozdĺž severojužnej osi, sú izby orientované východno-západným smerom.

Konštrukciu objektov tvorí päťtraktový oceľobetónový skelet s tehlovým výplňovým murivom. Architektonický vzhľad prvých objektov tvorí jemná konštrukcia presklených balkónov, čo dodáva prvej časti areálu stredomorský charakter. Neskorší Balnea Esplanade má už o niečo lapidárnejší vzhľad, ale zostala mu členitosť a architektonická kultivovanosť vyváženého neskoromoderného typu. Šestnásť rokov po začiatku výstavby dokončili na severnom konci komplexu Spoločenské centrum, v ktorom sú dve univerzálne sály a výstavné priestory. Má už hutné, ťažké tvary, čo svedčí o zmenách, ktorými prešla architektúra od sviežich 60. rokov. Hlavným architektom súboru bol Viktor Uhliarik, ktorý od roku 1966 viedol projektový ústav Zdravoprojekt zaoberajúci sa navrhovaním nemocníc, polikliník a kúpeľných budov. V roku 1972 získal spolu s Jozefom Schustrom Cenu Dušana Jurkoviča za Balnea Grand a Balnea Splendid. /md

Vojenská zotavovňa

Zemplínska šírava, Medvedia hora, Kaluža
Autori: Dušan Bálent, Eduard Horváth, Ivan Kočan / Vojenský projektový ústav
Autori interiéru: Ján Hutťan, Milan Lovás
Realizácia: 1977 – 1979
Foto: Monika a Ľubo Stacho

Medvedia hora je polostrovom s pôsobivou dominantnou siluetou na vodnej nádrži Zemplínskej šíravy. Jej horský hrebeň vystupuje nad vodnú hladinu vo forme dvoch vyvýšenín, medzi ktorými sa nachádza sedlo. Práve sem autori vložili ubytovaciu časť zotavovne, tak aby mala panoramatické výhľady na obe strany. Figúra objektu je v dlhej línii zámerne štruktúrovaná na zvislé časti s výrazným pôsobením bieleho rastra (v module 6,6 metra) vystupujúcich priečnych nosných konštrukcií s lodžiami. Šesťpodlažná hmota po stranách kaskádovito ustupuje a vytvára vhodnú protiváhu okolitému kopcovitému terénu. Premysleným uložením vhodne vypĺňa priestor sedla a veľmi prirodzene zapadá do terénu. Spolu s bývalým kameňolomom vytvára nádhernú krajinársku kulisu. Z oboch strán je zotavovňa obkolesená lesom, z východnej strany plážami a na západe jej prírodný rámec uzatvára záliv. Severne situovaná spoločenská časť hotela a hospodárske zázemie sú riešené na átriový spôsob tak, aby vizuálne nerušili celkovú kompozíciu štrukturalistickej formy. Riešenie interiéru odráža dobový neskoromodernistický prístup. Objavujú sa tu viaceré drevené obklady a prvky. Jedáleň s keramickým reliéfom od akad. sochára Karla Velického a na dve strany orientovaná vstupná hala prechádzajú do letných terás s atraktívnym vizuálnym kontaktom na vodnú hladinu. Materialita tohto domu podčiarkuje štrukturalistický prístup a zároveň má zmäkčujúci účinok. Spôsobujú to drevené obklady, zábradlia lodžií, nástreky fasád z bieleho dikoplastu (nástreková hmota určená na panelové objekty).

Od roku 2019 je zotavovňa zatvorená a je mimo prevádzky, pričom už dlhšiu dobu je v príprave projekt jej rekonštrukcie. /ab

ZAVŔŠENIE ŠTÝLOVEJ HIERARCHIE 1989 – 2010

Zavŕšenie štýlovej hierarchie
1989 – 2010

Nežná revolúcia v novembri 1989 znamenala zrútenie socialistického systému a novú spoločensko-ekonomickú etapu. Vývoj na Slovensku prešiel zo socialisticky-centralistického ku kapitalisticko-trhovému. Minulé procesy boli prerušené, veľké projektové organizácie postupne zanikali a architekti zakladali malé súkromné ateliéry. Spolu s tým symbolicky skončilo aj štýlové zatrieďovanie architektúry, ale i doba modernizmu. Rozšírenie internetu spôsobilo úplne nové nazeranie na svet.

Podobne, ako zmenila architektúru industriálna revolúcia, mení postupne podmienky pre jej vývoj revolúcia informačná. Vynález Word Wide Webu a rozšírenie internetu znamenal počiatok digitálneho navrhovania a digitálnej architektúry, ale aj výrazné zrýchlenie procesov.

Obrovskou zmenou bol takmer neobmedzený prístup k informáciám vo všetkých profesijných oblastiach, pričom ich prísun neustále rastie. Bol to v zásade aj krok do neznáma, ktorý inicioval hľadanie nových postojov, formovanie novej identity a predovšetkým konfrontáciu so západným svetom, ktorý bol spoza železnej opony dlhé obdobie takmer neprístupný. V architektonických zadaniach prvé roky po revolúcii vzrastá dopyt po, predchádzajúcim režimom zatracovanej, novej sakrálnej architektúre. Po roku 1990 bolo na Slovensku postavených viac ako 600 sakrálnych stavieb rôznej typológie rozvíjajúcej modernistickú architektúru (Rímskokatolícke pastoračné centrum Kráľovnej rodiny, Teplická ulica, Bratislava, Georg Bliznakov, Matej Siebert, Ľubomír Závodný, Bratislava, 1997 – 1999, Dom smútku Modra, V. Krumpolec, M. Krumpolcová, P. Derevenec, J. Krumpolec, V. Vodný, 2008), ale i tie, ktoré boli ovplyvnené doznievajúcou postmodernou (Kostol svätého Gorazda a spoločníkov, Š. Zahatňanský, J. Fabián, I. Rozdobuďko, Košice, 1999).

Bytová výstavba sa zbavuje unifikovanej abecedy. V nových konceptoch bytových domov cítiť svieži závan originálnych autorských riešení, ktoré pretrvávajú (bytový dom Skelet, Ľ. Koreňová-Brunová, Žilina, 2005, bytový dom Mondrian, A. Alexy, A. Klimko, Bratislava, 2005, bytový dom Triangolo, I. Matušík, S. Nagy, Nitra, 2008). V segmente rodinných domov ožíva téma vily a individuálne projektovaného rodinného domu, ktoré tvoria menšinový, ale zároveň hlavný ideový prúd, výrazne odlíšený od konfekčnej katalógovej masovej produkcie. V tomto období rezonujú viaceré bratislavské príklady: Vila G (M. Kusý, P. Paňák, 2002), Vila Linea (J. Bahna, AA Ateliér Architektúry, 2002), Vila nad Dunajom (J. Polyák, 2004) i Vila nad Holým vrchom (J. Cigler, H. Lukešová, L. Hýbner, J. Šimek, V. Marani, 2005), v tom čase jedna z najväčších, s úžitkovou plochou (828 m²), ale i naopak jeden z najmenších Dom Elipsion (úžitková plocha 104 m², Ivan Matušík, Senec, 2002) či Dom zlomu K1 (Paulíny Hovorka Architekti, Kynceľová, 2010) alebo dom N (zerozero, Petrovany, 2009).

Architektúra v tomto období veľmi rýchlo zareagovala na nové ideové vplyvy a uvoľnenú a pluralitnú názorovú atmosféru. Pohľad na rozvoj mestských štruktúr prináša európsku optiku spojenú s výstavbou prvých výškových dominánt (centrála Všeobecnej úverovej banky, J. Bahna, Ľ. Závodný, I. Palčo, M. Juráni, 1996, Národná banka Slovenska, M. Kusý, P. Paňák, 2001). Zároveň však vzrastá aj počet kvalitných rekonštrukcií, čo je spojené so zvýšeným profesionálnym záujmom o túto tému.

Vzrastá angažovanosť architektov, čo dokazuje aj založenie Slovenskej komory architektov – stavovskej organizácie na reguláciu výkonu povolania, ale aj Spolku architektov Slovenska – dobrovoľného združenia architektov a priaznivcov architektúry, ktorého úlohou je popularizovať architektúru a podieľať sa na tvorbe architektonickej kultúry. Spolok dodnes plní svoje poslanie, organizuje spolkové ceny a vydáva najstarší odborný časopis PROJEKT revue slovenskej architektúry. Jeho prvý prezident, profesor Štefan Šlachta, vo svojej bádateľskej činnosti mapoval osudy architektov žijúcich v zahraničí, tých, ktorí emigrovali po roku 1968, v publikáciách Neznámi známi (Spolok architektov Slovenska, 2004) a Návrat odídených (Spolok architektov Slovenska, 2005).

V roku 1990 odštartovala historická česko-slovenská výstava „Neúplné stretnutie troch generácií" (Praha, Kláštor Emauzov) a vznik zoskupenia BLOK, ktorého činnosť na Slovensku iniciovali Eugen Kramár, Štefan Svetko, Štefan Slachta, Marián Marcinka. Úlohou zoskupenia bolo prepájať architektov, výtvarníkov, historikov umenia naprieč generáciami. V priestoroch Balassovho paláca na Spolku architektov Slovenska boli zoskupením organizované výstavy. BLOK inicioval aj založenie Ceny Vladimíra Karfíka, ale i množstvo stretnutí, diskusií, konferencií i zahraničných študijných ciest.

Aktuálne architektonické dianie na slovenskej scéne zaznamenáva od roku 1959 nepretržite spolkový časopis PROJEKT revue slovenskej architektúry. V roku 1995 zakladá Martin Mašek aj nový nezávislý súkromný magazín ARCH o architektúre a inej kultúre. O tri roky neskôr bola založená aj cena časopisu – Cena ARCH. Počas viac ako štvrťstoročnej existencie časopisu i Ceny ARCH (s najdlhšie pôsobiacimi šéfredaktorkami H. Moravčíkovou a A. Bacovou) sa na tomto základe postupne vyformovala veľmi žiadúca kriticko-odborná diskusná i pisateľská platforma reflektujúca architektonické dianie. Cena ARCH sa spolu s Cenou Dušana Jurkoviča a neskôr s cenou CE ZA AR stali rozhodujúcimi slovenskými cenami za architektúru. Prvý laureát Ceny ARCH – bratislavský dom Kráter na Vysokej ulici (Roman Hájek) – prezentoval odvážny autorský postoj a posun v myslení vo vzťahu k historickému prostrediu mesta. Ceny časopisu ARCH boli jedinečné tým, že z diel nominovaných do súťaže redakčnou radou (boli vyberané z tých, čo boli v časopise publikované vždy za posledný rok) mohol byť vybraný medzinárodnou porotou vždy len jeden jediný laureát. Do neinštitucionálnej Ceny ARCH sa, na rozdiel od ostatných cien, neprihlasovalo. Ako prvá prinášala v katalógoch k Cenám ARCH autentické záznamy z diskusie poroty. *„V určitom období mala až výsadné postavenie na našej architektonickej scéne a našla inú cestu, ako sa dá na to ísť. Ukazuje, že ‚súkromník' sa pozerá na problémy ináč ako spoločenská organizácia, že si dovolí aj iné kritériá."* (M. Kusý, 15 rokov Ceny ARCH, vyd. Eurostav, 2012).

Ranný kapitalizmus priniesol privatizáciu pozemkov i radikálnu zmenu architektonických objednávok. Vstup zahraničného kapitálu a zahraničných investorov na slovenské teritórium ovplyvnil charakter výstavby na ďalšie obdobie. Urbanistické plánovanie nebolo pripravené na tieto zmeny, čo malo za následok mnohé nekoncepčné rozhodnutia a divokú – živelnú – urbanizáciu. Plánovací mechanizmus sa ocitol v kríze. Mestá a ich zázemie sa veľmi rýchlo prispôsobili trhovým požiadavkám a súkromní investori udávali a dodnes udávajú tempo i spôsob výstavby. Podobne ako v Čechách aj na Slovensko boli prizývaní zahraniční architekti, čo rozhodne viedlo k pozitívnemu prepojeniu slovenskej architektúry so zahraničím. Tento trend je dodnes podporovaný i architektonickým školstvom, ktoré umožňuje cez program Erasmus zahraničné štúdium na partnerských univerzitách.

Koniec 20. storočia vnímame cez optiku spoločenských zmien, týkajúcu sa predovšetkým pádu starého režimu, zrodu demokracie a fungovania slobodnej občianskej spoločnosti. Rozdelenie republiky a vstup Slovenska do Európskej únie jasne zadefinovali štart rozvíjajúceho sa samostatného štátu v európskom kontexte. Architektúra prirodzene reaguje na nové pomery, postupne integruje európske trendy do nášho prostredia aj s čitateľnou snahou o vlastné autentické koncepty. /ab

Pôvodný artefakt Ceny CE ZA AR, 2002

Festival Dni architektúry a dizajnu, 2016

Emblém Ceny Emila Belluša, 1990

Emblém Ceny Martina Kusého, 2003

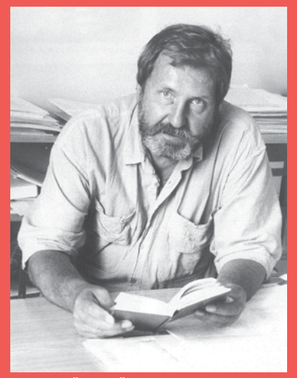

Profesor Štefan Šlachta, spoluzakladateľ a prvý predseda Spolku architektov Slovenska 1990

Štefan Šlachta: Neznámi známi

Udeľovanie Ceny Emila Belluša prof. V. Karfíkovi, 1991

1990 – 1992 Česká a Slovenská Federatívna Republika / ČSFR
1990 vynález Word Wide Webu (WWW), Tim Berners-Lee
výstava Neúplné stretnutie troch generácií, Praha / Bratislava
založenie skupiny BLOK architektov a výtvarníkov, Praha
vznik Spolku architektov Slovenska (predtým Zväz architektov Slovenska)
založenie Ceny Emila Belluša a Ceny profesora Jozefa Lacka
1991 založenie skupiny – organizačnej zložky BLOK-u v Bratislave
Umelecká beseda slovenská, Bratislava – výstava celoživotného diela architekta Eugena Kramára
založenie Ceny Vladimíra Karfíka
založenie mesačníka Fórum architektúry (vydával Spolok architektov Slovenska do roku 2014)
internet pre verejnosť, World Wide Web (www)
1992 založenie Slovenskej komory architektov
1993 vznik samostatnej Slovenskej republiky / zánik Československa
nárast internetu v komerčnom prostredí, 10 miliónov používateľov
Ladislav Foltyn: Slovenská architektúra a česká avantgarda 1918-1939
1995 založenie časopisu ARCH (vychádzal do roku 2024)
1998 založenie Ceny časopisu ARCH (udeľovala sa do roku 2024)
vznik Fakulty umení Technickej univerzity v Košiciach
2000 Bienále architektúry v Benátkach / prvý spoločný integrovaný projekt SR a ČR
2001 11. 9. 2001 teroristický útok na Svetové obchodné centrum v New Yorku / pád dvojičiek
2002 založenie slovenskej Ceny za architektúru CE ZA AR
založenie Clubovky / neformálne stretnutia architektov a dizajnérov

Fakulta umení Technická univerzita Košice

Nulté číslo prvého privátneho architektonického časopisu ARCH, 1985

Titulka Fórum architektúry, 2006

Ladislav Foltýn: Slovenská architektúra a česká avantgarda 1918 – 1939

Laureáti Ceny ARCH 2002 Pavol Paňák a Martin Kusý

Artefakt Ceny ARCH 2008

2003 založenie Ceny Martina Kusého
2004 vstup Slovenska do Európskej únie
Štefan Šlachta: Neznámi známi, vyd. Spolok architektov Slovenska
prvý ročník súťaže Fénix: Kultúrna pamiatka roka
2005 vznik Inštitútu pre pasívne domy (iEPD)
2007 – 2008 finančná kríza a globálna recesia
2008 vznik združenia Gotická cesta
2010 vznik festivalu Dni architektúry a dizajnu / DAAD, Bratislava
vznik Slovenskej rady pre zelené budovy

Známka, Ján Miloslav Bahna, VÚB banka

Centrála VÚB

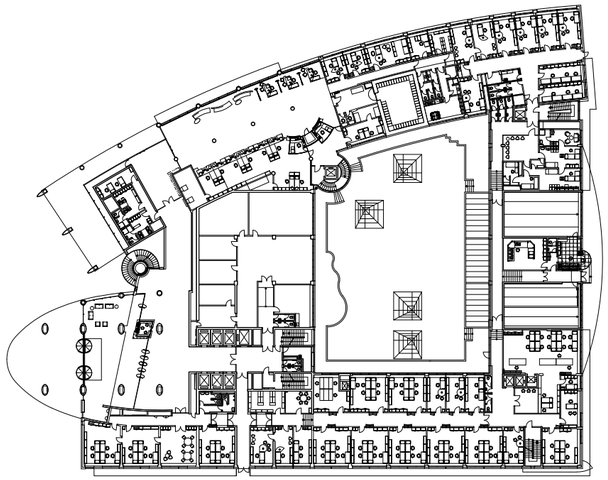

Bratislava, Mlynské nivy
Autori: Ján Bahna, Ľubomír Závodný, Igor Palčo, Miloš Juráni
Realizácia: 1996
Foto: Monika a Ľubo Stacho

24-poschodová a 88 metrov vysoká budova centrály Všeobecnej úverovej banky otvorila koncom 20. storočia novú etapu formovania bratislavského výškového gradientu. V roku 1996 bola najvyššou budovou v meste. Až po nej prišli na rad Národná banka Slovenska (2001), Panorama City (2016), Sky Park (2020) a aj momentálne najvyššia 46-podlažná Eurovea Tower (2023). Centrála VÚB v tom čase vytvárala výrazný akcent v nárožnej polohe dvoch rušných križovatiek a zároveň nastavila objemovo smelú mestskú mierku pre novú polyfunkčnú výstavbu pozdĺž Karadžičovej ulice. Smerovanie priľahlých ulíc predurčilo hmotovo-priestorový koncept, ktorý pracuje s blokovým zoskupením troch troj- až päťpodlažných krídel spodnej časti bankového domu. Jemný päťpodlažný oblúk jedného z nich výborne podporuje pozíciu a nasadenie hlavnej eliptickej valcovej hmoty s hlavným vstupom do budovy, administratívnymi priestormi s prevažne otvorenou voľnou dispozíciou. Nižšie krídla s dispozičným trojtraktom so stredovou chodbou disponujú menšími kancelárskymi miestnosťami. Vnútorný priestor bankovej budovy má bohato riešené zázemie, zasadačky, ale i rôznorodé možnosti kancelárskeho layoutu. Na najvyššom podlaží sa pôvodne nachádzal vnútorný bazén. Pravidelný okenný raster eliptickej fasády podporuje horizontalitu. S večerným LED osvetlením bankový dom rafinovane stráca svoju hmotnosť a v panoráme mesta sa stáva efektným efemérnym obrazom. /ab

Národná banka Slovenska

Bratislava, Imricha Karvaša 1
Autori: Martin Kusý, Pavol Paňák / A B.K.P.Š.
Realizácia: 1997 – 2001
Foto: Monika a Ľubo Stacho

Národná banka Slovenska v čase svojho vzniku znamenala mimoriadny počin nielen z hľadiska nasadenia nového výškového gradientu v Bratislave, ale aj zvládnutia náročného stavebno-technického diela. Je realizovaná s dvojitým plášťom s regulovaným prirodzeným vetraním, na jej streche je helioport a pod vnútorným nádvorím s vysadenými „národnými" stromami sú skryté bankové trezory. *„V tak vysokej budove je veľmi komplikovaná technológia. ... banka je úplne v poriadku i z medzinárodného hľadiska,"* zhodnotil architekt Jan Tabor, člen poroty Ceny ARCH 2002. Nachádza sa vo výnimočnom spoločenstve architektonicky cenných domov – tvorí dôstojný pendant všeobecne známej rozhlasovej pyramíde (Štefan Svetko a kol.), nadväzuje na budovu Strojníckej fakulty STU (Martin Kusý st.) a je v blízkosti Ministerstva dopravy (predtým pošta, Eugen Kramár, Štefan Lukačovič). 33-poschodová štíhla vysoká figúra vyrastá z blokovo kompaktnej podnože, ktorá architektonickým členením nadväzuje na modernistickú tektoniku okolitých budov. Vysoká sklenená banková veža s pravidelným rastrom nie je jednoliatym kubusom, naopak, je segmentovaná a rozvrstvená do viacerých častí s využitím oblúkových prvkov, pričom dominantný oblúk je logicky smerovaný do nárožia križovatky. Tu je umiestnený aj hlavný portál do banky akcentovaný efektne tvarovanou markízou. Nová žulová socha Imricha Karvaša (Štefan Papčo) osadená v lete 2025 je popri bronzovej plastike Biatec (Ľudmila Cvengrošová) ďalším výtvarným dielom symbolizujúcim túto vážnu inštitúciu. Budova banky s charakterom metropolitnej architektúry je výbornou architektúrou, sebavedomo a priaznivo ovládajúcou svoje okolie. Zároveň vpísala do panorámy Bratislavy impozantný dominantný bod. /ab

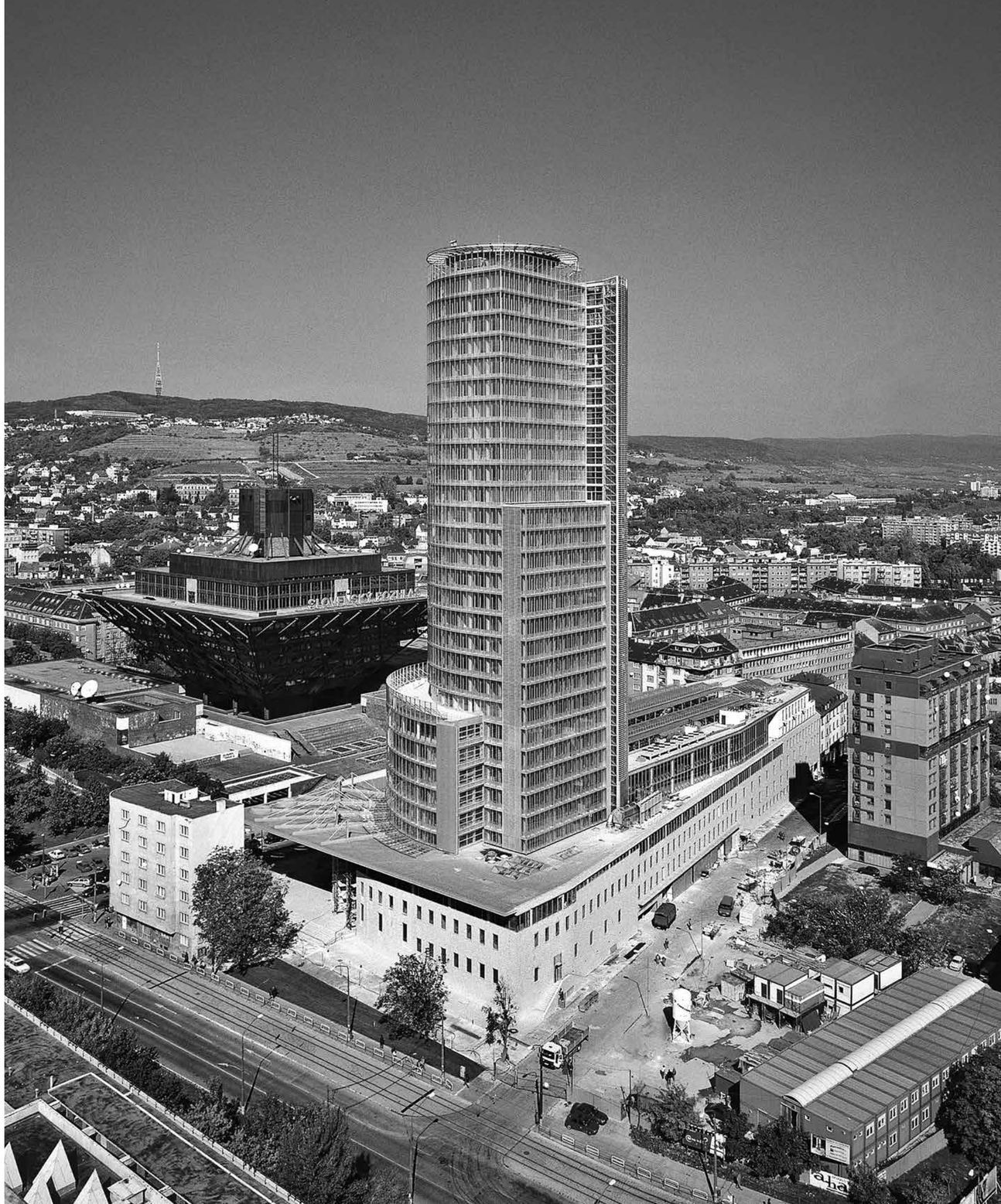

Obytný súbor Tri veže

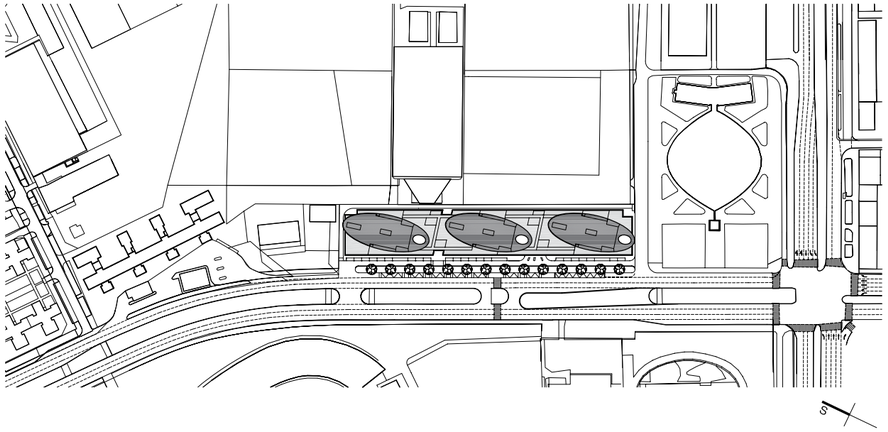

Bratislava, Bajkalská ulica
Autori: Martin Wolf, SCB & Associates, Inc., Chicago; Peter Moravčík
Spolupráca: Emanuel Zatlukaj, Richard Kastel, Ivan Bučko, Stanislav Komár
Statika: Peter Hörmann
Realizácia: 2006 – 2009
Foto: Pavel Meluš

V roku 2009, keď sa ukončila realizácia Troch veží, stála už v Bratislave 24-poschodová budova centrály Všeobecnej úverovej banky i Národná banka Slovenska. Debaty o tom, kde stavať vysoké domy a kde nie, boli teda veľmi aktuálne. V prípade Bajkalskej ulice, ktorá je rušnou dopravnou tepnou, bolo nasadenie vysokých domov silným gestom s výrazným účinkom. Projekt sa vyvíjal pomerne zložito a v jeho prvej fáze (projekt na územné rozhodnutie) mali veže ešte pravouhlý charakter. Až po vstupe zahraničného projektového partnera dostali eliptickú podobu. Najväčším obmedzením bola 35-metrová šírka pozemku, ktorá limitovala aj priestorovú kompozíciu a umožnila len lineárne radenie veží. Napokon však autori vyťažili z týchto daností maximum. Na pevnú 5-podlažnú podnož so žalúziovou fasádou monolitického charakteru osadili v miernom pootočení tri rovnaké objemy. Podnož má okrem vybavenostného parteru aj garáže a zázemie pre byty. V pôdorysnom strede elipsy je vertikálne jadro domu, odkiaľ vedie vnútorná chodba k dobre vyriešeným dvoj-, trojizbovým i väčším bytom s lodžiami. Nízke parapety umožňujú komfortné vnímanie panorámy z interiéru bytov. Materiálový štandard je nielen vysoký, ale zároveň nasadený primerane a bez zbytočnej dekoratívnosti. Takisto fasády ostali v elegantnom rovnakom plášti sivej farby s jasne čitateľnými horizontálami stropných dosiek. Tri veže sa stali za roky fungovania charakteristickým symbolom východnej časti širšieho centra mesta. /ab

Tatracentrum

Bratislava, Hodžovo námestie
Autori: Ľubomír Závodný, Radomil Kachlík, Matej Siebert, Peter Vavrica
Realizácia: 2001
Foto: Pavel Meluš, Monika a Ľubo Stacho

Budova Tatracentra je už viac ako 25 rokov výraznou mestotvornou architektúrou, ktorá významnou mierou prispela k zaceleniu Hodžovho námestia, ale aj k vhodnému predĺženiu – pokračovaniu – Vysokej ulice z druhej zadnej strany. V čase jej výstavby diskutovaná výška domu sa ukázala neskôr ako správny krok. Rovnako dobré rozhodnutie bolo jasné rozčlenenie bankového domu na verejnú a administratívnu časť a ponechanie prvých dvoch podlaží vybavenosti. Dom je dnes živým organizmom, kde pulzuje život aj vďaka vnútornej dvojpodlažnej pasáži a viacerým logicky situovaným vstupom s väzbou na zastávku MHD a Poštovú ulicu. Architektúre dominuje horizontálne členenie fasád s opakujúcim sa rytmom okien, vysoký dvojpodlažný parter a ustúpené posledné podlažie s konzolovito vyloženou subtílnou strechou. Pohľad z Vysokej ulice je zjemnený predsadeným rastrom atypických sklenených lamiel, ktoré sú nielen pôsobivým výtvarným prvkom domu, ale aj účinným tieniacim prvkom východnej fasády. Pohľadovo exponovaný západný štít domu architekt Závodný efektne zdôraznil vyloženým strešným šiltom, ktorý akcentuje polohu a predovšetkým silné autorské koncepčné uvažovanie. Nadčasová architektúra starne do krásy, čím potvrdzuje svoje kvality. Platí to i pre tento dom. /ab

Sklad č. 7

Bratislava, Pribinova ulica 32
Autor: Karel Skorkovský
Realizácia: 1921 – 1922
Autori obnovy: Branislav Kaliský, Marek Rudohradský / A1 Respect
Obnova a rekonštrukcia: 2007 – 2008 (I. etapa), 2020 – 2024 (II. etapa)
Foto: Tomáš Manina

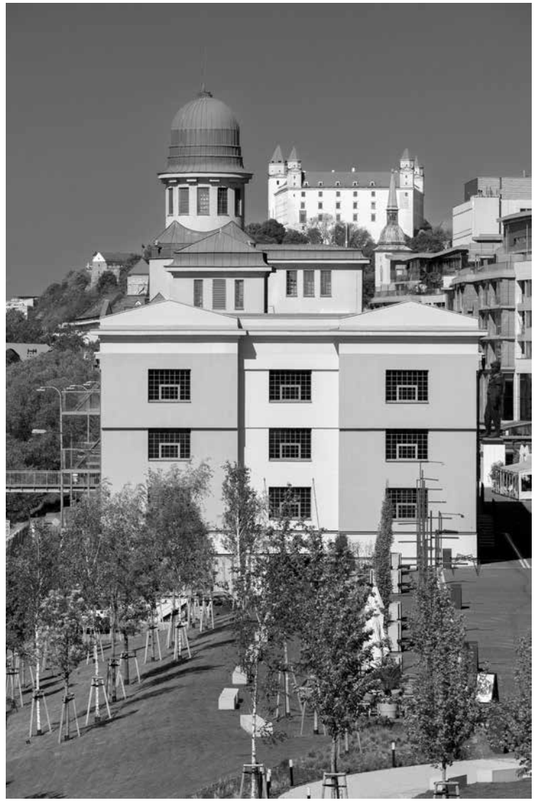

Výstavba obchodného centra Eurovea s rozsiahlou nákupnou pasážou bola po River Parku (s. 230 – 231) ďalším výrazným impulzom pre urbanizáciu dunajského nábrežia v tejto časti mesta, ale aj pre formovanie novej tváre metropoly. V tom čase tu už fungovalo Slovenské národné divadlo, bola obnovená aj výšková budova Tower 115 (bývalé Presscentrum). Klaster súčasných výškových budov bol ešte len v prípravnej fáze. Nábrežie Dunaja výstavbou Eurovey rozhodne získalo nové kvality a predovšetkým cca 50 m širokú a hojne navštevovanú promenádu medzi dvoma mostami.

Jej aktívnou súčasťou sa stala aj postupne obnovená národná kultúrna pamiatka, historická industriálna budova, Sklad č. 7, ktorý patril k modernému technickému zázemiu riečneho prístavu. Objekt bol poškodený počas bombardovania v roku 1944. Po vojne, v rokoch 1947 – 1948, ho rekonštruovala firma Karla Skorkovského a Vojtěcha Lannu. Rozložitá stavba na obdĺžnikovom pôdoryse lemuje tok Dunaja a svojím klasicizujúcim symetrickým výrazom s troma vežičkami pripomína palácový typ architektúry. V aktuálnom kontexte je vzácnym dôkazom historickej vrstvy mesta. Vznikol v období vzostupu funkcionalizmu, čo dokumentuje aj viditeľná snaha o čistú figúru, avšak ešte s klasicizujúcimi prvkami.

S hlavnou, pravidelne členenou fasádou, orientovanou k Dunaju a reštauračnou prevádzkou s vonkajšou terasou na nároží, opticky uzatvára východnú stranu promenády. Architektúra objektu odráža technický charakter budovy s typickým drobným tabuľkovým okenným členením a nákladnými vyklápacími plošinami na južnej strane. Jej železobetónová konštrukcia má originálne nosné stĺpy s liatinou vystuženými hríbovými hlavicami. Postupná obnova bola zameraná v prvej fáze na záchranu a sanáciu degradujúcich konštrukcií, ale i celkovú statickú sanáciu. Neskôr prišla na rad i citlivá rekonštrukcia s prinavrátením pôvodných prvkov fasád a strechy. Sklad č. 7 sa tak podarilo zachrániť so všetkými podstatnými pamiatkovými hodnotami. /ab

Polyfunkčný komplex River Park

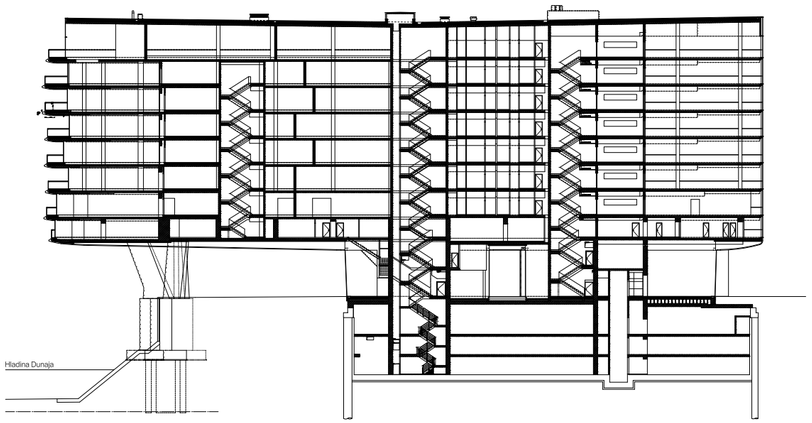

Bratislava, Nábrežie armádneho generála Ludvíka Svobodu
Autor celkového urbanisticko-architektonického konceptu: Erick van Egeraat / EEA
Autori architektonického riešenia: Martin Bajtek, Matúš Konček, Martin Matunák, Ľuboš Poláček (Blok C); Juraj Almássy, Peter Bouda, Richard Čečetka, Ivan Masár (Bloky D a F); Naďa Doletinová, Rastislav Kňava, Igor Palčo (Blok E – Kempinski Hotel River Park)
Realizácia: 2006 – 2010
Foto: Richard Rayman, Matej Hakár

Názor holandského architekta na riešenie dôležitej časti dunajského nábrežia v prvej dekáde 21. storočia rozvíril debaty o tom, ako vlastne formovať mestotvornú štruktúru popri Dunaji.

Architekt Egeraat (na základe výsledkov súťažného návrhu z roku 2003) osadil pozdĺž Dunaja v dvoch radoch za sebou 10- a 13-podlažné líniové polyfunkčné bytové domy, čím vznikli dva paralelné pešie ťahy – atraktívna nábrežná promenáda a pokojnejšia trasa cez vnútrobloky. Líniovú urbanistickú koncepciu prerušil vložením šikmo osadeného solitéru, ktorý odvážnou konzolou vybieha nad vodnú hladinu Dunaja. V jeho okolí sa štruktúra otvára do príjemného verejného priestoru, do ktorého sa vlievajú oba paralelné pešie ťahy. Solitér s horizontálne členenou fasádou je dominantným a z diaľkových pohľadov i signálnym prvkom River Parku. Oblým nárožím zámerne vyčnieva z radu.

Administratívna budova v parteri ponúka veľkorysý prechod popod konzolu, ale i bočné priehľady na zeleň Bôrika. Jej partnerom v uzavretejšej a kompaktnej forme i farebnosti je Grand Hotel River Park spestrujúci vybavenie promenády vonkajšími terasami. Táto urbanisticky akceptovateľná koncepcia má vhodnú mierku, ktorá nenarúša existujúcu siluetu mesta a dominantu hradného vrchu. Používa bohatý architektonický prvkový repertoár reflektujúci aj pestrú škálu mestotvorných funkcií s vysokým podielom bývania. Široká promenáda s bohatou zeleňou a funkčným parterom je využívaná chodcami i cyklistami a aj keď sa niekedy ich trasy navzájom krížia, patrí River Park k zdravým a fungujúcim ohniskám mestského života s priaznivým dialógom mesta a rieky.

V rokoch 2014 – 2018 na River Park smerom k centru a pod hradným kopcom mierkovo nadviazala výstavba komplexu Zuckermandel (Bouda Masár architekti, A.M. Architects). Od Dunaja ho oddeľuje dopravná komunikácia, avšak aj v tejto časti je zachovaný prirodzený charakter nábrežnej promenády, na ktorú sa Zuckemandel ponad dopravný koridor napája peším mostom. /ab

Novostavba Slovenského národného divadla

Bratislava, Pribinova ulica
Autori: Peter Bauer, Martin Kusý, Pavol Paňák
Autori interiérov: Eduard Šutek, Alexandra Kusá
Realizácia: 1984 – 2007
Foto: Tomáš Manina, Monika a Ľubo Stacho

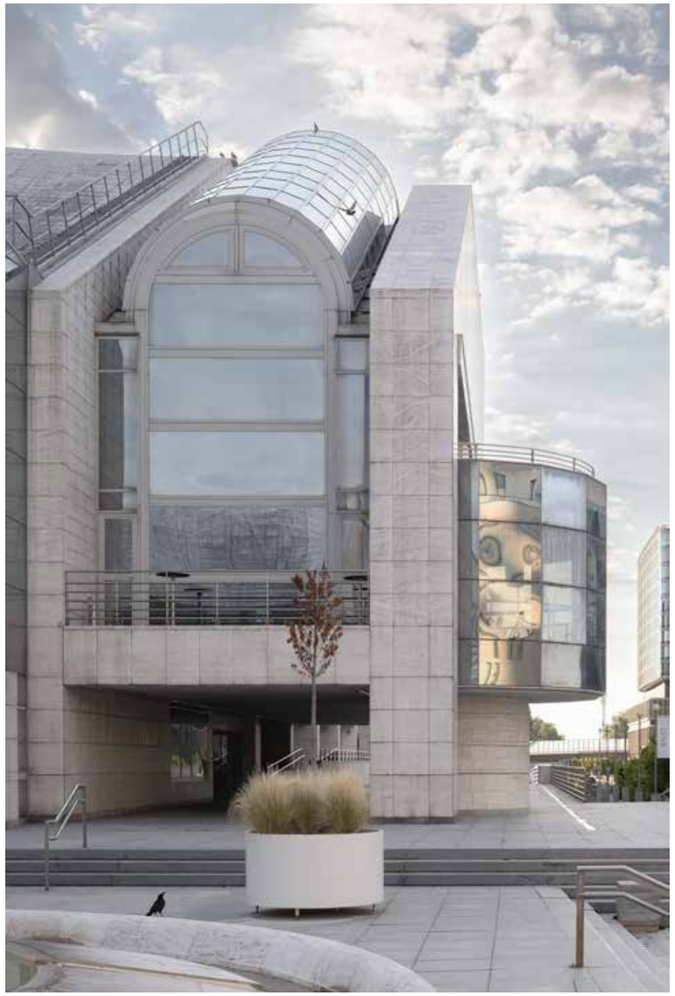

Viac ako štvrťstoročie trvalo postavenie Slovenského národného divadla. Od súťaže v roku 1980, ktorú vtedy vyhrala trojica mladých architektov, až po slávnostné otvorenie v roku 2007 prešlo 27 rokov. V tomto kontexte „dlhého" času sa udiali výrazné spoločenské zmeny, ktoré následne ovplyvnili i proces výstavby. V 80. rokoch 20. storočia prevládli neskoromodernistické názory, ktoré sa v rôznych obdobách prelínali s postmodernými.

V urbanizme sa oživovali mestské priestory, ulice, námestia, bloky. Nové divadlo bolo v tom čase už začlenené do konceptu územného plánu zóny Martanovičova a svojou tektonikou i členením podporovalo jeho priestorovú koncepciu. V detailoch však nájdeme i postmoderné prvky, odkazy na históriu, ale i klasicizujúce princípy riešenia pôdorysu, jasne členeného na dva funkčné celky – väčší pre operu a menší pre činohru –, ktoré sa k sebe lievikovite zbiehajú a prepájajú s veľkoryso riešenými vstupnými priestormi, vestibulom, foyerom. Šikmé osi hlavných sál sa pomyselne pretínajú v strede vonkajšieho polkruhovitého námestia pred divadlom, ktoré podľa spomínanej koncepcie zachádza až k brehu Dunaja. Pozícia námestia v polohe, ako bola plánovaná v 80. rokoch, je v súčasnosti aj realizovaná. Pri pohľade na divadlo čítame viaceré vrstvy, motívy, skulpturálne prvky, ale i predsa len odlišné autorské prístupy, ktoré z figúry divadla robia na prvý pohľad záhadnú dámu. Strohá technicistická zadná fasáda prechádza cez kompozične vyvážené bočné časti i rafinované severovýchodné a severozápadné nárožia do mäkkého oblúka bohato presklenej hlavnej uličnej fasády. Na jej jasnú stredovú os je v exteriéri výborne komponovaná, spolu s Rollerovými kamennými terasami, aj Bilkovičova socha. Divadlo s námestím je vďaka pôvodnej, s veľkou istotou nasadenej, koncepcii pevne ukotvené v priestore. Odráža bez zbytočného zveličovania a nabubrelosti ducha minulého storočia i obdobie rýchleho striedania štýlových zmien. Je dôstojnou dámou primeranej elegancie vysielajúcou do silne komerčného okolia pozitívne kultúrne signály. /ab

Divadlo Andreja Bagara

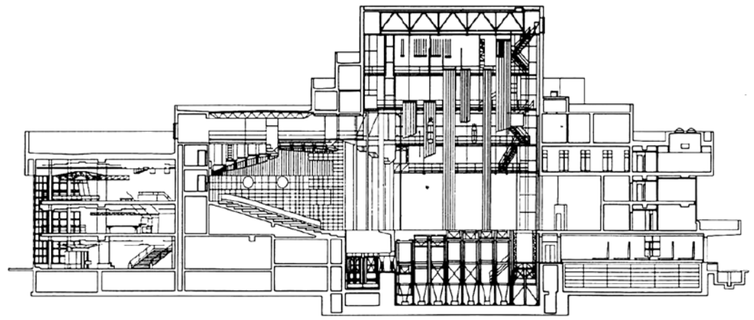

Nitra, Svätoplukovo námestie
Autori: Juraj Hlavica, Márius Žitňanský, Štefánia Rosincová / Projektový ústav kultúry
Spolupráca / interiéry: František Kalesný, Ľubomír Mihálik
Koncepcia námestia: Juraj Hlavica, Márius Žitňanský, Imro Vaško, Michal Gavula
Realizácia: 1982 – 1992
Foto: Tomáš Manina

Divadlo Andreja Bagara v Nitre odráža neskoromodernistické dobové názory 80. rokov 20. storočia premiešané s postmodernými vplyvmi. Solitérna budova osadená na severovýchodnom rohu do kruhu tvarovaného nitrianskeho centrálneho námestia zaujala v priestore silnú pozíciu. Stojí približne na mieste pôvodného divadla, ktoré bolo zbombardované ku koncu 2. svetovej vojny. Je osadená tak, aby nebránila výhľadom na Nitriansky hrad a Zobor.

Divadlo je ťažiskovo formované pre účinkovanie činohry. Sálu s kapacitou 600 miest je možné ale flexibilne prispôsobiť potrebám opery a baletu. Menšie experimentálne štúdio s kapacitou 150 miest je „domom v dome". Navonok vytvára samostatný kubus a má aj osobitný vstup z námestia. Členenie divadla na činohru a štúdio sa odráža aj v geometricky vrstvenom hmotovo-priestorovom koncepte. Zámerne rozčlenená hmota zjemňuje celkový objem. Pôdorys je jasne orientovaný na hlavnú diagonálnu os, ktorá prechádza naprieč činohernou sálou cez rozptylové spoločenské priestory až k hlavnému vstupu do divadla. Je založený na geometrickom princípe dvoch prelínajúcich sa nepravidelných osemuholníkov.

Vážnosť a eleganciu skulpturálnemu tvaru divadla dodáva horizontálne členený vápencový kamenný obklad s pásmi presklených plôch z eloxovaných tombakových profilov, spojených do súvislých vodorovných celkov. Námestiu dominuje vysoký portálový vstup s nápisom Divadlo a s postmoderným presklenným konvexným prvkom vstupu. Aj zadná fasáda vyniká plasticitou s jasne čitateľnými prvkami točitých schodísk. V prevahe plných rôzne štruktúrovaných plôch v tektonickej skladbe divadla objavujeme viaceré podnetné momenty vrátane fasády z bosovaného Kanfanaru, za ktorou sa skrýva štúdiová sála. Zariadeniu interiérov dominuje elegancia materiálov – kamenného obkladu stien a dlážky z tmavočerveného Tardesi a okrovo-pieskového Kanfanaru i drobných prvkov z leštenej mosadze. Divadlo aj napriek svojmu veku starne s noblesou a nesie jasnú pečať doby, v ktorom vzniklo. Vzhľadom na svoj vek by si však zaslúžilo spolu s námestím obnovovaciu ozdravnú kúru. /ab

Rekonštrukcia Zimného štadiónu Ondreja Nepelu

Bratislava, Odbojárov 9
Autori: Dušan Fischer, Ján Jacko, Richard Koseček, Zoran Samoľ, Mojmír Vychodil
Interiér: Katarína Fischerová, Dušan Kolenkáš, Tamara Závodná, Juraj Závodný
Spolupráca: Matej Brzý, Viktor Fuček, Michal Valúšek
Autor pôvodného návrhu: Kamil Gross
Realizácia: 2009 – 2011
Foto: Monika a Ľubo Stacho

Zimný štadión Ondreja Nepelu od architekta Kamila Grossa (z rokov 1940 – 1957) dlho a dobre slúžil svojim potrebám. K nekrytému umelému klzisku najprv pristavili hľadisko a v roku 1957 bolo podľa projektu Kamila Grossa prestrešené oceľovou konštrukciou. Takmer po polstoročí užívania sa v interiéroch objavili nové dizajnovo pútavé VIP lóže Sky boxov ocenené Cenou ARCH 2006. Súčasnú podobu získal štadión vďaka rozsiahlej rekonštrukcii. Výrazne ju urýchlili MS v ľadovom hokeji v roku 2011. VIP lóže však boli pri tom odstránené. Nové priečelie s námestím na ulici Odbojárov a s vytvorením hlavného vstupu patria k tým podstatným a priaznivým momentom prestavby. Okrem toho rozšírením prestávkových a komunikačných priestorov narástol objem budovy, čo však architekti vyvážili rôznorodým výtvarným stvárnením jednotlivých fasád. Prestavba prebiehala rýchlo, v neuveriteľnom tempe za krátkych sedem mesiacov. Výsledkom je zvýšená kapacita štadiónu na 10 tisíc divákov, dve nové tréningové plochy a podzemné parkovisko. Zámerne rozohrané transparentné presklené fasády, v ktorých sa zrkadlí okolitá drobnejšia mestská štruktúra, vytvárajú uprostred mesta fotogenický a výrazný solitér. Červené stuhy zasúvacích schodísk na hlavnom priečelí sa stali charakteristickým znakom nového námestia. Tento dom vyžaruje dodnes osobitú charizmu, ktorú mu dodáva výtvarný náboj zakódovaný v sviežej architektonickej figúre. /ab

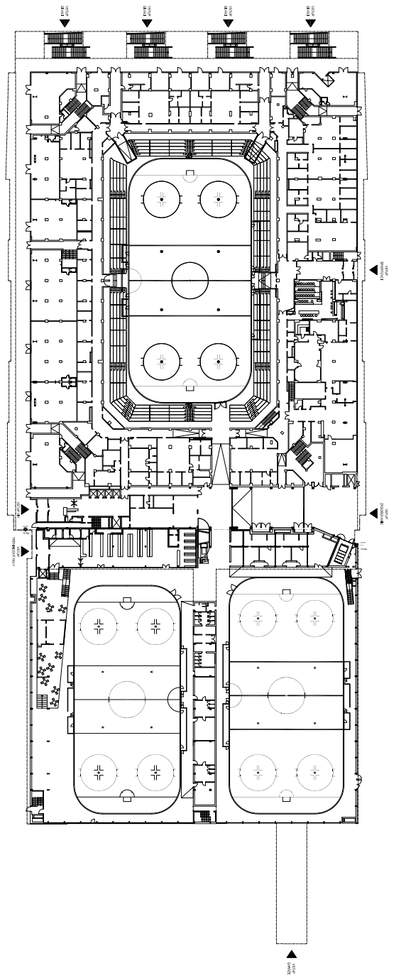

Dom nábytku Atrium

Bratislava, Einsteinova ulica
Autori: Ľubomír Závodný, Peter Vodrážka, Juraj Sumbal,
Daniel Priehoda, Dalibor Michalák
Realizácia: 2002 – 2003
Foto: Monika a Ľubo Stacho

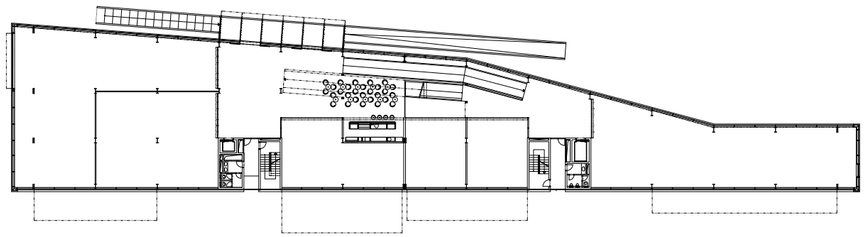

„... vo vnútri sa nikdy nenudíš. Je to nový spôsob navrhovania obchodných stredísk. Si tam medzi vlakom a diaľnicou a ozaj cítiš rýchlosť vlaku – vonku i vnútri, a to je dobré pre predaj,“ charakterizuje dom architekt Roland Gruber, člen poroty Ceny ARCH 2004. Figúra domu bola maximálne ovplyvnená zložitým pozemkom – z jednej strany železnica a z druhej frekventovaná rýchlostná komunikácia. Architekti však z toho vyťažili maximum – efektnú zalomenú formu, jemne levitujúcu nad terénom, a otvorenú presklenú severnú fasádu k hlavnej ceste. Chrbát domu otočený smerom k železnici je naopak uzavretý a kompaktný s vysunutými „zásuvkovými“ kubusmi. Dom je vyskladaný z oceľovej konštrukcie, čo umožňuje aj variabilitu riešenia jednotlivých predajní. Do takejto formy autori vložili fungujúcu a maximálne prehľadnú prevádzku. Hlavná rampa prevedie návštevníka všetkými tromi podlažiami a sprístupňuje obchodné prevádzky. Najvyššie – ustúpené – podlažie je formálne odčlenené, odľahčuje hmotu a ukrýva administratívu, technické priestory aj priestranný loftový byt. Objekt stojí na stĺpoch a jeho polozapustené prízemie sa využíva ako kryté parkovisko. *„Architekt Ľ. Závodný s kolegami sformovali architektúru, ktorá korešponduje so sebaistými veľkými skulptúrami J. Nouvela alebo R. Koolhaasa... Dom Atrium je zrelým a nijako nie váhavým spojením jasného základného účelu s reflexiami najlepšej aktuálnej európskej architektúry“* (DULLA, Matúš. Atrium, ARCH 2003, 8 (9), 13-19.). V roku 2004 získal Dom nábytku Atrium Cenu ARCH. /ab

Relaxx centrum

Bratislava, Einsteinova ulica 9
Autori: Andrea Klimková, Peter Kručay
Spolupráca: Martin Bosík, Roman Rosina
Realizácia: 2006 – 2008
Foto: Monika a Ľubo Stacho

Pozdĺž rušného dopravného koridoru Einsteinovej ulice (s charakterom diaľnice pretínajúcej Petržalku vo východo-západnom smere) sa začiatkom 21. storočia postupne zrealizovali mnohé mestotvorné domy. Dnes je úzky pás medzi spomínanou cestou a železnicou takmer súvisle zastavaný. Zložité danosti tohto územia však paradoxne priniesli viaceré pozoruhodné diela (Dom nábytku Atrium, s. 238 - 239, a Digital Park, s. 308 - 309). V tomto prípade sa potvrdilo, že z núdze sa stala cnosť. Relaxx zaujme predovšetkým svojou dynamickou, až ženský poetickou, formou na štyroch dvojičkách stĺpových betónových podpier, ktoré vynášajú východný koniec hmoty vysoko nad terén, smerom k nivelete Starého mostu, odkiaľ je tiež dobre vnímateľný. V opačnom smere k obchodnému domu Atrium jeho figúra opäť klesá k zemi. Pozdĺžne zalomený kváder prirodzene lemuje tvar parcely a výborne odpovedá na priestorové vzťahy. Dlhá 100-metrová fasáda je smerom k Einsteinovej ulici transparentná – celopresklená. Železobetónový monolit bez ostychu odkrýva vnútorné činnosti, čím láka k športu okoloidúcich i okolo vezúcich sa. Naopak, južný chrbát domu je uzavretý striebrosivým titánzinkovým plášťom s horizontálnymi pásovými oknami. Vnútro zodpovedá požadovaným bohato nastaveným športovo-relaxačným funkciám s obchodnou vybavenosťou a službami v parteri i podzemným parkovaním v suteréne. Je tu indoor golf, soláriá, bio-reštaurácia, detské ihrisko, priestory pre fitnes, aerobic, jógu so zázemím, ale i plavecký bazén, whirlpool, sauny či bar. Jednoducho, dobrý dom, za ktorým cítiť ženskú ruku architektky. /ab

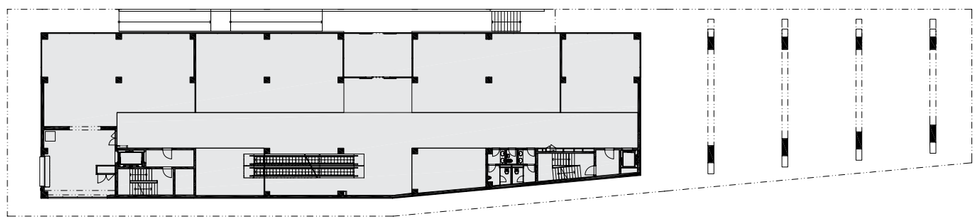

Obytný komplex Rozadol

Bratislava, Ružová dolina, Trenčianska, Priemyselná, Mliekarenská ulica
Autori: Peter Moravčík, Juraj Šujan
Realizácia: 2003 – 2006
Foto: Monika a Ľubo Stacho

Rozadol patrí k vydareným a užívateľmi pozitívne hodnoteným bytovým komplexom, ktorý pracuje s osvedčenou urbanistickou schémou a rozvíja ju do kvalitatívne novej podoby. Kombinácia pavlačového bytového domu, riadkovej zástavby s piatimi rovnakými sekciovými bytovými domami a akcentom 24-poschodovej výškovej dominanty vytvára kvalitný urbanistický koncept vhodne zapadajúci do okolitej štruktúry s verejnými a poloverejnými priestormi vo vnútrobloku. V tieni pavlačového domu vzniklo príjemné prostredie pre oddych, posedenie a sociálne kontakty, čo výrazne zvyšuje kvalitu bývania. V období, keď bol tento komplex realizovaný, patrilo takéto riešenie k výnimočným.

Architektonické stvárnenie odráža zrelosť a sebaistú výpoveď architektov, ktorí v tomto segmente majú bohaté skúsenosti. Keramický obklad tehlovej farby, v slovenskom prostredí často používaný, je charakteristickým znakom Rozadolu. Členenie fasád s precízne nasadeným okenným rastrom, rytmika balkónov a lodžií, striedanie farebnosti pridávajú architektúre plasticitu i výtvarné aspekty. Napriek opakujúcej sa skladbe piatich rovnakých domov komplex nie je žiadnou nudou, naopak, je príťažlivým farebne výrazným celkom s jednotným rukopisom a esteticky pôsobiacou architektúrou. Správna pozícia štíhlej veže – pevne osadeného hranolu – pozitívne prispieva k bratislavskej siluete. V roku 2007 získal komplex Rozadol Cenu ARCH. /ab

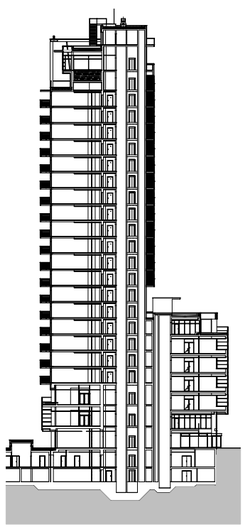

Obytný súbor Karloveské rameno

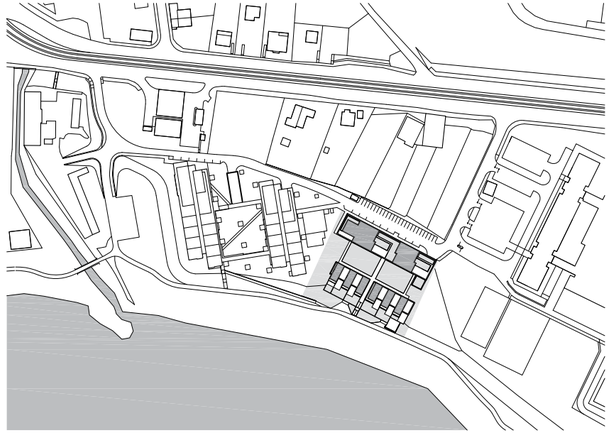

Bratislava, Karloveské rameno 6 - 8
Autori: Karol Stassel, Juraj Šujan
Realizácia: 2004 – 2006
Foto: Monika a Ľubo Stacho

Začiatok nového milénia priniesol na slovenskú scénu viacero vydarených konceptov bytových komplexov. K takým patrí aj obytný súbor Karloveské rameno, situovaný v atraktívnom prostredí Karloveskej zátoky s výhľadom na dunajskú scenériu. Svojím riešením posúva zaužívané typologické schémy do kvalitatívne vyššej úrovne. Dva osempodlažné objekty kombinujú chodbovo-pavlačový s terasovým domom. Výsledkom je príťažlivá figúra, ktorej objem zjemňujú a opticky i reálne zmenšujú terasovite ustupujúce hmoty juhovýchodných štítov. Terasovité štíty natočené na Dunaj prečnievajú nad ustúpeným parterom efektne vykonzolovaným trojpodlažným priečelím. Nosnou chrbticou domu je veľkoryso presvetlená vnútorná chodba, ktorá sprístupňuje jednotlivé byty. Vďaka svojim parametrom má charakter pobytovej pavlače, kde vznikajú prirodzené sociálne kontakty obyvateľov. Zvolený typologický koncept i vhodná orientácia umožnili namiešať tu pestrú paletu bytov od menších 2-izbových po veľké terasové i mezonety. Prevetrávané fasády s terakotovým keramickým obkladom, v kombinácii so sivou farbou cementotrieskových dosiek a žlto-oranžovými akcentami, vhodne rozčlenili dlhé línie bočných fasád a dodali im priaznivú dynamiku. Atraktívnosť lokality, originalita architektonického konceptu, ako aj nadštandardné materiály zaraďujú tento bytový komplex k tým exkluzívnym. O desať rokov neskôr k nemu, od tých istých autorov, pribudla architektonicky nadväzujúca II. etapa aj so šiestimi mezonetovými bytmi s predzáhradkami, zoradenými v radovej zástavbe v prednej línii na podnoži spoločnej lodenice. Architektúra, preverená v čase, jednoznačne potvrdzuje svoje kvality i nadčasovosť. V roku 2007 získala Cenu CE ZA AR. /ab

Condominium Renaissance

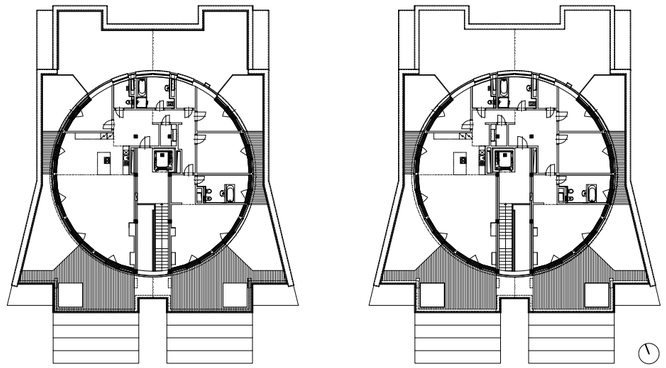

Bratislava – Dlhé diely, Ul. Vincenta Hložníka a Albína Brunovského
Autori: Juraj Polyák, Ľubomír Závodný
Realizácia: 2005 – 2008
Foto: Monika a Ľubo Stacho

Condominium Renaissance je jedným z vydarených bytových komplexov zo začiatku 21. storočia. Vznikol v komplikovaných terénnych podmienkach nad Karloveským ramenom Dunaja, na terénnej hrane južného svahu Devínskej kobyly s prevýšením 23 – 31 metrov. Výnimočné sú tu však výhľady na dunajskú nivu, Bratislavský hrad, ale i rakúske kopce. Autorská dvojica navrhla na veľkom pozemku (17 213 m²) sedem terasových bytových domov s 80 veľkometrážnymi bytmi (od 70 do 225 m²). Vytvárajú príjemný uzatvorený areál, bývanie s vyšším štandardom a službami relaxačného centra. Domy sú natočené tak, aby každý z nich mal rovnakú orientáciu na svetové strany a rovnocenné výhľady. Ich pôdorysy sú veľmi podobné, s priestrannou komunikačnou chrbticou vedúcou cez stredovú os s jednoramenným schodiskom a výťahom. Na každom podlaží sa nachádzajú len dva byty s južnými terasami. Uplatnenie tu našli aj mezonety s predzáhradkami, ale i strešné penthousy na kruhových i štvorcových pôdorysoch. Byty sú nadštandardne veľké, čo je z dnešného pohľadu skutočne veľmi zriedkavé, a môžeme tu vidieť, ako sa za dve dekády výrazne zmenila objednávka a podmienky pre výstavbu bytov. Architektúra kondomínia nesie precízny, geometricky usporiadaný, čistý autorský rukopis, jednotnú decentnú farebnosť, primeranú plasticitu fasád podporenú materiálmi a jemnými detailmi ľahkých kovových zábradlí. Spolu s terénnymi úpravami uzavretého areálu, zeleňou sa radí tento bytový komplex k tým, po všetkých stránkach, nadštandardným. /ab

Polyfunkčný bytový dom Skelet

V Žiline na ulici Na priekope sa Ľubica Brunová-Koreňová ocitla pred dvojakou úlohou. Parcela, na ktorej vznikol bytový dom, leží v mestskej pamiatkovej rezervácii a stál na nej len holý betónový skelet z roku 1995, pozostatok nedokončenej staršej výstavby. Autorka na túto situáciu odpovedala konceptom, ktorý pamiatkovú rezerváciu nepoškodzuje a zároveň nedokončený skelet rozumne využíva. Dom má štyri podlažia, posledné z nich ustúpené, čím v uličnom obraze redukuje vnímanú výšku objektu. Typologicky autorka vsadila na mezonetové byty rozložené na druhom a treťom nadzemnom podlaží, čo umožnilo využiť výškové členenie pôvodného skeletu vo svoj prospech. Do nosnej kostry pôvodného skeletu bola vkladaná nová dispozícia. Materiálové riešenie kontextuálne nadväzuje na okolie. Parter je obložený ružovo-sivým kameňom, vyššie podlažia cementotrieskovými doskami v tmavosivej a ružovkastej farebnosti, okná sú drevené. Farebná paleta vychádza z tónov pamiatkovej rezervácie, ale neimituje historické fasády – odkazuje na ne odtieňom, nie kresbou. Kompozícia uličnej fasády je geometricky vhodne členená. Má presné delenie obkladových tabúľ, jemné odsadenia okien, pravidelný rytmus, ktorý sa bez rušivého gesta zaraďuje do uličnej zástavby. Parkovanie je riešené na teréne na ulici Na priekope, čo zachováva celistvosť pamiatkového jadra a fasádu zbavuje nárokov technického vstupu. Dom Skelet je príkladom, ako sa dá bez kompromisov pracovať aj so skeletovým fragmentom a so zreteľným rešpektom k historickému prostrediu. Správne rozhodnutie pre kontextuálnu farebnosť, striedme materiály i primeranú figúru domu potvrdilo i ocenenie Cenou Dušana Jurkoviča aj cenou CE ZA AR, ktoré Skelet získal v roku 2006. /ab

Žilina, Na priekope 39
Autorka: Ľubica Brunová-Koreňová
Realizácia: 2006
Foto: Lajo Kupkovič, Miriam Lišková

Nájomné bytové domy CMYK

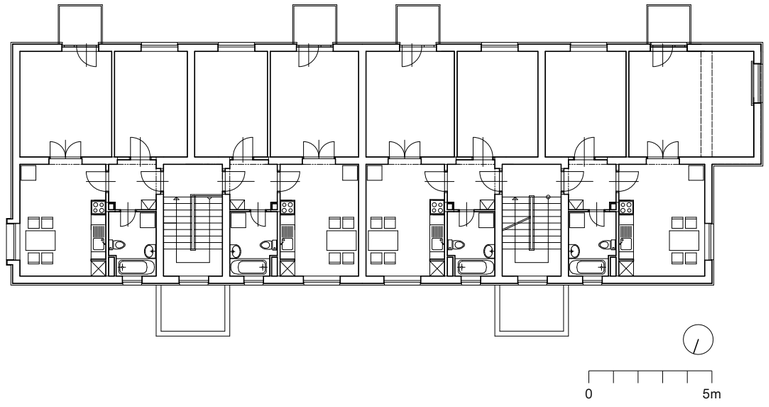

Prešov, Majakovského ulica
Autor: Irakli Eristavi
Spolupráca: Martin Jančok
Realizácia: 2003 – 2005
Foto: archív zerozero

Projekt z roku 2003 vytvoril nasledovaniahodný precedens ako narábať s existujúcou štruktúrou a adaptovať ju na nové požiadavky. V tomto prípade išlo o zriedkavú realizáciu – prestavbu desiatich starších bytových domov na objekty s menšími nájomnými bytmi. Pôvodný stav domov z 50. rokov si vyžadoval akútnu obnovu a mesto pristúpilo k vyhláseniu verejnej súťaže, ktorú vyhral ateliér zerozero. Obmedzené finančné prostriedky neumožňovali extrémne veľa. Napriek tomu architekti vytvorili z pôvodnej formy domov so sedlovými strechami novú kompozíciu s rovnými strechami a novými akcentami vysunutých hmôt na západných fasádach s modro-sivou mozaikou a s uplatnením farebnosti CMYK s abstraktným výtvarným motívom. Pozícia akcentov zámerne reflektuje vizuálny kontakt na futbalový štadión Tatran Prešov a pozitívne sa uplatňuje aj v diaľkových pohľadoch. Obytná zóna získala prestavbou nielen kvalitné 2-izbové byty s balkónmi (s rozlohou cca 50 m²), ale aj vhodne upravené okolie verejných priestorov a celkové zlepšenie sociálnej klímy územia. Pridaním nových kubusov primárne nevtieravá a jednoduchá rytmika fasád získava nový rozmer a vytvára v konečnom dôsledku silné a presvedčivé figúry bytových domov a kultivovaný architektonický výraz. /ab

Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa

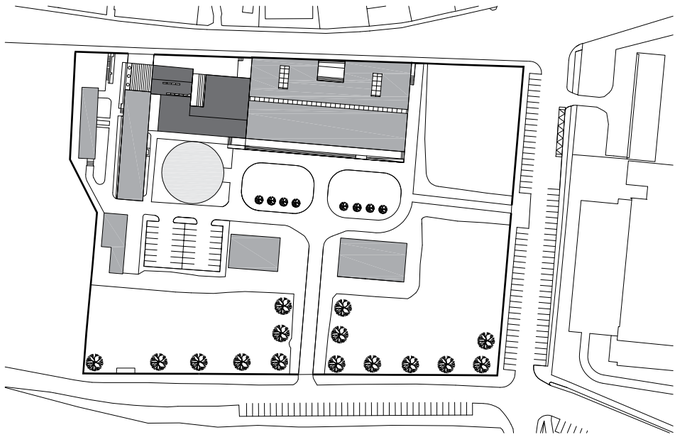

Nitra, Drážovská ulica
Autori: Juraj Polyák, Ľubomír Holejšovský
Spolupráca: Milan Csanda
Realizácia: 2001 – 2005
Foto: Pavel Meluš

V roku 1999 odkúpila Univerzita Konštantína Filozofa veľký dvojhektárový areál bývalej tabakovej továrne, ktorý postupne prešiel celkovou konverziou. Konverzia areálu začala skladom tabaku z roku 1936. Autori zachovali pôvodný dobový výraz fasády päťpodlažnej budovy vrátane jej charakteristického proporčného rytmu okenných otvorov. Využili aj pôvodné prvky: väzníky triediacej haly, trámové stropy na jednotlivých podlažiach i zásobovaciu rampu s efektným takmer 4-metrovým vykonzolovaným prekrytím, ktorú zmenili na nástupný priestor so širokým schodiskom a bezbariérovou prístupovou rampou. V interiéri autori vyčistili pôvodné konštrukčné polia do bohato presvetleného priestoru s prednáškovými sálami a oddychovými zónami s pôsobivou átriovou halou cez viacero podlaží. Prednáškové sály v bývalej triediacej hale nadväzujú na široký rozptylový priestor – nosnú prevádzkovú os budovy. Potrebný objem autori zväčšili vzdušnou ľahkou nadstavbou z oceľovej konštrukcie, ktorá sa identifikuje ako jednoznačne súčasné gesto, zámerne odlíšené od pôvodnej priemyselnej architektúry s celopresklenou fasádou. Podlažie slúži potrebám ateliérov Katedry výtvarnej tvorby a výchovy. Fasády z oboch strán sú symetricky usporiadané podľa stredovej osi. Vstupná hlavná fasáda s pásovými oknami v bielom prevedení oživuje funkcionalistickú abecedu. Zadná má dve vrstvy – tmavočervenú s elegantným okenným rastrom úzkych štrbinových okien, prerušenú sklenou stenou átria, a hornú vrstvu opäť v bielom prevedení.

Zanedbaný brownfield je dnes živou študentskou zónou Univerzity Konštantína Filozofa s tromi fakultami (pedagogickou, filozofickou a fakultou stredoeurópskych štúdií), s novým objektom pavilónu hudby, knižnicou a pastoračným centrom Pavla Straussa. /ab

Centrum knižničných služieb

Košické Centrum knižničných služieb je odpoveďou na typologickú medzeru, ktorú košická Technická univerzita dlhodobo pociťovala. Knižnica s bohato nastaveným priestorovým programom je súčasťou vysokoškolského campusu. Na východnej strane sa napája na existujúci blok posluchární. Reaguje na mestský kontext nadviazaním druhého výrazne akcentovaného vstupu do campusu. Je situovaný na pozdĺžnu os knižnice a v diaľkových pohľadoch sa identifikuje dominantnou hmotou únikového požiarneho schodiska. Najsilnejším formálnym gestom je priestor pod stupňovitým auditóriom s veľkou konzolou v žltej farbe. Interiéru dominuje otvorený svetlý priestor predeľovaný len presklenými stenami a rôznymi úrovňami študovní okolo centrálneho priehľadu cez všetky podlažia. V ňom sú vsadené dve auly – auditórium čitateľné aj z exteriéru, ktoré vo vnútri pôsobí ako otvorené stupňovité pláto, a posluchárňa na severovýchodnom nároží otvorená do druhého podlažia. Schodiská prerezávajú celú budovu a pri prechode otvorenými študovňami ponúka priestor bohatý zážitok i prekvapivé výhľady do okolia. Priestorový plán je zámerne radikálny, čo však v niektorých situáciách predsa len prevádzku narúša. Ako sa vyjadril jeden z autorov, Juraj Koban, knižnica má fungovať ako pulzujúce centrum s celodenným živým ruchom autonómnej akademickej pôdy, nie ako rad tichých izolovaných študovní. Interiér objektu preto trochu odkazuje na labyrint z knižnice Mena ruže. Knižnica hľadá nové typologické určenie už aj vzhľadom na to, že klasické sústredené čítanie sa v rýchlej digitálnej dobe stáva exkluzívnou činnosťou. Novátorský koncept si však v slovenských pomeroch určite zaslúži pozornosť. /ab

Košice, B. Němcovej 5
Autori: Juraj Koban, Štefan Pacák, Karol Gregor
Realizácia: 2005 – 2009
Foto: Monika a Ľubo Stacho

Centrála Phoenix Zeppelin

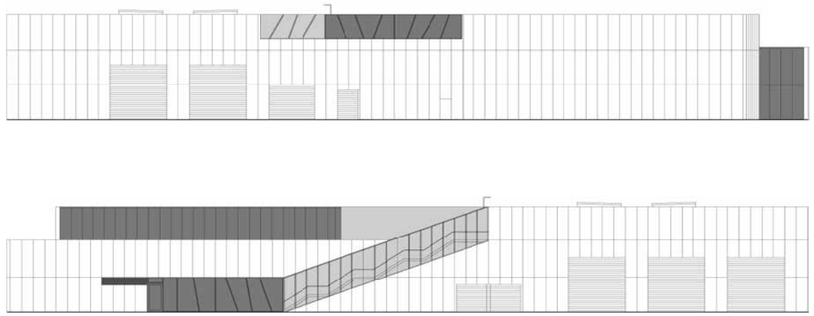

Banská Bystrica, Zvolenská cesta 50
Autori: Branislav Hovorka, Štefan Moravčík, Martin Paulíny
Realizácia: 2009 – 2010
Foto: Branislav Hovorka

Vedľa hlavnej prístupovej komunikácie do mesta sa tento objekt stal významným prvkom reprezentujúcim modernú architektúru, ktorá napĺňa nielen úžitkové, ale aj estetické požiadavky. Firma sa zaoberá predajom, údržbou a servisom strojov Caterpillar, ktoré sa vyznačujú výrazným dizajnom, a tak budova odkazuje na modernistický princíp o budove/stroji. Je však tvarovaná s ohľadom na okolitú priestorovú situáciu tak, aby boli pracoviská chránené od rušnej cesty. Hlavné okenné fasády sú preto situované do severného vnútorného uzavretejšieho átria, ktoré bohato presvetľuje priestrannú vstupnú halu s galériou, cez ktorú sú prístupné jednotlivé kancelárie. Dielenská časť je samostatným prevádzkovým i konštrukčným celkom budovy z oceľovej montovanej konštrukcie. Kým átriu dominujú veľké presklenia, zvyšná časť budovy má uzavretý bariérový kompaktný charakter s predsadeným roštom ťahokovovej hliníkovej fasády. Ťahokov na fasáde spôsobuje efektnú premenlivosť fasády počas dňa i v jednotlivých ročných obdobiach. Táto vonkajšia vrstva – metalická koža – domu skrýva okenné otvory priľahlých vnútorných priestorov, ale i oddychovú terasu. Nájdeme tu však aj svieže žlté akcenty – v podobe požiarneho schodiska tiež z ťahokovu a južnej fasády navrhnutej ako regálový skladový zakladač. Autorom sa podarilo výborne zjednotiť viaceré funkčne rôznorodé celky budovy do pôsobivého kompaktného a dynamického tvaru, ktorý reflektuje pulzujúcu komunikáciu.

V roku 2011 centrála získala všetky tri hlavné architektonické ceny – Cenu ARCH, cenu CE ZA AR a Cenu Dušana Jurkoviča. /ab

1989 – 2010

Centrum Masaryčky

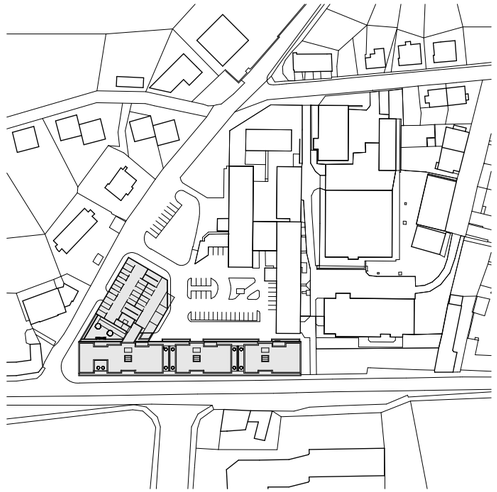

Trenčín, Legionárska 7158
Autor: Juraj Polyák
Spolupráca: Milan Csanda, Martin Dulík, Pavol Dúbrava
Realizácia: 2006 – 2008
Foto: Pavel Meluš

Centrum Masaryčky je príkladom toho, ako vie civilná architektúra obstáť v čase. Aj po dlhšej dobe fungovania pôsobí sviežo a moderne. Stojí na mieste zbúraných Masarykových kasární. Šesťpodlažný objekt je členený do troch jednoznačne čitateľných vrstiev. Dvojpodlažný presklený parter sa do ulice priaznivo otvára. Funguje ako verejné podlažie s vybavenosťou, vstupnou halou s eskalátormi a prechodnou zónou medzi mestom a domom. Stredné dve podlažia v striedmej bielej omietke a s pásovými oknami sú venované administratíve. Posledné dve tvorí ustúpená a hmotovo rozčlenená nadstavba s tmavočerveným obkladom imitujúcim drevo s kombináciou nárožných a úzkych pásových okien. Premyslený okenný rytmus je výrazný autorský formotvorný prvok domu so silným priestorovým účinkom. Pridáva sa k tomu materiálová a formálna striedmosť. Autor sa nehrá s veľkými gestami. Vďaka jasnej hierarchii vrstiev je dom pre užívateľa ľahko rozpoznateľný. Parkovanie rieši samostatný nenápadný osempodlažný parkovací dom napojený zo severovýchodu. Centrum Masaryčky – tvarovo jasne definovaný dom s priaznivým mestotvorným účinkom – nesie pevnú klasickú gramatiku polyfunkčného domu s výbornou autorskou kompozíciou, ktorá obstála v čase. /ab

Grand hotel Kempinski High Tatras

Štrbské Pleso, Kúpeľná 6
Autor: Peter Černo / cerno+architekten, Mníchov
Miestni architekti, projektanti: GFI, a. s., Bratislava
Interiér: Living Consulting Group AB, Švédsko, CADE, s. r. o., Bratislava
Realizácia: 2005 – 2009
Foto: Matej Hakár

Grand hotel Kempinski High Tatras je v súčasnosti 5-hviezdičkový komplex s dlhým a inšpiratívnym príbehom. Hotel vznikol rekonštrukciou lineárneho súboru troch historických budov – Vily Jánošík (Gedeon Majunke, 1893), Grand hotela Kriváň (Quido Hoepfner, Gejza Györgyi, 1906) a hotela Hviezdoslav (Alois Pinkas, Vlastimil Hofman – interiéry, 1922). Vznikli v priebehu troch desaťročí s architektúrou viacerých štýlov od neorenesančnej cez secesnú až po rondokubistickú a stali sa vyhľadávaným rekreačným miestom pre rakúsku a maďarskú šľachtu.

Cieľom pamiatkovej obnovy a adaptácie bolo zachovať pôvodný architektonický výraz celého značne zdevastovaného komplexu národnej kultúrnej pamiatky a zároveň obnoviť ho pre potreby luxusného hotela v prostredí Tatranského národného parku. Nešlo však o urobenie kópie, ani to v zásade nebolo možné, ale o podržanie stavby v jej základnom korpuse, o obnovu striech, farebnosti, detailov hrazdených ríms, obnovu pôvodných zábradlí. Vizuálne sa naozaj dostal do podoby čias, keď bol v najlepšej forme. Podporujú to aj interiéry, ktoré sa nesú v duchu klasického, elegantného a noblesného štýlu horského hotela. Ambiciózny vnútorný program si však vyžiadal prevádzkové zmeny, predovšetkým vybudovanie nového vstupu, lobby a rozsiahlej podzemnej časti, vrátane nového wellness a Spa. Fasády prešli citlivou renovováciou, pričom okná i dvere boli nahradené vernými replikami pôvodných prvkov. Po stranách tohto pozdĺžneho komplexu boli pristavené v minimalistickej forme luxusné apartmánové domy s jemne tvarovanými sedlovými strechami obložené flambovaným kameňom, inšpirované okolitými skalami. Veľkorysé presklené fasády otvárajú atraktívne výhľady na tatranskú krajinu. Nové objekty sú zámerne tvarovo jednoduché, aby nekonkurovali výtvarne bohatej forme historického hotela. V roku 2016 sa za túto obnovu stal architekt Peter Černo laureátom ocenenia The American Architecture Prize – bronz v kategórii Architektonické dedičstvo. /ab

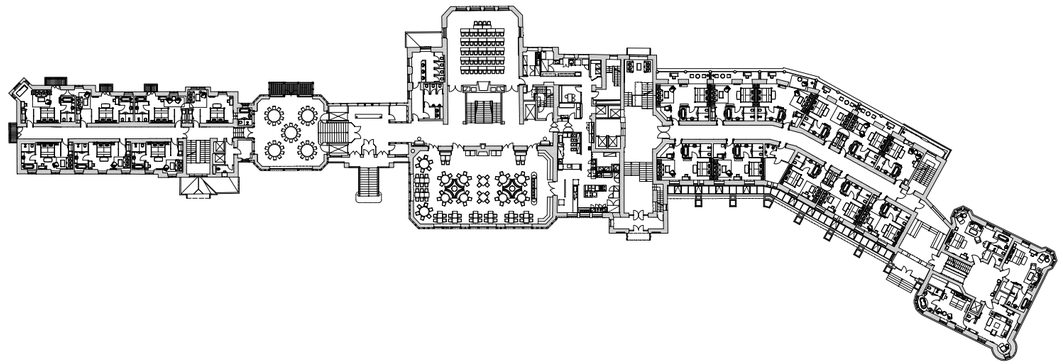

Hotel Panorama

Štrbské Pleso, Poštová 8
Autor: Zdeněk Řihák
Realizácia: 1967 – 1970
Autori rekonštrukcie: Andrea Klenovičová, Roman Klenovič / A.R.K. Ateliér
Realizácia rekonštrukcie: 2008 – 2011
Foto: Ján Krcho

Hotel Panorama s kapacitou 160 lôžok bol navrhnutý ako výšková dominanta spoločensko-prevádzkového horského centra západnej časti Vysokých Tatier, ktoré bolo vybudované pre majstrovstvá sveta v klasickom lyžovaní na Štrbskom Plese v zime roku 1970. Hotel je situovaný na úpätí morénovej hrádze tak, aby čo najmenej narušil morénu a súčasne sa vyhol nákladným výkopom v skale. Spoločenská časť – hotelová hala, reštaurácia, kaviareň, snack bar a centrálna kuchyňa – bola vyriešená na jednom podlaží ako pokojná horizontálna podnož na jednej strane votknutá do svahovitého terénu a na druhej strane usadená na sokli bývalej ozubnicovej dráhy. Lôžková časť bola komponovaná ako dynamická vertikálna stupňovito predsúvaná figúra, ktorá vnútri ponúka rozmanité usporiadanie izieb s výhľadmi do okolitej horskej krajiny na všetky štyri svetové strany a navonok vytvára atraktívny architektonický akcent. Konštrukcia je realizovaná z oceľového skeletu s výplňou plynosilikátovými tvárnicami. Priečelie je z časti obložené drevom a z časti špeciálnou nástrekovou omietkou zo živičnej emulzie s mramorovou drvinou. V interiéri boli použité prírodné dreviny – smrekovec a borovica – s horským charakterom. Hotel má charakteristický tvar a provokatívnu formu, výšková dominanta zodpovedá v tom čase preferovaným architektonickým trendom a pri limitoch socialistického stavebníctva to bol ojedinelý počin. V rokoch 2008 – 2011 prešiel komplexnou rekonštrukciou na štandard 4-hviezdičkového hotela aj s apartmánovými bytmi (Panorama Resort). Obnova citlivo pracuje s pôvodnou formou. Nízka podnož bola nadstavaná o dve podlažia a na jej juhovýchodnej strane pribudla široká terasa. Panorama dostala uhladenejší a harmonickejší výraz. /vš

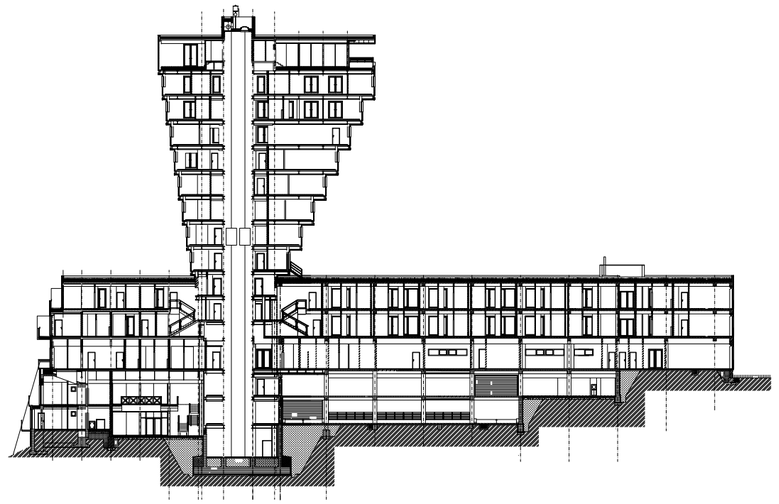

Vinárstvo Elesko

Modra, Partizánska 2275
Autori: Kalin Cakov, Emil Makara
Spolupráca: Metodyi Monev, Miloš Djuračka, Ján Obušek, Martin Boška
Realizácia: 2009
Foto: Tomáš Manina

Na malebných malokarpatských svahoch, kde pestovanie vínnej révy siaha hlboko do minulosti, bolo v roku 2009 realizované vinárstvo Elesko (vtedy ešte s názvom In vino). V tom čase sa zaradilo medzi prvé novostavby vínnej architektúry 21. storočia na Slovensku a dodnes tvorí na ceste medzi Modrou a Dubovou neprehliadnuteľnú dominantu. Osadené je na úpätí mierneho svahu a patrí k tým objemovo najväčším a najrozsiahlejším. Dvojpodlažný objekt vhodne reaguje na terénnu konfiguráciu. Jeho výrobná časť je umiestnená pod úrovňou terénu, čo umožňuje využívať pri spracovaní hrozna čiastočne gravitačný princíp. Aj hlavný vstup, do ktorého ústi vstupná rampa, je v úrovni prvého podzemného podlažia. Odtiaľ sa z priestrannej vstupnej lobby – dispozičného ťažiska – odvíjajú jednotlivé zóny nadštandardne bohatého priestorového programu vinárstva – galéria s ubytovacou hotelovou časťou, bariková pivnica, reštaurácia, vinotéka –, ktoré sú na mnohých miestach vizuálne prepojené s výrobnou časťou. Nad vstupom sa rozprestiera dlhá línia výrobnej časti s fasádami zo sivého pohľadového betónu, ktorú na západnej strane ukončuje dominantný biely kubus galérie obložený betónovými prefabrikovanými panelmi s veľkou presklenou stenou. Dve čitateľné architektonické vrstvy majú odozvu aj v terénnej úprave okolia. Gabiónové koše a pohľadový betón spolu so zeleňou a vodnou plochou pred hlavnou fasádou galérie zmäkčujú inak výrazne geometrické tvary vinárstva. /ab

Kostol sv. Bartolomeja

Vojkovce
Autor: Albert Rybarčák
Spolupráca: Vladimír Popovič (nástenné maľby)
Realizácia: 1990 – 1993
Foto: František Jiroušek

Veľký boom výstavby kostolov v 90. rokoch 20. storočia súvisel s nástupom demokracie a uvoľnením politických pomerov. Kostoly sa za socializmu stavať nesmeli. Po Nežnej revolúcii v roku 1989 vzniklo takmer 600 nových sakrálnych stavieb (vrátane modlitební a kaplniek) s rôznorodou architektonickou kvalitou. Rímsko-katolícky kostol sv. Bartolomeja v starobylom spišskom regióne bohatom na významné kultúrno-historické pamiatky (Spišský hrad, Levoča) prezentuje subtílny a príťažlivý postmodernistický koncepčný prístup, ktorý bol architektovi Albertovi Rybarčákovi veľmi blízky. Pracoval s postmodernými princípmi, vnášal do nich svoje autentické prvky a vlastnú originálnu architektonickú výpoveď. Kostolík vo Vojkovciach je toho dôkazom. Stojí uprostred cintorína na miernom návrší. Ukrýva v sebe rotundu – symbol raného kresťanstva na Slovensku –, loď i vežu v špecifickej figúre, v ktorej jednoznačne cítiť prelínanie týchto troch princípov. Hlavný vstup situovaný v oblúku rotundy akcentovaný krížom, vstupným portálom a kruhovými oknami preformátoval stredoveký architektúru rotundy do postmoderného jazyka. Charakteristickú pozdĺžnu osovú symetriu narúša mýtická archa. Oživuje tak biblický príbeh Starého zákona o arche Noemovej. Ako loď, so zámerne naklonenými bočnými stenami, symbolicky vpláva do vnútra. Priestorový koncept podporujú nástenné maľby Vladimíra Popoviča od abstrahovaných až po realisticky insitnú dúhu. Kostolík je subtílnym a emotívnym dokladom doby, v ktorej vznikol. Aditívnou formou je kontextuálny, nadväzuje na vernakulárnu jednoduchosť miesta, cituje princípy chrámovej architektúry, rozpráva biblický príbeh – je spirituálny. Formuje príťažlivý slovenský postmoderný príspevok vo vývoji sakrálnej architektúry. V roku 1994 bol ocenený Cenou Dušana Jurkoviča. /ab

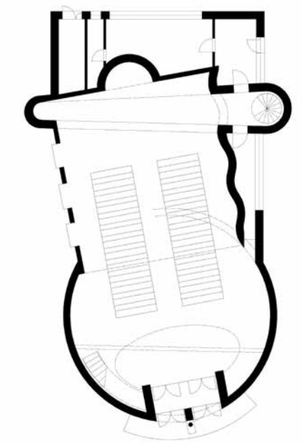

Rímskokatolícky Farský kostol Božieho milosrdenstva

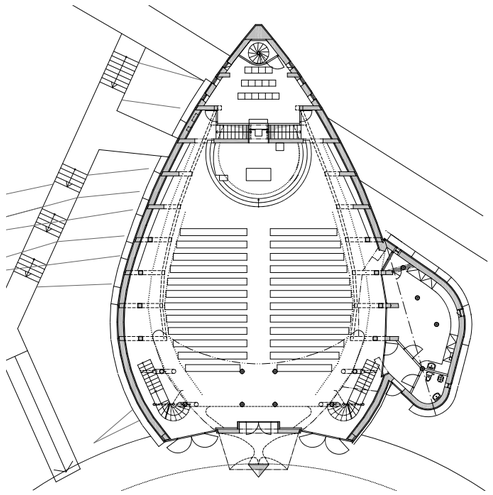

Košice, Trieda KVP 6
Autori: Pavel Šimko, Richard Neufeld, Peter Pásztor, Martin Drahovský, Ladislav Friedmann, Rastislav Rozman
Realizácia: 1999 – 2012
Foto: Igor Šimko, Alexander Jiroušek

Kostol na Sídlisku KVP je svojou organickou a expresívnou formou príjemným kontrastom k racionálnej panelovej sídliskovej štruktúre. Dva konkávne tvarované, spolu prepojené, organické objemy štíhlych hmôt v metalickom titánzinkovom sivom plášti, s jemným ukončujúcim čipkovitým detailom, sú v prostredí jasnou sakrálnou dominantou. Pôdorysný tvar cituje mandorlu – oválnu svätožiaru, náboženský symbol kresťanskej ikonografie. V interiéri sa rozvíja do pôsobivej vysokej chrámovej lode s obnaženou konštruktivistickou čipkou svetlého dreveného krovu. Spolu s decentným mobiliárom a osvetlením necháva vyniknúť predovšetkým samotnú chrámovú tektoniku a konštrukciu. Bočná apsida preberá funkciu štíhlej zvonice nesúcej aj symbol kríža.

Architekti košického chrámu podporili v koncepte bohatosť formy a tvaru, siahli po príťažlivej organickej forme, v ktorej sa odráža celková filozofia tvorby Petra Pásztora a Martina Drahovského. Inšpirovaní odkazom architekta Imre Makovcza dlhodobo rozvíjajú vo svojich dielach princípy organickej regionálnej architektúry. /ab

Evanjelický a. v. kostol Svätého Ducha

Nitra, Sládkovičova 12
Autori: Juraj Polyák, Ľubomír Závodný
Realizácia: 2000
Foto: Monika a Ľubo Stacho

Čistá, vyvážená a proporčná kompozícia troch funkčne samostatných, ale stavebne prepojených hmôt evanjelického kostola vhodne zapadá a sceľuje blokovú mestskú štruktúru. Hlavná chrámová eliptická loď šošovkovitého pôdorysu je vklinená medzi bočné krídla a vytvára príjemný verejný rozptylový priestor – námestie – pred hlavným vstupom i veľkou presklenou stenou. Svetlo do liturgického priestoru s vysokým rádom vchádza aj zhora cez svetlík a kostol má tak dostatok denného svetla. Minimalistický interiér pôsobí v bielych farbách v kombinácii s drevom harmonicky a upokojujúco. Dominuje tu šesťmetrový bronzový kríž s krstiteľnicou (oboje od akad. sochára Milana Lukáča), ale predovšetkým duchovná atmosféra podporujúca kontempláciu. V bočných krídlach sú nadväzujúce spoločenské priestory, dve zborové siene. Vo vyššom trojpodlažnom krídle sú kancelárie farského úradu, byt farára, kaplána i garáže. Funkciu kostola zvonku symbolizuje štíhla moderná veža s krížom. Pozoruhodná na tomto diele je vynikajúca práca s kompozíciou troch bielych hmôt, ktorých proporcia, tektonika plných a okenných otvorov je navzájom previazaná, odvodená od geometrických zákonitostí a hlavne proklamujúca jasný autorský názor, ako má vyzerať sakrálna architektúra 21. storočia. Zbavená veľkých gest a patetizmu sa v nej vhodne prelína sakrálnosť s profánnosťou, proklamujúc okrem primárneho ekumenického i komunitný a spoločenský rozmer moderných duchovných stánkov 21. storočia. /ab

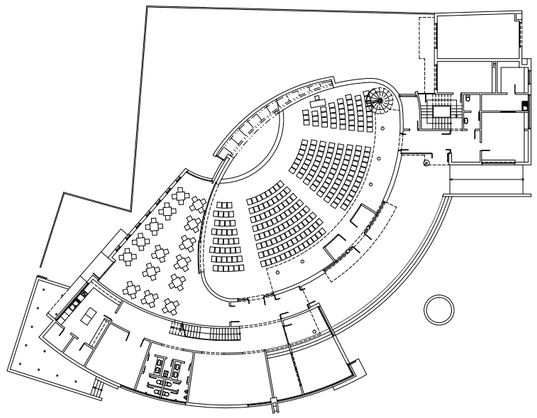

Kostol saleziánov

Bratislavskú Miletičovu ulicu charakterizuje predovšetkým panelové sídlisko sedemdesiatych rokov. Do tohto prostredia vsadili Ada a Marián Weberovci nový kostol saleziánov. Postmoderný jazyk, s ktorým autori pracovali, sa nehrá na fragmentálnu historizujúcu rétoriku, naopak udržiava sa v kultivovanej a civilnej polohe, prispôsobenej mierke okolia.

Stavba sa skladá z troch zreteľne čitateľných objemov: vysokej štíhlej veže s korunou a krížom, hlavnej oblúkovo zakrivenej hmoty lode a nižšieho bočného krídla, ktoré prechádza do uličného parteru. Fasády sú zjednotené horizontálne členeným obkladom v dvoch okrových tónoch, ktorý vytvára pokojný gradient povrchov. Najvýraznejším formálnym gestom je oblúk lode zakončený pásom šikmých clôn – typologicky odkazuje na svetelnú apsidu, formálne rieši nasvetlenie a ventiláciu. Štíhla veža bez prehnaných gest materialitou nadväzuje na celok. Interiér pokračuje v striedmosti: vysoká tlmene preklenutá loď, pásové stropné svetlá, biele steny a drevené lavice, ktoré sústreďujú pohľad k centrálnej kompozícii bronzového ukrižovania na keramickom reliéfe. Pásy modrých vitráží na bočnej stene vnášajú do tichého interiéru rytmizovanú farbu, ktorá je pri večernom svetle samostatným výtvarným motívom. Kostol saleziánov je príkladom postmoderny, ktorá svoj štýl nesie ľahko: nepoľavuje z architektonickej gramatiky, ale do prostredia panelového sídliska vstupuje kultivovane a primerane s výborne zvládnutou, vyváženou a esteticky príťažlivou kompozíciou hmôt. /ab

Bratislava, Miletičova ulica
Autori: Ada a Marián Weberovci
Realizácia: 1995 – 1997
Foto: Monika a Ľubo Stacho, Matúš Dulla

Rímskokatolícke pastoračné centrum Kráľovnej rodiny

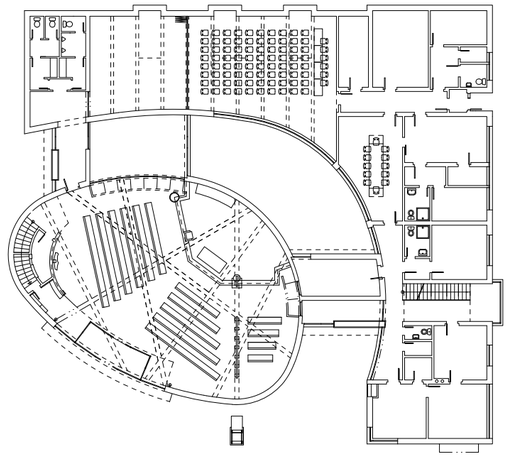

Bratislava, Teplická ulica
Autori: Ľubomír Závodný, Georg Bliznakov, Matej Siebert
Realizácia: 1999
Foto: Pavel Meluš

Vyvážená, harmonická kompozícia tvarovo rôznorodých hmôt kostola so spoločenskou časťou a farou vhodne zapadá do obytného prostredia. Oválnu formu kostola s dreveným obkladom dopĺňa štíhla vertikála kostolnej veže v modernom stvárnení. Kostol je dobre viditeľný a vnímaný z priľahlej frekventovanej komunikácie a stáva sa tak dominantným a signálnym prvkom v území. *„Keď sa človek postaví na ktorúkoľvek jeho stranu, zovšadiaľ je dobrý,“* hovorí o ňom architekt Ján Stempel, člen poroty Ceny ARCH 2000. Napriek svojej subtílnosti zohráva v prostredí významnú úlohu nielen po formálnej, ale i duchovnej stránke. Interiér zodpovedá modernému poňatiu sakrálneho priestoru. Oválnu formu dopĺňa strop so železobetónovou trámovou nosnou konštrukciou s veľkým svetlíkom, ktorý priamym denným svetlom osvetľuje ambonu. Rozohranosť strešnej roviny v interiéri dodáva priestoru slávnostný charakter s odkazom na množstvo duchovných ciest. Precízne detaily sú čitateľné v členení vstupnej presklenej fasády, okenných rastroch, ktoré navzájom súvisia, ale i v samotnej streche kostola, ktorá cituje tvarovanie vnútorného priestoru. Čistý a premyslený priestorový koncept zohľadňujúci kontextuálne vzťahy je charakteristickým autorským rukopisom architekta Ľubomíra Závodného. Kostol bol v roku 2000 ocenený Cenou ARCH. /ab

DIGITÁLNA ARCHITEKTÚRA
2010 – 2026

Digitálna architektúra
2010 – 2026

Prekročenie hranice prvého štvrťstoročia 21. storočia priam vyzýva k pohľadu naspäť.

Optikou veľkého nadhľadu je možné hodnotiť prvú štvrtinu 21. storočia vo vývoji slovenskej architektúry pozitívne. Vzniklo množstvo kvalitných diel, ktoré formovali novú estetiku, otvorili nové témy a reflektovali európske profesijné ambície. Vynárajú sa v časovej osi prvého štvrťstoročia ako míľniky hodnotnej architektúry. Dá sa na nich pozorovať, že slovenská architektúra dozrela a stala sa sebavedomejšou a zároveň k prostrediu zodpovednejšou a sociálne všímavejšou. Pribúdajú civilné, skromné a pozitívne obyčajné riešenia, architektonické koncepty, ktoré svedčia našej mentalite i prostrediu. K nim môžeme pridať viaceré diela ateliéru zerozero vrátane ostatnej rekonštrukcie Divadla v Poprade (2025) i Mestského úradu v Leopoldove (2022). Zaznamenávame výnimočné oceňované rekonštrukcie (Jurkovičova Tepláreň, Martin Paško a tím DF Creative Group, Bratislava, 2021, Slovenská národná galéria, M. Kusý, P. Paňák, Bratislava, 2022), ale i pozitívne príklady záchrany priemyselných a historických pamiatok, rovnako aj kvalitné konverzie (Kasárne Kulturpark, zerozero, Košice, 2013, Elektrárňa Piešťany, M. Ganobjak, V. Hain, M. Paško, Z. Zacharová, 2014, Mlynica, GutGut, Bratislava, 2017).

Veľkou premenou prešla bývalá bratislavská industriálna zóna Gumonky a rafinérie Apolky, kde vyrástol nový bratislavský downtown s klastrom výškoviek. Južný až juhovýchodný okraj Starého Mesta s výnimočnou polohou pri Dunaji sa stal ostrovom nových landmarkov výškových dominánt, pričom ich výstavba razantne pokračuje.

Väčšia miera prirodzenej architektonickej exhibície i štýlovej bohatosti je vpisovaná do veľkých developerských projektov, hlavne tých, ktoré prezentujú nové výškové dominanty či rozsiahle polyfunkčné bytové komplexy (Sky Park Residence, Zaha Hadid Architects, Bratislava, 2020).

Prvotný vývojový urbanistický chaos konca 20. storočia sa postupne zmierňuje. Úloha urbanistickej regulácie a plánovania sa upevňuje aj vďaka zosilneným pozíciám mestských architektov a ich úradov. Ku skvalitneniu nových konceptov rozhodne prispieva aj výrazne vyššia miera architektonických súťaží, organizovaných Slovenskou komorou architektov. V tejto súvislosti sa zlepšila aj kvalita verejných priestorov, ktoré sa stali súčasťou riešení nových konceptov. Postupne sa oživujú staronové urbanistické princípy, badať návrat k bloku s dôrazom na komunitné funkcie (Hájpark, GutGut, Imagine Development, Bratislava, 2017, bytový komplex Zwirn, Compass Architekti, 2023), ulici i námestiu (Nádvorie Trnava, Vallo Sadovsky Architects, 2018). Uplatnenie základných princípov urbanizmu a poriadku v meste zlepšuje jeho kondíciu.

Dobrou správou je, že architektúra sa stala predmetom záujmu občianskych iniciatív a zároveň aj predmetom kultúrneho záujmu širšej verejnosti.

Dlhodobo k tomu prispieva aj úspešný festival Dni architektúry a dizajnu (DAAD), založený v roku 2010 Tatianou Kollarovu a Števom Polakovičom, ktorého cieľom je prepájať domácu a svetovú architektúru s dôrazom na kľúčové témy. Dodnes patrí k hlavným architektonickým udalostiam v slovenskom kalendári roka. Združenie Čierne diery sa od roku 2014 venuje dlhodobo prehliadanej architektúre od bývalých tovární cez chátrajúce kúpele, kaštiele až po ikony modernej architektúry. Toto zabudnuté kultúrne dedičstvo jeho členovia mapujú, knižne publikujú i spracovávajú do umeleckých grafických diel. Obnovujú pamiatky v Jelšave (Kaštieľ Coburgovcov), Betliari, Smolníckej Hute.

V roku 2012 bolo v Banskej Bystrici založené Klárou Kubíčkovou a Igorom Teplanom Centrum architekta Ladislava Eduarda Hudeca (C.A.L.E.H.n.o.), banskobystrického rodáka, ktorý ťažiskovo pôsobil ako architekt v Šanghaji. Tu postavil viac ako 37 budov vrátane 22-podlažnej výškovej budovy bankového koncernu slúžiacej ako Park Hotel (1934). Na Slovensku zanechal len dve realizované diela a tretie – hasičskú zbrojnicu v Kremnici – bolo výskumom len nedávno objavené. Od roku 2013 je udeľovaná aj Cena Ladislava Hudeca slovenským architektom úspešne pôsobiacim v zahraničí, ktorú doteraz obdržali Peter Lizoň (2013), Alena Kubová Gauché (2016), Peter Černo (2018), Ada a Marian Weberovci (2020), Martin Zavracky (2025).

Do popredia sa dostali nielen nové, ale predovšetkým celoeurópsky reflektované témy, súvisiace s obnovou a zachovávaním stavebnej substancie, konverziou industriálneho dedičstva, ale aj zhodnocovaním početných brownfieldov.

K tomu sa pridáva aj nevyhnutnosť adaptácie architektúry na zelenšie koncepcie s akútnou potrebou zmierniť dopady klimatickej krízy. To všetko súčasná architektúra v rámci svojho emancipačného procesu zvládla a musí zvládať ďalej.

Ak však opustíme v úvode definovanú „optiku nadhľadu“ a pristaneme dvoma nohami na zemi, musíme všetky kvalitné architektonické diela vidieť uprostred ostatnej produkcie. A tu sa vynára stále veľa nedostatkov, nezvládnutých úloh a zlyhaní, ktoré zhoršujú celkový obraz architektúry. Spomeniem len tie, ktoré vnímam ako najpodstatnejšie. Ešte začiatkom nového milénia absolútne chýbali verejné zákazky. Novú architektúru realizovali vo veľkej miere súkromní investori, ktorí tak významne prispeli k rozvoju slovenskej architektúry.

Doteraz je verejných stavieb ako šafranu. Školstvo, šport, zdravotníctvo, kultúra – rozsiahlej oblasti architektúry pre verejnosť po všetkých stránkach ešte veľa dlžíme. Privátna bytová výstavba je stále dominantnou. Chýbajú však štátom podporované nájomné a sociálne byty a ich nová výstavba dosahuje zatiaľ mizivé percentá. Nezvládnutá je urbanistická i architektonická kvalita väčšiny suburbánnych prímestských zón, ktoré sú dlhodobo terčom odbornej kritiky. To všetko sú však nedostatky, ktoré súvisia s prudkou spoločenskou zmenou a nastavenými všeobecnými ekonomickými podmienkami. Pri rozumnom plánovaní je ich možné postupne odstrániť. Zároveň sú výzvou do budúcnosti. Úloha štátu je pri tom podstatná a nezastupiteľná. Architektonický dejepis jednoznačne dokazuje, že každý uvedomelý demokratický štát sa snaží vo verejnom záujme vytvárať podmienky pre vznik kvalitnej architektúry.

Architektúra je v celých svojich dejinách zrkadlom spoločnosti a jej kultúry a podľa Dalibora Veselého je predovšetkým formou reprezentácie sveta. /ab

EHMK Trenčín 2026

EHMK Košice 2013

Výstava Česká a slovenská architektúra 1918 – 2023, Bratislavský hrad, 16. 12. 2023 – 31. 5. 2024

Ceny SAS 2024

Ceny CE ZA AR 2024

Emblém Ceny Ladislava E. Hudeca, 2013

Čierne diery, foto: Diana Dobrescu, Vrstvy

*60 1946 výučba architektúry na Slovensku

*50 1976 založenie FAD STU

Fakulta architektúry a dizajnu, logo dvoch výročí, autorka: L. Suchá

Dni architektúry a dizajnu 2026, Bratislava

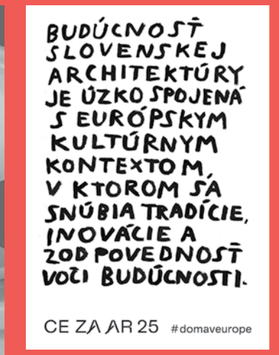

CE ZA AR 2025, obálka publikácie

2012 založenie Centra architekta Ladislava Eduarda Hudeca (C.A.L.E.H. n.o.)
2013 vznik Ceny Ladislava Hudeca
Košice – držiteľ titulu Európske hlavné mesto kultúry
2014 vznik združenia Čierne diery
Deti a architektúra – prvý ročník detskej výtvarnej súťaže a edukačného projektu o architektúre
2018 vznik festivalu Dni architektúry a filmu / DAAF, Bratislava (jesenný formát DAAD, prezentácia filmových dokumentov)
2019 vznik Metropolitného inštitútu Bratislavy
2020 založenie Ceny Ladislava Eduarda Hudeca
2022 vznik Inštitútu pre architektúru adaptovanú na klimatické zmeny
I.CON.A – prvý ročník súťaže Industrial Conversion Award
2023 Výstava Česká a slovenská architektúra. Panoráma architektúry 1918 – 2023, Bratislavský hrad, 16. 12. 2023 – 31. 5. 2024
2024 výstava skupiny VAL, Galéria Slovenského rozhlasu, Bratislava
2025 uplatnenie nového Stavebného zákona 25/2025 a zákona o územnom plánovaní
schválenie Architektonickej politiky Slovenska
2026 Trenčín – držiteľ titulu Európske hlavné mesto kultúry
17. ročník festivalu Dni architektúry a dizajnu
50. výročie vzniku samostatnej Fakulty architektúry STU a 80. výročie začiatku architektonického vzdelávania

Festival DAAD, 2026

Ceny SAS 2023, Igor Teplan a Pavol Paňák

Slovenská národná galéria

Bratislava, Rázusovo nábrežie 2
Autori: Martin Kusý, Pavol Paňák / A B.K.P.Š.
Spoluautori: Mária Michalič Kusá, Martin Kusý ml., Jana Paňáková
Autori barokového krídla Vodných kasární: G. B. Martinelli,
F. A. Hillebrandt (1759 – 1763)
Prístavba k barokovej časti: Vladimír Dedeček (1969 – 1977)
Realizácia obnovy: 2016 – 2022
Foto: Matej Hakár

Modernizácia Slovenskej národnej galérie patrí k výnimočným architektonickým počinom, v ktorom sa zrkadlí majstrovský prístup a celoživotné skúsenosti autorskej dvojice Kusý – Paňák. Osobitý jazyk tejto architektúry z druhej polovice 20. storočia od architekta Vladimíra Dedečeka s odvážnym, viac ako 75-metrovým, premostením bol oslavovaný i zatracovaný. Návrh ateliéru A B.K.P.Š. vzišiel zo súťaží v rokoch 2003 a 2005. Autentický prístup k jednotlivým vrstvám, poctivá analýza, invencia, pokora a zmysel pre detail spôsobili, že výsledok sa snúbi do harmonického celku viacerých, podľa slov autorov, „dobovo kontrastných architektúr".

Nešlo však o konzerváciu pôvodnej budovy, ale o jej recykláciu do novej podoby s mozaikou viacerých vrstiev, častí, priestorov, ale i úplne nových situácií. Dlhá doba obnovy prispela k dozrievaniu názorov a dala priestor aj na spoločné debaty s pôvodným autorom – architektom Dedečkom –, s ktorým autori obnovy mali priateľský vzťah. Podstatnými koncepčnými momentami sú aj prechody medzi vnútrom a vonkajškom, nové vstupy a väzby na Staré mesto. Premostenie ponúka nový vizuálny kontakt s mestom a možnosť posedenia v príjemnom dlhom priestore susediacom s výstavnou sálou. Nové expozície vznikli prekrytím átria, kde sa stretáva nové so starým, tak ako i v prípade úzkeho schodiska medzi SNG a zadnými fasádami palácov Esterházyho a Dessewffyho.

Obnovená galéria je aj galériou architektonicky majstrovsky stvárnených rozmanitých priestorov so súčasnými intervenciami, raz odvážnymi, inokedy pokornými.

Moderné si podáva ruku s historickým, pričom na mnohých miestach umne recykluje pôvodné materiály. Tento dom je nutné čítať na viackrát, treba ho zažiť, vidieť a nechať sa ním pomaly viesť. Galéria je jednoducho skvelý príklad, ako narábať s architektúrou 60. až 70. rokov 20. storočia. /ab

Kasárne/Kulturpark

Košice, Kukučínova ulica
Autor: Irakli Eristavi / zerozero
Spolupráca: Pavol Šilla, Marcel Benčík, Gabriel Boženík, Milan Vlček, Silvia Šillová
Realizácia: 2012 – 2013
Foto: Robo Kočan

V rámci projektu EHMK (Európske hlavné mesto kultúry), ktorým boli v roku 2013 Košice, sa tu realizovala rozsiahla investícia za takmer 25 mil. eur – rekonštrukcia areálu bývalých kasární kapitána Jaroša, ktoré plnili funkciu proviantných skladov s pekárňou. Architektonickú súťaž vyhral ateliér zerozero a pristúpil k riešeniu s veľkým rešpektom. Moment pokory zo strany architektov inicioval jednoznačný mód prirodzeného správania sa k celej úlohe komplikovaného zadania. Odstránením pôvodného kasárenského múru sa areál otvoril mestu a ľudom. Autori nadviazali na jeho vojenskú kasárenskú usporiadanosť urbanistickým priestorovým plánom, v ktorom sú jednotlivé architektonické objekty pospájané pomyselnou matricou pravidelného geometrického rastra v modulovej osnove 8 × 8 m. Potvrdzujú, že „odpoveďou na systém je opäť len systém". Obnovujú, rekonštruujú a redefinujú stavebnú substanciu troch pôvodných budov, pričom zachovávajú ich klasicistický výraz a vkladajú do nich nové kultúrne funkcie – koncertné sály (Alfa), vedeckú expozíciu pre deti (Charlie) i Centrum podpory kultúry a kreativity (Bravo). Do parku však vstupuje aj nová architektúra, určená tiež pre kultúru – osem pavilónov, ktorých fasády tvorí ušľachtilé antikoro a sklo prinášajúce pôsobivý efekt zrkadlenia. Fasády sú dynamickou plochou, v ktorej sa odráža okolie – stromy, ľudia, domy. Celok pôsobí jednotným harmonickým dojmom s dominantnou bielo-čiernou farebnosťou vrátane „bieleho" námestia s potrebnou podzemnou garážou. *„Kulturpark Košice je niečo, čo je pre mňa na najvyššej európskej úrovni. Je to najlepšie, čo sa dá vidieť. Nemyslím si, že by sa to dalo spraviť lepšie,"* hovorí o ňom česká architektka Irena Fialová, členka poroty Ceny ARCH 2014. V roku 2014 získal Kulturpark všetky tri architektonické ocenenia – Cenu ARCH, CE ZA AR i Cenu Dušana Jurkoviča. /ab

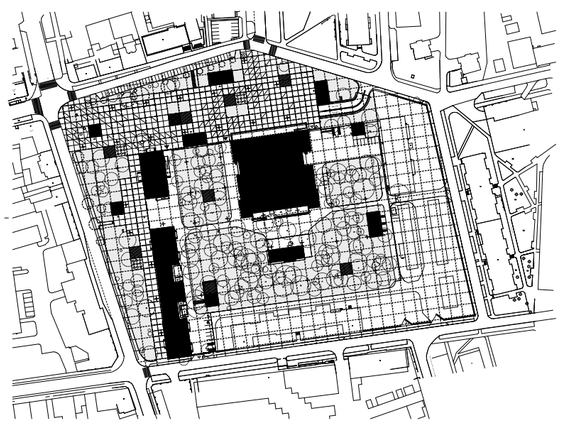

Jurkovičova Tepláreň

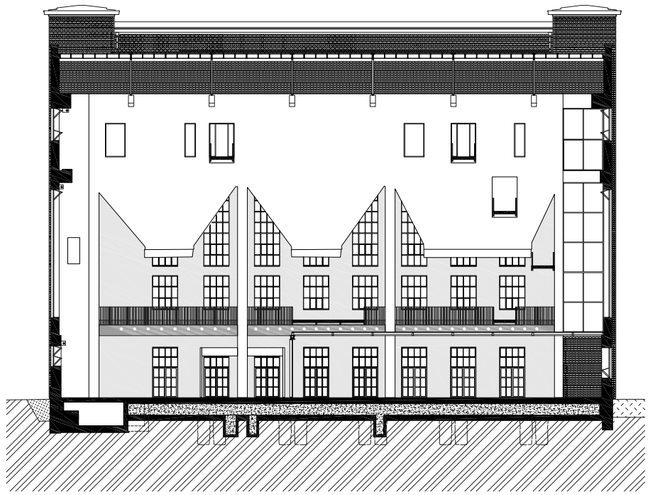

Industriálnu minulosť miesta uprostred nových oblých výškových dominánt Sky Parku (s. 300 - 301) pripomína strohá pravouhlá fabrická budova z režného muriva. Jej autorstvo sa pripisuje známemu slovenskému architektovi Dušanovi Jurkovičovi a názov Jurkovičova Tepláreň sa už veľmi dobre zaužíval. Za jej obnovou stoja hlavne Martin Paško a Zuzana Zacharová, ktorí vyhrali súťaž. Ich profesionálne zameranie a bohaté skúsenosti s pamiatkovou obnovou dali predpoklad, že aj túto úlohu zvládnu na výbornú. K zachovaniu objektu však prispeli aj architekti/pamiatkari, ktorí tu predtým robili výskum – Gabriela Habáňová, Ivan Gojdič, Pavol Pauliny i Peter Žalman. Dve veľké haly s tromi obrovskými oceľobetónovými násypníkmi dostali po štyroch rokoch obnovy úplne nové funkcie. Do hlavného priestoru sú vložené odsadené presklené steny. Násypníky sa stali ústrednými dominantami, ktoré sú spojené efektnými mostíkmi s novými coworkingovými zónami a kancelárskymi miestnosťami. Budova získala v osobitej industriálnej atmosfére päť podlaží pre administratívu a parter s reštauráciou, kaviarňou a výstavnými priestormi. Nové sa tu spája so starým v harmonickom dialógu, čo podporujú aj použité materiály – sklo, čierna oceľ, betón – a množstvo precíznych stavebných detailov vrátane výnimočne reštaurátorsky zrealizovanej obnovy fasádneho lícového tehlového muriva. Osadenie Teplárne na zníženú niveletu, spolu s amfiteatrálnym schodiskom a terénnymi násypmi jej vytvárajú priaznivú ochrannú bariéru. Vnorením do terénu sa decentne vyčleňuje z okolia a dáva zreteľne najavo, že je z iného storočia. V roku 2022 získala Cenu Dušana Jurkoviča. /ab

Bratislava, Bottova 1
Autori: Martin Paško a tím DF Creative Group
– adaptácia interiérových priestorov
Spoluautori architektonickej časti: Zuzana Zacharová, Eva Belláková, Matúš Podskalický, Martina Michalková, Alexandra Havranová
Obnova fasád a strešného plášťa: Pavol Pauliny, Vlasta Viglašová, Ján Kresan / Pamarch
Fit-out nájomných priestorov: Ján Antal / Perspektiv
Spolupráca: Roman Bányai (hlavný inžinier projektu); Marta Pichová, Ivan Holub (obnova fasád a strešného plášťa); Pavol Pribylinec, Juraj Prokipčák, Mária Kubaliaková (stavebná časť)
Realizácia: 2018 – 2021
Foto: BoysPlayNice

Vydrica, I. etapa

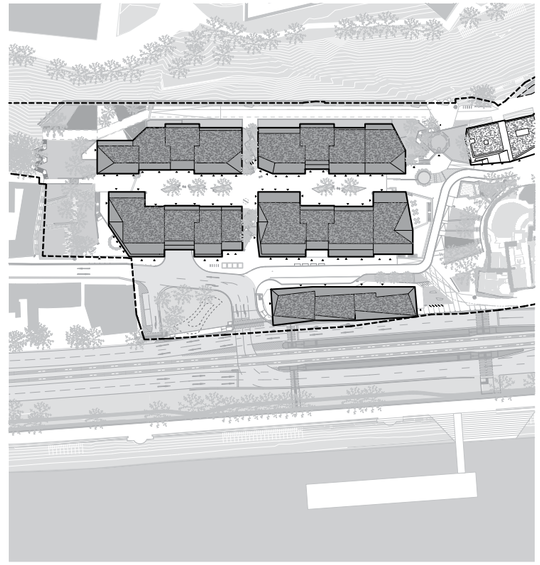

Bratislavské podhradie pre architektov znamená dlho nevyriešený kľúčový bod na mape centra Bratislavy. Viaceré súťažné projekty z minulosti ostali nerealizované. Diskusia, ako oživiť rovnomennú historickú zaniknutú štvrť, však pokračovala ďalej. Mnohé z týchto odborných debát sa premietlo aj do urbanistickej štúdie zóny Podhradie (Compass Architekti), z ktorej súčasný projekt vychádza. Spolu s druhou etapou, ktorá je vo výstavbe, bude podhradie konečne kontinuálne prepojené s historickým jadrom a naplní sa koncept predĺženia bratislavského korza spolu s obnovou viacerých dochovaných reliktov. Zachované a zrekonštruované sú už v súčasnosti dve ľadové jamy aj replika Kempelenovho vodovodu. Vodná veža na obnovu ešte čaká. Podstatným momentom nového konceptu Vydrice bolo priniesť do územia menšiu a rozdrobenejšiu, z histórie vychádzajúcu, mierku nových domov. Nie je však kópiou, preberá do novej podoby pôvodnú hustotu zástavby, čiastočne výšku domov, ale i šírku ulíc a urbanistické členenie na tri paralelné ulice – Žižkovu, Floriánsku a Oeserovu. Takto sa chce priblížiť aj charakterom uličných profilov a vzniknutých námestíčok starej Bratislave. Verejné priestory, chodníky, pešie ťahy sú koncipované s veľkou pozornosťou na riešenie detailov, materiálov, osvetlenia, čo má v konečnom dopade veľmi priaznivý efekt. Parter bytových domov sa postupne napĺňa službami a životom. Bohatý architektonický repertoár fasád štyroch celkov bytových domov je členený na menšie, cca 20 metrov široké časti, ktoré interpretujú šírku domov v historickom centre mesta. S použitím ušľachtilých materiálov – omietky, kamenných obkladov i tehly – a spolu s modelovaním šikmých striech dodávajú výrazu zámerne rustikálnejší a historizujúci nádych. S ich architektúrou kontrastuje do ulice vysunutý solitér administratívneho domu v sivej „košieľke“ lamelovej fasády. Vo večerných hodinách s príjemným nasvietením tvorí pôsobivý orientačný bod novej Vydrice. /ab

Bratislava, Žižkova, Floriánska a Oeserova ulica
Autori: Juraj Benetin, Matej Grébert, Samuel Korbeľa, Matúš Grega-Jakub, Juraj Šesták, Daniel Bartoš, Rastislav Hreha, Roman Janata / Compass Architekti; Karol Stassel, Juraj Šujan, Rastislav Moravčík / šujan_stassel
Koncepcia verejných priestorov: Marko & Placemakers
Krajinná architektúra: 2ka landscape architects
Realizácia: 2022 – 2024
Foto: Matej Hakár

2010 – 2026

Nádvorie Trnava

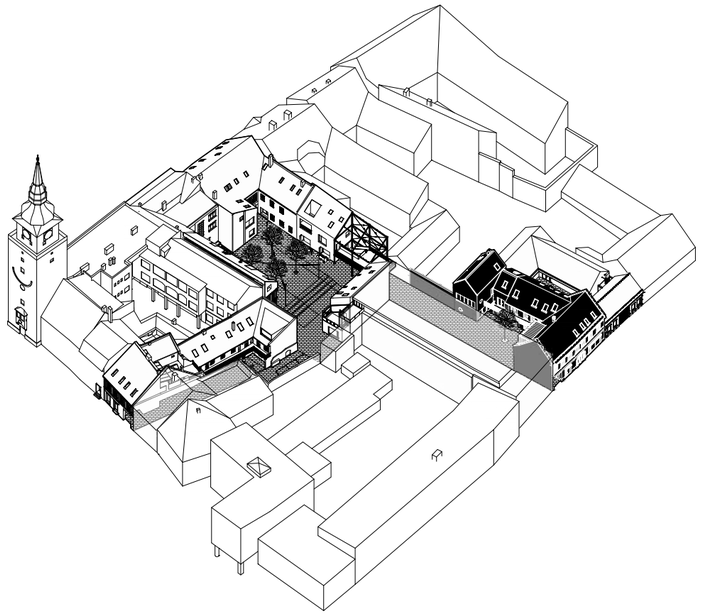

Trnava, Štefánikova 3 – 4
Autori: Matúš Vallo, Oliver Sadovský, Marián Stanislav,
Viliam Zajíček, Mateja Vonkomerová, Marcel Vadík,
Zuzana Krejčířová, Elena Šoltésová / Vallo Sadovsky Architects
Realizácia: 2013 – 2018
Foto: BoysPlayNice

V historickom jadre, centre a v samotnom srdci Trnavy, v blízkosti Trojičného námestia, sa udiala pozoruhodná revitalizácia historického bloku, ktorý vznikol scelením viacerých parciel, čo umožnilo vložiť do tejto historickej štruktúry nové kultúrno-spoločenské ohnisko. Pred architektami stála neľahká úloha, ako pristúpiť k rôznorodým historickým vrstvám, zachovaným objektom i detailom, ktorých história siaha až do 14. storočia. Historický výskum dokonca potvrdil gotický základ objektov s neskoršími renesančnými a barokovými úpravami. Na druhej strane, práca s existujúcim a hodnotným je veľkou inšpiráciou aj výhodou. Vrstvenie, hierarchizovanie a vytváranie nového v spolupráci, symbióze a aj kontraste so starým, prináša jedinečné možnosti. Treba len správne odhadnúť, ako na to. Uplatnené tu boli všetky základné prístupy – od rekonštrukcie cez repliku až po novotvary. Výnimočná je i nová funkčná náplň a, samozrejme, aj ochota osvietených investorov – rodiny Trnkovcov – priniesť niečo prospešné pre mesto, ľudí a komunitu. A tak sú tu dnes kaviareň/reštaurácia aj s gotickými klenbami, tri komplexne obnovené meštianske domy s malou pekárničkou (so zreštaurovanou štukovou klenbou z roku 1640), coworking, kultúrne centrum Malý Berlín i multifunkčná sála. Dvor poskytol možnosť dostavby viacerých nových objektov s modernou architektúrou, ktorá citlivo nadväzuje na existujúcu mierku. Zachovaním pasáží si ponechal priepustnosť a priamu väzbu na okolie aj s blízkou mestskou vežou, ktorá tu nad ním drží stráž. Kvalitu architektúry ocenila Cena ARCH 2018. /ab

2010 – 2026

Mierové námestie
Trenčín

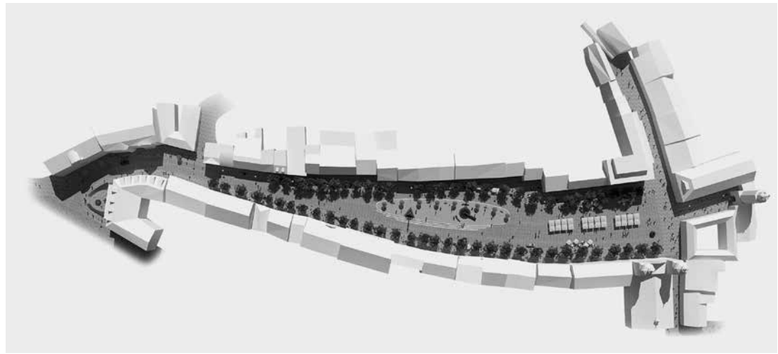

Memento tamen neminem aliam amittere vitam quam ipsam eam quam vivat neque aliam vivere quam eam quam amittat. / Pamätaj, že každý stráca len ten život, ktorý prežíva, a prežíva len ten, ktorý stráca.
Marcus Aurelius

Od roku 2018 má Trenčín vďaka správnemu rozhodnutiu mesta a kvalitnej realizácii pod vedením ateliéru RAW profesionálne obnovené a upravené Mierové námestie. Srdce mesta dostalo nový reprezentatívny vzhľad, ktorý podčiarkuje jeho nezameniteľného a vzácneho genia loci. Rezonujú v ňom dejinné stopy, odráža sa tu pamäť miesta siahajúca až do obdobia Rímskej ríše. Námestie pozdĺžneho šošovkovitého tvaru disponuje množstvom príťažlivých bodov, medzi ktorými rezonujú Radničná veža s bránou na južnom konci, Piaristický kláštor, historický morový stĺp, ale i nostalgický rakúsko-uhorský hotel Elizabeth, odkiaľ dobre vidieť rímsky nápis na hradnej skale z roku 179. Scenérii námestia však jednoznačne dominuje, na skalnom brale situovaný, veľkolepý stredoveký Trenčiansky hrad. Citlivá obnova vyzdvihuje, posilňuje a predovšetkým osadzuje do súčasného kontextu prednosti tohto miesta. Pôvodnými kamennými kockami v ich charakteristickom kladení sceľuje do jednej výškovej úrovne povrchy námestia a parteru. Chodníky zo štiepanej mozaiky pozdĺž parteru sú od námestia odčlenené svetlejším pásom obdĺžnikových kamenných blokov. V ich trase je obojstranne vysadená aleja vzácnych stromov Celtis occidentalis. Do koncepcie zapadajú aj línie svietidiel, mobiliár i logické členenie námestia na pokojné a dynamické zóny. V priestorovom ťažisku je na jemne zvýšenej eliptickej platforme z rezaných svetlých kociek a trávnatých kobercov osadený barokový morový stĺp a nový prvok Zlatej fontány Marca Aurélia pripomínajúci rímsku minulosť mesta Laugaricio s citátom Marca Aurelia. Atraktivitu posilňuje aj bronzový plastický model mesta vo forme sochárskeho diela. Civilný a históriu vyzdvihujúci charakter obnovy priniesol námestiu noblesu a eleganciu. /ab

Autori: Tomáš Rusín, Ivan Wahla, Petr Mutina / Atelier RAW
Spolupráca: Lenka Brychtová, Lukáš Vágner
Návrh fontány: Jiří Plieštik
Model mesta: Igor Mosný
Koncepcia zelene: Přemysl Krejčiřík
Realizácia: 2017 – 2018
Foto: Bořivoj Čapák

Pradiareň 1900

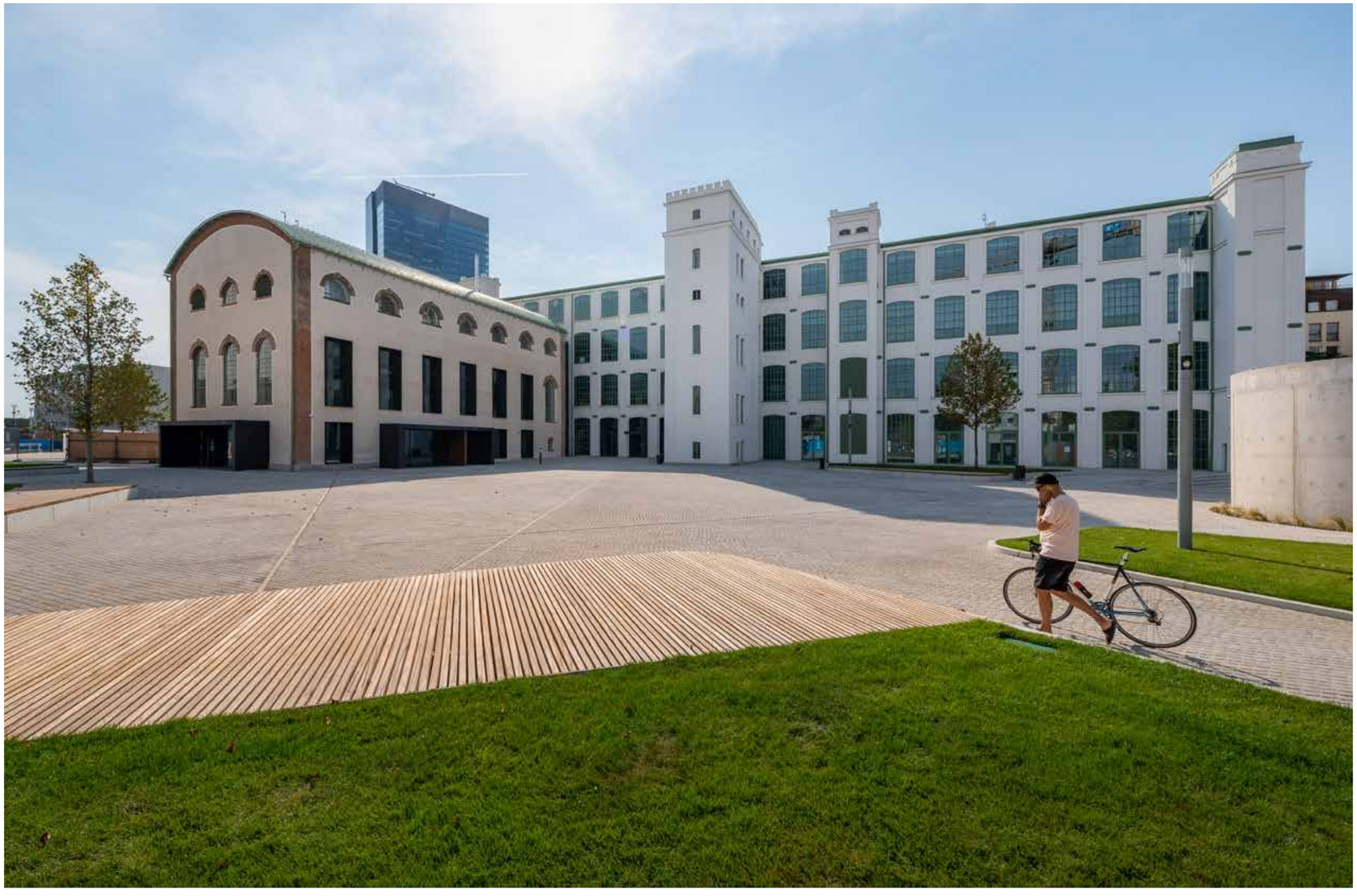

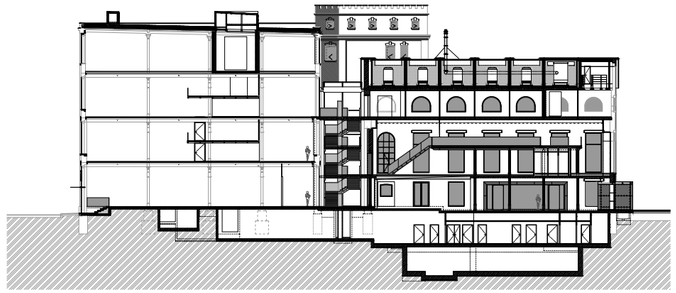

Bratislava, Svätoplukova 2A
Autori: Juraj Almássy, Peter Bouda, Richard Čečetka, Ivan Masár
Spolupráca: Michal Borovička, Andrea Kralovičová, Eugen Kullman, Rado Mašlonka, Ondrej Strýček
Realizácia: 2018 – 2020
Foto: Pavel Kudiváni

Pradiareň 1900 prezentuje poctivý prístup k obnove výnimočnej industriálnej architektúry zo začiatku 20. storočia. Spolu so silocentrálou sa ako jediné zachovali z komplexu Bratislavskej cvernovej továrne (1900) na výrobu nití, známej ako Cvernovka (neskôr Závody MDŽ). Industriálny komplex má v súčasnosti dominantné postavenie v kompozícii nového námestia v obytnom bloku Zwirn. Citlivá rekonštrukcia pod vedením skúseného ateliéru Bouda Masár architekti vyzdvihla podstatné charakteristické prvky pôvodnej továrenskej budovy – okenný raster, čierne liatinové nosné stĺpy, oceľovo-betónové prevažne rebrové stropy. V kombinácii s bielou farbou omietky a (podľa originálu) zelenými okennými rámami vyniká pôsobivá čistá industriálna fasáda ukrývajúca veľkorysé halové priestory. Ich ďalšie vnútorné členenie bolo prispôsobené novým prevádzkovým požiadavkám administratívnej budovy, ale i vybavenosti v parteri. Samostatné krídlo tvorí silocentrála – pôvodne energocentrum. Má odlišnú farebnosť a jemnejší výraz aj vďaka prvkom z režného muriva a hrubozrnnej omietke. Na hlavnú budovu sa napája subtílnym spojovacím traktom. Silocentrála prešla konzervačnou obnovou a jej nová podoba odkazuje na pôvodný stav z roku 1902. Výnimočná obnova architektonického dedičstva národnej kultúrnej pamiatky je v kontexte nového bratislavského downtownu vzácnym šperkom a, bohužiaľ, už len fragmentálnou stopou bývalej východnej priemyselnej zóny Bratislavy z 20. storočia. /ab

2010 – 2026

Eurovea Tower

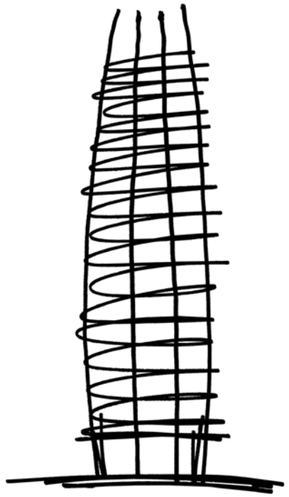

Polyfunkčný súbor Eurovea 2 – Bytový dom/Veža
Bratislava, Pribinova ulica
Autori: GFI
Statika: Jozef Baran, Daniel Bukov, Boris Vrábel (zakladanie)
Realizácia: 2020 – 2023
Foto: Tomáš Manina

Eurovea Tower je s výškou 168 metrov a 46 podlažiami prvým mrakodrapom na Slovensku (408 bytov). Priamo nadväzuje na obchodný komplex. Z lobby v prízemí je možné dostať sa suchou nohou do obchodov. Veža urbanisticky vhodne reaguje na pozíciu Pribinovej ulice, ktorá v tomto mieste vytvára s Košickou ulicou – mostom Apollo – a predĺženou Čulenovou trojuholníkovú parcelu. Celkom logicky je potom z trojuholníka odvodený aj pôdorys veže. Zaoblenie rohov je pri výškových budovách dobrou taktikou, ktorá prináša priaznivý efekt zoštíhlenia budovy. Z pohľadu širších vzťahov územia vytvára veža moderný a pôsobivý protipól Bratislavskému hradu, ktorý je z dunajskej promenády výborne viditeľný. Posledné podlažie je o 27 metrov vyššie ako strecha hradu. Rovnako dôležitá je však jej pozícia v kontexte budúceho rozvoja – konverzie Zimného prístavu a predĺženia Pribinovej ulice.

Tuhosť a statickú pevnosť veže zabezpečujú robustné trojuholníkové železobetónové jadro vo vnútri budovy so šiestimi rýchlovýťahmi a dvoma nožnicovými schodiskami a nosné železobetónové rebrá obvodového plášťa s viditeľnými nahor sa zužujúcimi prútmi, ktoré lemujú fasádu. Takýto systém umožnil realizovať po celom obvode budovy priebežnú ochodzu s lodžiami, ale aj montáž jednotlivých okien v počte 4 364. Elegantná figúra veže je z viacerých diaľkových pohľadov pôsobivá – nielen cez deň, ale aj s večerným osvetlením zvýrazňujúcim vertikálne prvky. Treba si však uvedomiť, že v jej susedstve ešte takéto vysoké veže pribudnú a postupne stratí prím, ktorý dnes má. Čo sa jej však nedá odoprieť, je, že je architektonicky neprehliadnuteľnou výškovou dominantou v novom bratislavskom downtowne. /ab

The Mill

The Mill, takmer 70-metrová výšková dominanta, je symbolom postupujúcich premien periférnej zóny východnej časti mesta. Do heterogénneho prostredia vnáša poriadkumilovnú urbanistickú štruktúru. Susedí s bytovými domami Millhaus (2026) a DiscoveryResidence (2020) i bytovým komplexom Jarabinky (2020). Názov The Mill odkazuje na dávnu minulosť tohto miesta, kedy tu meandroval Dunaj obklopený početnými vodnými mlynmi.

Objemová kompozícia je zložená z dvoch navzájom prelínajúcich sa kvadratických hmôt s rozdielnou výškou. Podstatným momentom administratívnej budovy je plastická fasáda, ktorú tvorí opláštenie bielym alucobondom. Jednotné okenné členenie s kontrastnými čiernymi rámami vytvára kompaktný rastrovaný, takmer až monumentálny tvar. Zošikmené ostenia a nadpražia dodávajú figúre domu výtvarnosť a dynamiku. Spôsobujú rôznorodosť vnímania povrchov v závislosti od meniacich sa svetelných podmienok. Ukázalo sa, že výškovým dominantám svedčí tento princíp a opakovanie motívu zvýrazňuje ich pôsobenie viac ako nadmerná členitosť. The Mill, v niečom podobný Discovery Residence, vytvára v prostredí výrazný signálny bod. Zvýraznený dvojpodlažný parter sa rovnakou schémou členenia preklápa aj do dvoch najvyšších podlaží ukrývajúcich servisné priestory. Dispozícia zodpovedá súčasným štandardom s kvalitne riešeným stredovým vertikálnym jadrom a inak voľnou dispozíciou v skeletovej šablóne. Nad rámec štandardu je však zrealizovaná pobytová zelená strecha, ale i exteriérové výtvarné dielo odrážajúce dávnu pamäť miesta, kde stál mlyn (Filip Šicko: Kolobeh), rovnako aj interiérové abstraktné diela Ašota Haasa vo vstupnom foyeri. /ab

Bratislava, Mlynské nivy 55
Autori: Ladislav Nagy, Štefan Bekeš, Zuzana Farkašová, Andrej Kocian
Spolupráca: Lea Debnárová, Diana Divynets, Eduard Rolfes
Výtvarné diela: Filip Šicko, Ašot Haas
Realizácia: 2021 – 2024
Foto: Tomáš Manina

SKY PARK Residence

Bratislavský výškový horizont sa začal výrazne meniť na prelome milénií. Impulzom bola budova centrály VÚB (1996, s. 220 – 221), ktorá udala tón pre ďalšie výškové domy a mrakodrapy. V jej blízkom okolí, na mieste bývalej rafinérie Apollo, je dnes nový bratislavský downtown s klastrom viacerých výškových domov výrazne meniacich panorámu metropoly. Vznikal (aj vzniká) viac-menej živelne, narúšajúc dlhodobo plánované stratégie a lokálnu atmosféru malého slovenského veľkomesta. Práve tu sa snáď najvýraznejšie prejavila zmena spoločensko-ekonomických pomerov a vstup medzinárodného kapitálu, ale aj medzinárodnej architektonickej society. K týmto zmenám prispel aj komplex SKY PARK Residence z dielne ateliéru Zaha Hadid Architects. Panoráma Bratislavy tak dostala do svojho obrazu tri takmer identické oblé obytné veže (štvrtá bola dokončená v roku 2024) s výnimočne dominantnou a odvážne formovanou fasádou. Čítame na nej mohutný biely raster konštrukcie (možno tak trochu aj pripomienku bloku) s ďalšími tmavými vrstvami sklenených panelov, za ktorými sú v rôznych pozíciách hlboké lodžie. 31-podlažné bytové domy stoja vďaka pevnej železobetónovej skeletovej konštrukcii s vystužujúcim vertikálnym komunikačným jadrom. Poskytujú dychberúce výhľady na všetky strany Bratislavy, ale i príjemné dispozície dvoj-, trojizbových i väčších bytov. Parter je obohatený rôznymi vybavenostnými funkciami. Má vhodné väzby na kvalitný verejný priestor – s voľným kultivovaným krajinárskym terénnym rozvrstvením, dostatkom zelene i s amfiteatrálnym sedením na streche garáží. Ako odkaz na zaniknutú pamäť miesta bývalej Apolky a Gumonky ostal uprostred pompéznych veží relikt starej teplárne (1941), ktorý sa po dôslednej obnove (2018 – 2021, s. 286 – 287) stal výnimočným prvkom na tomto „ostrove" nového bratislavského downtownu. /ab

Bratislava, Čulenova 5, Továrenská 12, 14
Autori: Zaha Hadid Architects
Lokálny projektant: GFI
Krajinní architekti: Marko and Placemakers, Townshend Landscape Architects
Realizácia: 2016 – 2020
Foto: Matej Hakár

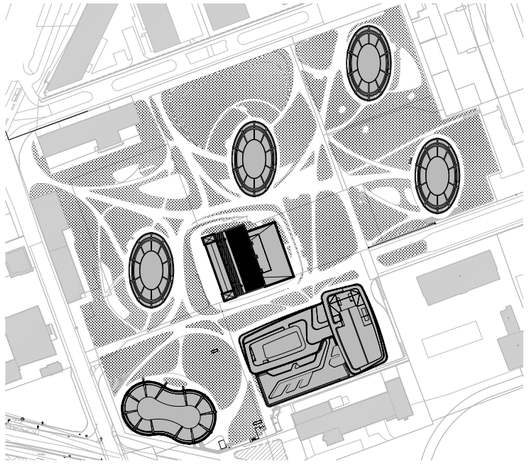

Panorama Towers

Bratislavský postindustriálny brownfield bývalej rafinérie Apollo, východne od Starého mosta, je v súčasnosti najdynamickejšie rozvíjajúcou sa časťou mesta. Priamy kontakt s Dunajom mu dodáva mimoriadnu hodnotu a pre mesto zase benefit v podobe jedinečnej šance vytvoriť tu nový moderný downtown. Premeny sa dejú v rýchlom tempe, čo potvrdil aj prírastok „dunajských dvojčiat", ktoré tu vyrástli počas dvoch rokov. Hlavnú ideu veží na trojuholníkových pôdorysoch od katalánskeho architekta Richarda Bofilla nielen rozpracoval, ale v mnohých detailoch autorsky invenčne posunul ďalej a dotiahol do realizácie architekt Juraj Herrmann. Pôvodný projekt bol však v dôsledku krízy koncom prvej dekády 21. storočia značne zredukovaný. Sklenené 180-metrové veže sa znížili na 108 metrov a 33 poschodí a fasády dostali inú štruktúru. Výsledkom sú však fotogenické biele dvojičky, ktoré v súčasnom kontexte pôsobia južansky sviežo. S použitou elementovou fasádou mal architekt už skúsenosť z vydarenej obnovy neďalekej budovy bývalého Presscentra – Tower 115. Jej prvky vyrobené v továrni sa osadzovali na špeciálne kotvy zvnútra budov dvojičiek bez použitia lešenia. Ich tektonike tak jasne dominuje sklo, sklenené elementy s parapetmi vytvárajúcimi pravidelné, vopred takmer strojovo nalinkované, horizontálne línie. Fasády vynikajú drobnokresbou a detailmi, ktoré objekty zjemňujú a dodávajú im charakter jemnej čipky. Balkóny v nárožiach jasne definujú ostré uhly a preverujú možnosti trojuholníkovej koncepcie. Prekvapujú tie pohľadové situácie, keď domy strácajú tretí objemový rozmer a sú vnímané ako plošný obraz. Panorama City definujú nové príťažlivé symboly mesta a v roku 2015 patrili k najvyšším bytovým domom na Slovensku. /ab

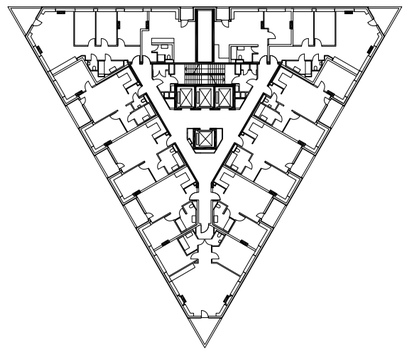

Bratislava, Landererova – Čulenova
Autor: Juraj Herrmann / P-T ateliér Projekt-Team
Spolupráca: Ricardo Bofill, Taller de Arquitectura, Barcelona
Realizácia: 2013 – 2015
Foto: Monika a Ľubo Stacho

2010 – 2026

Administratívna budova UNIQ

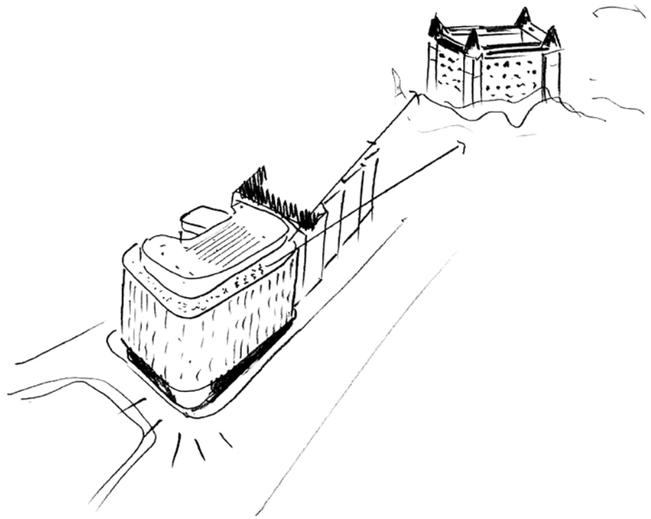

Administratívna budova v blízkosti rušnej dopravnej tepny Staromestskej ulice, ktorá je pokračovaním línie Mosta SNP, vhodne zapadla do zložitého priestorového kontextu. Výškovo len mierne prevyšuje budovu Najvyššieho súdu od architekta Vladimíra Dedečka a vďaka oblým tvarom a kompaktnej fasáde vytvára jedinečnú, nerušivú a elegantnú architektúru doplňujúcu mestský blok. Parter s hlavným vstupom a priestrannou lobby je zasunutý a vhodne rozširuje pomerne stiesnené pomery pešej komunikácie. Pôdorys v tvare písmena U poskytuje na šiestich podlažiach kancelárske deliteľné veľkopriestory. Posledné – ustúpené – podlažie aj pôsobivé výhľady na Staré mesto a priestrannú strešnú terasu. Za vyváženým a pritom dynamickým okenným fasádnym rastrom sa ukrýva veľa premýšľania a profesionálneho kumštu. Fasádny systém hliníkovej samonosnej stĺpikovo-priečnikovej fasády rastrujú úzke otvárateľné – von výklopné – okná, ale aj nízky parapet s protipožiarnou funkciou. Posunutie vertikálneho členenia medzi podlažiami o štvrť modulu prináša spomínanú dynamiku a príjemné rozohranie fasády. Pražskému štúdiu londýnskeho ateliéru Bogle Architects, pod vedením slovenskej architektky Barbory Markechovej, sa podarilo vytvoriť vyváženú modernú architektúru citlivo vsadenú do historického, i keď už značne narušeného, kontextu. Bez veľkých gest, pokojne, s primeranou eleganciou a sebavedomím. /ab

Bratislava, Staromestská 3
Autori: Ian Bogle, Barbora Markechová / Bogle Architects
Spolupráca: Pavol Citovický / Cityprojekt
Realizácia: 2015 – 2017
Foto: Tomáš Manina

2010 – 2026

Administratívna budova GBC 5

Bratislava, Galvaniho ulica
Autori: Tomáš Šebo, Igor Lichý, Imrich Vaško, Michal Romanec, Patrik Kuva, Aleš Hradecký, Juraj Murín, Martina Bognerová Hrašková / Architekti Šebo Lichý
Realizácia: 2019 – 2021
Foto: Tomáš Manina

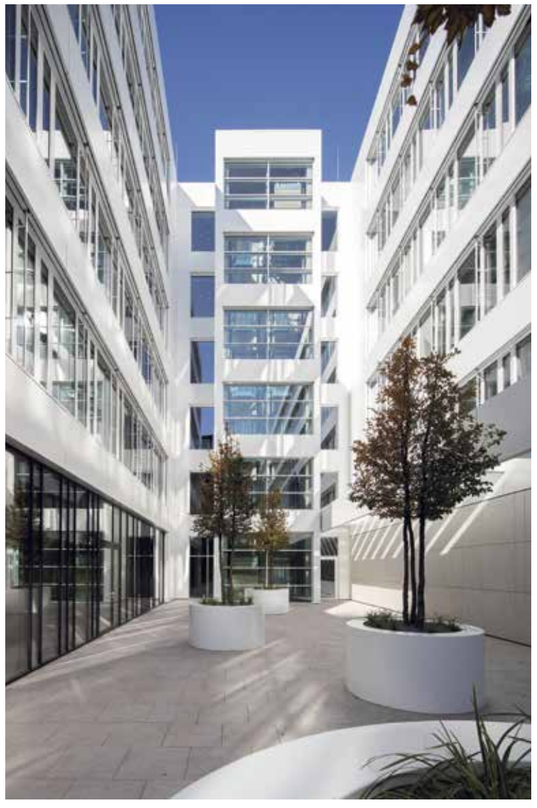

Administratívna budova GBC 5 v lokalite Galvaniho ulice, s priamym diaľničným napojením, veľmi dobre zapadla do solitérneho kontextu veľkých mestských domov vrátane obchodného komplexu Avion a Ikea. Obdĺžnikový pôdorys reaguje na danosti pozemku a dopravné súvislosti. Sedempodlažná budova je koncipovaná do uzavretého pevného bloku s oblými hranami, ktoré príjemne zjemňujú jej objem. Úzke a dlhé vnútorné nádvorie ponúka pokojný a od hluku odčlenený relaxačný priestor. Kompaktná figúra domu je v mieste vstupu zámerne narušená. Otvára sa tu prieluka, do ktorej je v šikmej pozícii vložený priestorovo veľkorysý vstup do budovy, orientovaný na tichšiu stranu. Dynamickú architektúru zvonku čierneho a zvnútra bieleho domu vytvára okenný raster, ktorý zmenou šírky okien reaguje na svetové strany. Figúru s hliníkovou fasádou oživujú viaceré vybratia hmoty, ktoré slúžia ako oddychové lodžie. V interiéri budovy ponúka dom svieži svetlý biely vnútorný svet s dostatkom svetla a veľkorysou plochou retailu a vybavenosti. Racionálne dispozičné riešenie s využitím skeletovej konštrukcie umožnilo riešiť kancelárske priestory ako veľkopriestor s možnosťou flexibilného členenia. Silnou súčasťou čierno-bielej koncepcie domu je práca s interiérovou a exteriérovou zeleňou. Administratívna budova GBC 5 má všetky podstatné atribúty kvalitného pracovného prostredia 21. storočia a architektúru s originálnym autorským konceptom, ktoré ju posúvajú ďaleko za hranice konvenčných administratív. V prostredí pôsobí harmonicky a vyrovnane. Čierno-biely koncept jej dodáva tajomnosť a sviežosť zároveň. /ab

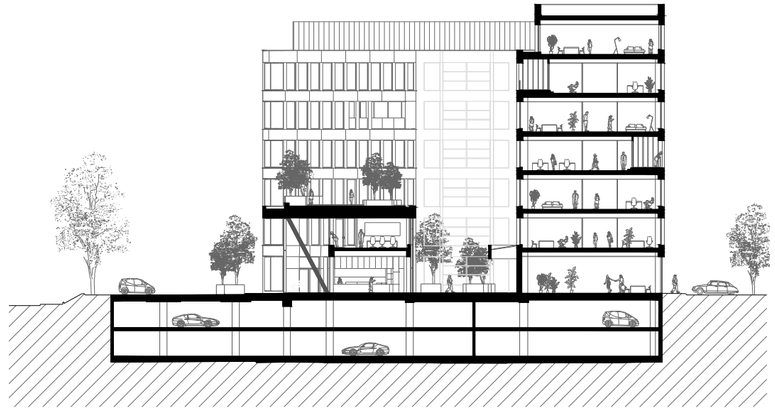

2010 – 2026

Digital Park II

Bratislava, Einsteinova ulica
Autori: Jakub Cigler, Vincent Robert Marani / Jakub Cigler Architekti
Spoluautori: Petr Kužela, Tomáš Bíma, Ondřej Hrozinka, Jan Hofman, Marián Kolbaský, Martin Vítek
Realizácia: 2009 – 2012
Foto: Pavel Kudiváni

Zložitá priestorová situácia na pravom brehu Dunaja s výhľadom na centrum Bratislavy bola pre architektov inšpiráciou už pri koncepčnom návrhu moderného administratívneho komplexu. Pozemok je doslova obkolesený dopravnými tepnami napájajúcimi sa na juhovýchodný kvadrant Mosta SNP. Kontakt na most, jeho mimoúrovňovú križovatku z južnej strany, uzatvára železnica. V takomto susedstve nebolo priestorové osadenie komplexu jednoduchou úlohou. Skúsený architektonický tím však vyťažil z týchto daností maximum. Na zvýšenú oblúkovú podnož autori priečne nasadili štyri navzájom pootočené lichobežníkové bloky, ku ktorým pribudli v III. etape dva ďalšie. Dom svojím členením vizuálne výborne komunikuje s Bratislavským hradom. Jeho figúra sa na vyzdvihnutej platforme nástupnej terasy pomyselnou „náručou" otvára smerom k mestu.

Nástupné plató, pod ktorým je garáž, disponuje kultivovanými úpravami verejného priestoru so zeleňou a vodnými prvkami. Administratívny komplex má logické dispozičné členenie. V strede každého lichobežníkového pôdorysu je situované komunikačné jadro s voľnou dispozíciou reagujúcou na skeletovú konštrukciu, ktorá umožňuje ďalšie parciálne členenie na menšie celky. Rovnako prispôsobivá vnútorným zmenám je i kompaktná fasáda ladená do tmavosivých farieb s bezparapetným okenným členením v úzkom modulovom rastri. V nižšej podnoži sú situované hlavné vstupy a vybavenostné zázemie administratívneho komplexu. Digital Park priniesol na toto miesto súčasnú architektúru s jednotnými fasádami, elegantnú formu vhodne nadimenzovanú na daný pozemok a predovšetkým kvalitné nadčasové architektonické dielo zapadajúce do zložitého prostredia. /ab

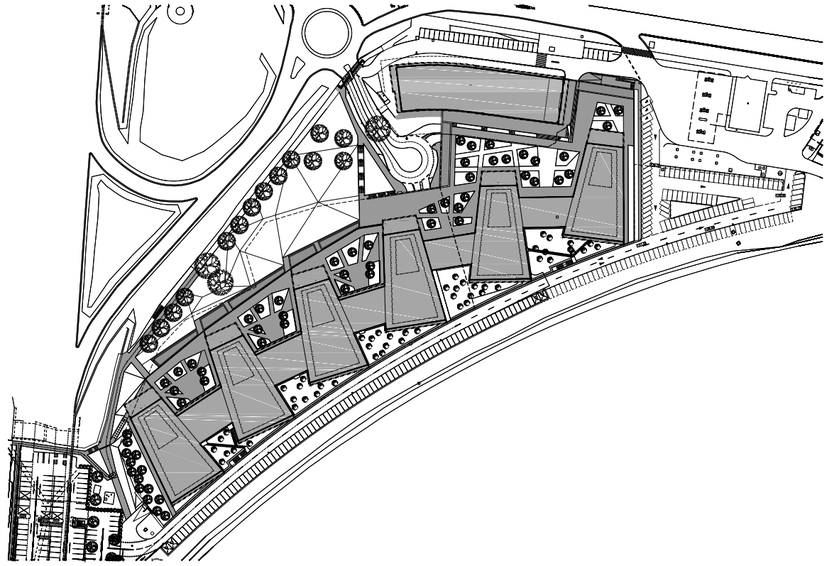

Zuckermandel

Bratislava, Žižkova ulica
Autori: Juraj Almássy, Peter Bouda, Richard Čečetka, Katarína Šiarniková, Ivan Masár, Laura Jakabčínova / Bouda Masár architekti;
Boris Schultz, Richard Baláži, Štefan Vrabec, Juraj Murín, Martina Boháčová, Ivana Kvietková / A.M. architects
Realizácia: 2014 – 2018
Foto: Peter Čintalan

Zuckermandel dnes vnímame ako aktívnu mestskú štvrť funkčne previazanú s River Parkom a najnovším polyfunkčným komplexom Vydrice, ktorá po dobudovaní vytvorí priame pešie prepojenie s historickým jadrom. Hlavným motívom dlho diskutovaného a mnohými súťažami preverovaného konceptu bolo doplnenie dunajského nábrežia a prepojenie novej štruktúry so zeleným a skalným masívom hradného vrchu do fungujúceho a harmonického celku.

Nová polyfunkčná bloková štruktúra drží smerom k nábrežiu spoločnú uličnú čiaru a zároveň oživuje historickú stopu Žižkovej ulice. Výška domov s pestrým architektonickým výrazom vhodne graduje smerom k River Parku. Výrazným prvkom v území sa stal široký zelený peší most ponad cestu, ktorý prepája Zuckermandel s dunajským nábrežím. Je priamo naviazaný na hlavný uzlový priestor – Námestie F. X. Messerschmidta s charakteristickými expresívnymi bustami barokového sochára, ktorý žil v tejto štvrti v 18. storočí a námestie nesie jeho meno. Priečna kompozičná os námestia smeruje atraktívny výhľad na Dunaj a v opačnom smere na hradný masív Skalného nosa, kde vedie aj náučný chodník. Obnovená Žižkova ulica je koncipovaná ako široký bulvár s vybavenosťou v parteri a s utlmenou dopravou. Vo východnom úseku sú cesta a chodníky zrealizované v jednej úrovni. Hlavný peší ťah sa tak odklonil od rušnej cesty do vnútra štruktúry a vhodne sa prepojil s Vydricou. Vnútrobloky sú verejne prístupné a ponúkajú parkovo upravené pokojné zázemie pre bývanie.

Rozčlenenie územia na bloky, obnovenie Žižkovej ulice a priečne prepojenia na nábrežnú promenádu boli dobrým urbanistickým základom pre rôznorodosť verejných priestorov, čo sa nakoniec odzrkadlilo aj vo výrazovo veľmi pestrej architektúre. /ab

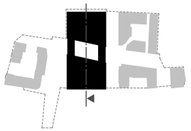

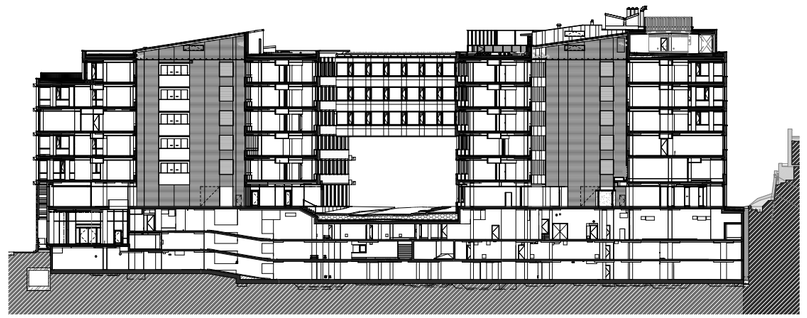

Polyfunkčný objekt Unidom

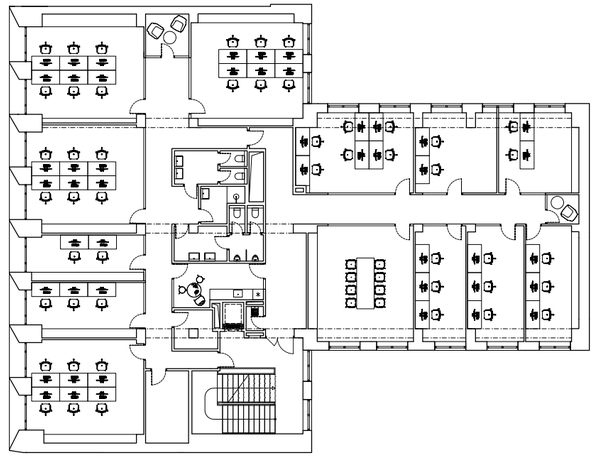

Trenčín, Námestie sv. Anny 9
Autori: Juraj Hubinský, Alexandra Kotrusová
Spoluautori: Peter Kuklica, Martin Smerek
Spolupráca: Roman Rosina (stavebno-technické riešenia), HAUSLER&HAUSLER (interiér)
Realizácia: 2023 – 2024
Foto: Matej Hakár

Medzi aktuálne architektonické výzvy patrí aj maximálne zachovávanie zdravej stavebnej štruktúry bez ohľadu na jej vek či pamiatkové hodnoty. Jednoducho povedané: nebúrať, ale obnovovať! Aj v prípade polyfunkčného domu Unidom dostal druhú šancu starší a nevýrazný objekt na okraji mestského centra. Prešiel totálnou obnovou, ostal stáť len pôvodný nosný skelet. Vďaka variabilite, ktorú skelet vo všeobecnosti poskytuje, bola do neho vložená požadovaná dispozícia administratívnej budovy s parterom pre vybavenosť. Nadstavbou strešného ustúpeného podlažia získal ďalšie priestory, terasu s výhľadom (aj na pôsobivú protiľahlú budovu súdu). Ustúpené podlažie je jasne odčlenené konštrukčne i vizuálne. Súčasťou obnovy bolo aj nové pobytové átrium vo vnútrobloku poskytujúce príjemný a tichý priestor. Do podzemného podlažia sa podarilo vtesnať menšiu garáž s ôsmimi parkovacími miestami. Nosným výtvarným prvkom na uličnej fasáde sú výrazne a efektne plasticky tvarované okenné ostenia obložené kamenným obkladom, do ktorých sú vložené veľké presklenia francúzskych balkónov. Tento atypický (stavebne vôbec nie jednoduchý) detail vytvára pravidelné rastrovanie štyroch podlaží fasády a v závislosti na meniacich sa svetelných pomeroch prináša aj pôsobivé efekty. Výtvarne jednoduchšie je koncipovaná zadná – dvorová – fasáda, ktorá v jemnejšej forme opakuje šikmé okenné ostenia pri už klasicky členenej a omietnutej fasáde. Profesionálny prístup autorov je čitateľný aj pri logickom a dobre rozvrstvenom dispozičnom riešení i použití kultivovanej jednotnej grafickej typografii. Polyfunkčný Unidom priniesol do Trenčína nielen nový rozpoznateľný znak lokality, ale zároveň aj precedens i správny názor, ako narábať s pôvodnou štruktúrou mesta. Je aj príkladom vynikajúcej spolupráce investora, ktorý postupoval tak, ako sa má – od vyzvanej súťaže až po realizáciu. /ab

2010 – 2026

Interpolis Office Center

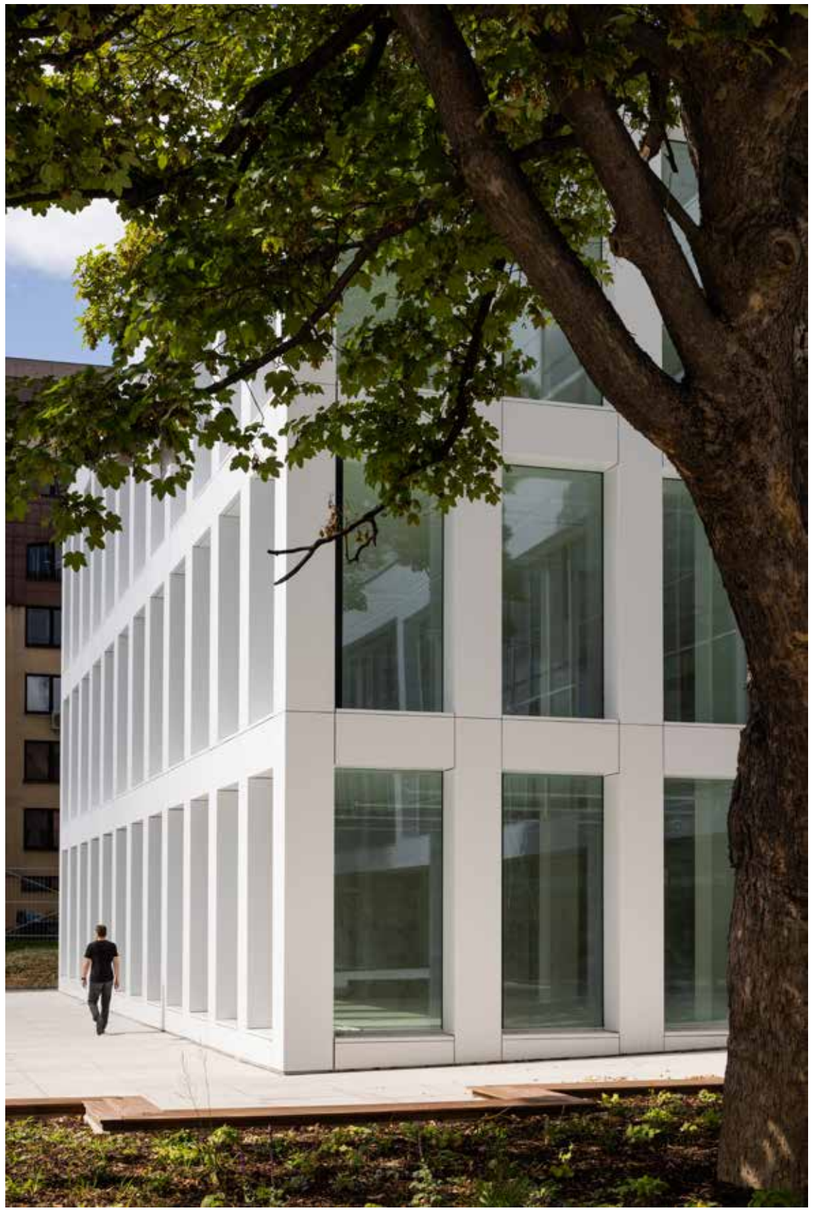

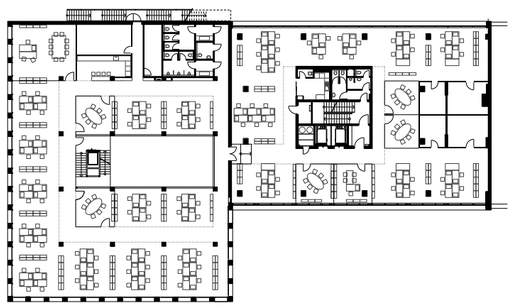

Banská Bystrica, Partizánska cesta 3
Autori: Martin Paulíny, Branislav Hovorka
Spolupráca: Natália Galko Michalová, Marek Peťovský, Veronika Kochaníková, Radovan Krajňák
Realizácia: 2019 – 2022
Foto: Matej Hakár

Obnova komplexu budov a areálu zo začiatku 70. rokov 20. storočia, ktorého pôvodný projekt bol spracovaný na Stavoprojekte pod vedením Jána Hanzela, je ďalším vydareným príkladom, ako zachovať a prispôsobiť novým požiadavkám stavebne zdravú, ale morálne už zastaranú štruktúru. 12-podlažná administratívna veža bola očistená až na pôvodný oceľobetónový skelet. Dostala novú fasádu, ktorej členenie vychádza z pôvodnej. Jeho výhodná otvorená voľná dispozícia so stredovou pozíciou vertikálneho jadra umožňuje veľkú variabilitu usporiadania kancelárskych priestorov. Veža sa napája na 3-podlažnú podnož, ktorá v dlhej línii pokračuje východným smerom, kde tvorí už ďalšiu samostatnú stavebnú časť. Táto nebola predmetom obnovy. Naopak, na opačnom konci uzatvára komplex nová prístavba s pôdorysným layoutom podobným tomu vo veži. Autori však do jej vnútra pridali presvetľujúce prestrešené átrium. Obe časti – veža aj prístavba – sú vzájomne na každom podlaží dispozične prepojené. Prístavba dáva jasne najavo, že ide o nový, mladší prírastok v módnej výrazne plasticky rastrovanej fasádnej štruktúre. V zadnej pozícii na pozemku pribudol aj potrebný parkovací dom. Premena časti komplexu prispela nielen k jeho architektonickému zveľadeniu, ale aj preverila stupeň odolnosti a možnosti adaptácie staršej budovy. /ab

Nemocnica Bory – Penta Hospitals

Bratislava, Ivana Kadlečíka 2
Autori: Dutch Health Architects
Autori interiérov: AT26
Realizácia: 2018 – 2022
Foto: Richard Raymann, Pavel Kudiváni

Nemocnica Bory – Penta Hospitals je na Slovensku prvou novou modernou porevolučnou nemocnicou, ktorá spĺňa požiadavky zdravotníckeho zariadenia 21. storočia. Je súčasťou novej obytnej zóny Bory v severozápadnej časti Bratislavy s dobrou dopravnou dostupnosťou. Zložitý 6-podlažný funkčno-prevádzkový komplex je koncipovaný do kompaktnej, uzavretej blokovej hrebeňovitej formy s jednotným prístupom k riešeniu fasád, ktoré sú obložené kompozitným materiálom s 3D efektom. Monochromatická farebnosť zvislých čierno-bielych línií dodáva figúre domu pokojný a harmonický výraz. Parter s hlavným vstupom je čitateľne zvýraznený presklenými časťami. Za hlavným vstupom sa v interiéri otvára dlhá línia širokej stredovej vnútornej komunikačnej chodby so schodiskami. Tvorí chrbticu domu, okolo ktorej sa rozvíjajú jednotlivé časti. V prvých dvoch podlažiach ešte v kompaktnom obdĺžnikovom pôdoryse, vyššie sa pôdorys mení na hrebeňovitý so SV a JZ orientáciou. Svetlo na nižších podlažiach sa dovnútra dostáva šiestimi lichobežníkovými zelenými átriami, ktoré sú veľkým benefitom. Autori kládli mimoriadny dôraz na tvarovanie a dizajnovanie chodbových priestorov, tak aby tvorili príjemné stres znižujúce prostredie. Práve v týchto priestoroch zohrávajú átriá plné zelene pozitívnu úlohu. K tomu prispieva aj celkový interiérový koncept zameraný na podporu orientácie. Architekti siahli po vzájomne zladených farbách zemitých tlmených pastelových odtieňov, ktoré pôsobia upokojujúco. Jednotlivé oddelenia majú prisúdenú svoju farbu. Pozornosť bola venovaná aj akustike, svetelnej pohode a použitiu normatívnych hygienických a hapticky príjemných materiálov, ako aj kompletnému bezbariérovému prístupu. Funkčnosť, dizajn a špičkové technologické vybavenie vrátane helioportu tvoria nemocnicu novej generácie na vysokej úrovni. /ab

2010 – 2026

Bytový dom Guthaus

Bratislava, Račianska 64
Autori: Andreas Marth, Christian Waldner, Fridrich Passler, Herwig Spiegl, Rachele Albini, Ondřej Stehlík, Michal Stehlík / AllesWirdGut
Krajinársky koncept: ateliér ManMadeLand
Realizácia: 2019 – 2021
Foto: Richard Raymann

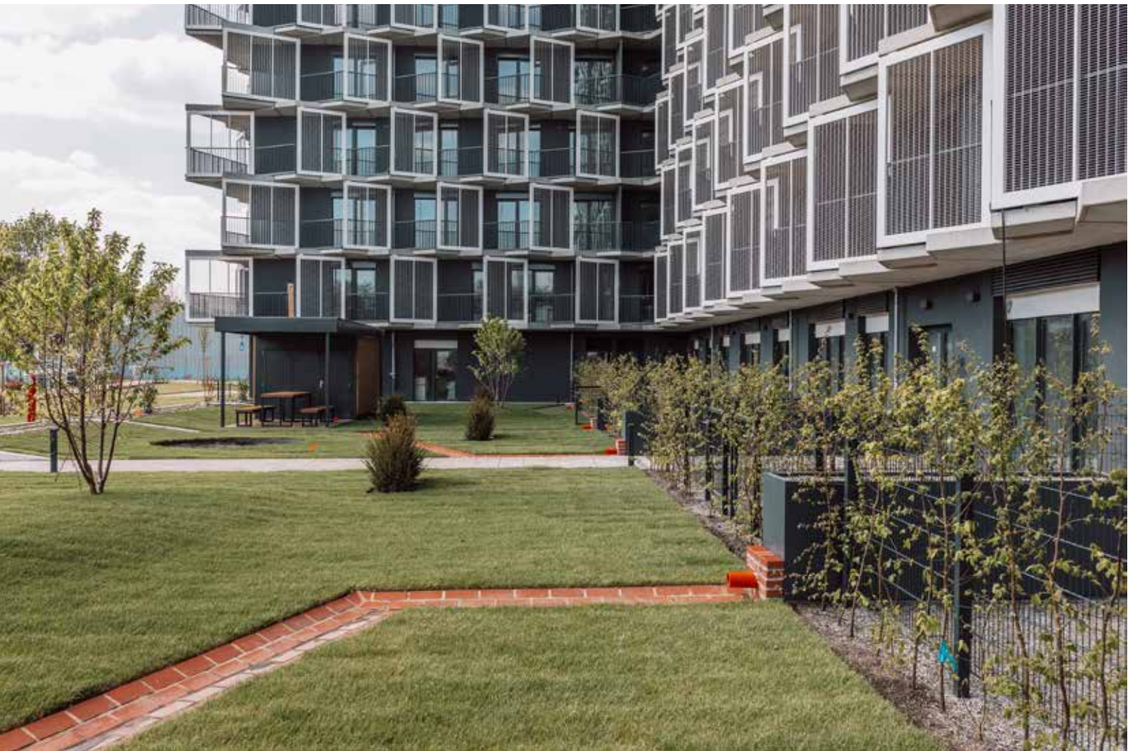

Bytový dom Guthaus, z dielne známeho rakúskeho ateliéru, naštartoval premenu bývalej priemyselnej zóny na pravej strane Račianskej ulice. Na pozemku, ktorý z východnej strany ohraničuje dnes nefunkčná železničná trať, sa predtým nachádzala továreň na výrobu parkiet. V budúcnosti k nemu na severnej strane pribudne nová obytná štvrť Palma aj s lokálnym centrom s industriálnym charakterom. Potenciál tejto časti Bratislavy je však podstatne väčší a dá sa očakávať, že Guthaus sa postupne dostane do nového atraktívnejšieho priestorového kontextu. V súčasnosti však profituje z kvalitne realizovaného obytného prostredia a krajinárskeho konceptu zelených plôch i dažďových záhrad, zameraného na efektívne využitie mestskej zelene vrátane dôsledne riešených zelených vegetačných striech. Výsledkom je výrazné zníženie uhlíkovej stopy, ekologické a udržateľné obytné prostredie.

Guthaus prepája do jedného celku tri objekty. Stredný osempodlažný, najdlhší a najnižší, lemujú po stranách sedemnásť- a dvadsaťpodlažné veže. Spoločný suterén pod nimi je využitý na priestrannú garáž pre 352 áut. Typologicky je dom zložený z dvoch bodových bytových domov prepojených schodiskovo-chodbovým s efektívnym riešením len troch vertikálnych jadier s veľkorysými svetlými spoločnými vstupnými lobby a s celkovým počtom 285 veľkostne rôznorodých bytov. Plastický dizajn výraznej figúry domu vytvárajú pôdorysne cikcakovité balkóny (riešené ako termicky oddelené konzoly) so zvislými prvkami bielych deliacich stien s antikorovou sieťovinou. Tento prvok z diaľky pôsobí ako veľké okno, ktoré vyniká na čiernom pozadí fasády domu. Nápadný dizajn spolu s nasadenou výškovou hladinou v tejto lokalite vytvára novú zreteľnú dominantu, na ktorú si treba zvyknúť.

Hĺbka balkónov zabezpečuje optimálne tienenie v letnom období a pasívne solárne zisky v zime. K tomu sa však pridáva aj moderné technické riešenie domu so systémom stropného chladenia a vykurovania s tepelnými čerpadlami, čo v konečnom dôsledku vytvára vysoký vnútorný komfort. Nasledovaniahodný ekologický prístup k riešeniu nielen verejných priestorov uplatnený v Guthause ukazuje široký a dnes už nevyhnutný záber problematiky súčasných nových bytových komplexov. /ab

2010 – 2026

Kosmalt

Košice, Kysucká 16
Autori: Michal Burák, Dušan Burák, Jana Varchola Buráková / Atrium Architekti
Spolupráca: Matúš Gomolčák, Erik Duhaň, Tomáš Eisner
Pôvodní autori: Ladisla Greč, Róbert Kandrík
Realizácia: 2022 – 2025
Foto: Matej Hakár

Pri štandardnej rekonštrukcii panelového domu sa obyčajne urobia dve veci – dom sa zateplí a pestrofarebne premaľuje. Vzniká tak typ stavby, ktorý popiera svoju podstatu. Košický Kosmalt je presný opak – rekonštrukcia, ktorá pôvodný panelák ponecháva viditeľný, dokonca exponovaný. Dom postavili v šesťdesiatych rokoch ako jednu zo štyroch slobodární VSŽ (Kodur, Kohal, Kosil a Kosmalt, všetky pomenované podľa typov ocele) na ubytovanie zamestnancov Východoslovenských železiarní. Pôvodný projekt Ladislava Greča a Róberta Kandríka definoval modulárny trinásťpodlažný kváder s rastrom 22 × 13 identických polí na východnej a západnej fasáde. Ubytovanie poskytovalo bunky s plochou 21 m² so spoločným hygienickým zázemím na chodbe. V rokoch 2022 – 2025 prešiel dom komplexnou obnovu, pričom pôvodný objem bol zachovaný a zásadné zmeny sa udiali v interiéri. Pôvodné identické bunky boli upravené tak, aby na ploche 21 m² vyhovovali súčasnému štandardu bývania. Východná a západná fasáda ostali pôvodné vrátane členenia presklení i zábradlí; vlnitý plech na vstupnej hmote odkazuje na industriálnu minulosť areálu. Jednotný výraz a pravidelný modulárny raster charakterizuje modernistickú architektúru kolektívneho bývania. Autori v interiéri obnažujú pôvodné povrchy: pohľadový betón, mramorovú podlahu, travertínové parapety vstupu, terazzo v komunikáciách. Vnášajú sem však aj novú mäkšiu vrstvu v podobe decentnej pastelovej farebnosti interiérových prvkov, ktoré stoja v príjemnom kontraste s tvrdosťou pôvodnej konštrukcie. Kosmalt je nasledovaniahodným príkladom, ako sa vhodne vysporiadať s panelovým dedičstvom z minulosti, tak aby bola zachovaná pôvodná autenticita. /ab

2010 – 2026

Zwirn 1

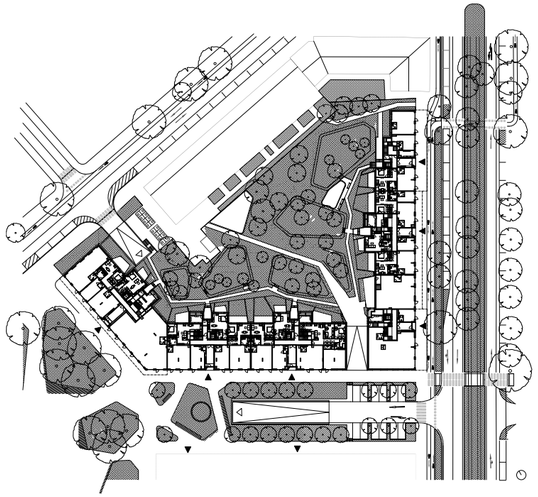

Bratislava, Košická ulica
Autori: Juraj Benetin, Matej Grébert, Peter Dostál, Marcel Vadík, Peter Janeček, Daniel Bartoš / Compass Architekti
Spolupráca: Diana Šajdová, Monika Žažová, Ateliér DIVO (krajinná architektúra), Veronika Šelingerová (umelecké diela)
Realizácia: 2020 – 2023
Foto: Matej Hakár

Prvá etapa Zwirn 1 je súčasťou väčšieho bytového komplexu na mieste bývalej Bratislavskej cvernovej továrne (1900), realizovaného na základe víťazného projektu medzinárodnej architektonicko-urbanistickej súťaže od Compass ateliéru. Priestorovo nadväzuje nielen na obnovený objekt národnej kultúrnej pamiatky Pradiarne s novým námestím (s. 294 - 295), ale aj na celkový industriálny imidž lokality, ktorej atmosféra je tu fragmentálne stále čitateľná. Nový komplex nadväzuje na okolitú blokovú zástavbu. Jeho prvá etapa vychádza a vhodne dopĺňa urbanistickú kompozíciu Dulovho námestia. Dvojica sekciovo-chodbových bytových domov vytvára kompaktný, celistvý blok zjednotený terakotovou farebnosťou keramického obkladu s príjemným vnútroblokom. Architektonické stvárnenie fasád ponúka bohaté členenie s lodžiami, balkónmi a veľkými preskleniami. Za pozornosť stoja precízne detaily kladenia tehlového štruktúrovaného obkladu. Pri vstupoch do domu sa na neho viažu aj výtvarné keramické reliéfy Veroniky Šelingerovej, zvýraznené vysokým honosným rádom vstupných portálov. Terakotová farebnosť je dôsledne uplatnená vo všetkých podstatných fasádnych prvkoch vrátane balkónových a iných zábradlí a hliníkových okenných rámov. Dom je tradične členený na vyšší parter s vybavenosťou, telo domu a čiastočne ustupujúce posledné podlažie so zelenými terasami. Definuje mestské bývanie vyššieho štandardu s 267 bytovými jednotkami, ale predovšetkým vhodne reflektuje industriálny pôvod lokality s vysokou architektonickou kvalitou bytových domov a ich okolia. Prvá etapa nastavila latku kvality vysoko. /ab

Bytový komplex Pri Mýte

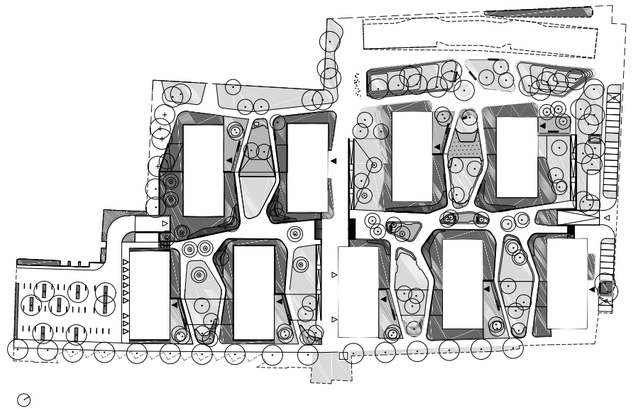

Bratislava, Škultétyho 1, Račianska 24
Autori: Tomaž Krušec, Lena Krušec, Vid Kurinčič / Arhitektura Krušec
Krajinná architektúra: Ana Kučan, Luka Javornik
Spolupráca: Tomáš Bartko, Vallo Sadovsky Architects
Realizácia: 2015 – 2018
Foto: Pavel Kudiváni

Račianska ulica je dôležitou bratislavskou východnou rozvojovou radiálou a nosnou chrbticou, pozdĺž ktorej sa rokmi formuje polyfunkčná obytná štruktúra s výraznou mestotvornou architektúrou. Svoje miesto tu pevne zaujalo modernistické, progresívne sídlisko Februárka (Štefan Svetko a kol.), ale i ďalšie charakteristické stavby. Napriek heterogénnosti a rozmanitosti si Račianska radiála udržiava príjemnú mierku, vhodnú hustotu i dobré dopravné väzby. Na jej pravej strane, v lokalite bývalej železničnej stanice Bratislava – filiálka, vznikla atraktívna rozvojová zóna. Súčasťou tohto nového celku je i bytový komplex Pri Mýte, na projekte ktorého sa stretli slovinskí a slovenskí architekti. Do prostredia vhodne osadili v šachovnicovej schéme deväť sekciových 6- až 12-podlažných bytových domov. Svojou orientáciou nadväzujú na protiľahlú zástavbu sídliska Februárka a stávajú sa tak jej mierkovo vhodným a primeraným partnerom. Šachovnicové usporiadanie domov ponúka priechodné voľné priestory, ktoré architekti ukotvujú dvoma logicky situovanými, navzájom kolmými, pešími ťahmi. Hlavný – pozdĺžny – s jemným meandrom zvlneného terénu vytvára vnútornú pešiu os s príjemnými oddychovými zelenými zónami.

Výnimočnosť tohto komplexu tkvie v jeho monochromatickej farebnosti. Kompaktný objem sceľujú a doslova obaľujú hliníkové perforované posuvné i pevné panely. Podľa individuálnych potrieb užívateľov fasáda mení vizuálny charakter. Raz je uzavretejšia, inokedy otvorená pohľadom do hlbších lodžií, ktorými disponujú jednotlivé byty. Charakteristická farebnosť posúva vnímanie architektúry do pokojnejšej roviny s upokojujúcim účinkom. Vo farebne pestrom kontexte to bola rozhodne správna voľba. /ab

2010 – 2026

Pri Mýte - III. etapa

Račianska ulica od stanice Bratislava predmestie až po Račianske mýto mení v ostatných rokoch svoj charakter. Prevažne industriálna zóna zrušením železničnej trate získala výnimočný potenciál na dobudovanie bytovej funkcie. V kontexte jej náprotivnej strany, ktorá už od minulého storočia nesie pečať kvalitnej architektúry, rastie v tejto časti ďalšia príjemná bytová zóna. Tretia etapa projektu Pri Mýte nadväzuje na uličný profil nasadený starším susedom – obytným súborom Urban Residence (ateliér Compass Architekti). Architektonicky však inklinuje k bytovému komplexu Pri Mýte (ateliér Arhitektura Krušec) na jeho juhovýchodnej strane. Štíhly pôdorys tretej etapy, efektívneho sekciového bytového domu, disponuje prevažne menšími jedno-, dvoj- a trojizbovými bytmi do uličnej strany s balkónmi a do kľudnejšej dvorovej s lodžiami. Jeho príjemná, elegantná a farebne vyvážená figúra vnáša do prostredia poriadok a harmóniu. Výtvarne pôsobivé je riešenie štítových bočných stien, ktoré sú rozohrané do uskakovanej hmoty s lodžiami. Farebnosť i perforované lodžiové posuvné panely na výšku podlažia nadväzujú na komplex Pri Mýte. Jemné detaily zábradlí, premyslená a decentná farebnosť, kultivovaný okenný rytmus s bohatým využitím francúzskych balkónov, zvýraznenie vybavenostného parteru – to všetko sú momenty, ktoré vo výsledku vytvárajú veľmi priaznivý celkový dojem architektúry mestotvorného bytového domu s výborným kontextuálnym prístupom. /ab

Bratislava, Račianska ulica
Autori: Tomáš Bartko, Oliver Sadovský, Branislav Husárik, Peter Janeček / Sadovsky & Architects + Superateliér
Realizácia: 2022 – 2024
Foto: Matej Hakár

Slnečnice – Južné mesto, 1. etapa

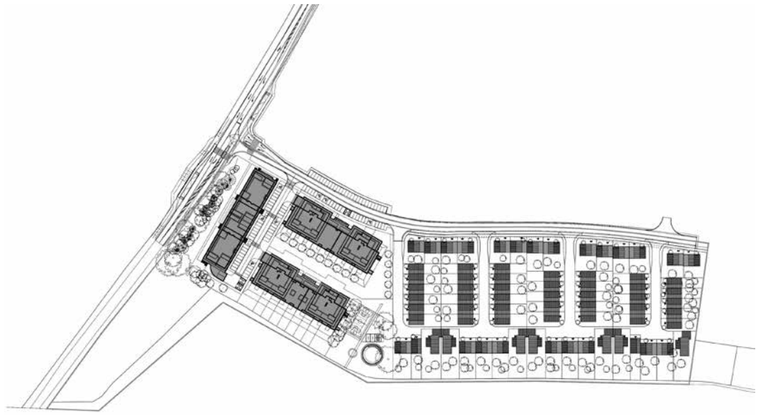

Bratislava-Petržalka, Žltá ulica
Autori: Juraj Benetin, Lenka Beňušová, Peter Cibulka, Miroslav Čatloš, Juraj Česelský, Ján Droždiak, Miroslava Gašparová, Matej Grébert / Compass Architekti
Spolupráca – realizačný projekt: Konstrukt plus
Realizácia: 2011 – 2013
Foto: Pavel Meluš

Ani najväčšie stredoeurópske panelové sídlisko – bratislavská Petržalka, pravobrežný pendant mesta – sa neprestáva rozrastať. Na jej južnom konci už stojí veľká časť Južného mesta – novej rezidenčnej štvrte, v ktorej bude výhľadovo bývať až dvadsaťtisíc obvateľov. Jej prvá etapa sa začala okolo Žltej ulice ešte v roku 2013 zmiešanou výstavbou bytových a rodinných domov, i keď dnes je tu už realizovaná podstatne väčšia bytová zóna. Prvý projekt v novej obytnej zóne však nasadil nielen vysokú latku kvality, ale určil aj ďalšie smerovanie rozvoja. Pracoval s osvedčenými urbanistickými formami, ale predovšetkým dobre odhadol mierku, veľkosti, zloženie bytov a celkovú hustotu. V zásade ponúkol to, čo v Petržalke chýba – rodinné domy, uchopiteľný verejný a poloverejný priestor, urbánny matrix založený na pestrej ponuke bytov, priestorov a funkcií i rozmanitej a kultivovanej architektúry. Skladba domov má aditívny charakter a veľmi dobre rozčleňuje zónu na funkčné celky, čo prispieva k dobrej čitateľnosti a orientácii. K hlavnej ceste je situovaný polyfunkčný sekciovo-chodbový bytový dom s prevažne menšími 1-, 2- a 3-izbovými bytmi. Na západ od neho a v zásade v jeho „zákryte" sú štyri 5-podlažné bodové bytové domy. Ďalej sa potom urbanistická koncepcia mení z bytových na radové rodinné domy, ktoré tvoria plošne podstatne väčšiu časť. Veľkým plusom návrhu sú dôsledne riešené verejné a poloverejné priestory, ako i vysoká kvalita dispozičných riešení jednotlivých bytov, ale aj jednotný architektonický rukopis bytových domov s jasným horizontálnym členením. V roku 2013 získali Slnečnice – Južné mesto, I. etapa Cenu ARCH. /ab

Bytový dom Hausberg

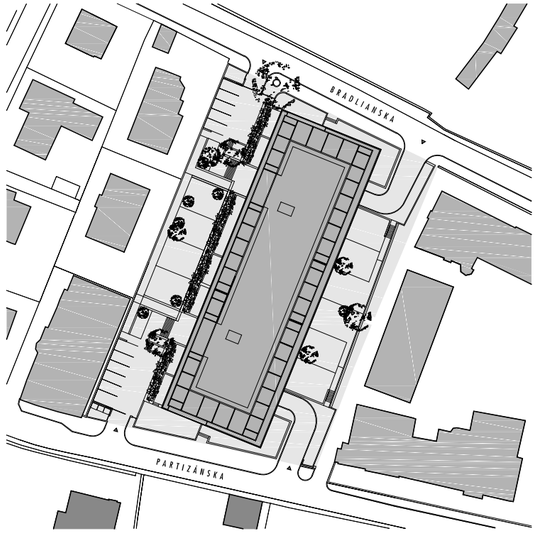

Bratislava, Partizánska / Bradlianska ulica
Autor: Ilja Skoček
Spolupráca: Danica Ščepková, Michal Dinda, Michal Kontšek
Realizácia: 2021 – 2024
Foto: Peter Jurkovič

Bytový dom Hausberg zaujme už svojím urbanistickým riešením. Je šikovne a takticky vložený medzi dve ulice v známej bratislavskej vilovej štvrti, ktorá patrí k tým s dobrou adresou. Dom dlhšou stranou vchádza do vnútra parcely a kratšie uličné fasády sú decentným pokračovaním architektonického jazyka, ktorý v plnom rozsahu vnímame práve na bočných fasádach. Hausberg (podľa starého prešporského názvu lokality) je rytmizovaný pravidelnými otvormi hlbokých lodžií obložených drevom a fasádou zo štokovaného betónu interpretujúcou charakteristické škrabané brizolitové omietky. Jeho výška akceptuje okolie. Je kontextuálny a pritom primerane a sebavedomo prezentuje svoje prednosti – kompaktnú, striedmu formu a predovšetkým dokonalé detaily spojené so staviteľským fortieľom. A to vôbec nie je bežné! V tomto prípade je to charakteristický Skočkov autorský rukopis. Pracuje s osvedčeným, tradičným prvkovým repertoárom neskoromodernistických domov, avšak detailmi jednoznačne vytvára vyššie kvality bývania a solídnu, decentnú a predovšetkým nadčasovú architektúru. Priestranné spoločné vstupné priestory reagujú na exteriér, odrážajú jeho farebnosť, materialitu i eleganciu. Príťažlivá figúra tohto solídneho domu je odrazom zrelého, kultivovaného i po všetkých stránkach kontextuálneho architektonického uvažovania. /ab

Nová Terasa

Košice, Inovecká ulica
Autori: Matúš Vallo, Oliver Sadovský, Branislav Husárik, Peter Janeček, Mateja Vonkomerová, Silvia Rosíková, Dušan Chupáč (I. etapa) / Vallo Sadovsky Architects
Spolupráca: Michal Marcinov, Andrej Badin, Anna Kvasniaková, Karin Tajtiová, Andrej Morávek / Laboratórium architektúry krajiny
Autori tretej etapy: SUPERATELIER, MOROCZTACOVSKY
Spoluautori architektonického návrhu: Compass Architekti
Realizácia: 2011 – 2013 (I. etapa), 2015 – 2017 (II. etapa), 2018 – 2020 (III. etapa)
Foto: Tomáš Manina (I. etapa), Pavel Kudiváni (II. etapa)

Nová Terasa je bytový komplex v košickej lokalite v blízkosti centra, ktorý postupne rehabilituje túto viac-menej izolovanú zónu susediacu s rozsiahlym areálom Fakultnej nemocnice a najväčším košickým sídliskom Terasa zo 60. rokov. Prvá etapa nového komplexu ukončená v roku 2013 je výsledkom vyzvanej súťaže z roku 2009. Do územia priniesla živý akcent architektúry bielych domov (so 165 bytmi) a s atypicky riešenou strešnou krajinou s terasami. Pribudli vhodne hierarchicky riešené verejné a poloverejné priestory, súkromné predzáhradky, ale aj atypicky riešené dispozície bytov vrátane mezonetov. O štyri roky neskôr nadviazal na I. etapu ten istý ateliér ďalším tvarovo striedmejším, ale rovnako kvalitným projektom. 48 dvojpodlažných radových rodinných domov a 216 bytov v štyroch dvojiciach šachovnicovo usporiadaných bytových domov uzatvárajú a kompletizujú trojuholníkovú parcelu. Farebnosťou ladia s I. etapou. Bohato členený verejný priestor, priestranné terasy na 2. NP, práca s morfológiou terénu, detaily krabicových balkónov a lodžií s posuvnými paravánmi i praktickými odkladacími komorami, štruktúrované omietky, drevom obložené a v dolnej časti ustúpené fasády pri vstupoch do domov, to všetko sú prvky, ktoré nasadzujú latku kvality vysoko. Základom však je v tomto prípade premyslená urbanistická skladba, dobrá mierka i výška domov a vhodný mix rôznych typologických druhov vrátane rodinných domov. V roku 2020 bola dokončená III. etapa o počte 225 bytov. /ab

2010 – 2026

Prístavba k domu

Čachtice
Autor: Pavol Paňák / A B.K.P.Š.
Realizácia: 2017 – 2018
Foto: Tomáš Manina

Prístavba k domu v Čachticiach je súčasťou viacročného príbehu architekta Pavla Paňáka, ktorý tu objavil nielen výnimočnú architektúru bývalej tehelne, ale ďaleko od ruchu mesta aj svoje vlastné útočisko. Už od druhej polovice 90. rokov tu postupne zveľaďuje a s citlivým prístupom resuscituje najprv pôvodný panónsky portikový dom, potom tehliarsku klenbovú pec na ateliér a v roku 2018 ukončil aj prístavbu k domu s cieľom zväčšiť obytnú plochu hlavne pre víkendové rodinné pobyty. Prestavba je priamym pôdorysným i predĺžením jestvujúceho domu, ktorej témou, podľa slov autora, bol charakter vnútorného priestoru v pokračujúcom obryse jestvujúceho domu. Výsledkom je dychberúci zážitok z originálneho, autentického jedného uceleného priestoru, v ktorom autor majstrovsky a s citom preformuloval princípy portikového domu do novej príťažlivej podoby. Naturálna forma použitých materiálov, masívne schodisko, tvarovanie okenných otvorov a parapetov podčiarkujú autorský koncept. Pracuje s miestnymi historickými tehlami, pomocou ktorých vytvára vizuálne odhalenú stropnú konštrukciu sedlovej strechy. Priznaný krov sedlovej strechy sa na jednej strane opiera o stĺporadie presklenej gánkovej steny so sklenným stropom. Vnútorná stena s veľkým oknom je ukončená vo výške skleného stropu a prináša originálny priestorový prvok. Gánok výborne funguje aj ako klimatická medzizóna. Pôvodný jabloňový sad podčiarkuje atmosféru a genia loci tejto architektonicky výnimočnej stavby. V roku 2020 prístavba získala všetky tri slovenské architektonické ocenenia: Cenu ARCH, CE ZA AR i Cenu Dušana Jurkoviča. /ab

2010 – 2026

Vinárstvo S

Strekov
Autori: Tomáš Krištek, Ondrej Kurek, Michal Krcho / What architects
Spolupráca: ateliér Miestor
Koncepcia sadových úprav: Lenka Gulačová
Realizácia: 2020 – 2025
Foto: Matej Hakár

Vinárstvo S je príkladom citlivej a voľnej architektonickej kompozície zloženej zo šiestich bielych prízemných murovaných domov so sedlovou strechou. V krajine strekovských vinohradov vytvárajú príťažlivý akcent pozývajúci na návštevu. Použitie oblúkových okenných otvorov s okenicami reflektuje brány i klenbové pivnice starých vinohradníckych domov a zároveň zjemňuje architektonickú formu. Sedlové strechy s bielou škridlou podporujú kompaktnosť a vytvárajú harmonickú skladbu voľne radených objektov s príjemnými vonkajšími medzipriestormi s jedným centrálnym dvorom. Dvor je otvorený smerom k návštevníkom, ktorí prichádzajú z cesty lemovanej orechovou alejou. Zachovaná pôvodná historická vínna pivnica prepája showroom a hlavný výrobný objekt. Vinárstvo bolo realizované na základe vyzvanej architektonickej súťaže, čo slúži ku cti hlavne investorovi. Jeho ambíciou je rozvíjať areál i ďalej a podporiť nielen rozvoj vinárstva v tejto príťažlivej lokalite, ale i kvalitnú architektúru. V roku 2025 získalo vinárstvo cenu CE ZA AR aj Cenu Dušana Jurkoviča. /ab

Vinárstvo Château Rúbaň

Rúbaň 1
Autor: Zoltán Bartal
Spolupráca: Norbert Funczik (penzión), István Görözdi, Kinga Bartal, Zsolt Mátyás
Realizácia: 2013 – 2015
Foto: Ede Dömötör

O tom, že sa slovenské vinohradníctvo pozitívne rozvíja, svedčí aj výstavba niekoľkých nových architektonicky príťažlivých vinárstiev. Jedno z nich je aj Château Rúbaň nachádzajúce sa v úrodnej juhoslovenskej oblasti Strekova. Pôvodný kaštieľ z roku 1830 prešiel vlastníctvom viacerých rodín. Po druhej svetovej vojne chradol, až kým ho v roku 2012 aj spolu s kláštorom nekúpil nový majiteľ. Na veľkom pozemku s lesoparkom postupne vybudoval nové château s tromi hlavnými samostatnými, postupne za sebou radenými, budovami – najprv penzión, potom pôvodný kaštieľ a v zadnej pozícii pozemku nové vinárstvo. Hlavná fasáda penziónu (vznikol prestavbou pôvodného kláštora) má efektnú zrkadlovú reflexnú stenu, v ktorej sa odrážajú vzrastlé platany. Nika z bronzovo-zlatých plechových lamiel akcentuje hlavný vstup. Ďalej sa však figúra penziónu správa veľmi civilne a skromne. Utlmuje „uvítací" efekt reflexnej steny. Kaštieľ bol citlivo zrekonštruovaný a slúži ako zázemie pre obľúbené exteriérové eventy. Nové vinárstvo, v modernej objemovo členitej forme, akcentuje hlavná presklená fasáda s výrazným konzolovito predsadeným prvkom medenej farby. Je situované nad pôvodnou vínnou pivnicou s tehlovou klenbou. Jeho obdĺžnikový pôdorys obsahuje všetky potrebné prevádzky potrebné k výrobe vína, ako aj reštauračnú miestnosť a terasu s výhľadmi na strekovské a rúbaňské vinice. Aj keď sú jednotlivé objekty architektonicky odlišné, vhodne ich zjednocuje medená farebnosť hlavných prvkov. Château Rúbaň spája do kompaktného celku vekovo odlišnú architektúru, vpisuje do nej nové vrstvy a priaznivo prispieva k rozvoju vinárskej kultúry. /ab

2010 – 2026

Castellum Cafe

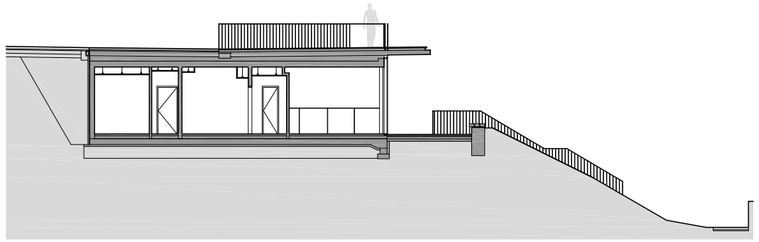

Nitra, Námestie Jána Pavla II., Nitriansky hrad
Autori: Martin Dulík, Marek Šumichrast, Lívia Dulíková
Realizácia: 2015 – 2016
Foto: Dano Veselský

Nitriansky hrad s Katedrálou svätého Emeráma, biskupským palácom na hradnom vrchu s mohutným opevnením a s vystupujúcimi bastiónmi je charakteristickou dominantou mesta. Je tu vpísaná história siahajúca až do slovanských dejín Veľkej Moravy. V komplexe sídli biskupský úrad, ale je aj návštevnícky vyhľadávaným magnetom. Aj preto je jeho sprístupňovanie dlhodobou stratégiou. K jej napĺňaniu prispela, v roku 2016 ukončená, realizácia objektu Castellum Cafe. Architektúra sem vnáša novú súčasnú vrstvu, ktorá sa v pokojnom dialógu stretáva s minulosťou. Objekt kaviarne s reštauráciou sa zarezáva do hradného vrchu tak, aby mu príliš neubližoval. Stáva sa jeho príjemným nenápadným partnerom v prostredí, kde prím predsa len hrá minulosť. Minimalizuje tak vnímanie objemu, ktorý je čitateľný v čelnej a bočných presklených fasádach. Presah betónovej strešnej subtílnej dosky vhodne tieni juhovýchodnú fasádu, ale zároveň rozširuje priestor vyhliadkovej terasy na streche. Architektonický repertoár je sústredený na základné materiály vyjadrujúce betónovú konštrukciu a jej sklenený obal s prvkami čiernych rámov a jemných kovových zábradlí. Strešné plató v drevenom prevedení s kresbou prepisu stredovekých hradieb nadväzuje na dláždený priestor pred vstupom do hradu a poskytuje výhľady na hrad, Zobor i rieku. V premyslenom výtvarnom dizajne sú tu začlenené strešné svetlíky s možnosťou posedenia. Vnášajú denné svetlo do reštauračnej prevádzky. Menšia terasa pred reštauráciou s andezitovou dlažbou rozširuje letné možnosti posedenia, ale aj priamo nadväzuje na chodník, ktorý je súčasťou peších trás. Civilná architektúra, spolu s ostatnými revitalizačnými zásahmi do okolia, je príspevkom, ktorý kultivuje prostredie a poskytuje príťažlivé miesto pre ľudí. V roku 2017 získala cenu CE ZA AR. /ab

Prístavba a obnova kaštieľa Gbeľany

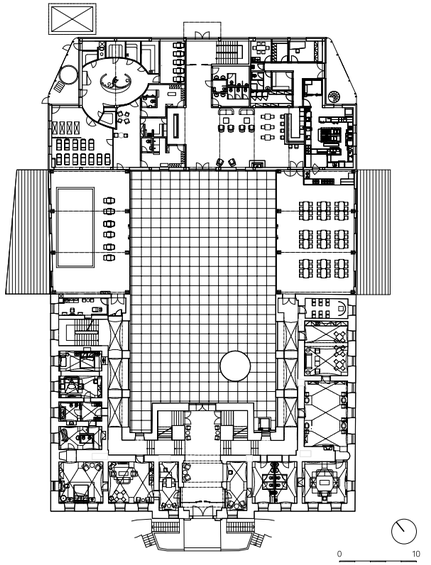

O obnovu a záchranu barokového kaštieľa z roku 1756 v Gbeľanoch, ktorý je národnou kultúrnou pamiatkou, sa zaslúžil súkromný investor a súčasný majiteľ, rodák z Gbelian, ktorý kaštieľ v kúpil v roku 2011. Pôvodná baroková dispozícia kaštieľa je koncipovaná okolo centrálnej pozdĺžnej osi, s charakteristickým nádvorím, ktoré vytvára pôdorysný tvar písmena U. Do nádvoria je orientovaná aj chodba so širokými arkádami cez dve podlažia. Barokovo noblesný vstup na strednej osi hlavnej fasády je akcentovaný jemnou apsidou, barokovou bránou a tympanónom a aj dnes je hlavným hotelovým vstupným bodom. Kaštieľ obklopuje bohatá parková zeleň, členená na časť historickú – barokovú – a súčasnú s novými úpravami. Obnova vrátila kaštieľu pôvodný lesk a noblesu. K bočným krídlam boli pristavané nové časti, ktoré odzrkadlili v tvare U zachovanú pôdorysnú stopu pôvodnej budovy z roku 1864. Fasáda so slnečnými hodinami orientovaná do nádvoria je replikou tej pôvodnej a vhodne dopĺňa znovuoživený barokový koncept uzatvoreného nádvoria s príjemnou dimenziou. Motív hodín nachádzame na fasádach v historickej i novej, severnej, časti. Dvojpodlažná novostavba s plochou strechou je priznaným novotvarom v drevenom fasádnom plášti, ktorý príjemne kontrastuje s historickou časťou. Odlíšenie novostavby bolo koncepčným zámerom a vhodným autorským vkladom architekta Viktora Šabíka.

Kaštieľ funkčne prispôsobil nárokom 4-hviezdičkového hotela s wellness, fitnes, bowlingom, reštauráciou, konferenčnou sálou i barom. Historická manzardová strecha pôvodného kaštieľa obnovou získala dve nové podlažia s hotelovým ubytovaním a moderným interiérom.

História kaštieľa v Gbeľanoch zrkadlí vývoj, ktorý poznačil aj mnohé iné slovenské profánne stavby, keď boli majetky šľachtických i zemanských rodín v 50. rokoch 20. storočia zoštátnené. Mnohé z nich dodnes chátrajú, a preto je každá obnova významným prínosom k zachovaniu kultúrneho dedičstva Slovenska. /ab

Gbeľany, Hlavná 140
Autor: Viktor Šabík
Spolupráca: Marián Haberland, Katarína Fialová (interiéry)
Realizácia: 2014 – 2015
Foto: Tomáš Manina

Danubiana Meulensteen Art Museum

Bratislava-Čunovo, Vodné dielo Čunovo
Autori: Peter Žalman (1. etapa), Ján Kukuľa, Jozef Jakuš / Ateliér 008 (prístavba)
Spolupráca: Zuzana Žalmanová, Patrícia Suchánková, Ján Kukuľa (1. etapa)
Realizácia: 2000 (1. etapa), 2013 – 2014 (prístavba)
Foto: Monika a Ľubo Stacho

Príbeh Danubiany začal v septembri v roku 2000, kedy bol vďaka iniciatíve galeristu Vincenta Polakoviča a holandského zberateľa a podporovateľa umenia Gerarda H. Meulensteena na cípe Hrušovskej zdrže – úzkom polostrove, obklopenom vodnou hladinou Dunaja – otvorený príťažlivý kultúrny stánok. V jeho prvej fáze bola realizovaná subtílna jemná figúra šošovkovitého tvaru s bielo-modro-červenou farebnosťou – interpretujúca rímsku galéru. Projekt 1. etapy vypracoval architekt Peter Žalman.

Gerard Meulensteen bol od začiatku priamym donorom výstavby, čo bol u nás neobvyklý počin a v roku 2011 sa rozhodol galériu venovať Slovensku. Po dekáde fungovania však bolo potrebné rozšíriť podlažnú plochu takmer na trojnásobok a pristaviť novú časť. Aj vtedy na podnet G. Meulensteena bola zorganizovaná súťaž na dostavbu múzea, ktorú vyhral architekt Ján Kukuľa. Táto dostala podobu vlniacej sa krivky kopírujúcej strechu novej prízemnej budovy s výstavnými pavilónmi, v mnohých miestach priamo komunikujúcimi s vodnou hladinou. Podstatným momentom bolo previesť návštevníka od vstupu s artshopom a recepciou cez pozdĺžnu vlniacu sa novú hmotu s rôznorodými výstavnými medzipriestormi až po centrálne usporiadanú pôvodnú vyššiu časť archy s príjemnou galériou. Jej fasáda prešla v tejto fáze faceliftom s novou farebnosťou. Pribudla aj výraznejšia čipka novej atiky. Krídlo novej časti ústí kaviarenským priestorom a terasou do parku – záhrady umenia na polostrovnom cípe. Pochôdzna strecha rozširuje výstavné exteriérové plochy a ponúka exkluzívne výhľady na bratislavskú vedutu. Sochársky park je dnes bohatý na diela popredných výtvarníkov. Gerard H. Meulensteen zomrel 22. januára 2026, avšak jeho meno nesie galéria aj naďalej. /ab

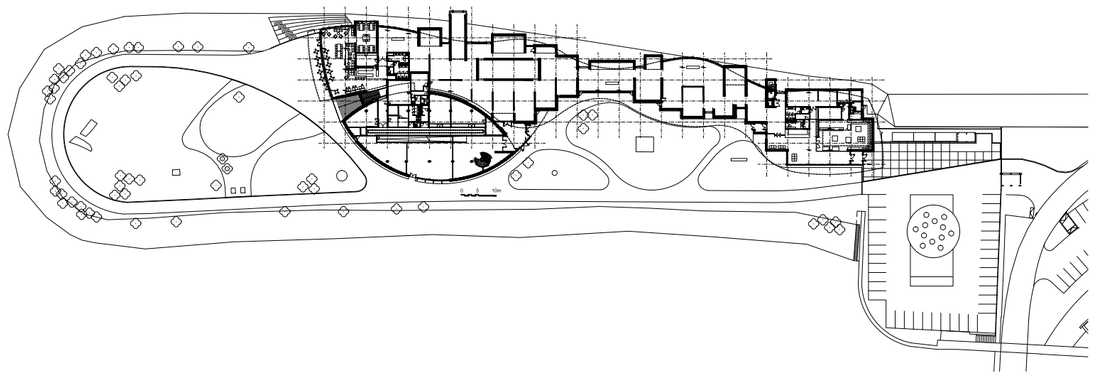

Kunsthalle Košice

Košice, Rumanova 1
Autori: Juraj Furdík, Ivor Mečiar, Peter Lovich, Kristína Šťastná,
Juraj Koban, Štefan Pacák, Róbert Kolla
Realizácia: 2012 – 2013
Autor pôvodného návrhu: Ladislav Greč (realizácia: 1957 – 1960)
Foto: Monika a Ľubo Stacho

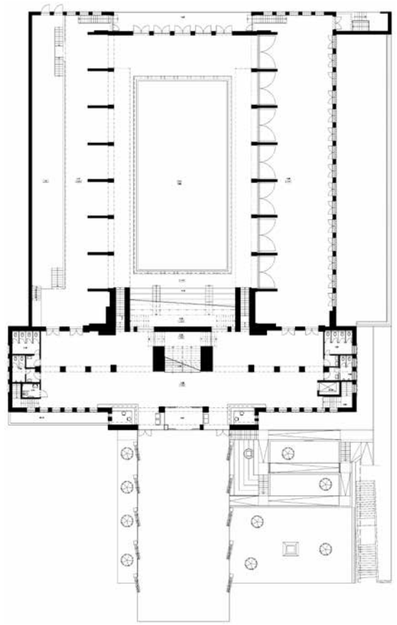

Koncom 50. rokov 20. storočia bola podľa projektu košického architekta Ladislava Greča postavená, v tom čase na Slovensku štvrtá, krytá plaváreň s 25 m dlhým bazénom. V jej kultivovanom architektonickom výraze nachádzame klasicizujúce prvky vpísané do funkcionalistickej formy. Príťažlivú hlavnú fasádu akcentuje oblúk kupoly nad bazénom. Patrí k architektonicky hodnotným dielam a symbolom košickej architektúry 60. rokov so vzorovým pôdorysným usporiadaním okolo hlavnej pozdĺžnej centrálnej osi. Po krátkom čase bol pristavaný aj vonkajší 50 m dlhý bazén. V dôsledku poklesu spodnej vody bola narušená jej statika a plaváreň v roku 1992 zatvorili. Až neskôr (v roku 2010) vypísalo mesto architektonickú súťaž, z ktorej nakoniec vzišla idea „naplniť" bazén umením. Tak vznikla Kunsthalle, otvorená pri príležitosti košického mandátu Európskeho hlavného mesta kultúry v roku 2013. Architekti sa zaslúžili o citlivú obnovu, ktorá zachovala pôvodné prvky a kopírovala tie, ktoré sa už zachrániť nedali (bočné krídla objektu museli byť zbúrané).

Pôvodné nástenné mozaiky Herty Ondrušovej-Viktorínovej boli rekonštruované a prenesené na rozšírenú galériu druhého podlažia, kde sú stálou expozíciou. Priestor plavárne prestrešený kupolou ponúkol dostatok priestoru pre medzinárodnú prezentáciu súčasného vizuálneho umenia – neštandardne na dne bazéna. Ukázalo sa, že typológia tohto druhu sa dá dobre prispôsobiť a galerijnej funkcii veľmi svedčí. Pridáva sa k tomu aj príjemné napätie medzi vnútorným umeleckým svetom a obnoveným vonkajším areálom letného kúpaliska, ktoré tiež obohacujú umelecké artefakty. /ab

Kultúrno-kreatívne centrum Hviezda

Trenčín, Ulica Kniežaťa Pribinu 3
Autor: Pavol Balaščák
Realizácia: 2021 – 2023
Autori pôvodného návrhu: Dominik Filip
a Alexander Maráky (realizácia: 1938 – 1940)
Foto: Matej Hakár

Kultúrno-kreatívne centrum Hviezda je nasledovaniahodným príkladom narábania s kultúrnym dedičstvom medzivojnovej funkcionalistickej architektúry. Táto národná kultúrna pamiatka (od roku 2009), postavená v rokoch 1938 – 1940 podľa projektu Dominika Filipa a Alexandra Marákyho, slúžila pôvodne katolíckemu kultúrnemu domu. Aj keď počas jej existencie prechádzala rôznymi funkčnými premenami, pre kultúrne aktivity slúžila až do konca 90. rokov 20. storočia. Napriek statusu pamiatky musela byť pre zlý stavebno-technický stav zatvorená. Mesto Trenčín, s už dlhodobo dobrou lokálnou politikou, dalo impulz na jej obnovu. Získaním financií z Európskeho fondu regionálneho rozvoja bola pamiatka v základnej podstate obnovená a technicky modernizovaná. Architekt Pavol Balaščák sa sústredil predovšetkým na zachovanie pôvodného objemovo-priestorového riešenia vrátane farebnosti i bielych drevených okenných rámov. Oživením pôvodných prvkov fasády (vrátane omietkovej štruktúry) bol architektúre prinavrátený dobový výraz. S primeranou úctou riešil i hlavné interiéry vrátane vestibulu so šatňou, hlavnej a malej sály. Obnovené boli všetky pôvodné terazzové podlahy, schodiská so zábradliami, ako aj väčšina interiérových dverných výplní. Nenájdete tu výrazné novotvary, práve naopak. Tento prístup má charakter dôslednej pamiatkovej obnovy a jej výsledok sprostredkováva neskreslený obraz dobovej medzivojnovej architektúry s príťažlivou geometrickou kompozíciou a typickým okenným členením, s akým sa už dnes nestretávame. /ab

Súkromná základná škola Guliver

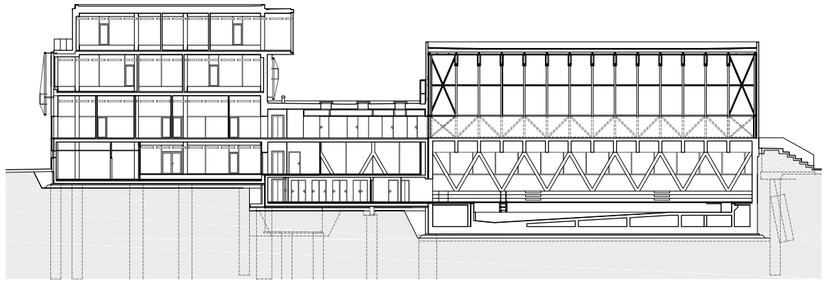

Banská Štiavnica, A. T. Sytnianskeho 4
Autori: Richard Murgaš, Martin Lepej, Lukáš Cesnak / RICHARD MURGAŠ ARCHITECTS
Spolupráca: Michaela Žáková, Filip Krump, Viktória Saboová
Realizácia: 2017 – 2021
Foto: Tomáš Manina

Po úspešnej realizácii materskej škôlky Guliver v Banskej Štiavnici sa investor rozhodol aj pre výstavbu súkromnej základnej školy. Na slovenské pomery je to výnimočný počin s výborným výsledkom. Stavbu zveril architektovi, s ktorým už mal pozitívnu skúsenosť zo škôlky. Škola vyniká komplexnosťou a vysokou kvalitou interiérov a interiérových detailov.

Pôdorysné usporiadanie je na prvý pohľad iné, než na aké sme u nás zvyknutí. Minimum dlhých chodieb a za sebou v jednom rade situovaných tried. Jadrom budovy je ústredný vstupný foyer so širokým schodiskom. Jednotlivé poschodia sú voči sebe posunuté o pol podlažia, a tak okolo nich vzniká veľký voľnočasový priestor a vizuálne priehľady. Týmto momentom škola získala pevný orientačný bod i komunikačné jadro. Nadýchla sa a nabrala dovnútra veľa svetla i vzduchu. Triedy sú zoskupené do priestorových klastrov zložených vždy z dvoch ročníkových a jednej špecializovanej učebne. Škola má L-kovú figúru, ktorá reaguje na terén v miernom vzájomnom posunutí dvoch základných hmôt. Fasádu hlavného 4-podlažného objektu prekrýva atypická tieniaca textilná membrána poskytujúca vhodné svetelné pomery pre jednotlivé triedy. V druhom nižšom krídle s telocvičňou a s veľkým 25-metrovým bazénom, na fasáde opláštenom bielymi sendvičovými panelmi, vyniká horizontálne presklenie a vizuálne priznaná oceľová konštrukcia žltej farby. V súčasnosti je areál školy už dobudovaný aj s vonkajšou atletickou dráhou, lezeckými stenami, skateparkom, školským parkom a objektom pre odborný výcvik. Nasledovaniahodný vzor! V roku 2021 autori za školu získali cenu CE ZA AR aj Cenu Dušana Jurkoviča. /ab

Dostavba základnej školy

Bernolákovo, Školská ulica 1
Autori: Ľubomíra Blašková, Róbert Bakyta
Realizácia: 2022 – 2024
Foto: Matej Hakár

Škola v Bernolákove patrí k tej malej množine architektonicky kvalitných nových a obnovených škôl, ktoré sa u nás realizovali v novom tisícročí. Na jeseň v roku 2025 sa dostala medzi širšie nominácie prestížnej európskej architektonickej Ceny Miesa van der Rohe. Má časti nové i staré. Pôvodná budova prešla obnovou, dostavané bolo k nej samostatné krídlo s jedálňou a na školskom pozemku vznikla nová multifunkčná športová hala. Celý areál pôsobí veľmi súčasne a na prvý pohľad vidieť, že pozornosť bola rovnako sústredená nielen na budovy, ale aj ich okolie. Nová prístavba reaguje priestorovým scenárom na pôvodnú. Kolmou prístavbou vytvára k nej mladšieho partnera, ladí s ňou farebne i tvarom strechy. Okná prezrádzajú mladší vek a ich nízky parapet umožňuje deťom príjemný kontakt s okolím aj zo sediacej polohy. Fasáda je pravidelným okenným členením poslušne školsky usporiadaná a pôsobí harmonicky. Spôsobujú to aj jemné detaily zábradlí, ríms, subtílne okenné rámy. Pri stiahnutých screenových roletách sa figúra domu mení na sošný monoblok, s ktorým farebne ladia aj povrchy školského dvora. Veľkým prekvapením je nová multifunkčná hala v kontrastnom technicistickom šate z predsadenej fasády z vlnitého plechu a pozinkovaných roštov. Využíva terén, zapúšťa do suterénu podlažie s telocvičňou a zázemím, ale i vstupným patiom so schodiskom a prístupovou rampou. Športového ducha podporujúce interiérové materiály – neomietnuté betónové deliace tvárnice, steny s pohľadového betónu – zjemňujú drevovláknité akustické panely na obkladoch stien. Obnovou a dostavbou školy vzniklo v obci nové ohnisko a impulz pre sociálne kontakty.

Charakterizuje ho kvalitná architektúra, ktorá dáva zároveň predpoklad, aby sa kvalitne formovali aj deti, ktoré tu vyrastajú. /ab

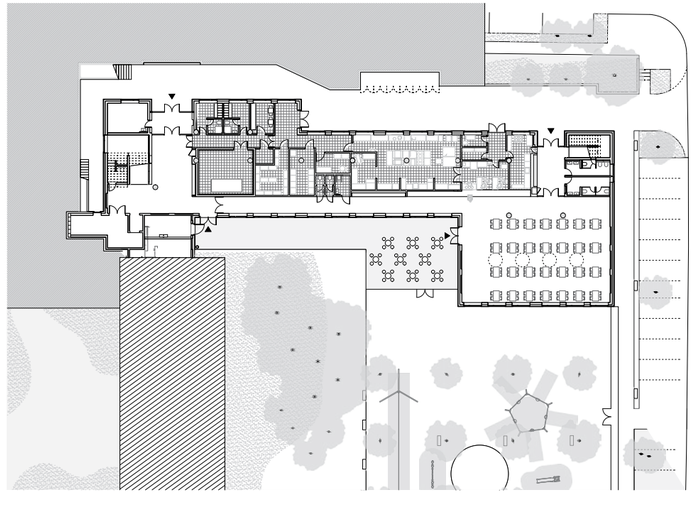

2010 – 2026

Mestský cintorín

Prešov – Šváby, Urxova ulica
Autori: Andrea Macejková, Miro Macejko, Adam Macejko
Spolupráca: Marek Tkáčik, Martin Marušinec
Realizácia: 2015 – 2017
Foto: Jonáš Verešpej

Tradičná architektúra cintorínov na Slovensku zriedka prekračuje inventár hrobov, kríža a brány. Mestský cintorín v Prešove – Šváby, navrhnutý kanceláriou Macejkovcov ako výsledok verejnej anonymnej urbanistickej súťaže z roku 2003, tento tradičný pohľad opúšťa. Autori uprednostňujú nazeranie na pietne miesto nie ako na mauzóleum, ale ako na tichý lesopark a zelenú oázu, kde je možné nájsť kľudné kontemplatívne miesto. Komunikačná osnova je jasná. Pravouhlý raster pôvodných ciest definuje sektory pohrebísk a doň je vsadený mäkký motív mlatových chodníkov vinúcich sa pomedzi hrobové polia. Toto rozdvojenie geometrií – pravouhlej pre orientáciu, mäkkej pre prechádzku – je urbanistickým ťažiskom celého projektu. Prvok vodnej plochy v južnom cípe areálu dopĺňa zóny ticha a zároveň plní mikroklimatickú funkciu. Materiálová paleta je skromná a presná. Monumentálna západná brána je vyriešená ako otvorený portál: štíhle pohľadovobetónové stĺpiky vytvárajú radený rytmus okolo cortenového rámu vlastnej brány – gesto, ktoré návštevníka uvedie do areálu bez pátosu, ale s nepochybným formálnym dôrazom. V interiéri areálu je pohľadový betón doplnený drevom a dosadenou zeleňou. Hroby majú len prírodnú dekoráciu a podliehajú regulácii výzdoby, čo chráni celkový vizuálny kľud a zároveň návštevníka vychováva k jednoduchosti. Večerné osvetlenie podčiarkuje urbanistický koncept a dotvára miestnu harmonickú atmosféru. Mestský cintorín je dobrým príkladom toho, ako formovať verejnú architektúru pohrebiska tak, aby bola súčasná, civilná a krajinotvorná. /ab

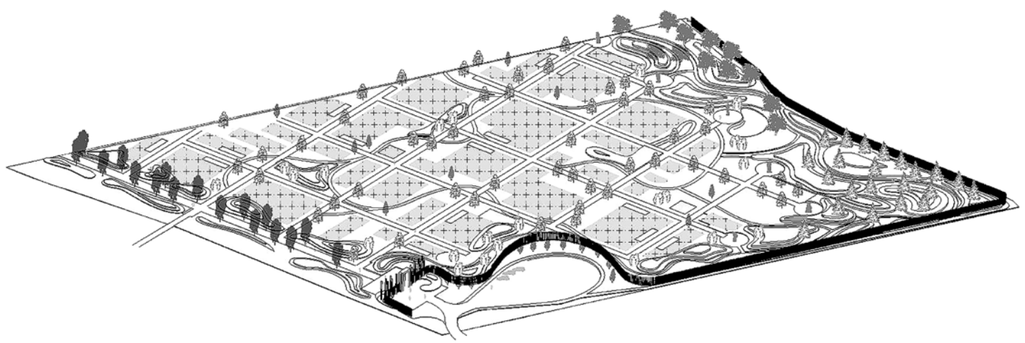

Obnova vojnového cintorína, monument Majer

Banská Bystrica-Majer
Autori: Benjamín Brádňanský, Vít Halada, Maroš Greš / N/A
Grafický dizajn: Boris Meluš, statika: Lukáš Kramarčík
Realizácia: 2018 – 2019
Foto: Ján Kekeli

V banskobystrickej časti Majer bol v blízkosti vojenského lazaretu udržiavaný cintorín, na ktorom bolo počas 1. svetovej vojny pochovaných 1380 vojakov. Postupne s rozvojom mesta, ale v zásade z nepochopiteľných dôvodov, mizol cintorín priamo pred očami. V 60. rokoch 20. storočia ho preťali dve dopravné komunikácie, neskôr začiatkom 21. storočia postavili na severnej časti pohrebiska autosalón. Pomník československých legionárov bol presunutý.

Takto pošliapanú a zbedačenú historickú pamäť miesta sa v roku 2016 rozhodlo mesto rehabilitovať a obnoviť. Vypísalo súťaž na obnovu cintorína, ktorú vyhral bratislavský ateliér N/A. A tak tu vznikol nielen dôstojný monument, nová architektúra ako umelecký artefakt, ale zároveň bola obnovená aj integrita a čitateľnosť areálu. Jednoduchá kubická hmota zo surovej ocele s koróznou vrstvou (corten steel) sa zdvíha do výšky a je osadená v svahovitom teréne. Vo vnútri ukrýva schodisko i uzatvárateľnú kaplnku so zachovanými fragmentami z cintorína. Nesie v sebe viacero významov a funkcií. Vnútorné schodisko symbolicky vyzýva: „Kráčaj ďalej, choď vyššie a pozri sa, čo sa tu odohralo." Návštevníka privedie na vyhliadkovú plošinu, kde sú prezentované mená všetkých padlých vojakov, ako aj schéma postupnej devastácie cintorína. Hroby sú symbolicky, v pôvodnom rastri, označené subtílnymi stĺpikmi z oceľových platní uprostred trávnatého porastu s mlatovými chodníkmi. Surová oceľ sprostredkováva drsný odkaz vojny, ale aj morálne prešľapy, ktorých sa naša spoločnosť na tomto mieste dopustila. Miesto s pietnym charakterom a silným geniom loci dôstojným spôsobom odkrýva už takmer stratenú kultúrnu vrstvu a dôležitý moment našej histórie. Architektúra pri tom zohráva podstatnú úlohu. V roku 2020 získal monument cenu CE ZA AR. /ab

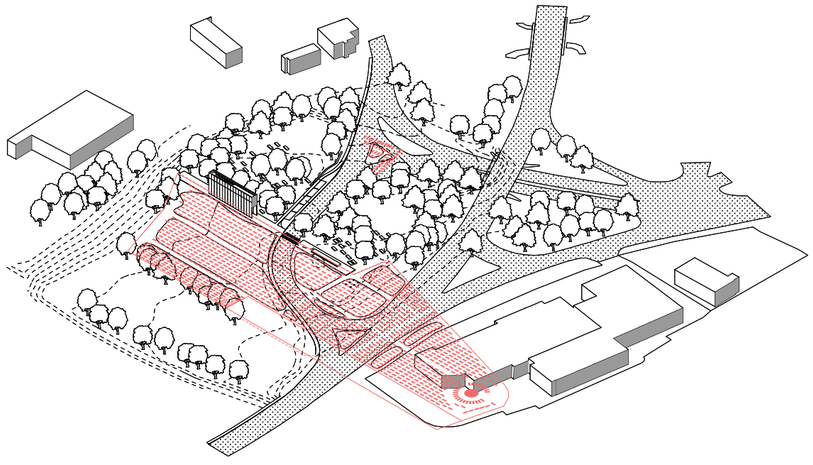

Mlynica

Bratislavská Mlynica je dôležitým príspevkom k téme ako pracovať s industriálnou architektúrou tak, aby sme sa vyhli strate industriálnej pamäte. Severovýchodná časť Bratislavy bola charakteristická chemickou výrobou a nesie dnes všetky znaky brownfieldu.

Mlynica – pôvodne fabrika na výrobu ľahkých stavebných hmôt zo 60. rokov 20. storočia – vyniká estetikou surového betónového skeletu s výraznými prvkami násypníkov. Architektom sa podarila výnimočná konverzia objektu pre nové mestské funkcie s využitím a zachovaním pôvodnej materiality a atmosféry. Pracovali s veľkými rozponmi, veľkorysými výškami, ale i s monumentálnymi prvkami násypníkov. Nové funkcie postupne a s fortieľom vlastným ateliéru GutGut vsadili do pôvodného objemu. A tak vznikol eventový priestor s násypníkmi, nad ním coworking s ústrednou halovou dvoranou a rôzne usporiadanými a vizuálne prepojenými kanceláriami s rozlohou 2 100 m², ktorých nosnú konštrukciu dopĺňajú oceľové priehradové premostenia. Betón architekti kombinujú s teplým drevom, sklom a pálenou recyklovanou tehlou, pričom v celom dome sa im podarilo zachovať industriálny charakter, vrátane riešenia fasádnych otvorov a povrchovej úpravy v svetlej omietke. Pestrú funkčnú skladbu uzatvára šesť loftových bytov na najvyššom podlaží so strešnou terasou, i keď bývanie v tejto zóne má špecifický charakter. Mlynica získala v roku 2018 cenu CE ZA AR a bola nominovaná aj do prestížnej európskej architektonickej Ceny Miesa van der Rohe. /ab

Bratislava, Turbínova ulica
Autori: Štefan Polakovič, Lukáš Kordík,
Jana Benková, Tomáš Vrtek / GutGut
Spoluautori štúdie: Roman Žitňanský, Patrícia Botková,
Katarína Bergerová
Realizácia: 2016 – 2017
Foto: BoysPlayNice

Mestský úrad Leopoldov

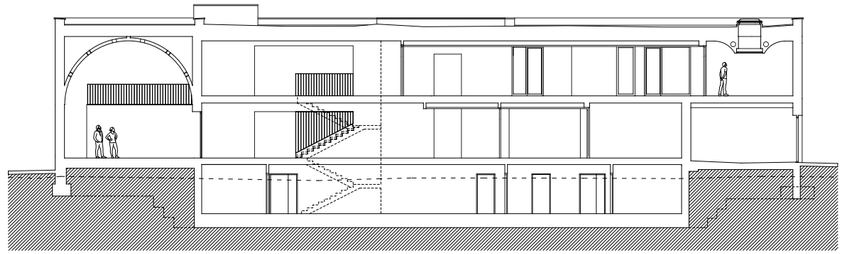

Leopoldov, Hlohovecká cesta 104/2
Autori: Irakli Eristavi, Pavol Šilla, Juraj Červený / zerozero
Spolupráca: Martin Ratkoš
Realizácia: 2019 – 2022
Foto: Matej Hakár

Mestský úrad Leopoldov vytvára precedens ako realizovať z verejných peňazí a pre verejnosť verejné stavby. Jednoducho, je ukážkovým mestom, ktoré vypisuje architektonické súťaže s kvalitnými výsledkami. Ocenenie Patrón architektúry, ktoré bolo v roku 2016 udelené primátorke Terézii Kavuliakovej a jej predchodcovi Milanovi Gavorníkovi *„za vypísanie najväčšej architektonickej súťaže na verejnú budovu od éry vzniku samostatnej Slovenskej republiky“* v rámci CE ZA AR-a, im právom patrí. CE ZA AR-a i Cenu ARCH za toto dielo však dostali aj architekti – víťazi spomedzi 51 návrhov v architektonickej súťaži.

Architektonický koncept mestského úradu nadväzuje na kontext prostredia. Starý úrad s valbovou strechou nebúra – naopak rekonštrukcia sem priniesla oživenie pôvodne banálnej architektonickej formy, ale aj novú potrebnú funkciu knižnice a komunitných priestorov. Nový objekt, osadený v druhom pláne, nañho priestorovo nadväzuje a oba domy spolu formujú príjemnú piazzettu. Napriek tejto svojej „zadnej pozícii“ vytvára v prostredí silné gesto civilnej, primeranej a formálne dôstojnej architektúry, ktorá svedčí funkcii úradu riadiaceho mesto a jeho rozvoj. Nie je však nejak pyšný ani zbytočne okázalý. Je taký akurát, ako má byť. Aj to je dôkaz výnimočného autorského uvažovania a narábania s architektonickými úlohami. Do ulice akcentovaná plná stena so vsadenými hodinami pokračuje efektným vysokým vstupným portálom s vlajkoslávou – symbolmi vhodnými pre túto funkciu. Oba objekty sú zjednotené do bielej farby omietky či svetlého betónu, ktoré sú prenesené aj do interiéru. Tu dominuje priestor sobášnej siene s pôsobivou betónovou klenbou, ale i strop so svetlíkom v zasadačke. Architektúra ako sochársky monolit s dôstojnou zdržanlivou formou podporuje pozitívny vzťah obyvateľov k vlastnému mestu a z tohto hľadiska je podstatná pre rozvoj identity sídla. /ab

Divadlo Poprad

Poprad-Veľká, Scherfelova ulica
Autori: Irakli Eristavi, Pavol Šilla, Juraj Červený, Daniela Sabová / zerozero
Realizácia: 2023 – 2025
Foto: Matej Hakár

Divadlo Poprad je v kontexte prostredia i v kontexte spoločenskom svetlým zjavením, ktoré lahodí oku i duši. Vytvára plnohodnotné partnerstvo voči pôvodne ranogotickému Kostolu sv. Jána Evanjelistu nachádzajúcemu sa v susedstve. Je príkladom obnovy, prestavby, dostavby domu s datovaním až do dávneho 13. storočia, kedy tu stáli dva gotické meštianske domy. Postupné prestavby ho všakovak poznačili, zjazvili a jeho ostatný stav, kedy naposledy pred rekonštrukciou slúžil kinu Máj, prešiel výraznou premenou. Stačí porovnať fotografie stavu pred a po. Zmizla manzardová strecha a celková figúra domu dostala úplne nový monolitický skulpturálny tvar s pôsobivou primerane sebavedomou kompozíciou hmôt, v ktorom sa odráža autorský rukopis ateliéru zerozero. Čisté línie, hra oblúku a elegancia krivky zjemňujú inak pravouhlé kubické tvary, ktoré zvonku umocňuje výsostne biela farebnosť. Dom vytesaný akoby z mramoru má aj vzhľadom na funkciu minimum perforácií. Voči okoliu je kontrastný, ale nie agresívne drzý. Naopak, zdvíha z popola pamäť miesta, históriu vpísanú do pôdorysu, zachováva v suteréne pôvodné klenby a prvky, ktoré sa viažu na minulosť. Premeniť pôdorys na potreby divadla s veľkou a malou sálou, dvoma kaviarňami, zázemím, ubytovaním pre hercov i malým apartmánom bol kumšt a dopadol na výbornú. Terén klesá smerom ku kamennému korytu Velického potoka, a tak aj prvé podzemné podlažie dostáva priame denné svetlo a príjemný pobytový priestor pred kaviarňou. Jasne čitateľný hlboký vstup s decentným neónovým nápisom, vstupná hala so šatňou a veľkým oknom do ulice sú jedinými zdobnosťami na inak hladkej bielej uličnej fasáde, kde nevidieť ani oplechovanie atík. Interiér hrá na čierno-bielo, v sálach dominuje čierna, inde pohľadový a brúsený betón, hladké omietky. Ráčte vstúpiť dnu! /ab

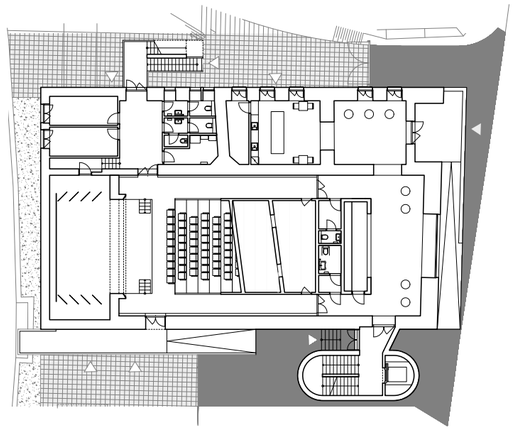

doc. Ing. arch. Andrea Bacová, PhD.
architektka, vysokoškolská pedagogička, publicistka

Autorka je docentka na Fakulte architektúry a dizajnu STU v Bratislave. Venuje sa systematickému výskumu architektúry bývania. Z tejto oblasti má viacero publikácií, ako aj knihu *Slovenský rodinný dom 2000 – 2015*. Je laureátkou Ceny profesora Martina Kusého za významnú odbornú a publikačnú činnosť v architektúre a popularizáciu slovenskej architektúry doma i v zahraničí. Ako kurátorka realizovala viacero domácich a medzinárodných architektonických výstav. V rokoch 2010 – 2020 bola šéfredaktorkou časopisu ARCH a od roku 2021 je šéfredaktorkou časopisu PROJEKT.

prof. Ing. arch. Matúš Dulla, DrSc.
architekt, vysokoškolský pedagóg, teoretik a kritik architektúry

Autor je emeritný profesor na Fakulte architektúry a dizajnu STU v Bratislave a na Fakulte architektúry ČVUT v Prahe, pôsobil na Slovenskej akadémii vied. Píše články o aktuálnej architektúre a je autorom radu kníh o architektúre a architektoch 20. storočia, napríklad o zakladateľovi našej moderny Emilovi Bellušovi. Naposledy vyšla jeho kniha *Moderná architektúra Bratislavy a jej architekti*. Významne prispel k poznaniu dejín česko-slovenskej architektúry a vychoval množstvo odborníkov a odborníčok, čo naďalej rozvíjajú jeho odkaz.

VÝBEROVÁ BIBLIOGRAFIA

ALEXY, Elena et al., 2014. *Súčasná architektúra na východe Slovenska.* Územné plány o.z., just plug_in. ISBN 978-80-971549-1-2.

ANDRÁŠIOVÁ, Katarína – BARTOŠOVÁ, Nina, 2013. *Konček Skoček Titl.* (Katalóg výstavy.) Bratislava: STU. ISBN 978-80-227-3922-1.

BACOVÁ, Andrea et al., 2007. *Bytové domy na Slovensku.* Bratislava: Vydavateľstvo Eurostav. ISBN 978-80-8922-813-3.

BACOVÁ, Andrea, 2016. *Slovenský rodinný dom 2000 – 2015 / Slovak family house 2000 – 2015.* Bratislava: Vydavateľstvo Eurostav. ISBN 978-80-89228-46-1.

BACOVÁ, Andrea, 2008. *Family living in visegrad countries: Slovak family house 1989 – 2005.* Bratislava: SAS. ISBN 978-80-88757-47-4.

BACOVÁ, Andrea – PUŠKÁR, Branislav – VRÁBLOVÁ, Edita, 2015. *Nové modely bývania / Neue Wohnmodelle.* Praha: Gasset. ISBN 978-80-87079-47-8.

BAHNA, Ján M., 2014. *Bahna. Tak bežal čas. As Time Goes By.* Bratislava: SAS. ISBN 978-80-88757-88-7.

BAHNA, Ján Miloslav – BERKA, Tomáš, 2016. *Vily nad hradom.* Bratislava: Marenčin PT. ISBN 9788081143915.

BALÁN, Alois. Budova Okresnej sociálnej poisťovne (OSP) v Bratislave. *Slovenský staviteľ*, 1940, 10 (10) 179 –184.

BEKEŠ, Štefan, 2018. *Prečo pyramída,/ Why Pyramid.* Bratislava: Spektrum STU. ISBN 978-80-227-4784-4.

BELLUŠ, Emil. Krematórium v Bratislave. (Kritická úvaha.) *Výtvarný život* 1969, 14 (7), 8 – 13.

BERKA, Tomáš – BAHNA, Ján M., 2013. *Vily nad Bratislavou.* Bratislava: Marenčin PT. ISBN 978-80-8114-103-4.

BOŘUTOVÁ, Dana – ZAJKOVÁ, Anna – DULLA, Matúš, 1993. *Dušan Jurkovič. Súborná výstava architektonického diela.* (Katalóg výstavy.) Bratislava: SAS. ISBN 8090048358.

BOŘUTOVÁ, Dana. Die Persönlichkeiten und Trends in der Architektur Bratislavas der zwanziger Jahre. *ARS* 1992, 25 (2), 97 – 109.

BOŘUTOVÁ-DEBNÁROVÁ, Dana, 2009. *Architekt Dušan Samuel Jurkovič.* Bratislava: SLOVART. ISBN 978-80-8085-665-6.

CRHONEK, Iloš, 1995. *Architekt Bohuslav Fuchs – celoživotní dílo.* Brno: Petrov. ISBN 8085247623.

ČOMAJ, Ján, ed. – [Štefan SVETKO], 2006. *Architekt Svetko. Spomienky z nepokojných čias, nepokojné úvahy o súčasnosti.* Bratislava: Magma. ISBN 80-89172-07-5.

Deux écoles élémentaires en Tchechoslovaquie. *L'architecture d'aujourd'hui* 1963, 107 (3), 52. ISSN 0003-8695.

Die Entwicklung der Mittelstandswohnung. *Forum*, 1937, 7, 11 – 15.

DULLA, Matúš – MORAVČÍKOVÁ, Henrieta, 2002. *Architektúra Slovenska v 20. storočí.* Bratislava: SLOVART. ISBN 80-7145-684-5.

DULLA, Matúš – ŠLAPETA, Vladimír, 2023. *Česká a slovenská architektúra 1918 – 1993 – 2023.* Praha: Czech Architecture Week. ISBN 978-80-908986-4-6.

DULLA, Matúš – TRIAŠKA-STEFANOVIČ, Olja, 2017. *Na konci cesty: krematórium v Bratislave.* Bratislava: SLOVART. ISBN 978-80-556-2985-8.

DULLA, Matúš a kol., 2019. *Zapomenutá generace. Čeští architekti na Slovensku.* Praha: Nakladatelství ČVUT. ISBN 978-80-01-06600-3.

DULLA, Matúš, 1995. *Architekt Ivan Marko.* Bratislava: Meritum. ISBN 80-88791-03-0.

DULLA, Matúš, 1995. *Architekt Ján Bahna.* Bratislava: Meritum. ISBN 80-88791-01-4.

DULLA, Matúš, 1995. *Architekt Peter Pásztor.* Bratislava: Meritum. ISBN 80-88791-11-1.

DULLA, Matúš, 1998. *Architekt Ferdinand Milučký.* Bratislava: SAS. ISBN 80-88757-17-7.

DULLA, Matúš, 2010. *Architekt Emil Belluš.* Bratislava: SLOVART. ISBN 978-80-556-0293-6.

DULLA, Matúš, 2022. Pozdní moderna, pozdní (Česko-) Slovensko. Late Modernism, Late (Czecho-) Slovakia. In: VORLÍK, Petr – GUZIK, Hubert, eds. *Ambice. Architektura 80. let. Ambitions. The architecture of the eighties.* Praha: FA ČVUT. 332 – 359. ISBN 978-80-01-07028-4.

DULLA, Matúš et al., 2025. *Moderná architektúra Bratislavy a jej architekti / 1925-2025.* Praha: Czech Architecture Week. ISBN 978-80-908986-7-7.

DULLA, Matúš, 2007. *Slovenská architektúra od Jurkoviča po dnešok.* Bratislava: Perfekt. 196. ISBN 978-80-8046-366-3.

FOLTYN, Ladislav, 1993. *Slovenská architektúra a česká avantgarda 1918 – 1939.* Bratislava: SAS. ISBN 80-900483-6-6. (FOLTYN, Ladislav, 1991. *Slowakische Architektur und die tschechische Avantgarde 1918 – 1939.* Dresden: Verlag der Kunst. ISBN 3364002029.)

Fridrich Weinwurm architekt Novej doby. 1993. (Katalóg výstavy.) Ed. Štefan Šlachta. Bratislava: SAS.

Genossenschaftswohnblock auf dem Walterskirchen Gründen in Bratislava. *Forum* 1932, 2, 290 – 293.

GÁL, Peter, 1995. *Architekt Pavol Repka.* Bratislava: Meritum. ISBN 80-88791-06-5.

GERLE, János – KOVÁCS, Attila – MAKOVECZ, Imre, 1990. *A századforduló magyar építészete.* [Budapest]: Szépirodalmi könyvkiadó – Bonex.

GROSS, Kamil, 1969. *Medzinárodná súťaž Bratislava Petržalka.* Bratislava: Vydavateľstvo SFVU. 102 s.

HABERLANDOVÁ, Katarína – VOĽANSKÁ, Ľubica, 2021. *Avion.* Bratislava: Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV. ISBN 978-80-973372-8-5.

HOŘEJŠ, Antonín, ed., 1933. *Obytné domy stavebného družstva Nová doba.* Bratislava.

HOŘEJŠ, Antonín, ed., 1936. *Nová doba, II. etapa.* Bratislava.

HOŘEJŠ, Antonín, 1932. *Ing. arch. A. Balán & Ing. arch. J. Grossmann. 10 roků architektonické práce A. Balána & J. Grossmanna.* Bratislava: Slovenská grafia.

HRABUŠICKÝ, Aurel et al., 2011. *Nové Slovensko / zrod moderného životného štýlu 1918 – 1949.* Bratislava: Slovenská národná galéria. ISBN 978-80-8059-160-1.

HRDINA, Miroslav, 2014. *Juro Tvarožek, architekt a staviteľ.* Bratislava: Virvar. ISBN 9788089693047.

HRDLIČKA, Ľudovít. Ideové momenty paláca Ústredného družstva. Novostavba ústredného družstva a roľníckeho domu. *Slovenský staviteľ* 1935, 5 (12) 341 – 344.

Juraj Tvarožek – Mestská sporiteľňa v Bratislave. 1932. Eds. Antonín Hořejš a Zdeněk Rossmann. Bratislava: Slovenská grafia.

JURKOVIČ, Dušan, 1929. *Mohyla Dr. M. R. Štefánika na Bradle.* Praha: Státní nakladatelství.

KARFÍK, Vladimír – KARFÍKOVÁ, Světla – MARCINKA, Marián, 1963. *Nové smery vo výstavbe škôl.* Bratislava: SFVU.

KARFÍK, Vladimír, 1993. *Architekt si spomína.* Bratislava: SAS. ISBN 80-900483-4-X. (KARFÍK, Vladimír, 2017. Vzpomínky. (2. vyd.) Luhačovice: Atelier IM. ISBN 9788085948882.)

KOLÁŘ, Leoš, 2024. *Legiodomy.* Bratislava: leoshkolar. ISBN 978-80-974780-0-1.

Kostolík vo Vojkovciach a jeho príbeh. 1996. Ed. Henrieta Moravčíková. Bratislava: SNG.

KOULA, Jan E. Krematorium v Bratislavě. *Architektura ČSR* 1970, 29 (9), 367 – 372.

KRIVOŠOVÁ, Jana et al., 2001. *Evanjelické kostoly na Slovensku.* Liptovský Mikuláš: Tranoscius. ISBN 8071402133.

KUBIČKOVÁ, Klára, ed., 1996. *Moderné hnutie na Slovensku / Modern Movement in Slovakia.* (Katalóg výstavy.) Bratislava: SAS, 86 s. ISBN 80-88757-09-6.
KUSÝ, Martin, 1971. *Architektúra na Slovensku 1918 – 1945.* Bratislava: Pallas. ISBN 94-080-70.
KUSÝ, Martin, 1976. *Architektúra na Slovensku 1945 – 1975.* Bratislava: Pallas.
LALÍKOVÁ, Darina et al., 2012. *15 rokov Ceny ARCH.* Bratislava: Vydavateľstvo Eurostav. ISBN978-80-89228-35-5.
MANÍKOVÁ, Zuzana – KRAMÁROVÁ-MIHALČÍKOVÁ, Zina, 2014. *Eugen Kramár / Poézia a galeje / spomienky architekta.* Samo. ISBN 978-80-89123-11-7.
MARCINKA, Marián – KOVAŇOVIC, Jan – MONCOĽ, Milan. 24-triedna škola v Bratislave-Prievoze. *Projekt 1961*, 33 (5-6), 59 – 62.
MATUŠÍK, Ivan – ZERVAN, Marian, 2003. *Ivan Matušík. Život s architektúrou.* Bratislava: Atelier Monada. ISBN 80-968906-1-1.
Mestská sporiteľňa v Bratislave. *Slovenský staviteľ*, 1932, 2 (3), 69 – 79.
MIKLOŠ, Peter, ed., 2018. *Architekt Peter Brtko.* Bratislava: SAS. ISBN 978-80-89934-02-7.
MITÁŠOVÁ, Monika, 2018. *Vladimír Dedeček. Interpretations of His Architecture.* Basel: Birkhauser. ISBN 978-3-0356-1598-2. (MITÁŠOVÁ, Monika, 2017. *Vladimír Dedeček. Interpretácia architektonického diela.* Bratislava: SNG. ISBN 978-80-8059-198-4.)
MELLNER, Dušan. 2010. *Žilina a Svojdomov: Moderná architektúra a urbanizmus mesta (1918 – 1948).* Vyd. Dušan Mellner. ISBN 978-80-9706-20-71.
MORAVČÍKOVÁ, Henrieta (ed.) et al., 2005. *Architektúra na Slovensku – stručné dejiny.* Bratislava: Slovart. 181.
MORAVČÍKOVÁ, Henrieta – SZALAY, Peter – DULLA, Matúš et al., 2013. *Moderné a/alebo totalitné v architektúre 20. storočia na Slovensku. Modern and/or Totalitarian in the Architecture of the 20th Century in Slovakia.* Bratislava: SLOVART. ISBN 978-80-556-1056-6.
MORAVČÍKOVÁ, Henrieta a kol., 2022. *Dom odborov: Istropolis.* Bratislava: Čierne diery. ISBN 978-80-973550-6-7.
MORAVČÍKOVÁ, Henrieta et al., 2012. *Bratislava Atlas sídlisk / Bratislava Atlas of Mass Housing.* Bratislava: SLOVART. ISBN 978-80-556-0478-7.
MORAVČÍKOVÁ, Henrieta et al., 2024. 101: *Slovak architecture in the DOCOMO register.* Bratislava: Čierne diery. ISBN 978-80-69103-00-9.
MORAVČÍKOVÁ, Henrieta, 2001. *Architekt Ľubomír Závodný.* Bratislava: Meritum. ISBN 80-88791-24-3.
MORAVČÍKOVÁ, Henrieta, 2009. *Nová slovenská architektúra / New Slovak Architecture.* Bratislava: SLOVART. ISBN 978-80-8085-871-1.
MORAVČÍKOVÁ, Henrieta, 2014. *Friedrich Weinwurm. Architekt/Architect.* Bratislava: SLOVART. ISBN 978-80-556-1158-7.
MORAVČÍKOVÁ, Henrieta,1996. *Architekt Branislav Somora.* Bratislava: Meritum. ISBN 80-88791-15-4.
MORAVČÍKOVÁ, Henrieta, 1995. *Architekt Albert Rybarčák.* Bratislava: Meritum. ISBN 80-88791-08-1.
MRŇA, Ľubomír, 2024. *Architektonická tvorba v Piešťanoch v období socializmu.* Piešťany: Centrum architektúry. ISBN 978-80-9748-70-03.
NOVÁK, Juraj – PROČKA, Richard J, 2017. 2. vydanie. *Architektúra 20. storočia v Nitre.* Krakow: Towarzystvo Słowaków v Polsce. ISBN 978-83-7490-942-6.
Nový slovenský evanjelický a. v. kostol Bratislave. *Slovenský staviteľ* 1934, 4, 117 – 124.
PECHAR, Josef, 1979. *Československá architektura 1945 – 1977.* Praha: Odeon.
PETRÁNSKY, Ľudovít – LIZOŇ, Peter – KAHOUN, Karol, 2000. *Dušan Kuzma architekt.* Bratislava: SAS a JAGA. ISBN 80-88757-00-2.
POHANIČOVÁ, Jana – DULLA, Matúš, 2014. *Michal Milan Harminc – architekt dvoch storočí/architect of two centuries.* 1869 –1964. Bratislava: Trio Publishing. ISBN 978-80-8170-003-3.
POHANIČOVÁ, Jana – VODRÁŽKA, Peter, 2018. *#Harminc.* Praha: Gasset. ISBN 978-80-87079-58-4.
POHANIČOVÁ, Jana, 2025. *Alfred Piffl / architekt s dušou pamiatkara.* Bratislava: Trio Publishing. ISBN 978-80-8170-106-1.
PRIATKOVÁ, Adriana – PÁSZTOR, Peter, 2012. *Architekt építész – architect Oelschläger- Őry.* Košice: Agentúra Sáša. ISBN 978-80-969537-9-0 .
SARVAŠ Andrej – LIPTÁK Martin – PATERA Lukáš – BEŇÁK Miroslav, 2021. *Čierne diery II / Priemyselné pamiatky a zabudnuté miesta Slovenska.* Bratislava: Čierne diery, o.z., ISBN 978-80-973550-2-9.
SCHWALM-THEISS, Georg, 1986. *Theiss & Jaksch, Architekten 1907 – 1961.* Wien: Brandstätter. ISBN 3854471963.
SVETKO, Štefan. Rozhlasové stredisko – Bratislava. *Projekt* 1970, 12 (9), 401 – 408.
SINGER, Oskar. Über das Bauen in der Provinz. *Forum* 8, 1938, 176 – 185.
Spišská Kapitula. 1986. Zborník zo stretnutia československých architektov v Spišskom Podhradí. Ed. Alica Štefančíková. Košice: KV SZM.
SZALATNAI, Artur, 1927. *Ing. architekt Artur Szalatnai 1920 – 1926.* Bratislava: Academia.
SZALAY, Peter et al., 2019. *Vojnová Bratislava 1935 – 1945.* Bratislava: Marenčin PT. ISBN 978-80-569-0131-1.
SZALAY, Peter et al., 2022. *Moderná Bratislava.* Bratislava: Marenčin PT. ISBN 978-80-569-0969-0.
SZALAY, Peter. Architekt Vladimír Dedeček. *Architektúra & urbanizmus* 2005, 39 (3-4), 12 – 148.
SZŐNYI, Andrej, 1977. *Tak rástla Bratislava.* 2. vydanie, Bratislava: Pallas.
ŠČEPÁNOVÁ, Soňa, 2019. Výchova architektúrou: Alois Balán a Jiří Grossmann. In: DULLA, Matúš a kol. *Zapomenutá generace. Čeští architekti na Slovensku.* Praha: Nakladatelství ČVUT, 138 – 175. ISBN 978-80-01-06600-3.
ŠČEPÁNOVÁ, Soňa. Desider Quastler. Profil bratislavského architekta / Desider Quastler. Profile of a Bratislava architect. *Architektúra & urbanizmus* 2010, 44 (1-2), 102 – 131.
ŠLACHTA, Štefan, 1992. *Vladimír Karfík. Architekt 20. storočia.* (Katalóg výstavy.) Bratislava: SAS. ISBN 80-900483-2-3.
ŠLACHTA, Štefan, 2004. *Neznámi známi.* Bratislava: SAS. ISBN 80-88757-30-4.
ŠLACHTA, Štefan, 2005. *Návrat odídených.* Bratislava: SAS. ISBN 80-88757-33-9.
ŠLAPETA, Vladimír. Českí architekti na Slovensku 1918 – 1938. *Projekt* 1980, 22 (8), 6 – 19.
ŠLAPETA, Vladimír, 2025. *Moderní česká architektura.* Praha: Czech Architecture Week. ISBN 978-80-908986-6-0.
TEIGE, Karel, 1930. *Moderná architektura v Československu.* Praha: Odeon, s. 240.
TEIGE, Karel, 1933. *Práce Jaromíra Krejcara. Monografie staveb a projektů.* Edícia ESMA 2. Praha: Václav Petr. 76 s.
TORAN, Eduard, 1962. Architekt Milan Michal Harminc. In: SAUČIN, Ladislav, ed. *Z novších výtvarných dejín Slovenska.* Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 327 – 406.
TURSUNOV, Georgi. Obytný dom z predpätých panelov typu BA v Bratislave. *Architektura ČSR* 1957, 16, s. 176 – 179.
VAL 1967 až 1989. *Projekt* 1992, 34 (1), 8 – 19.
VASKA, Vladimir. Hotel Kyjev in Bratislava. *Deutsche Architektur* 1977, 26 (9).
Vladimír Karfík, architekt dvadsiateho storočia. Katalóg výstavy. Ed. Štefan Šlachta. Bratislava: SAS 1992. [nestr.]
VAŠKO, Imro, 2021. *Nové milénium 2000 – 2018, Od pádu dvojičiek po smrť Zahy Hadid.* Praha: Vysoká škola umeleckoprůmyslová, ISBN 978-80-87989-25-8.
VOŽENÍLEK, Jiří, 1958. *Bydlení v Československu.* Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců.
WEINWURM, [Friedrich]. architekt klement šilinger několik slov o pracích a tvorbě. *Měsíc* 1932, 1 (2), 4 – 6.
WEINWURM, Friedrich. Kochovo sanatorium v Bratislavě. *Měsíc* 1933, 4, 9.
WEINWURM, Friedrich. Einige Worte über die Arbeiten Architekt Clement Šilingers. *Horizont* 1931, č. 29/30, s. 121.
ZAIČEK, Martin – SZALAY, Peter, 2021. *Sprievodca architektúrou Bratislavy – Funkčné mesto.* Bratislava: Archimera. ISBN 9788097234171.
ZAIČEK, Martin – SZALAY, Peter, 2021. C20. *Sprievodca architektúrou Bratislavy – Moderné centrum.* Bratislava: Archimera. ISBN 9788097234164.
ZAIČEK, Martin, 2017. C20. *Sprievodca architektúrou Trnavy.* Bratislava: Archimera. ISBN 978-80-972736-0-6.
ZAIČEK, Martin, 2023. C20. *Sprievodca architektúrou Trenčína.* Bratislava: Archimera. ISBN 978-80-973915-2-2.
ZAIČEK, Martin – BUJNA, Tomáš, 2020. C20. *Sprievodca architektúrou Vysokých Tatier.* Bratislava: Archimera. ISBN 987-80-972341-9-5.
ZALČÍK, Tibor – DULLA, Matúš, 1982. *Slovenská architektúra 1976 –1980.* Bratislava: Veda.
ZERVAN, Marian, 1996. *Ivan Matušík – architektonické dielo.* Bratislava: SAS. ISBN 808875707X.
ŽÁKAVEC, František, 1929. *Dílo Dušana Jurkoviče – kus dějin československé architektury.* Praha: Vesmír. 331 s.
ŽALMAN, Peter, 2007. *Architektonický atlas Bratislava 1970 – 2006.* Bratislava: Peter Žalman. ISBN 80-969604-1-5.
ŽALMAN, Peter, 2022. *Architektonický atlas Bratislavy. Centrum 1990 – 2020.* Bratislava: Peter Žalman. ISBN 978-80-570-3502-2.

Časopis ARCH o architektúre a inej kultúre, Vydavateľstvo Archpress, Vydavateľstvo Eurostav, vybrané čísla ročníkov 1996 – 2020
Časopis PROJEKT revue slovenskej architektúry, Vydavateľstvo Spolku architektov Slovenska, vybrané čísla ročníkov 1959 – 2026

MENNÝ REGISTER
Abecedný zoznam architektov

Albini, Rachele, 318
Almássy, Juraj, 230, 294, 310
Bahna, Ján, 80, 220
Bajtek, Martin, 230
Bakyta, Róbert, 352
Balaščák, Pavol, 348
Balán, Alois, 40, 44, 94, 96
Baláži, Richard, 310
Bartal, Zoltán, 338
Bartko, Tomáš, 326
Bartoš, Daniel, 288, 322
Bauer, Peter, 232
Bálent, Dušan, 212
Bednárik, František Eduard, 40, 146
Behrens, Peter, 58
Bekeš, Štefan, 298
Belláková, Eva, 286
Belluš, Emil, 28, 64, 72, 84, 102, 120, 152
Benetin, Juraj, 288, 322, 328
Benková, Jana, 358
Beňušová, Lenka, 328
Bergerová, Katarína, 358
Bína, Tomáš, 308
Biró, Peter, 186
Blašková, Ľubomíra, 352
Bliznakov, Georg, 274
Bogle, Ian, 304
Boháčová, Martina, 310
Böhm, Henrik, 20
Botková, Patrícia, 358
Bouda, Peter, 230, 294, 310
Brádňanský, Benjamín, 356
Brtko, Peter, 202
Buráková-Varchola, Jana, 320
Burák, Dušan, 320
Burák, Michal, 320
Cakov, Kalin, 264
Cesnak, Lukáš, 350
Cibulka, Peter, 328
Cigler, Jakub, 308
Cimmermann, Anton, 188
Csellágh, Peter, 192
Čapka, Ferdinand, 144, 146
Čatloš, Miroslav, 328
Čečetka, Richard, 230, 294, 310
Černo, Peter, 260
Červený, Juraj, 360, 362
Česelský, Juraj, 328
Danák, Jozef, 184
Danielis, Augustín, 92
Debre, Daniel, 46
Dedeček, Vladimír, 150, 282
Desvigne, Michel, 228
Dinaj, Dušan, 42, 94
Doletinová, Naďa, 230
Dostál, Peter, 322
Drahovský, Martin, 268
Droždiak, Ján, 328
Dulík, Martin, 340
Dulíková, Lívia, 340
Ďurkovič, Štefan, 132, 176
Egeraat van, Erick, 230
Eristavi, Irakli, 250, 284, 360, 362
Fabiánek, Jozef, 198
Fabrici, Juraj, 76
Fabrici, Paula, 76
Farkašová, Zuzana, 298
Fecanin, Juraj, 64
Filip, Dominik, 348
Fischer, Dušan, 236
Friedmann, Ladislav, 268
Fuchs, Bohuslav, 100, 104, 118
Furdík, Juraj, 346
Gahura, František Lydie, 62
Gašparová, Miroslava, 328
Greč, Ladislav, 346
Grega-Jakub, Matúš, 288
Gregor, Karol, 254
Greš, Maroš, 356
Grébert, Matej, 288, 322, 328
Groch, Branislav, 104
Gross, Kamil, 236
Grossmann, Jiří, 40, 44, 94, 96
Gürtler, Andrej, 46
Halada, Vít, 356
Harminc, Milan Michal, 34, 60
Harvančík, Jozef, 138
Hatala, Štefan, 156
Havranová, Alexandra, 286
Hegedüs, Ármin, 20
Herrmann, Juraj, 302
Hlavenka, Pavol, 138
Hlavica, Juraj, 234
Hofman, Jan, 308
Holejšovský, Ľubomír, 252
Horečný Roman, 138
Horváth, Eduard, 212
Houdek, Václav, 132
Hovorka, Branislav, 256, 314
Hradecký, Aleš, 306
Hrašková Bognerová, Martina, 306
Hreha, Rastislav, 288
Hrivnák, Ivan, 134
Hrozinka, Ondřej, 308
Hubinský, Juraj, 312
Husárik, Branislav, 326, 332
Chovanec, Jozef, 148
Chrobák, Jozef, 180
Chupáč, Dušan, 332
Jacko, Ján, 236
Jakabčínová, Laura, 310
Jaksch, Hans, 36
Jakuš, Jozef, 344
Janák, Michal, 58
Janata, Roman, 288
Janeček, Peter, 322, 326, 332
Juráni, Miloš, 220
Jurkovič, Dušan, 42, 50
Kachlík, Radomil, 226
Kaliský, Branislav, 228
Kan, Jiří, 110
Karfík, Vladimír, 46, 128, 138
Kissling, Barnabáš, 176
Klimeš, Otmar, 42
Klimková, Andrea, 240
Kmeť, Ladislav, 40
Kňava, Rastislav, 230
Koban, Juraj, 254, 346
Kocian, Andrej, 298
Kočan, Ivan, 212
Kolátor, Václav, 116
Kolbaský, Marián, 308
Kolla, Róbert, 346
Konček, Ferdinand, 154
Konček, Matúš, 230
Konrad, Josef, 66
Korbeľa, Samuel, 288
Kordík, Lukáš, 358
Koseček, Richard, 236
Kotrusová, Alexandra, 312
Kozák, Bohumír, 38
Kramár, Eugen, 142, 162
Krejcar, Jaromír, 106
Krejčířová, Zuzana, 290
Krcho, Michal, 336
Krištek, Tomáš, 336
Kropiláková, Marta, 196
Kručay, Peter, 240
Krukovská, Mária, 132
Krušec, Lena, 324
Krušec, Tomaž, 324
Kuklica, Peter, 312
Kukuľa, Ján, 344
Kupec, Henrich, 64
Kurek, Ondrej, 336
Kurinčič, Vid, 324
Kusá Michalič Mária, 282
Kusý st., Martin, 156
Kusý, Martin, 222, 232, 282
Kusý ml., Martin, 282
Kušnír, Ladislav, 172
Kuva, Patrik, 306
Kuzma, Dušan, 164, 188
Kužela, Petr, 308
Kvietková, Ivana, 310
Lacko, Jozef, 172
Lepej, Martin, 350
Libra, František Albert, 110
Lichý, Igor, 104, 306
Lovich, Peter, 346
Ludwig, Christian, 82, 92
Lukačovič, Štefan, 142
Lupták, Juraj, 192
Lýsek, Lumír, 186
Macejko, Adam, 354
Macejko, Miro, 354
Macejková, Andrea, 354
Makara, Emil, 264
Maráky, Alexander, 348
Marani, Vincent Robert, 308
Marcinka, Marián, 140
Marek, Josef, 18, 86
Markechová, Barbora, 304
Marko, Ivan, 196
Marth, Andreas, 318
Masár, Ivan, 230, 294, 310
Matunák, Martin, 230
Matušík, Ivan, 178, 208
Mečiar, Ivor, 346
Medgyaszay, István, 16
Meliš, Ivan, 194
Merganc, Jindřich, 42
Merjavý, Pavol, 160
Michalák, Dalibor, 238
Michalková, Martina, 286
Milučký, Ferdinand, 158, 174
Miňovský, Rudolf, 150
Moravčík, Peter, 224, 242
Moravčík, Rastislav, 288
Moravčík, Štefan, 256
Mrázek, Vladimír, 46
Murgaš, Richard, 350
Murín, Juraj, 306, 310
Mutina, Petr, 292
Nagy, Ladislav, 298
Neufeld, Richard, 268
Oelschläger, Ľudovít, 30, 114
Pacák, Štefan, 254, 346
Palčo, Igor, 220, 230
Paluš, Karol, 134
Paňák, Pavol, 222, 232, 282, 334
Paňáková, Jana, 282
Passler, Fridrich, 318
Paško, Martin, 286
Paulíny, Martin, 256, 314
Pásztor, Peter, 268
Pernecký, Bohuslav, 102
Plačko, Alexander, 210
Podskalický, Matúš, 286
Polakovič, Štefan, 64, 358
Poláček, Ľuboš, 230
Polášek, Josef, 74
Polyák, Juraj, 246, 252, 258, 270
Priehoda, Daniel, 238
Rado, Ladislav, 100
Raková, Iveta, 46
Rakúsová, Mária), 104
Režucha, Ľudovít, 202
Romanec, Michal, 306
Rosincová, Štefánia, 234
Rosíková, Silvia, 332
Rozman, Rastislav, 268
Rusín, Tomáš, 292
Ružek, Karol, 198
Rybarčák, Albert, 266
Řihák, Zdeněk, 262
Sabová, Daniela, 362
Sadovský, Oliver, 290, 326, 332
Samoľ, Zoran, 236
Scheer, Michal Maximilián, 68, 78, 136
Schmidt, Gyula Dezső, 26
Schultz, Boris, 310
Schuster, Jozef, 210
Siebert, Matej, 80, 226, 274
Silberstein, Ferdinand, 98
Singer, Oskar, 76
Skoček, Ilja, 330
Skoček, Ilja, 154
Skorkovský, Karel, 228
Skutecký, Alexander, 70
Slameň, Ivan, 172, 182
Smerek, Martin, 312
Somora, Branislav, 182
Spiegl, Herwig, 318
Spitzer, Emerich, 92
Stanislav, Marián, 290
Stassel, Karol, 244, 288
Stehlík, Michal, 318
Stehlík, Ondřej, 318
Sternová, Zuzana, 138
Stockar, Rudolf, 108
Sumbal, Juraj, 238
Svetko, Štefan, 132, 176
Szalatnai, Artur, 22, 112
Szőnyi, Endre, 116
Šabík, Viktor, 342
Šafránek, Karel, 138
Šavlík, Milan, 190
Šebo, Tomáš, 104, 306
Šesták, Juraj, 288
Šesták, Mikuláš, 144
Šiarniková, Katarína, 310
Šilinger, Klement, 24, 48, 90, 100
Šilla, Pavol, 360, 362
Šimko, Pavel, 268
Šišolák, Viktor, 42
Šmotlák, Marián, 196
Šoltésová, Elena, 290
Šprlák-Uličný, Ján, 162
Štrocholcová, Eva, 58
Šťastná, Kristína, 346
Šujan, Juraj, 242, 244, 288
Šumichrast, Marek, 340
Talaš, Stanislav, 198
Teplan st., Igor, 40
Tesár, Arpád, 172
Theiss, Siegfried, 36
Titl, Ľubomír, 154
Tursunov, Georgi, 138
Tursunov, Christo, 210
Tvarožek, Juraj, 80
Uhliarik, Viktor, 210
Vadík, Marcel, 290, 322
Valach, Peter, 46
Vallo, Matúš, 290, 332
Varga, Marek, 228
Vaško, Imrich, 104, 306
Vavrica, Peter, 226
Vécsei, Ignác, 88, 130
Vician, Emil, 132
Vítek, Jaroslav, 206
Vítek, Martin, 308
Vodrážka, Peter, 238
Vonkomerová, Mateja, 290, 332
Vrabec, Štefan, 310
Vranová, Nora, 104
Vrábel, Miroslav, 228
Vrtek, Tomáš, 358
Vychodil, Mojmír, 236
Wahla, Ivan, 292
Waldner, Christian, 318
Weber, Ada, 272
Weber, Marián, 272
Weinwurm, Friedrich, 88, 130
Weisz, Pavel, 32
Wimmer, Franz, 116
Wolf, Martin, 224
Zaha Hadid, 300
Zacharová, zuzana, 286
Zajíček, Viliam, 290
Závodný, Ľubomír, 220, 226, 238, 274
Žalman, Peter, 344
Žitňanský, Márius, 204, 234
Žitňanský, Roman, 358

ZOZNAM DIEL PODĽA KRAJOV A MIEST

BRATISLAVSKÝ KRAJ

Bernolákovo

Dostavba základnej školy, Ľubomíra Blašková, Róbert Bakyta, 2022 – 2024, s. 352

Bratislava

Ortodoxná synagóga, Artur Szalatnai, 1926, s. 22
Anatomický ústav LF UK, Klement Šilinger, 1926 – 1927, s. 24
Sirotinec a nemocnica diakonís, Gyula Dezső Schmidt, 1912 – 1914, s. 26
Kochovo sanatórium, Dušan Jurkovič, Jindřich Merganc, Otmar Klimeš, 1929 – 1930, s. 42
Umelecká beseda slovenská, Alois Balán, Jiří Grossmann, 1926, s. 44
Obchodný dom Baťa, Vladimír Karfík, 1930, s. 46
Živnostenský dom, Klement Šilinger, 1929 – 1930, s. 48
Slovenský veslársky klub, Emil Belluš, 1930 – 1931, s. 64
Nemecký veslársky klub, Josef Konrad, 1931, s. 66
Mestská športeľňa, Juraj Tvarožek, 1930 – 1931, s. 80
Obchodný dom Dunaj, Christian Ludwig, 1936, s. 82
Družstevné domy NUPOD, Emil Belluš, 1934 – 1939, s. 84
Družstevný bytový dom Avion, Josef Marek, 1931 – 1932, s. 86
Obytný súbor UNITAS, Friedrich Weinwurm, Ignác Vécsei, 1931 – 1932, s. 88
Internát a menza Lanfranconi – dnes Fakulta telesnej výchovy a športu UK, Klement Šilinger, 1928 – 1929 a 1932 – 1933, s. 90
Obchodný a obytný dom Manderla, Christian Ludwig, Emerich Spitzer, Augustín Danielis, 1935, s. 92
Poliklinika – pôvodne sociálna poisťovňa, Alois Balán, Jiří Grossmann, 1930 – 1932, 1937 – 1939, s. 94
Učňovské školy – dnes Rektorát STU, Alois Balán, Jiří Grossmann, 1928 – 1937, s. 96
Obytný súbor Nová doba, Friedrich Weinwurm, Ignác Vécsei, 1932 – 1942, s. 130
Sídlisko „Februárka“, Štefan Svetko, Štefan Ďurkovič, Mária Krukovská, Emil Vician a Václav Houdek, 1958 – 1961, s. 132
Vežové domy Ružová dolina, Karol Paluš, 1960, s. 134
Prvý panelový bytový dom, Jozef Harvančík, Georgi Tursunov, Karel Šafránek, Vladimír Karfík, 1956, s. 138
Základná škola, Marián Marcinka, 1959 – 1961, s. 140
Ústredná poštová správa – dnes Ministerstvo dopravy a výstavby, Eugen Kramár, Štefan Lukačovič, 1946 – 1951, s. 142
Športová hala, Jozef Chovanec, 1959 – 1962, s. 148
Hotel Sorea Regia – pôvodne Dom kultúrnej rekreácie, Ferdinand Konček, Iľja Skoček, Ľubomír Titl, 1960 – 1966, s. 154
Krematórium a urnový háj, Ferdinand Milučký, 1968, s. 158
Most SNP, Jozef Lacko, Ladislav Kušnír, Ivan Slameň; Arpád Tesár, 1972 – 1973, s. 172
Slovenský rozhlas, Štefan Svetko, Štefan Ďurkovič, Barnabáš Kissling, 1969 – 1984, s. 176
Obchodný dom a hotel, Ivan Matušík, 1964 – 1968 a 1969 – 1973, s. 178
Bytový dom Palackého, Ivan Marko, Marta Kropiláková, Marián Šmotlák, 1980 – 1987, s. 196
Sídlisko Karlova Ves, Stanislav Talaš, Jozef Fabiánek, Karol Ružek / Stavoprojekt, 1967 – 1976, s. 198
Centrála VÚB, Ján Bahna, Ľubomír Závodný, Igor Palčo, Miloš Juráni, 1996, s. 220
Národná banka Slovenska, Martin Kusý, Pavol Paňák / A B.K.P.Š., 1998 – 2001, s. 222
Obytný súbor Tri veže, Martin Wolf, SCB & Associates, Inc., Chicago; Peter Moravčík, 2006 – 2009, s. 224
Tatracentrum, Ľubomír Závodný, Radomil Kachlík, Matej Siebert, Peter Vavrica, 2001, s. 226
Sklad č. 7, Branislav Kaliský, Marek Rudohradský / A1 ReSpect, 2007 – 2008 (I. etapa), 2020 – 2024 (II. etapa), s. 228
Polyfunkčný komplex River Park, Erick van Egeraat / EEA, 2005 – 2007, s. 230
Novostavba Slovenského národného divadla, Peter Bauer, Martin Kusý, Pavol Paňák, 1984 – 2007, s. 232
Rekonštrukcia Zimného štadiónu Ondreja Nepelu, Dušan Fischer, Ján Jacko, Richard Koseček, Zoran Samoľ, Mojmír Vychodil, 2009 – 2011, s. 236
Dom nábytku Atrium, Ľubomír Závodný, Peter Vodrážka, Juraj Sumbal, Daniel Priehoda, Dalibor Michalák, 2002 – 2003, s. 238
Relaxx centrum, Andrea Klimková, Peter Kručay, 2006 – 2008, s. 240
Obytný komplex Rozadol, Peter Moravčík, Juraj Šujan, 2003 – 2006, s. 242
Obytný súbor Karloveské rameno, Karol Stassel, Juraj Šujan, 2004 – 2006, s. 244
Condominium Renaissance, Juraj Polyák, Ľubomír Závodný, 2005 – 2008, s. 246
Kostol saleziánov, Ada a Marián Weberovci, 1995 – 1997, s. 272
Rímskokatolícke pastoračné centrum Kráľovnej rodiny, Ľubomír Závodný, Georg Bliznakov, Matej Siebert, 1999, s. 274
Slovenská národná galéria, Martin Kusý a Pavol Paňák / A B.K.P.Š., 2016 – 2022 (obnova), s. 282
Jurkovičova Tepláreň, Martin Paško a tím DF Creative Group, 2018 – 2021, s. 286
Vydrica, I. etapa, Juraj Benetin, Matej Grébert, Samuel Korbeľa, Matúš Grega-Jakub, Juraj Šesták, Daniel Bartoš, Rastislav Hreha, Roman Janata / Compass Architekti; Karol Stassel, Juraj Šujan, Rastislav Moravčík / šujan_stassel, 2022 – 2024, s. 288
Pradiareň 1900, Juraj Almássy, Peter Bouda, Richard Čečetka, Ivan Masár, 2018 – 2020, s. 294
Eurovea Tower – Polyfunkčný súbor Eurovea 2 – Bytový dom/Veža, GFI, 2020 – 2023, s. 296
The Mill, Ladislav Nagy, Štefan Bekeš, Zuzana Farkašová, Andrej Kocian, 2021 – 2024, s. 298
SKY PARK Residence, Zaha Hadid Architects, 2016 – 2020, s. 300
Panorama Towers, Juraj Herrmann / P-T ateliér Projekt-Team, 2013 – 2015, s. 302
Administratívna budova UNIQ, Ian Bogle, Barbora Markechová / Bogle Architects, 2015 – 2017, s. 304
Administratívna budova GBC 5, Tomáš Šebo, Igor Lichý, Imrich Vaško, Michal Romanec, Patrik Kuva, Aleš Hradecký, Juraj Murín, Martina Bognerová Hrašková / Architekti Šebo Lichý, 2019 – 2021, s. 306
Digital Park II, Jakub Cigler, Vincent Robert Marani / Jakub Cigler Architekti, 2009 – 2012, s. 308
Zuckermandel, Juraj Almássy, Peter Bouda, Richard Čečetka, Katarína Šiarniková, Ivan Masár, Laura Jakabčínova / Bouda Masár architekti; Boris Schultz, Richard Baláži, Štefan Vrabec, Juraj Murín, Martina Boháčová, Ivana Kvietková / A.M. architects, 2014 – 2018, s. 310
Nemocnica Bory – Penta Hospitals, Dutch Health Architects, 2018 – 2022, s. 316
Bytový dom Guthaus, Andreas Marth, Christian Waldner, Fridrich Passler, Herwig Spiegl, Rachele Albini, Ondřej Stehlík, Michal Stehlík / AllesWirdGut, s. 318
Zwirn 1, Juraj Benetin, Matej Grébert, Peter Dostál, Marcel Vadík, Peter Janeček, Daniel Bartoš / Compass Architekti, 2020 – 2023, s. 322
Bytový komplex Pri Mýte, Tomaž Krušec, Lena Krušec, Vid Kurinčič / Arhitektura Krušec, 2015 – 2018, s. 324
Pri Mýte - III. etapa, Tomáš Bartko, Oliver Sadovský, Branislav Husárik, Peter Janeček / Sadovsky & Architects + Superateliér, 2022 – 2024, s. 326
Slnečnice – Južné mesto, 1. etapa, Juraj Benetin, Lenka Beňušová, Peter Cibulka, Miroslav Čatloš, Juraj Česelský, Ján Droždiak, Miroslava Gašparová, Matej Grébert / Compass Architekti, 2011 – 2013, s. 328
Bytový dom Hausberg, Ilja Skoček, 2021 – 2024, s. 330
Danubiana Meulensteen Art Museum, Peter Žalman (1. etapa), Ján Kukuľa, Jozef Jakuš / Atelier 008 (prístavba), 2000 (1. etapa), 2013 – 2014 (prístavba), s. 344
Mlynica, Štefan Polakovič, Lukáš Kordík, Jana Benková, Tomáš Vrtek / GutGut, 2016 – 2017, s. 358

Modra

Vinárstvo Elesko, Kalin Cakov, Emil Makara, 2009, s. 264

BANSKOBYSTRICKÝ KRAJ

Banská Bystrica

Národný dom, Emil Belluš, 1927 – 1929, s. 28
Mestský blok – sociálna poisťovňa, notárska ubytovňa, poliklinika, odborová rada, Alois Balán, Jiří Grossmann, František Eduard Bednárik, Igor Teplan st., Ladislav Kmeť, 1927 až 1967, s. 40
Pamätník a Múzeum Slovenského národného povstania, Dušan Kuzma, 1965 – 1970, s. 164
Dom kultúry, Jozef Chrobák, 1973 – 1979, s. 180
Centrála Phoenix Zeppelin, Branislav Hovorka, Štefan Moravčík, Martin Paulíny, 2009 – 2010, s. 256
Interpolis Office Center, Martin Paulíny, Branislav Hovorka, 2019 – 2022, s. 314
Obnova vojnového cintorína, monument Majer, Benjamín Brádňanský, Vít Halada, Maroš Greš / N/A, 2018 – 2019, s. 356

Banská Štiavnica

Súkromná základná škola Guliver, Richard Murgaš, Martin Lepej, Lukáš Cesnak / RICHARD MURGAŠ ARCHITECTS, 2017 – 2021, s. 350

Muľa

Kostol svätej Alžbety, István Medgyaszay, 1910, s. 16

Nemecká

Základná škola, Peter Csellágh, Juraj Lupták, 1970 – 1972, s. 192

Sliač

Liečebný dom Palace, Rudolf Stockar, 1927 – 1937, s. 108

KOŠICKÝ KRAJ

Košice

Obchodná a priemyselná komora, Ľudovít Oelschläger, 1930, s. 30
Nová pošta, Bohumír Kozák, 1928 – 1930, s. 38
Poisťovňa, Alexander Skutecký, 1938 – 1939, s. 70
Masarykova kolónia, Josef Polášek, 1931, s. 74
Mestské kúpalisko, Ľudovít Oelschläger, 1936, s. 114
Centrum knižničných služieb, Juraj Koban, Štefan Pacák, Karol Gregor, 2005 – 2009, s. 254
Rímskokatolícky Farský kostol Božieho milosrdenstva, Pavel Šimko, Richard Neufeld, Peter Pásztor, Martin Drahovský, Ladislav Friedmann, Rastislav Rozman, 1999 – 2012, s. 268
Kasárne/Kulturpark, Irakli Eristavi / zerozero, 2012 – 2013, s. 284
Kosmalt, Michal Burák, Dušan Burák, Jana Varchola Buráková / Atrium Architekti, 2022 – 2025, s. 320
Nová Terasa, Matúš Vallo, Oliver Sadovský, Branislav Husárik, Peter Janeček, Mateja Vonkomerová, Silvia Rosíková, Dušan Chupáč (I. etapa) / Vallo Sadovsky Architects, 2011 – 2013 (I. etapa), 2015 – 2017 (II. etapa), s. 332
Kunsthalle Košice, Juraj Furdík, Ivor Mečiar, Peter Lovich, Kristína Šťastná, Juraj Koban, Štefan Pacák, Róbert Kolla, 2012 – 2013, s. 346

Spišská Nová Ves

Kultúrny dom ROH, Ivan Slameň, Branislav Somora, 1981 – 1987, s. 182

Trebišov

Nemocnica s poliklinikou, Milan Šavlík, 1967 – 1977, s. 190

Vojkovce

Kostol sv. Bartolomeja, Albert Rybarčák, 1990 – 1993, s. 266

Zemplínska šírava

Vojenská zotavovňa, Dušan Bálent, Eduard Horváth, Ivan Kočan / Vojenský projektový ústav, 1977 – 1979, s. 212

NITRIANSKY KRAJ

Levice

Zborový dom Cirkvi bratskej, Márius Žitňanský, 1983 – 1985, s. 204

Nitra

Červený kríž, František Lydie Gahura, 1931, s. 62
Vila K, Oskar Singer, 1934, s. 76
Sídlisko Chrenová I, Michal Maximilián Scheer, 1965 – 1969, s. 136
Slovenská poľnohospodárska univerzita, Vladimír Dedeček, Rudolf Miňovský, 1961 – 1966, s. 150
Divadlo Andreja Bagara, Juraj Hlavica, Márius Žitňanský, Štefánia Rosincová / Projektový ústav kultúry, 1982 – 1992, s. 234
Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, Juraj Polyák, Ľubomír Holejšovský, 2001 – 2005, s. 252
Evanjelický a. v. kostol Svätého Ducha, Juraj Polyák, Ľubomír Závodný, 2000, s. 270
Castellum Cafe, Martin Dulík, Marek Šumichrast, Lívia Dulíková, 2015 – 2016, s. 340

Rúbaň

Vinárstvo Château Rúbaň, Zoltán Bartal, 2013 – 2015, s. 338

Strekov

Vinárstvo S, Tomáš Krištek, Ondrej Kurek, Michal Krcho / What architects, 2020 – 2025, s. 336

PREŠOVSKÝ KRAJ

Nový Smokovec

Sanatórium dr. Szontágha, Milan Michal Harminc, 1917 – 1925, dostavba 1934, s. 34

Poprad

Divadlo Poprad, Irakli Eristavi, Pavol Šilla, Juraj Červený, Daniela Sabová / zerozero, 2023 – 2025, s. 362

Prešov

Nájomné bytové domy CMYK, Irakli Eristavi, 2003 – 2005, s. 250
Mestský cintorín, Andrea Macejková, Miro Macejko, Adam Macejko, 2015 – 2017, s. 354

Štrbské Pleso

Lyžiarsky areál, Eugen Kramár, Ján Šprlák-Uličný, 1966 – 1970, s. 162
Grand hotel Kempinski High Tatras, Peter Černo / cerno+architekten, Mníchov, 2005 – 2009, s. 260
Hotel Panorama, Zdeněk Řihák, 1967 – 1970, s. 262

Tatranská Lomnica

Zotavovňa Morava, Bohuslav Fuchs, 1931 – 1933, s. 104
Múzeum Tatranského národného parku, Pavol Merjavý, 1967 – 1969, s. 160

Vyšné Hágy

Sanatórium na liečbu tuberkulózy, František Albert Libra, Jiří Kan, 1934 – 1938, s. 110

TRENČIANSKY KRAJ

Bojnice

Rehabilitačný ústav Baník – v súčasnosti liečebný dom Bôrina, Ivan Matušík, 1970 – 1975, s. 208

Brezová pod Bradlom

Mohyla generála M. R. Štefánika, Dušan Jurkovič, 1927 – 1928, s. 50

Čachtice

Prístavba k domu, Pavol Paňák / A B.K.P.Š., 2017 – 2018, s. 334

Partizánske

Kostol Božského srdca Ježišovho, Vladimír Karfík, 1943 – 1949, s. 128

Považská Bystrica

Administratívna budova, Ivan Meliš, 1968 – 1976, s. 194

Trenčianske Teplice

Liečebný dom Machnáč, Jaromír Krejcar, 1930 – 1932, s. 106
Bazén Sina, Artur Szalatnai, 1931, s. 112
Termálne kúpalisko Zelená žaba, Bohuslav Fuchs, 1936 – 1937, s. 118

Trenčín

Obchodná akadémia, Ferdinand Silberstein, 1935 –1937, s. 98
Detské mestečko, Peter Brtko, Ľudovít Režucha, 1967 – 1974, s. 202
Centrum Masaryčky, Juraj Polyák, 2006 – 2008, s. 258
Mierové námestie Trenčín, Tomáš Rusín, Ivan Wahla, Petr Mutina / Atelier RAW, 2017 – 2018, s. 292
Polyfunkčný objekt Unidom, Juraj Hubinský, Alexandra Kotrusová, 2023 – 2024, s. 312
Kultúrno-kreatívne centrum Hviezda, Pavol Balaščák, 2021 – 2023, s. 348

TRNAVSKÝ KRAJ

Leopoldov

Mestský úrad Leopoldov, Irakli Eristavi, Pavol Šilla, Juraj Červený / zerozero, 2019 – 2022, s. 360

Piešťany

Liečebný ústav Pro Patria, Henrik Böhm, Ármin Hegedüs, 1916, s. 20
Hotely Eden a Excelsior, Pavel Weisz, 1929 – 1930, s. 32
Poštový a telegrafný úrad, Emil Belluš, 1929 – 1931, s. 72
Kolonádový most, Emil Belluš, 1931 – 1933, s. 102
Termálne kúpalisko Eva, Franz Wimmer, Endre Szőnyi, Václav Kolátor, 1933 – 1934, s. 116
Dom umenia, Ferdinand Milučký, 1974 – 1980, s. 174
Kúpeľný komplex Balnea – Liečebný ústav Palace a balneoterapia, Viktor Uhliarik, Alexander Plačko, 1965 – 1968 a 1971, s. 210
Kúpeľný komplex Balnea – Liečebné ústavy Grand a Splendid, Viktor Uhliarik, Jozef Schuster, 1970 – 1971, s. 210
Kúpeľný komplex Balnea – Liečebný ústav Esplanade a dostavba balneoterapie, Viktor Uhliarik, Christo Tursunov, 1980, s. 210
Kúpeľný komplex Balnea – Spoločenské centrum kúpeľov, Jozef Schuster, 1979 – 1981, s. 210

Trnava

Evanjelický kostol, Josef Marek, 1923 – 1924, s. 18
Hala firmy Coburg, Siegfried Theiss a Hans Jaksch, 1917 – 1921, s. 36
Automatický mlyn, Emil Belluš, 1938, s. 120
Vodojem, Emil Belluš, 1942 – 1947, s. 152
Dom kultúry, Jozef Danák, 1976 – 1988, s. 184
Obchodný dom Jednota, Lumír Lýsek, Peter Biró, 1973 – 1980, s. 186
Nádvorie Trnava, Matúš Vallo, Oliver Sadovský, Marián Stanislav, Viliam Zajíček, Mateja Vonkomerová, Marcel Vadík, Zuzana Krejčířová, Elena Šoltésová / Vallo Sadovsky Architects, 2013 – 2018, s. 290

ŽILINSKÝ KRAJ

Gbeľany

Prístavba a obnova kaštieľa Gbeľany, Viktor Šabík, 2014 – 2015, s. 342

Lúčky

Kúpeľný hotel Choč, Jaroslav Vítek, 1968 – 1979, s. 206

Martin

Gymnázium Viliama Paulinyho Tótha, Bohuslav Fuchs, Klement Šilinger, Ladislav Rado, 1936 – 1940, s. 100
Slovenská národná knižnica, Dušan Kuzma, Anton Cimmermann, 1964 – 1975, s. 188

Ružomberok

Galéria Ľudovíta Fullu, Martin Kusý st., Štefan Hatala, 1966 – 1969, s. 156

Žilina

Nová synagóga, Peter Behrens, 1929 – 1931, s. 58
Evanjelický kostol, Milan Michal Harminc, 1935 – 1936, s. 60
Finančný palác, Michal Maximilián Scheer, 1930 – 1931, s. 68
Kolónia Svojdomov, Michal Maximilián Scheer, 1928 – 1932, s. 78
Mestská tržnica, Mikuláš Šesták, Ferdinand Čapka, 1941, s. 144
Spojené elektrárne, František Eduard Bednárik, Ferdinand Čapka, 1942, s. 146
Budova Mestského úradu, Viera Mecková, 1984 – 988, s. 200

OBSAH

7 ARCHITEKTÚRA JE MOSTOM K POZNANIU VLASTNEJ HISTÓRIE
Andrea Bacová

9 ČO JE MODERNOSŤ?
Matúš Dulla

12 CESTA K MODERNE 1900 – 1930

16 Kostol svätej Alžbety, Muľa
18 Evanjelický kostol, Trnava
20 Liečebný ústav Pro Patria, Piešťany
22 Ortodoxná synagóga, Bratislava
24 Anatomický ústav LF UK, Bratislava
26 Sirotinec a nemocnica diakonís, Bratislava
28 Národný dom, Banská Bystrica
30 Obchodná a priemyselná komora, Košice
32 Hotely Eden a Excelsior, Piešťany
34 Sanatórium dr. Szontágha, Nový Smokovec
36 Hala firmy Coburg, Trnava
38 Nová pošta, Košice
40 Mestský blok, Banská Bystrica
42 Kochovo sanatórium, Bratislava
44 Umelecká beseda slovenská, Bratislava
46 Obchodný dom Baťa, Bratislava
48 Živnostenský dom, Bratislava
50 Mohyla generála M. R. Štefánika, Brezová pod Bradlom

54 FUNKCIONALIZMUS 1930 – 1939

58 Nová synagóga, Žilina
60 Evanjelický kostol, Žilina
62 Červený kríž, Nitra
64 Slovenský veslársky klub, Bratislava
66 Nemecký veslársky klub, Bratislava
68 Finančný palác, Žilina
70 Poisťovňa, Košice
72 Poštový a telegrafný úrad, Piešťany
74 Masarykova kolónia, Košice
76 Vila K, Nitra
78 Kolónia Svojdomov, Žilina
80 Mestská sporiteľňa, Bratislava
82 Obchodný dom Dunaj, Bratislava
84 Družstevné domy NUPOD, Bratislava
86 Družstevný bytový dom Avion, Bratislava
88 Obytný súbor UNITAS, Bratislava
90 Internát a menza Lanfranconi, Bratislava
92 Obchodný a obytný dom Manderla, Bratislava
94 Poliklinika, Bratislava
96 Učňovské školy, Bratislava
98 Obchodná akadémia, Trenčín

100 Gymnázium Viliama Paulinyho Tótha, Martin
102 Kolonádový most, Piešťany
104 Zotavovňa Morava, Tatranská Lomnica
106 Liečebný dom Machnáč, Trenčianske Teplice
108 Liečebný dom Palace, Sliač
110 Sanatórium na liečbu tuberkulózy, Vyšné Hágy
112 Bazén Sina, Trenčianske Teplice
114 Mestské kúpalisko, Košice
116 Termálne kúpalisko Eva, Piešťany
118 Termálne kúpalisko Zelená žaba, Trenčianske Teplice
120 Automatický mlyn, Trnava

124 ARCHITEKTÚRA ŠTÁTNEHO SOCIALIZMU 1939 – 1968

128 Kostol Božského srdca Ježišovho, Partizánske
130 Obytný súbor Nová doba, Bratislava
132 Sídlisko „Februárka", Bratislava
134 Vežové domy Ružová dolina, Bratislava
136 Sídlisko Chrenová I, Nitra
138 Prvý panelový bytový dom, Bratislava
140 Základná škola, Bratislava
142 Ústredná poštová správa, Bratislava
144 Mestská tržnica, Žilina
146 Spojené elektrárne, Žilina
148 Športová hala, Bratislava
150 Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra
152 Vodojem, Trnava
154 Hotel Sorea Regia, Bratislava
156 Galéria Ľudovíta Fullu, Ružomberok
158 Krematórium a urnový háj, Bratislava
160 Múzeum Tatranského národného parku, Tatranská Lomnica
162 Lyžiarsky areál, Štrbské Pleso
164 Pamätník a Múzeum Slovenského národného povstania, Banská Bystrica

168 NESKORÁ MODERNA 1968 – 1989

172 Most SNP, Bratislava
174 Dom umenia, Piešťany
176 Slovenský rozhlas, Bratislava
178 Obchodný dom a hotel, Bratislava
180 Dom kultúry, Banská Bystrica
182 Kultúrny dom ROH, Spišská Nová Ves
184 Dom kultúry, Trnava
186 Obchodný dom Jednota, Trnava
188 Slovenská národná knižnica, Martin
190 Nemocnica s poliklinikou, Trebišov
192 Základná škola, Nemecká
194 Administratívna budova, Považská Bystrica
196 Bytový dom Palackého, Bratislava
198 Sídlisko Karlova Ves, Bratislava
200 Budova Mestského úradu, Žilina
202 Detské mestečko, Trenčín

204 Zborový dom Cirkvi bratskej, Levice
206 Kúpeľný hotel Choč, Lúčky
208 Rehabilitačný ústav Baník, Bojnice
210 Kúpeľný komplex Balnea, Piešťany
212 Vojenská zotavovňa, Zemplínska šírava

216 **ZAVŔŠENIE ŠTÝLOVEJ HIERARCHIE 1989 – 2010**

220 Centrála VÚB, Bratislava
222 Národná banka Slovenska, Bratislava
224 Obytný súbor Tri veže, Bratislava
226 Tatracentrum, Bratislava
228 Sklad č. 7, Bratislava
230 Polyfunkčný komplex River Park, Bratislava
232 Novostavba Slovenského národného divadla, Bratislava
234 Divadlo Andreja Bagara, Nitra
236 Rekonštrukcia Zimného štadiónu Ondreja Nepelu, Bratislava
238 Dom nábytku Atrium, Bratislava
240 Relaxx centrum, Bratislava
242 Obytný komplex Rozadol, Bratislava
244 Obytný súbor Karloveské rameno, Bratislava
246 Condominium Renaissance, Bratislava
248 Polyfunkčný bytový dom Skelet, Žilina
250 Nájomné bytové domy CMYK, Prešov
252 Pedagogická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, Nitra
254 Centrum knižničných služieb, Košice
256 Centrála Phoenix Zeppelin, Banská Bystrica
258 Centrum Masaryčky, Trenčín
260 Grand hotel Kempinski High Tatras, Štrbské Pleso
262 Hotel Panorama, Štrbské Pleso
264 Vinárstvo Elesko, Modra
266 Kostol sv. Bartolomeja, Vojkovce
268 Rímskokatolícky Farský kostol Božieho milosrdenstva, Košice
270 Evanjelický a. v. kostol Svätého Ducha, Nitra
272 Kostol saleziánov, Bratislava
274 Rímskokatolícke pastoračné centrum Kráľovnej rodiny, Bratislava

278 **DIGITÁLNA ARCHITEKTÚRA 2010 – 2026**

282 Slovenská národná galéria, Bratislava
284 Kasárne/Kulturpark, Košice
286 Jurkovičova Tepláreň, Bratislava
288 Vydrica, I. etapa, Bratislava
290 Nádvorie Trnava
292 Mierové námestie Trenčín
294 Pradiareň 1900, Bratislava
296 Eurovea Tower, Bratislava
298 The Mill, Bratislava
300 SKY PARK Residence, Bratislava
302 Panorama Towers, Bratislava
304 Administratívna budova UNIQ, Bratislava
306 Administratívna budova GBC 5, Bratislava
308 Digital Park II, Bratislava
310 Zuckermandel, Bratislava
312 Polyfunkčný objekt Unidom, Trenčín
314 Interpolis Office Center, Banská Bystrica
316 Nemocnica Bory – Penta Hospitals, Bratislava
318 Bytový dom Guthaus, Bratislava
320 Kosmalt, Košice
322 Zwirn 1, Bratislava
324 Bytový komplex Pri Mýte, Bratislava
326 Pri Mýte - III. etapa, Bratislava
328 Slnečnice – Južné mesto, 1. etapa, Bratislava
330 Bytový dom Hausberg, Bratislava
332 Nová Terasa, Košice
334 Prístavba k domu, Čachtice
336 Vinárstvo S, Strekov
338 Vinárstvo Château Rúbaň
340 Castellum Cafe, Nitra
342 Prístavba a obnova kaštieľa Gbeľany
344 Danubiana Meulensteen Art Museum, Bratislava
346 Kunsthalle Košice
348 Kultúrno-kreatívne centrum Hviezda, Trenčín
350 Súkromná základná škola Guliver, Banská Štiavnica
352 Dostavba základnej školy, Bernolákovo
354 Mestský cintorín, Prešov
356 Obnova vojnového cintorína, monument Majer, Banská Bystrica
358 Mlynica, Bratislava
360 Mestský úrad Leopoldov
362 Divadlo Poprad

364 **AUTORI**

365 **VÝBEROVÁ BIBLIOGRAFIA**

368 **MENNÝ REGISTER**
Abecedný zoznam architektov

370 **ZOZNAM DIEL PODĽA KRAJOV A MIEST**

Poďakovanie

Publikácia vychádza pod záštitou prezidenta Slovenskej republiky Petra Pellegriniho.

Úprimné poďakovanie patrí predstaviteľom ôsmich krajských miest Slovenska – Bratislavy, Banskej Bystrice, Košíc, Nitry, Prešova, Trenčína, Trnavy a Žiliny –, ich primátorom a hlavným architektom za podporu, dôveru a odbornú súčinnosť, bez ktorej by táto publikácia a s ňou spojené udeľovanie Ceny za celoživotné dielo a prínos v oblasti architektúry a pamatkovej starostlivosti Architectura Danubii nemohli vzniknúť.
Bratislava – Matúš Vallo, primátor hlavného mesta SR, Juraj Šujan, hlavný architekt mesta
Banská Bystrica – Ján Nosko, primátor mesta, Martin Pavelek, architekt mesta
Košice – Jaroslav Polaček, primátor mesta, Petr Kropp, hlavný architekt mesta
Nitra – Marek Hattas, primátor mesta, Peter Mezei, viceprimátor, Milan Csanda, hlavný architekt mesta
Prešov – František Oľha, primátor mesta, Patrik Panda, hlavný architekt mesta
Trenčín – Richard Rybníček, primátor mesta, Martin Beďatš, hlavný architekt mesta
Trnava – Peter Bročka, primátor mesta, Ondrej Horváth, hlavný architekt mesta
Žilina – Peter Fiabáne, primátor mesta, Ján Ničík, zástupca primátora, Rudolf Chodelka, riaditeľ Útvaru hlavného architekta mesta

Poďakovanie patrí aj Jurajovi Šujanovi, hlavnému architektovi hlavného mesta SR Bratislavy, za jeho neoceniteľný prínos pri vzniku tejto publikácie a za jeho osobné nasadenie pri koordinácii kolégia hlavných architektov krajských miest Slovenska. Vďaka jeho odbornému vedeniu, trpezlivosti a schopnosti spájať jednotlivé mestá do spoločného diela sa podarilo vytvoriť ucelený a hodnotný pohľad na súčasnú architektúru Slovenska.

Ďakujeme spoločnostiam Alto Real Estate, Baumit, Corwin SK, Cresco Real Estate, Immocap, JTRE, Lucron Group, Miele a Penta Real Estate za ich podporu, bez ktorej by táto publikácia a slávnostný večer nemohli vzniknúť. Ochota sponzorov podporiť tento projekt je dôkazom toho, že kvalitná architektúra a jej prezentácia verejnosti nie sú len vecou architektov, ale aj tých, ktorí za nimi stoja.

Poďakovanie patrí nadácii Central European Foundation za podporu vzniku publikácie a Cien za celoživotné dielo a prínos v oblasti architektúry a pamiatkovej starostlivosti Architectura Danubii.

Za odbornú spoluprácu a koordináciu pri vzniku tejto publikácie ďakujeme aj dekanovi Fakulty architektúry a dizajnu STU Branislavovi Puškárovi, ako aj Ľubomírovi Závodnému a Vladimírovi Šlapetovi, ktorý spolupracoval aj na príprave niekoľkých medailónov architektonických diel signovaných /vš.

Ďakujeme za podporu výskumných projektov, ktorých výsledky sa v publikácii využili, agentúre VEGA (projekt 1/0063/24 Pamiatkové hodnoty architektúry druhej polovice 20. storočia: identifikácia a metódy ochrany 2024 – 2027, FAD STU a HÚ SAV) a agentúre KEGA (projekt 040STU-4/2024 Návrat k mieram. Architekti Harminc a Milučký Medzi tradíciou a modernou 2024 – 2026. FAD STU).

Poďakovanie patrí aj architektkám a architektom – autorkám a autorom diel –, redakcii časopisu Projekt, fotografom a archívom za poskytnutie podkladov. Ilustračné fotografie k jednotlivým kapitolám poskytli: archív M. Dulla, D. Bořutová, archív SNG, Spolok architektov Slovenska, DAAD, Slovenská komora architektov, archív časopisov PROJEKT a ARCH.

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy nesmie byť reprodukovaná mechanicky, elektronicky, fotografovaním ani kopírovaním alebo rozširovaná iným spôsobom bez predchádzajúceho súhlasu majiteľov autorských práv. All rights reserved.

Vydalo nakladateľstvo Czech Architecture Week, s. r. o.
1. vydanie v slovenskom jazyku
© Czech Architecture Week, s. r. o., 2026

Autori: Andrea Bacová, Matúš Dulla
Editorka: Andrea Bacová
Redaktorky: Hana Kopecká, Sára Mária Seidlová
Zodpovedná redaktorka: Hana Kopecká
Recenzenti: Ján Krcho, Martina Peřinková
Jazyková redaktorka: Hana Kopecká
Produkcia: Alexandra Hrabincová, Daniel Ivanov, Lada Šretrová
Grafická úprava a sadzba: Matej Lacko

Papier: Fedrigoni Arena Natural Smooth
Písmo: CT Gates (Contextype)
Tlač a väzba: PBtisk a.s., Příbram
Fotografia na obálke: Jurkovičova Tepláreň, foto: Matej Hakár

ISBN: 978-80-909556-3-9

ARCHI
TECTURE
WEEK

architectureweek.cz

Pojem moderní vychází z latinského slova modernus, což znamená nynější, současný či nový. Úplným základem je pak latinské slovo modo, tedy teď či nyní. Obecně můžeme říct, že vše, co reflektuje a předstihuje aktuální vývojové trendy, je moderní.

Počátkem 20. století vznikl architektonický styl, který si pyšně přisvojil název Moderna, jako by měl být jediným prvním a posledním moderním architektonickým či uměleckým slohem zohledňujícím nejnovější trendy. Měli snad tehdejší architekti a historici umění dojem, že tím vývoj konstrukcí, technologií, architektury a umění navždy skončí? Nebo snad dokonce ani nikdy před tím nebyl a začal právě teď? Je zřejmé, že nám tito tvůrci osvojením názvu Moderna poněkud zkomplikovali situaci pro další popis vývoje historie architektury a umění.

Autoři publikace Andrea Bacová a Matúš Dulla se v jejím rámci nenechali tímto faktem zaskočit a s erudovanou grácií a kompetentním přístupem vybrali nejvýznamnější architektonická díla od roku 1900 až po současnost. S nadhledem zkušených architektů a vysokoškolských pedagogů po zralé úvaze vybrali 159 realizací zohledňujících pro dané období právě aktuální umělecké směry vývojově. Je opravdovým zadostiučiněním, že v každé době vznikala kvalitní architektura a mnohá teprve čeká na své docenění.

Při čtení této publikace si uvědomíme, že je mimo jiné také trochu dokladem společenského vývoje, jež dokladují typy preferovaných staveb. Nelze přehlédnout, jak velký význam byl již od počátku 20. století kladen důraz na výstavbu zdravotnických a školských zařízení. Kvalita a rozvoj bydlení pak byla nutnou podmínkou rozvoje společnosti zejména po 2. světové válce. Po „sametové revoluci" nastal prudký vývoj ve všech oblastech stavitelství až k dnes tak žádaným rozsáhlým projektům veřejných prostranství.

Nepochybuji o tom, že publikace Moderní architektura Slovenska bude nezbytnou součástí nejen odborných knihoven, ale také příjemným čtením pro všechny milovníky architektury a umění. **prof. Ing. Martina Peřinková, Ph.D.**

Modernú architektúru Slovenska môžeme chápať v zmysle pojmu súčasná architektúra, čo najlepšie dokladuje výber tých architektonických diel, ktorých autori by sa ich označeniu „moderný" v inom význame pojmu ako súčasný určite bránili. Kniha v šiestich kapitolách prezentuje korene vzniku architektúry a snáď všetky tendencie, ktoré vyústili do jej súčasného stavu. Každá kapitola začína pozitivistickým uvedením, z hľadiska vývoja architektúry, významných historických udalostí, niekde aj s osobnými údajmi života významných architektov.

Autori používajú na Slovensku už zažité pojmy pre označovanie niektorých tendencií a smerov (sorela, monumentalizmus, regionalizmus, funkcionalizmus, postmoderna, moderna vo viacerých významoch), čím aj prispeli k objasneniu ich významov. Hoci sa kapitoly hĺbkou analýzy od seba líšia, ide o rozhodne pozoruhodné dielo dvoch autorov, ktorí sa dlhodobo venujú architektúre na Slovensku. Hlavný problém podobných syntéz je vždy výber prezentovaných architektúr, čo priznávajú aj samotní tvorcovia. Podstatné je, že aj túto knihu o architektúre môžeme dnes vnímať podobne, ako si Goethe obľúbil po svojich cestách po Itálii Palladiove Štyri knihy o architektúre: *„Až v Padove som našiel knihu, teraz ju študujem a mám pocit, že mi padajú šupiny z očí, hmla sa rozplýva a ja spoznávam predmety. Aj ako kniha je to veľké dielo..."* Aj o modernej architektúre na Slovenku sa podarilo autorom vytvoriť peknú knihu. **Dr. Ing. arch. Ján Krcho, PhD.**

ISBN 978-80-909556-3-9